

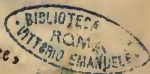
R. II ed. Ia-II p. 32. n 14

Cordane
doppio
Condur

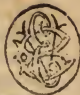
TERENTIVS,

A M. ANTONIO MVRETO
locis prope innumerabilibus
emendatus.

Eiusdem Mureti argumenta in singulas
comoedias, & annotationes,

*quibus tum correctionum, magna ex parte,
ratio redditur, tum loci obscu-
riores explicantur.*

VENETIIS, M. D. LXIII.

M. ANTONIVS MVRETVS IACOBO SVRIANO, PATRICIO VENETO, S.

QVIDNAM *esse caussae dicemus, Iacobe Suriane, cur, cum omnium voluntas, ipsa duce atque impellente natura, dirigatur ad bonum, tam pauci tamen ex hominibus ea, quae uere bona sunt, consequantur? tibi quidem in primis facile id ad explicandum fuerit; qui cum ceterarum artium scientia perpolitus es, tum in philosophiae studio ita excellis, vt cetera quidem tibi communia cum multis, huius tua quodam modo propria possessio videatur. sed tamen, quia nos quoque neque vmquam alieni a philosophia fuimus, & nunc maxime, vel voluntate nostra, uel rebus ita ferentibus, philosophamur; quae nobis hac de re cogitantibus, veniebant in mentem, ea breuiter hoc loco, & strictim aperiemus. Quoniam igitur, quae naturalia sunt, in toto genere sunt; & haec boni appetitio naturalis est: fit, nullius vt hominis ita sit deprauatus animus, quin vel ad id, quod bonum est, uel ad id, quod ipse bonum putat, consilia, cogitationesq. omnes dirigat suas. quibus autem impediuntur plerique a magnarum praeclararumq. rerum adeptione, ea quattuor fere esse animaduerto. alij enim iudicio labuntur, idq. dupliciter; vt aut, prauis opinionibus impediti, praetermissis rebus vere bonis, inanes quasdam, minusq; e fructuosas amplexentur; aut, cum recte statuerint,*

 quid

quid sequi debeant, alijs tamen id, quàm quibus oportet, quaerere insistant vijs: alij constantiam, perseuerantiamq. non retinent; sed cum & ad ea, quae bona sunt, initio animum adiecerint, & eas ingressi sint vias, quae, quò ipsi tendunt, ferant; postea tamen, vel difficultate rerum deterriti, vel sua leuitate distracti, conuertuntur aliò, & vel ignauiae sese dant, vel certe vrgere id, quod principio sibi proposuerant, desinunt: alij denique, cum & uere iudicent, & satis constanter in eo quod instituere, pertendant, virium tamen imbecillitate & inopia, consequi ea, quae volunt, non queunt. harum omnium rerum grauiora exempla ex omnibus vitae partibus sumere est: sed ego nunc illud exponam, quod me hoc tempore in hanc cogitationem deduxit; vt in eo explicando, ad id, quod mihi proprie propositum est, mea paullatim delabatur oratio. cum enim mecum Suriane in animo reputo, qui fiat, vt hac tempestate tam pauci sint, in quorum aut sermone, aut scriptis liceat imaginem aliquam antiquae illius Romanae orationis agnoscere; reperio huic quoque malo eas, quas ante dixi, subesse caussas. Primum ita agresti aliquot ingenio reperias, vt, quae in facienda, excolendaq. oratione sumitur, omnem perire operam putent: alios, qui, quamuis in ornate loquendi ratione studium ponendum non negent; non in Latina id tamen, Graeca ue lingua, sed in ea, qua vulgo vtimur, fieri censeant oportere. atque illos quidem merito possit quilibet, vt amentes aliquos, stupidosque, contemnere: horum vero peruersa opinio

ita iam per omnem Italiam peruagata, quasiq. proseminata est, vt innumeros praeclaro iuuenes ingenio, a studio earum linguarum, quibus omnis humanitas, omnis doctrina elegans, omnis antiquitatis memoria continetur, abduxerit; periculumq. porro sit, ne, si hoc malum radices agat, quae semper propria Italorum laus fuit, vt soli ex omnibus Latina oratione perite ac scienter vterentur, eam qui sustineant, non multi in Italia reperiantur. Alterum vitium est, quo transalpini multi (fatendum enim est) laboramus: quod, cum in Latini sermonis elegantia excellere pulchrum putemus; non tamen fere callemus, quo ad eam itinere contendere oporteat: itaque de nostris pauciores adhuc, quàm uellem, exstiterunt, qui se ad Ciceronis, Terentij, Caesaris imitationem componerent, peruolutabant sine ullo discrimine omnes omnium scriptorum libros, & ex omnium commixtione varium quoddam & multiforme pro suo quisque ingenio dicendi genus effingebant: pulchriq. sibi ac beati videbantur, si eam consequerentur facultatem, ut de rebus propositis uerba fundere, animiq. sui sensus qualicunque orationis genere ad alios perferre possent. ergo in Gallia, Germaniaque, qui celeriter & expedite Latine loquerentur, (si hoc modo est Latine loqui) innumeros; qui bene ac diserte, uix vnum aut alterum, haud ita pridem reperire potuisses. Nam illud quoque, quod tertio loco posui, nostrum non paucis impedimento est. Semel rectam uiam ingressi, uel relanguescimus, uel, mutabilitate quadam, minimis ple-

 rumque

rumque momentis ab ea deducimur. Indecorum esset, de me ipso praedicare me: sed hoc sine vlla vanitate affirmare possum; quo minus aliquam loquendi scribendiq. facultatem consequerer, horum mihi trium nihil obstitisse. semper Latini sermonis puritatem magnum quoddam & praeclarum bonum esse duxi: semper eam ex illorum, quos supra nominaui, eisq. finitimorum scriptis, velut e purissimis fontibus, hauriendam sum ratus: neque me vel debilitauit laboris metus, uel a suscepto studio ingenij mobilitas auocauit. vires mihi, ne id, ad quod toto pectore ferebar, consequerer, defuerunt. quod potui, in eo me continui, vt illorum, qui hac laude floruerant, libros diligenter euoluerem: quo virtutes illorum aliqua ex parte, si minus exprimere imitando, at certe intelligendo consequi, & commonstrare olim adolescentibus meliori natis ingenio possem. ac, quoniam Ciceronem summo tot aetatum consensu primas sine controuersia tenere, ab ipso autem Cicerone Terentium optimum latinitatis auctorem nominari videbam, incredibile studium in eius poetae fabulis collocaui, vt etiam, crebro repetita lectione, ad verbum ediscerem. nuper igitur, cum eas Paulus Manutius, uir eruditissimus, & in hac latine loquendi facultate omnium iudicio singularis, denuo typis suis descriptas emittere pararet; egit mecum pro familiaritate nostra, vt eas accurate recognoscerem, adhibitisq. veteribus libris, iudicioq. etiam meo, perpurgarem ab ijs mendis, quibus illas aliorum quorundam negligentia, inscitia,

auda-

audacia contaminasset. feci libens; tum ut obtemperarem auctoritati hominis de me optime meriti; tum ut aliquid nauarem assidue, quo studiosorum labor minueretur. non auderem hoc dicere, nisi mihi conscius essem, vera loqui. tantum effeci, quantum si alius post me quispiam effecerit; erit, cur sibi serio, qui huius poetae studiosi sunt, gratulentur. Hunc meum laborem ad te potissimum, Iacobe Suriane, mitto, tibiq. dedico, tum eximia tua praestantiq. uirtute ac eruditione commotus, tum, quoniam, ex quo in hac urbe veterum scripta interpretari, constituto mihi publice stipendio, coepi, tota me vestra domus admirabili quodam amoris ardore complexa est. erit autem hoc munus tibi fortasse minus utile; qui iam dudum in philosophiae penetralia receptus, non ita saepe demittis animũ ad haec leuioris operae studia: Hermolao quidem, & Georgio, fratribus tuis, modestissimis, studiosissimisq. adolescentibus, non inutile fore confido. Vale.

TERENTII VITA,
& de tragoedia, ac comoedia non pauca, ex Aelio Donato, & aliis.

PVBLIVS *Terentius Afer, Carthagine natus, seruiuit Romae Terentio Lucano senatori: a quo ob ingenium, & formam non institutus modo liberaliter, sed & mature manumissus. quidam captum esse existimant. quod fieri nullo modo potuisse, Fenestella docet, cum in fine secundi belli Punici & ante initium tertij natus sit, & mortuus; nec, si a Numidis aut Getulis captus sit, ad ducem Romanum peruenire potuisse, nullo commercio inter Italicos & Afros, nisi post deletam Carthaginem, coepto. hic cum multis nobilibus familiariter uixit, sed maxime cum Scipione Africano, & cum Laelio: quibus etiam corporis gratia conciliatus existimatur. quod & ipsum Fenestella arguit, contendens vtroque maiorem natu fuisse. quamuis Cornelius Nepos aequales omnes fuisse tradit, & Porcius suspicionem de consuetudine per haec faciat:*

Dum lasciuiam nobilium & fucosas laudes petit;
Dum Africani uocem diuinam inhiat auidis auribus;
Dum, ad Furium se cenitare, & Laelium, pulchrum putat;
Dum se amari ab hisce credit, crebro in Albanũ rapi
Ob florem aetatis suae; ad summã inopiã redactus est.
Itaque e conspectu omnium abijt Graeciam in terram vltimam:

Mortuus

Mortuus est in Stymphalo Arcadiae oppido. nil Publius
Scipio profuit, nihil ei Laelius, nil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam;
Saltem ut esset, quo referret obitum domini seruulus.

scripsit comoedias sex: ex quibus primam Andriam cum aedilibus daret, iussus ante Caecilio recitare, ad cenantem cum venisset, dictus est initium quidem fabulae, quòd erat contemptiore vestitu, subsellio iuxta lectulum residens legisse; post paucos vero versus, inuitatus ut accumberet, cenasse vna; deinde cetera percurrisse non sine magna Caecilij admiratione, & hanc autem, et quinque reliquas aequaliter populo probauit, quamuis Volcatius de enumeratione omniũ ita scribit:

Sumetur Hecyra sexta ex his fabula.

Eunuchus quidem bis acta est, meruitq. pretium, quantum nulla antea cuiusquam comoedia, id est, octo millia nummum: propterea summa quoque titulo adscribitur. nam Adelphorum principium Varro etiam praefert principio Menandri. Non obscura fama est, adiutũ Terentium in scriptis a Laelio, & Scipione: quibuscum familiariter vixit. eandem ipse auxit. numquam enim, nisi leuiter, se tutari conatur, vt in prologo Adelphorum.

Nam quod isti dicunt maleuoli, homines nobiles
Hunc adiutare, assidueq. vna scribere:
Quod illi maledictum vehemens existimant,

Eam

Eam laudem hic ducit maxumam: cum illis placet,
Qui vobis vniuersis, & populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore vsu' est sine superbia.

Videtur autem se leuius defendisse, quia sciebat, Laelio et Scipioni non ingratam esse hanc opinionem: quae tamen magis, & usque ad posteriora tempora valuit. Q. Memmius in oratione pro se ait. P. Africanus, qui a Terentio personam mutuatus, quae domi luserat ipse, nomine illius in scenam detulit. Nepos auctore certo comperisse se ait: C. Laelium quondam in Puteolano Kal. Martij, admonitum ab uxore, temporius vt discumberet, petisse ab ea, ne interpellaretur: serius tandem ingressum triclinium, dixisse, non saepe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum vt scripta illa proferret, pronunciasse versus, qui sunt in Heautontimorumeno, Sati' pol proterue me Syri promissa huc induxerunt. Santra Terentium existimat, si modo in scribendo adiutoribus indiguerit, non tam Scipione & Laelio vti potuisse, qui tunc adolescentuli fuere, quàm Sulpicio Gallo, homine docto, & qui consularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum; vel Q. Fabio Labeone, & M. Popillio, consulari vtroque, ac poeta: ideo ipsum non iuuenes designasse, qui se adiuuisse dicerentur; sed viros, quorum operam & in bello, & in otio, & in negotio populus sit expertus. Post editas comoedias nondum quinctũ atque trigesimum egressus annum, caussa euitandae opinionis, quia videbatur aliena pro suis edere; seu

perci-

percipiendi Graecorum instituta, moresque quos perinde exprimeret in scriptis; egressus urbe est, neque amplius rediit. de morte eius Volcatius tradit.

Sed ut Afer sex populo edidit comoedias,
Iter hinc in Asiam fecit: nauim cum semel
Conscendit, uisus numquam est. sic vita vacat.

Q. Consetius redeuntem e Graecia perisse in mari dicit. cum centum & octo fabulis conuersis a Menandro: ceteri, mortuũ esse in Arcadiae Stymphalo, tradunt: Cn. Cornelio Dolabella, M. Fuluio Nobiliore cos. morbo implicitum acri, dolore ac taedio amissarum fabularum, quas in naui praemiserat, ac simul fabularum, quas nouas fecerat. Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. reliquit filiam, quae equiti R. nupsit; item hortulos XX iugerum, via Appia ad Martis villã. quo magis miror Porciũ scribere;

– nil Publius
Scipio profuit; nihil ei Laelius, nil Furius;
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidẽ habuit conducticiã:
Saltem ut esset, quo referret obitum domini seruulus.

Hunc Afranius quidem omnibus comicis praefert, scribens in Compitalibus,

Terentio non similem dices quempiam.

Volcatius autem non solum Naeuio, & Plauto, & Caecilio, sed Licinio quoque postponit. Cicero in Limone hactenus laudat.

Tu quoque, qui solus lecto sermone Terenti
Conuersum expressumq. Latina voce Menandrum.

In medio populi sedatis vocibus effers,
Quidquid come loquens; ac omnia dulcia dicens.
Item C. Caesar:
Tu quoque tu in summis, o dimidiate Menander,
Poneris, & merito, puri sermonis amator.
Lenibus atque vtinam scriptis adiuncta foret uis
Comica; vt aequato virtus polleret honore
Cum Graecis, neque in hac despectus parte iaceres.
Vnum hoc maceror & doleo tibi deesse Terenti.

Haec Suetonius Tranquillus. nam duos Terentios poetas fuisse scribit Metius: quorum alter Fregellanus fuerit Terentius Libo, alter libertinus Terentius Afer patria, de quo nunc loquimur. Scipionis fabulas edidisse Terentium, Valgius in Actaeone ait,
Hae quae vocantur fabulae, cuiu' sunt?
Non has, qui iura populis recensentibus dabat
Honore summo affectus, fecit fabulas?
Duae ab Apollodoro translatae esse dicuntur comico, Phormio, et Hecyra; quattuor reliquae a Menandro: ex quibus magno successu, & pretio stetit Eunuchus; Hecyra saepe exclusa, uix acta est.

I NITIVM *tragoediae & comoediae a rebus diuinis est inchoatum: quibus pro fructibus vota soluentes, operabantur antiqui. nam incensis iam altaribus, & admoto hirco, id genus carminis, quod sacer chorus reddebat Libero patri, tragoedia dicebatur: uel* ἀπὸ τοῦ τράγου*, hoc est ab hirco, hoste vinearum, & a cantilena: (eius ipsius rei apud Virgilium plena sit mentio) vel quod hirco dona-*

*donabatur eius carminis poeta: vel quòd vter eius mu-
sti plenus sollemne praemium cantoribus fuerat: vel
quòd ora sua faecibus perlinebant scenici ante usum
personarum ab Aeschylo repertum: faeces enim di-
cuntur graece τρύγες. et his quidem caussis tragoediae
nomen est inuentum. At uero, nondum coactis in ur-
bem Atheniensibus, cum Apollini Nomio, idest, pa-
storum vicinorumq. praesidi deo, constructis aris, in
honorem diuinae rei circum Atticae vicos, villas,
pagos, & compita festum carmen sollemniter can-
tarent: orta est comoedia ἀπὸ τῶ κωμάζειν καὶ ἄδειν;
quod est, comessatam ire cantantes. quod a poetis sol-
lemni die, uel amatorie lasciuientibus choris comicis
non absurdum est. itaque vt rerum, ita etiam tempo-
rum ipsorum coepto ordine tragoedia primo prolata
esse cognoscitur. nam vt ab incultis & feris moribus
paullatim peruentum est ad mansuetudinem, urbesq.
sunt conditae, & vita mitior atque otiosior processit:
ita res tragicae longe ante comicas inuentae. quamuis
autem retro prisca voluētibus reperiatur Thespis tra
goediae primus inuentor; & comoediae veteris pater
Eupolis, cum Cratino, Aristophaneq. esse dicatur:
Homerus tamen, qui fere omnis poeticae largissimus
fons est, etiam his carminibus exempla praebuit, &
uelut quadam suorum operum lege praescripsit: qui
Iliadem instar tragoediae, Odysseam ad imaginem cò
moediae fecisse monstratur: nam post illius tale, tan-
tumq. documentum, ab ingeniosissimis imitatoribus
& digesta in ordinem, & diuisa sunt ea, quae etiam*

tum

tum temere ſcribebantur adhuc impolita; atque in ipſis rudimentis haudquaquam, vt poſtea facta ſunt, decora, atque leuia; at nos ea, quæ proprie de tragoedia dicenda ſunt, titulo propoſiti operis inſtantes, in alia tempora differamus, & de his fabulis iam loquamur, quas Terentius imitatus eſt. Poſtquam demonſtrandae originis cauſſa de vtriuſque generis initio diximus; quod neceſſe eſt, iam dicemus. Comoedia fere vetus, vt ipſa quoque olim tragoedia, ſimplex carmen, quemadmodum iam diximus, fuit: quod chorus circa aras fumantes, nunc ſpatiatus, nunc reuoluens gyros, cum tibicine concinebat. ſed primo vna perſona ſubſtituta eſt cantoribus: quae reſpondens alternis choro, locupletauit, variauitq. rem muſicam: tum altera, tum tertia: & ad poſtremum creſcente numero, per auctores diuerſos perſonae, pallae, cothurni, ſocci, & ceteri ornatus, atque inſignia ſcenicorum reperta, & ad hoc vnicuique ſuus habitus: & ad ultimum, qui primarum partium, qui ſecundarum, & tertiarum, qui quartarum, atque quinctarum actores eſſent, diſtributa & diuiſa quinquepartito tota eſt fabula. quae tamen in ipſis ortus ſui velut quibuſdam incunabulis, & vix dum incipiens, κωμῳδία dicta eſt ἀρχαία; iccirco quia nobis parum cognitis initijs nata eſt; aut quia ineſt in ea velut hiſtorica fides verae narrationis, & denominatio omnium, de quibus libere deſcribebatur. etenim per priſcos poetas, non, vt nunc, penitus ficta argumenta, ſed res geſtae a ciuibus, palam cum eorum ſaepe, qui geſſe-

rant,

rant, nomine decantabantur. ideo ipsa suo tempore moribus multum profuit ciuitatis; cum vnusquisque caueret culpa, ne spectaculo ceteris esset, & domestico probro. sed cum poetae abuti licentius stylo, & passim laedere ex libidine coepissent plures bonos; ne quisquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata, siluere. & hinc deinde aliud genus fabulae, id est satyra, sumpsit exordium: quae a satyris, quos illotos semper ac petulantes deos scimus esse, vocitata est. et si aliunde nomen traxisse praue putant alij. haec, quae satyra dicitur, eiusmodi fuit, vt in ea, quamuis duro & veluti agresti modo, de uitijs ciuium, tamen sine ullo proprij nominis titulo carmen esset. quod item genus comoediae multis obfuit poetis; cum in suspicionem potentibus ciuibus uenissent, illorum facta descripsisse in peius, ac deformasse genus stylo carminis. quod primo Lucilius nouo conscripsit modo, vt poesim inde faceret, idest, unius carminis plures libros. hoc igitur, quo supra diximus, modo coacti omittere satyram, aliud genus carminis, τὴν νέαν κωμῳδίαν, hoc est, nouam comoediam, repperere poetae; quae argumento communi magis, & generaliter ad omnes homines, qui mediocribus fortunis agunt, pertineret; & minus amaritudinis spectatoribus, & eadem opera multum delectationis afferret, concinna argumento, consuetudine congrua, utilis sententijs, grata salibus, apta metro. vt igitur superiores illae suis quaeque celebrantur auctoribus, ita haec νέα κωμῳδία cum multorum ante, ac postea, tum praecipue Menandri Terentijq.

rentiq. est. de qua cum multa dicenda sint; sat erit tamen, velut admonendi lectoris caussa, quod de arte comica veterum chartis continetur, exponere. Comoedia vetus vt ab initio chorus fuit, paullatimq. personarum numero in quinque actus processit; ita paullatim, velut attrito atque extenuato choro, ad nouam comoediam sic peruenit, vt in ea non modo non inducatur chorus, sed ne locus quidem ullus iam relinquatur choro. nam postquam otioso tempore fastidiosior spectator effectus, tunc cum ad cantores ab actoribus fabula transibat, consurgere, & abire coepisset; admonuit poetas primo quidem choros praetermittere, locum eius relinquentes; vt Menander fecit, hac de caussa, non, vt alij existimant, alia. postremo ne locum quidem reliquerunt: quod Latini fecerunt comici: vnde apud illos dirimere actus quinquepartitos difficile est. tum etiam Graeci prologos non habent more nostrorum, quos Latini habent. deinde θεὺς ἀπὸ μηχάνης, id est deos argumentis narrandis machinatos, ceteri Latini instar Graecorum habent, Terentius nõ habet. ad hoc προτακτικὰ πρόσωπα, id est, personas extra argumentum accersitas, non facile ceteri habent: quibus Terentius saepe vtitur, vt per harum inductiones facile pateat argumentum. Veteres etsi ipsi quoque in metris neglegẽtius egerunt iambici versus dumtaxat in secundo & quarto loco, tamẽ a Terentio vincuntur resolutione huius metri, quantum potest comminuti ad imaginem prorsae orationis. tum personarum leges circa habitum, aetatem, officium, partes

agendi.

agendi, nemo diligentius Terentio cuſtodiuit. quin etiam ſolus auſus eſt in fictis argumentis, cum fidem veritatis aſſequeretur, etiã contra praeſcripta comica meretrices interdum non malas introducere; quibus tamen, cur bonae ſint, & uoluptas per ipſum, & cauſſa non deſit. haec cum artificioſiſſima Terentius fecerit, tum illud eſt admirandum, quòd & morem retinuit, vt comoediam ſcriberet, & temperauit affectum, ne in tragoediam tranſiliret. quod cum alijs rebus minime obtentũ & a Plauto, & ab Afranio, & Attio, et multis fere magnis comicis inuenimus. Illud quoque inter Terẽtianas uirtutes mirabile, quòd eius fabulae eo ſunt temperamento, vt neque extumeſcant ad tragicam celſitudinem, neque abijciantur ad hiſtrionicam. adde, quòd nihil abſtruſum ab eo ponitur, aut quod ab hiſtoricis requirendum ſit: quod ſaepius Plautus facit, & eo eſt obſcurior in pluribus locis. adde, quod argumenti ac ſtyli ita attente memor eſt, vt nuſquam non cauerit, aut curauerit ea, quae obeſſe potuerunt: tum, quòd media primis atque poſtremis ita nexuit, vt nihil additum alteri, ſed aptum ex ſe totum, & uno corpore uideatur eſſe compoſitum. illud quoque mirabile in eo: primo, quòd non ita miſcet perſonas quattuor, vt obſcura ſit earum diſtinctio, & item, quòd nihil ad populum facit actorem uelut ex tragoedia loqui: quod uitium Plauti frequentiſſimum eſt. illud etiam inter cetera eius laude dignum uidetur, quòd locupletiora argumenta ex duplicibus negotijs delegerit ad ſcribendũ.

 nam

quid sequi debeant, alijs tamen id, quàm quibus opor tet, quaerere insistant vijs: alij constantiam, perseuerantiamq. non retinent; sed cum & ad ea, quae bona sunt, initio animum adiecerint, & eas ingressi sint vias, quae, quò ipsi tendunt, ferant; postea tamen, vel difficultate rerum deterriti, vel sua leuitate distracti, conuertuntur aliò, & vel ignauiae sese dant, vel certe vrgere id, quod principio sibi proposuerant; desinunt: alij denique, cum & uere iudicent, & satis constanter in eo quod instituere, pertendant, virium tamen imbecillitate & inopia, consequi ea, quae volunt, non queunt. harum omnium rerum grauiora exempla ex omnibus vitae partibus sumere est: sed ego nunc illud exponam, quod me hoc tempore in hanc co gitationem deduxit; vt in eo explicando, ad id, quod mihi proprie propositum est, mea paullatim delabatur oratio. cum enim mecum Suriane in animo reputo, qui fiat, vt hac tempestate tam pauci sint, in quorum aut sermone, aut scriptis liceat imaginem aliquam antiquae illius Romanae orationis agnoscere; re perio huic quoque malo eas, quas ante dixi, subesse caussas. Primum ita agresti aliquot ingenio reperias, vt, quae in facienda, excolendaq. oratione sumitur, omnem perire operam putent: alios, qui, quamuis in ornate loquendi ratione studium ponendum non negent; non in Latina id tamen, Graeca ue lingua, sed in ea, qua vulgo vtimur, fieri censeant oportere. atque illos quidem merito possit quilibet, vt amentes aliquos, stupidosque, contemnere: horum vero peruersa opinio

ita iam per omnem Italiam peruagata, quasiq. pro-seminata est, ut innumeros praeclaro iuuenes ingenio, a studio earum linguarum, quibus omnis humanitas, omnis doctrina elegans, omnis antiquitatis memoria continetur, abduxerit; periculumq. porro sit, ne, si hoc malum radices agat, quae semper propria Italorum laus fuit, ut soli ex omnibus Latina oratione perite ac scienter uterentur, eam qui sustineant, non multi in Italia reperiantur. Alterum vitium est, quo transalpini multi (fatendum enim est) laboramus: quòd, cum in Latini sermonis elegantia excellere pulchrum putemus, non tamen fere callemus, quo ad eam itinere contendere oporteat: itaque de nostris pauciores adhuc, quàm uellem, exstiterunt, qui se ad Ciceronis, Terentij, Caesaris imitationem componerent, peruolutabant sine ullo discrimine omnes omnium scriptorum libros, & ex omnium commixtione varium quoddam & multiforme pro suo quisque ingenio dicendi genus effingebant: pulchriq. sibi ac beati videbantur, si eam consequerentur facultatem, ut de rebus propositis uerba fundere, animiq. sui sensus qualicunque orationis genere ad alios perferre possent. ergo in Gallia, Germaniaque, qui celeriter & expedite Latine loquerentur, (si hoc modo est Latine loqui) innumeros; qui bene ac diserte, uix vnum aut alterum, haud ita pridem reperire potuisses. Nam illud quoque, quod tertio loco posui, nostrum non paucis impedimento est. Semel rectam uiam ingressi, uel relanguescimus, uel, mutabilitate quadam, minimis ple-

rumque momentis ab ea deducimur. Indecorum esset, de me ipso praedicare me: sed hoc sine ulla vanitate affirmare possum; quo minus aliquam loquendi scribendiq. facultatem consequerer; horum mihi trium nihil obstitisse. semper Latini sermonis puritatem magnum quoddam & praeclarum bonum esse duxi: semper eam ex illorum, quos supra nominaui, eisq. finitimorum scriptis, velut e purissimis fontibus, hauriendam sum ratus: neque me vel debilitauit laboris metus, uel a suscepto studio ingenij mobilitas auocauit. vires mihi, ne id, ad quod toto pectore ferebar, consequerer, defuerunt. quod potui, in eo me continui, vt illorum, qui hac laude floruerant, libros diligenter euoluerem: quo virtutes illorum aliqua ex parte, si minus exprimere imitando, at certe intelligendo consequi, & commonstrare olim adolescentibus meliori natis ingenio possem. ac, quoniam Ciceronem summo tot aetatum consensu primas sine controuersia tenere, ab ipso autem Cicerone Terentium optimum latinitatis auctorem nominari videbam, incredibile studium in eius poetae fabulis collocaui, vt etiam, crebro repetita lectione, ad verbum ediscerem. nuper igitur, cum eas Paulus Manutius, uir eruditissimus, & in hac latine loquendi facultate omnium iudicio singularis, denuo typis suis descriptas emittere pararet; egit mecum pro familiaritate nostra, vt eas accurate recognoscerem, adhibitisq. veteribus libris, iudicioq. etiam meo, perpurgarem ab ijs mendis, quibus illas aliorum quorundam negligentia, inscitia,

auda-

audacia contaminasset. feci libens; tum ut obtemperarem auctoritati hominis de me optime meriti; tum ut aliquid nauarem assidue, quo studiosorum labor minueretur. non auderem hoc dicere, nisi mihi conscius essem, vera loqui. tantum effeci, quantum si alius post me quispiam effecerit; erit, cur sibi serio, qui huius poetae studiosi sunt, gratulentur. Hunc meum laborem ad te potissimum, Iacobe Suriane, mitto, tibiq. dedico, tum eximia tua praestantiq. uirtute ac eruditione commotus, tum, quoniam, ex quo in hac urbe veterum scripta interpretari, constituto mihi publice stipendio, coepi, tota me vestra domus admirabili quodam amoris ardore complexa est. erit autem hoc munus tibi fortasse minus utile; qui iam dudum in philosophiae penetralia receptus, non ita saepe demittis animũ ad haec leuioris operae studia: Hermolao quidem, & Georgio, fratribus tuis, modestissimis, studiosissimisq. adolescentibus, non inutile fore confido. Vale.

TERENTII VITA,

& de tragoedia, ac comoedia non pauca, ex Aelio Donato, & aliis.

PVBLIVS *Terentius Afer, Carthagine natus, seruiuit Romae Terentio Lucano senatori: a quo ob ingenium, & formam non institutus modo liberaliter, sed & mature manumissus. quidam captum esse existimant. quod fieri nullo modo potuisse, Fenestella docet, cum in fine secundi belli Punici & ante initium tertij natus sit, & mortuus; nec, si a Numidis aut Getulis captus sit, ad ducem Romanum peruenire potuisse, nullo commercio inter Italicos & Afros, nisi post deletam Carthaginem, coepto. hic cum multis nobilibus familiariter uixit, sed maxime cum Scipione Africano, & cum Laelio: quibus etiam corporis gratia conciliatus existimatur. quod & ipsum Fenestella arguit, contendens vtroque maiorem natu fuisse.. quamuis Cornelius Nepos aequales omnes fuisse tradit, & Porcius suspicionem de consuetudine per haec faciat:*

Dum lasciuiam nobilium & fucosas laudes petit;
Dum Africani uocem diuinam inhiat auidis auribus;
Dum, ad Furium se cenitare, & Laelium, pulchrum putat;
Dum se amari ab hisce credit, crebro in Albanũ rapi
Ob florem aetatis suae; ad summã inopiã redactus est.
Itaque e conspectu omnium abijt Graeciam in terram vltimam:

Mortuus

Mortuus eſt in Stymphalo Arcadiae oppido. nil Publius
Scipio profuit, nihil ei Laelius, nil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam;
Saltem vt eſſet, quo referret obitum domini ſeruulus.

ſcripſit comoedias ſex: ex quibus primam Andriam cum aedilibus daret, iuſſus ante Caecilio recitare, ad cenantem cum veniſſet, dictus eſt initium quidem fabulae, quòd erat contemptiore veſtitu, ſubſellio iuxta lectulum reſidens legiſſe; poſt paucos vero verſus, inuitatus vt accumberet, cenaſſe vna; deinde cetera percurriſſe non ſine magna Caecilij admiratione, & hanc autem, et quinque reliquas aequaliter populo probauit. quamuis Volcatius de enumeratione omniũ ita ſcribit:
Sumetur Hecyra ſexta ex his fabula.

Eunuchus quidem bis acta eſt, meruitq. pretium, quantum nulla antea cuiuſquam comoedia, id eſt, octo millia nummum: propterea ſumma quoque titulo adſcribitur. nam Adelphorum principium Varro etiam praefert principio Menandri. Non obſcura fama eſt, adiutũ Terentium in ſcriptis a Laelio, & Scipione: quibuſcum familiariter vixit. eandem ipſe auxit. numquam enim, niſi leuiter, ſe tutari conatur, vt in prologo Adelphorum.

Nam quòd iſti dicunt maleuoli, homines nobiles
Hunc adiutare, aſſidueq. vna ſcribere:
Quod illi maledictum vehemens exiſtimant,

Eam

Eam laudem hic ducit maxumam: cum illis placet,
Qui vobis vniuersis, & populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore vsu' est sine superbia.

Videtur autem se leuius defendisse, quia sciebat, Laelio et Scipioni non ingratam esse hanc opinionem: quae tamen magis, & usque ad posteriora tempora valuit. Q. Memmius in oratione pro se ait. P. Africanus, qui a Terentio personam mutuatus, quae domi luserat ipse, nomine illius in scenam detulit. Nepos auctore certo comperisse se ait: C. Laelium quondam in Puteolano Kal. Martij, admonitum ab uxore, temporius vt discumberet, petijsse ab ea, ne interpellaretur: serius tandem ingressum triclinium, dixisse, non saepe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum vt scripta illa proferret, pronunciasse versus, qui sunt in Heautontimorumeno, Sati' pol proterue me Syri promissa huc induxerunt. Santra Terentium existimat, si modo in scribendo adiutoribus indiguerit, non tam Scipione & Laelio vti potuisse, qui tunc adolescentuli fuere, quàm Sulpicio Gallo, homine docto, & qui consularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum; vel Q. Fabio Labeone, & M. Popillio, consulari vtroque, ac poeta: ideo ipsum non iuuenes designasse, qui se adiuuisse dicerentur; sed viros, quorum operam & in bello, & in otio, & in negotio populus sit expertus. Post editas comoedias nondum quinctũ atque trigesimum egressus annum, caussa euitandae opinionis, quia videbatur aliena pro suis edere; seu perci-

percipiendi Graecorum instituta, moresque quos perin de exprimeret in scriptis; egressus urbe est, neque amplius rediit. de morte eius Volcatius tradit.

Sed ut Afer sex populo edidit comoedias,
Iter hinc in Asiam fecit: nauim cum semel
Conscendit, uisus numquam est. sic vita vacat.

Q. Consetius redeuntem e Graecia perisse in mari dicit. cum centum & octo fabulis conuersis a Menandro. ceteri, mortuū esse in Arcadiae Stymphalo, tradunt, Cn. Cornelio Dolabella, M. Fuluio Nobiliore cos. morbo implicitum acri, dolore ac taedio amissarum fabularum, quas in naui praemiserat, ac simul fabularum, quas nouas fecerat. Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. reliquit filiam, quae equiti R. nupsit; item hortulos XX iugerum, via Appia ad Martis villā. quo magis miror Porciū scribere,

– nil Publius
Scipio profuit; nihil ei Laelius, nil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidē habuit conducticiā:
Saltem ut esset, quo referret obitum domini seruulus.

Hunc Afranius quidem omnibus comicis praefert, scribens in Compitalibus,

Terentio non similem dices quempiam.

Volcatius autem non solum Naeuio, & Plauto, & Caecilio, sed Licinio quoque postponit. Cicero in Limone hactenus laudat.

Tu quoque, qui solus lecto sermone Terenti
Conuersum expressumq. Latina voce Menandrum.

In

In medio populi sedatis vocibus effers,
Quidquid come loquens; ac omnia dulcia dicens.
Item C. Caesar:
Tu quoque tu in summis, o dimidiate Menander,
Poneris, & merito, puri sermonis amator;
Lenibus atque utinam scriptis adiuncta foret uis
Comica; ut aequato virtus polleret honore
Cum Graecis, neque in hac despectus parte iaceres.
Vnum hoc maceror & doleo tibi deesse Terenti.
Haec Suetonius Tranquillus. nam duos Terentios poetas fuisse scribit Metius: quorum alter Fregellanus fuerit Terentius Libo, alter libertinus Terentius Afer patria, de quo nunc loquimur. Scipionis fabulas edidisse Terentium, Valgius in Actaeone ait,
Hae quae vocantur fabulae, cuiu' sunt?
Non has, qui iura populis recensentibus dabat
Honore summo affectus, fecit fabulas?
Duae ab Apollodoro translatae esse dicuntur comico, Phormio, et Hecyra; quattuor reliquae a Menandro: ex quibus magno successu, & pretio stetit Eunuchus; Hecyra saepe exclusa, uix acta est.

INITIVM *tragoediae & comoediae a rebus diuinis est inchoatum: quibus pro fructibus vota soluentes, operabantur antiqui. nam incensis iam altaribus, & admoto hirco, id genus carminis, quod sacer chorus reddebat Libero patri, tragoedia dicebatur: uel ἀπὸ τοῦ τράγου, hoc est ab hirco, hoste vinearum, & a cantilena: (eius ipsius rei apud Virgilium plena fit mentio) vel quòd hirco*

dona-

donabatur eius carminis poeta: vel quòd vter eius musti plenus sollemne praemium cantoribus fuerat: vel quòd ora sua faecibus perlinebant scenici ante usum personarum ab Aeschylo repertum: faeces enim dicuntur graece τρύγες. et his quidem caussis tragoediae nomen est inuentum. At uero, nondum coactis in urbem Atheniensibus, cum Apollini Nomio, idest, pastorum vicinorumq. praesidi deo, constructis aris, in honorem diuinae rei circum Atticae vicos, villas, pagos, & compita festum carmen sollemniter cantarent: orta est comoedia ἀπὸ τοῦ κωμάζειν καὶ ᾄδειν; quod est, comessatam ire cantantes. quod a poetis sollemni die, uel amatorie lasciuientibus choris comicis non absurdum est. itaque vt rerum, ita etiam temporum ipsorum coepto ordine tragoedia primo prolata esse cognoscitur. nam vt ab incultis & feris moribus paullatim peruentum est ad mansuetudinem, urbesq. sunt conditae, & vita mitior atque otiosior processit: ita res tragicae longe ante comicas inuentae. quamuis autem retro prisca voluẽtibus reperiatur Thespis tragoediae primus inuentor; & comoediae veteris pater Eupolis, cum Cratino, Aristophaneq. esse dicatur: Homerus tamen, qui fere omnis poeticae largissimus fons est, etiam his carminibus exempla praebuit, & uelut quadam suorum operum lege praescripsit: qui Iliadem instar tragoediae, Odysseam ad imaginem cõmoediae fecisse monstratur: nam post illius tale, tantumq. documentum, ab ingeniosissimis imitatoribus & digesta in ordinem, & diuisa sunt ea, quae etiam

tum

tum temere scribebantur adhuc impolita, atque in ipsis rudimentis haudquaquam, vt postea facta sunt, decora, atque leuia; at nos ea, quae proprie de tragoedia dicenda sunt, titulo propositi operis instantes, in alia tempora differamus, & de his fabulis iam loquamur, quas Terentius imitatus est. Postquam demonstrandae originis caussa de vtriusque generis initio diximus; quod necesse est, iam dicemus. Comoedia fere vetus, vt ipsa quoque olim tragoedia, simplex carmen, quemadmodum iam diximus, fuit: quod chorus circa aras fumantes, nunc spatiatus, nunc reuoluens gyros, cum tibicine concinebat. sed primo vna persona substituta est cantoribus: quae respondens alternis choro, locupletauit, variauitq. rem musicam: tum altera, tum tertia: & ad postremum crescente numero, per auctores diuersos personae, pallae, cothurni, socci, & ceteri ornatus, atque insignia scenicorum reperta, & ad hoc vnicuique suus habitus: & ad ultimum, qui primarum partium, qui secundarum, & tertiarum, qui quartarum, atque quinctarum actores essent, distributa & diuisa quinquepartito tota est fabula. quae tamen in ipsis ortus sui velut quibusdam incunabulis, & vix dum incipiens, κωμῳδία dicta est ἀρχαία; iccirco quia nobis parum cognitis initijs nata est; aut quia inest in ea velut historica fides verae narrationis, & denominatio omnium, de quibus libere describebatur. etenim per priscos poetas, non, vt nunc, penitus ficta argumenta, sed res gestae a ciuibus, palam cum eorum saepe, qui gesserant,

rant, nomine decantabantur. ideo ipsa suo tempore moribus multum profuit ciuitatis; cum vnusquisque caueret culpa, ne spectaculo ceteris esset, & domestico probro. sed cum poetae abuti licentius stylo, & passim laedere ex libidine coepissent plures bonos; ne quisquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata, siluere. & hinc deinde aliud genus fabulae, id est satyra, sumpsit exordium: quae a satyris, quos illotos semper ac petulantes deos scimus esse, vocitata est. et si aliunde nomen traxisse praue putant alij. haec, quae satyra dicitur, eiusmodi fuit, vt in ea, quamuis duro & veluti agresti modo, de uitijs ciuium, tamen sine ullo proprij nominis titulo carmen esset. quod item genus comoediae multis obfuit poetis; cum in suspicionem potentibus ciuibus uenissent, illorum facta descripsisse in peius, ac deformasse genus stylo carminis. quod primo Lucilius nouo conscripsit modo, vt poesim inde faceret, idest, unius carminis plures libros. hoc igitur, quo supra diximus, modo coacti omittere satyram, aliud genus carminis, τὴν νέαν κωμῳδίαν, hoc est, nouam comoediam, reperere poetae; quae argumento communi magis, & generaliter ad omnes homines, qui mediocribus fortunis agunt, pertineret, & minus amaritudinis spectatoribus, & eadem opera multum delectationis afferret, concinna argumento, consuetudine congrua, utilis sententijs, grata salibus, apta metro. vt igitur superiores illae suis quaeque celebrantur auctoribus, ita haec νέα κωμῳδία cum multorum ante, ac postea, tum praecipue Menandri Terentijq.

rentijq. est. de qua cum multa dicenda sint; sat erit tamen, velut admonendi lectoris caussa, quod de arte comica veterum chartis continetur, exponere. Comoedia vetus vt ab initio chorus fuit, paullatimq. per sonarum numero in quinque actus processit; ita paullatim, velut attrito atque extenuato choro, ad nouam comoediam sic peruenit, vt in ea non modo non inducatur chorus. sed ne locus quidem ullus iam relinquatur choro. nam postquam otioso tempore fastidiosior spectator effectus, tunc cum ad cantores ab actoribus fabula transibat, consurgere, & abire coepisset; admonuit poetas primo quidem choros praetermittere, locum eius relinquentes; vt Menander fecit, hac de caussa, non, vt alij existimant, alia. postremo ne locum quidem reliquerunt: quod Latini fecerunt comici: vnde apud illos dirimere actus quinquepartitos difficile est. tum etiam Graeci prologos non habent more nostrorum, quos Latini habent. deinde θεοὺς ἀπὸ μηχάνης, id est deos argumentis narrandis machinatos, ceteri Latini instar Graecorum habent, Terentius nō habet. ad hoc προτακτικὰ πρόσωπα, id est, personas extra argumentum accersitas, non facile ceteri habent: quibus Terentius saepe vtitur, vt per harum inductiones facile pateat argumentum. Veteres etsi ipsi quoque in metris neglegētius egerunt iambici versus dumtaxat in secundo & quarto loco, tamē a Terentio vincuntur resolutione huius metri, quantum potest comminuti ad imaginem prorsae orationis. tum personarum leges circa habitum, aetatem, officium, partes agendi.

agendi, nemo diligentius Terentio custodiuit. quin etiam solus ausus est in fictis argumentis, cum fidem veritatis assequeretur, etiã contra praescripta comica meretrices interdum non malas introducere; quibus tamen, cur bonae sint, & uoluptas per ipsum, & caussa non desit. haec cum artificiosissima Terentius fecerit, tum illud est admirandum, quòd & morem retinuit, vt comoediam scriberet, & temperauit affectum, ne in tragoediam transiliret. quod cum alijs rebus minime obtentũ & a Plauto, & ab Afranio, & Attio, et multis fere magnis comicis inuenimus. Illud quoque inter Terẽtianas uirtutes mirabile, quòd eius fabulae eo sunt temperamento, vt neque extumescant ad tragicam celsitudinem, neque abijciantur ad histrionicam. adde, quòd nihil abstrusum ab eo ponitur, aut quod ab historicis requirendum sit: quod saepius Plautus facit, & eo est obscurior in pluribus locis. adde, quod argumenti ac styli ita attente memor est, vt nusquam non cauerit, aut curauerit ea, quae obesse potuerunt: tum, quòd media primis atque postremis ita nexuit, vt nihil additum alteri, sed aptum ex se totum, & uno corpore uideatur esse compositum. illud quoque mirabile in eo: primo, quòd non ita miscet personas quattuor, vt obscura sit earum distinctio, & item, quòd nihil ad populum facit actorem uelut ex tragoedia loqui: quod uitium Plauti frequentissimum est. illud etiam inter cetera eius laude dignum uidetur, quòd locupletiora argumenta ex duplicibus negotijs delegerit ad scribendũ.

nam, excepta Hecyra, in qua scribit Pamphili amorem, ceterae quinque binos adolescentulos habent. Illud uero tenendum est, post νέαν κωμῳδίαν, Latinos multa fabularum genera protulisse, ut Togatas a scenicis, atque argumentis latinis; Praetextatas ab dignitate personarum, & latina historia; Attellanas a ciuitate Cāpaniae, ubi actitatae sūt plurimae; Rhyntonicas ab actoris nomine; Tabernarias ab humilitate argumenti, & styli; Mimos ab diuturna imitatione uilium rerum, & leuium personarum. Inter tragoediam autem, & comoediam cum multa, tum in primis hoc distat, quòd in comoedia mediocris fortunae hominum parui impetus, periculaque, laetique sunt exitus actionum: at in tragoedia omnia contraria, ingentes personae, magni timores, exitus funesti habentur. & illic turbulenta prima, tranquilla ultima, in tragoedia contrario ordine res aguntur: tum quòd in tragoedia fugienda uita, in comoedia capessenda exprimitur: postremo quòd omnis comoedia de fictis est argumētis, tragoedia saepe de historica fide petitur. Latinae fabulae primo a Liuio Andronico scriptae * sunt ad cunctas res, etiam cum recentius idem poeta & actor fabularum suarum fuisset. Comoediae autem aut motoriae sunt, aut statariae, aut mixtae. motoriae, turbulentae; statariae, quietiores; mixtae, ex utroque actu consistentes. Comoediae per quattuor partes diuiditur, prologum, protasin, epitasin, catastrophen. Prologus est uelut praefatio quaedam fabulae, in quo solo licet praeter argumentum

aliquid

aliquid ad populũ uel ex poetae, uel ex ipsius fabulae, uel ex actoris commodo loqui. Protasis primus est actus, initiumq. dramatis. Epitasis, incrementum, processusq. turbarum, ac totius, ut ita dixerim, nodus erroris. Catastrophe, conuersio rerum est ad iucundos exitus, patefacta cunctis cognitione gestorum. Comoedia est fabula, diuersa instituta continens affectuum ciuilium, ac priuatarum rerum: qua discitur, quid sit in uita utile, quid contra euitandum. hanc Graeci sic definiere: κωμῳδία ἐςὶν ἰδιωτικῶν, καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχή. Comoediam esse Cicero ait, imitationem uitae, speculum consuetudinis, imaginem ueritatis. Comoediae autem a more antiquo dictae, quia in uicis huiusmodi carmina initio agebantur apud Graecos, ut in Italia compitalicijs ludicris admixto pronunciationis modulo: quo, dum actus commutantur, populus detinebatur: aut ἀπὸ τῶν κώμων, hoc est, ab actu uitae hominum, qui in uicis habitabant ob mediocritatem fortunarum, non in aulis regijs, ut sunt personae tragicae. Comoedia uero, quia poema sub imitatione uitae atque similitudine compositum est, in gestu & pronunciatione consistit. Comoediam apud Graecos dubium est quis inuenerit primus: apud Latinos, certum est, & comoediam togatam, & tragoediam primo Liuium Andronicum reperisse: * qui ait, comoediam esse quotidianae uitae speculũ: nec iniuria. nam ut intenti speculo, ueritatis lineamenta facile per imagines colligimus; ita lectione comoediae imitationem uitae, consuetudinisq.

tudinisq. non aegerrime animaduertimus. huius autem originis ratio ab exteris ciuitatibus, moribusq. prouenit. Athenienses namque, Atticam custodientes elegantiam, cum uellent male uiuentes notare; in vicos & compita ex omnibus locis laeti, alacresq. ueniebant, ibiq. cum nominibus singulorum vitam publicabant, unde nomen compositum vt comoedia uocaretur. haec autem carmina primitus in pratis mollibus agebantur. nec deerant praemia, quibus ad scribendum doctorum prouocarentur ingenia. sed & actoribus munera offerebantur, quo libentius iucundo vocis fluxu ad dulcedinem commẽdationis uterẽtur. caper namque pro dono his dabatur, quia uitibus noxium animal habebatur, a quo etiam tragoediae nomen exortum est. Nonnulli autem ex amurca, olei faece, quae est humor aquatilis, tragoediam dici, uocariq. maluerunt. qui ludi cum per artifices in honorem Liberi patris agerentur, etiam ipsi comoediarũ, tragoediarumq. scriptores huius dei velut praesens numen colere ueneráriq. coeperunt. cuius rei probabilis ratio exstitit. ita enim carmina inchoata praeferebãtur, vt per ea laudes eius, & facta gloriosa celebrari, proferriq. constaret. tum paullatim fama huius artis increbuit. Thespis autem primus haec scripta in omnium notitiam protulit. postea Aeschylus secutus exemplum publicauit. de quibus ita Horatius in Arte poetica loquitur.

Ignotum tragicae genus inuenisse camoenae
Dicitur, & plaustris uexisse poemata Thespis,

Quae

Quae canerent, agerentq. peruncti faecibus ora.
Post hunc personae, pallaeq. repertor honestae
Aeschylus & modicis instrauit pulpita tignis,
Et docuit magnumq. loqui, nitiq. cothurno.
Successit uetus his comoedia, non sine multa
Laude: sed in uitium libertas excidit, & uim
Dignam lege regi. lex est accepta, chorusque
Turpiter obticuit, sublato iure nocendi.
Nil intentatum nostri liquere poetae:
Nec minimum meruere decus, uestigia graeca
Ausi deserere, & celebrare domestica facta,
Vel qui praetextas, uel qui docuere togatas.

Fabula generale nomen est. eius duae primae partes sunt, tragoedia, & comoedia. si Latina argumentatio sit, praetextata dicitur. Comoedia autem multas species habet. aut enim Palliata est, aut Togata, aut Tabernaria, aut Attellana, aut Mimus, aut Rhyntonica, aut Planipedia. Planipedia autem dicta ob humilitatem argumenti eius, ac uilitatem actorum: pito, sed plano pede: uel ideo, quòd non ea negotia qui non cothurno, aut socco utuntur in scena aut pulcontinet, quae personarum in turribus aut in cenaculis habitantium sunt, sed in plano & humili loco.
Personati primi egisse dicuntur comoediam Cincius, & Faliscus: tragoediam Minucius, & Prothonius. Omnium autem comoediarum scripta ex quattuor rebus omnino sumuntur, nomine, loco, facto, euentu: nomine, vt Phormio, Hecyra, Curculio, Epidicus; loco, vt Andria, Leucadia, Brundisina; fa-

cto, ut Eunuchus, Asinaria, Captiui; euentu, ut Commorientes, Crimen, Heautontimorumenos.

Comoediarum formae sunt tres: Palliatae, Graecum habitum referentes; quas non nulli tabernarias uocant: Togatae, iuxta formam personarum habitum togarum desiderantes: Attellanae, salibus & iocis compositae; quae in se non habent nisi uenustam elegãtiam. Comoedia autem diuiditur in quattuor partes, Prologum, Protasin, Epitasin, Catastrophen. Prologus est prima dictio a Graecis dicta πρόλογος, *idest antecedens ueram fabulae compositionem elocutio. eius species quattuor sunt,* συστατικὸς, *commendaticius; quo fabula uel poeta commendatur:* ἀναφορικὸς, *relatiuus; quo aut aduersario maledicta, aut gratiae populo referuntur:* ὑποθετικὸς, *argumentatiuus, fabulae argumentum exponens:* μικτὸς, *mixtus, omnia haec in se continens. Inter prologum, & prologium quidam hoc interesse uoluerunt: quia prologus est ubi poeta excusatur, aut fabula commendatur; prologium autem est, cum tantum de argumento dicitur. Protasis est primus actus fabulae, quo pars argumenti explicatur, pars reticetur ad populi exspectationem tenendam. Epitasis inuolutio argumenti, cuius elegantia connectitur. Catastrophe explicatio fabulae, per quam euentus eius approbatur. In plerisque fabulis ipsarum nomina priora ponebantur, quàm poetarum; in non nullis poetarum, quàm fabularum. cuius moris diuersitatem antiquitas probat. nam cum primum aliqui fabulas ederent.*

rent, ipsarum nomina pronunciabantur ante, quàm poetae pronunciarentur, ne aliqua inuidia a scribendo deterreri possent. cum autem pereditionem multarum poetae iam esset auctoritas acquisita; rursus priora poetarum nomina proferebantur, ut per ipsorum uocabula fabulis attentio acquireretur. Actas diuersis ludis manifestum est inscribi: nam ludorum quattuor sunt species, quos curules aediles munere publico curant: Megalenses, magnis dijs consecrati, quos Graeci μεγάλους θεὸς appellant; Funebres, ad retinendum populum instituti, dum pompa funeri decreta in honorem patricij uiri plene instruitur; Plebeij, qui pro salute plebis eduntur; Apollinares, Apollini consecrati. In scena duae arae poni solebant, dextera Liberi, sinistra eius dei, cui ludi fiebant. unde Terentius in Andria ait,

Ex ara hinc sume uerbenas. * multa desunt. hinc Vlyssem palliatum semper inducunt: siue quòd aliquando insaniam simulauit, quo tempore tectum se esse uoluit, ne agnitus cogeretur in bella prodire: seu ob singularem sapientiam, qua tectus, munitusq. plurimum socijs profuit. huius enim uirtutis erat, animi semper decipientis ingenium. non nulli Ithacae incolas, sicut Locros, palliatos fuisse commemorant. Achillis, & Neoptolemi personae diademata habent, quamuis regalia sceptra numquam tenuerint. cuius argumenti probatio talis inducitur, quòd numquam cũ reliqua Graeciae iuuentute ad gerendã cum Troianis bella sacramenta coniurationis inie-

 runt,

runt, nec umquam sub Agamemnonis imperio fuerunt. Comicis senibus candidus vestitus inducitur, quòd is antiquissimus fuisse memoratur. adolescentibus discolor attribuitur. serui comici amictu exiguo conteguntur, paupertatis antiquae gratia, uel quo expeditiores agant. parasiti cum intortis pallijs eueniunt. laeto uestitus candidus, aerumnoso obsoletus, purpureus diuiti, pauperi phoeniceus datur, militi chlamys purpurea, puellae habitus peregrinus inducitur. leno pallio uarij coloris utitur. meretrici ob auaritiam luteum datur. Syrmata dicta sunt ab eo, quòd trahuntur: quae res ab scenica luxuria instituta est. eadem in luctuosis personis incuriam sui per negligentiam significant. Aulaea quoque in scena in terra sternuntur, quòd pictus ornatus erat, ex Attalica regia Romam usque perlatus: pro quibus siparia aetas posterior accepit. est autem minutum uelum, quod populo obsistit, dum fabularum actus commutantur. Diuerbia histriones pronunciabant. cantica uero temperabantur modis, non a poeta, sed a perito artis musicae factis. neque enim omnia iisdem modis in uno cantico agebantur, sed saepe mutatis, ut significant qui tres numeros in comoedijs ponunt: qui tres continent mutatos modos cantici illius. qui huiusmodi modos faciebant, nomen in principio fabulae & scriptoris, & actoris superponebant. huiusmodi adeo carmina ad tibias fiebant; ut, his auditis, multi ex populo ante dicerent, quam fabulam acturi scenici essent, quàm omnino

specta-

ſpectatoribus ipſis antecedens titulus pronunciaretur. Agebantur autem tibijs paribus, aut imparibus; & dextris, aut ſiniſtris. dextrae autem tibiae ſua grauitate ſeriam comoediae dictionem praenunciabant: ſiniſtrae & Sarranae acuminis leuitate iocum in comoedia oſtendebant. ubi autem dextra & ſiniſtra acta fabula inſcribebatur: mixtim ioci & grauitates denunciabantur.

AELII DONATI IN ANDRIAM TERENTII
PRAEFATIO.

COMOEDIA *Andria*, cum palliata sit, de loco nomen accepit, & a Menādro prius, & nunc ab ipso Terentio: qui cum de Chryside loqueretur, sic ait:

Hei uereor, ne quid Andria apportet mali.

& hoc commune uocabulum est & in Graeca, et in Latina lingua. haec maiori ex parte motoria est, continetque actus amatorum adolescentium, & patrum piorum. callidi serui, astutae ancillae, seueri senes, adolescentuli liberales. in hac primae partes senis Simonis sunt, secundae Daui, tertiae Chremetis, & deinceps reliquorum. prologus in hac acer inducitur, & in aduersarios non mediocriter exasperatur; sed tamen id subtiliter, ut omnia lacessitus facere uideatur, ac dicere. hic protasis subtilis, epitasis tumultuosa, catastrophe paene tragica: & tamen repente ex his turbis in tranquillum peruenit. Haec prima acta est, ludis Megalensibus, M. Fuluio & M'. Glabrione aedilibus curulibus. egerunt L. Atilius Latinus Praenestinus, & L. Ambiuius Turpio: modos fecit Flaccus Claudij, tibijs paribus dextris, & sinistris. & est tota graeca, edita M. Marcello, & C. Sulpicio cos. pronunciataq. est Andria Terentij, ob incognitum adhuc nomen poetae, & minoris apud populum auctoritatis, ac meriti. Diuerbijs & canticis lepide di-

stincta est: & successu spectata prospero, hortamento poetae fuit ad alias conscribendas. initium autem προτατικὸν πρόσωπον, idest aduenticiam personam recepit Sosiae, propter euoluendam argumenti obscuritatem. persona autem protatica ea intelligitur, quae semel inducta in principio fabulae, in nullis deinceps fabulae partibus adhibetur. Adnotandum sane, puellarum liberalium nullam orationem in proscenio induci in comoedia Palliata, praeter inuocationem Iunonis Lucinae: quae & ipsa quoque post scenam fieri solet.

EIVSDEM ARGVMENTVM IN EANDEM.

CREMES *Atticus, pater Pasibulae & Philumenae, cum ex his duabus se Pasibulã perdidisse falso crederet, relictam Athenis, nec uisam postea multo tempore, tamquam unicam sibi putabat Philumenam, quam Charinus adolescens Atheniensis adamabat unice, & sibi petebat uxorẽ. sed pater eam Pamphilo cuidam, Simonis filio, ultro desponderat. qui Pamphilus contra sororem Chrysidis ac peregrinam tum creditam Pasibulam supra dictam, alteram Chremetis filiam, sub nomine Glyceri latenter sic amauit, vt ex ea filium suscepisset inscio patre. qua re intellecta, commotus Simo pater Pamphili, dum per falsas nuptias tentat animum Pamphili, multis dolis a Dauo ipse deluditur seruo, periculoq. Charini & Pamphili motus error in fabula: qui usque ad eum finem ductus est, dum Athenas ueniens Andrius quidam Crito rem aperiat, & nodum fabulae soluat: per quem agnita Pasibula recipitur a parentibus, & traditur Pamphilo amanti: Philumena uero Charino despondetur, et traditur exoptanti. Perspecto argumento, scire debemus hanc esse uirtutem poeticam, vt a nouissimis argumenti rebus incipens, initium fabulae & originem narratiue reddat spectatoribus, auctoremq. praesentem sibi exhibeat, ubi finis est fabulae. hunc enim ordinem et circulum poeticae artis. uel uirtutis non modo secuti*

sunt

ſunt tragici, comiciq. auctores, ſed Homerus etiam & Virgilius tenuerunt. Diuiſionem actuum in Latinis fabulis internoſcere, difficile eſt, cauſſam iamdudum demonſtrauimus. unde autem, aut quo modo, quamuis aegre, tamen intelligi, diſtinguiq. poſſint, eſt operaepretium dicere. Principio dicendū eſt, nullam perſonam egreſſam quinquies ultra exire poſſe. ſed illa re plerumque decipimur, quòd perſonam, cum tacuerit, egreſſam falſo putamus: quae nihilo minus in proſcenio tacens loquendi tempus exſpectat. eſt igitur attente animaduertendum, ubi & quando ſcena uacua ſit ab omnibus perſonis, ut in ea chorus uel tibicen audiri poſſit: quod cum uiderimus, ibi actum eſſe finitum debemus agnoſcere. Confundit ſaepe lectorem id, quòd perſona in ſuperiori ſcena deſinens, & in proxima incipiens loqui non intelligitur ingreſſa: quod ipſum experientes ſtatim dijudicant de rerum ac temporum quantitate. poteſt enim fieri, vt & ingreſſa ſit, ac egreſſa, quam praue credimus de proſcenio non receſſiſſe. poſſe autem quincto egredi perſonam, non & neceſſe eſſe dicimus, vt appareat ultra exire non poſſe; in tragoedia parcius exire & ſolere pariter, & licere. Primus actus in Andria narrationem Simonis apud Soſiam continet argumenti; quod populus hac occaſione perdiſcit; mox querellam apud ſe Daui de domino, & eiuſdem cum domino verba, & rurſus eiuſdem ſerui deliberationem quid rerum gerat. Secundi actus haec ſunt: Charini uerba, primo cum Byrrhia ſeruo, & poſt cum ipſo Pamphilo

philo de nuptijs: Pamphili sermo cum patre dolo consentientis in nuptias Byrrhiae uerba: Daui callida oratio aduersum senem. Tertio actui haec attribuuntur. Mysidis cum obstetrice colloquium, Dauo, ac Simone audientibus: partus Glycerij suspectus seni, & Daui apud eum fraudulenta sermocinatio: Simonis uerba cum Chremete de nuptijs: Daui perturbatio ac Pamphili. Quartum actum per haec intelligimus. prima Charini uerba sunt, indignantis uelut fidem sibi non seruatam a Phamphilo: tum Mysidis uerba apud Pamphilum, eiusdemq. questus: Daui administratio doli aduersus Chremetem. In quincto actu Simonis & Chremetis prope iurgium, disputatio, tum detectio fallaciarum Daui: tum indignatio patris aduersus filium: tum Critonis interuentus, &, per eum cognitis rebus, in trauquillum res acta, ducentibus uxores, quas concupiuerant, Pamphilo, & Charino. Illud non commouere nos debet, quòd in horum actuum distinctione uidentur de proscenio non discessisse personae quaedam: sed tenere debemus, ideo Terentium uicinitatis mentionem fecisse in principio, ut modico receptu & adesse, & abesse personam intelligamus. nihil ergo secus factum est ab antiquis, qui ad hunc modum Terentianas fabulas diuiserunt.

VOLCATII SEDIGITI DE COMICIS LATINIS IAMBI.

Multos incertos certare hanc rem uidimus,
Palmam poetae comico cui deferant.
Eum, iudice me, errorem dissoluam tibi:
Vt, contra si quis sentiat, nil sentiat.
Caecilio palmam statuo de comico.
Plautus secundus facile exsuperat ceteros.
Dein Naeuius qui seruet, pretio in tertio est.
Si quid quarto detur, dabitur Licinio.
Post insequi Licinium facio Atilium.
In sexto consequetur hos Terentius.
Turpilius septimum, Trabea octauum obtinet.
Nono loco esse facile facio Luscium.
Antiquitatis caussa, decimum addo Ennium.

De iisdem Varronis iudicium.
citat Nonius in uerbo, Posco.

In argumentis Caecilius poscit palmam, in ἤθεσιν *Terentius, in sermonibus Plautus.*

Ex eiusdem libro v. de latino sermone.
citat Sosipater lib. 2.

Ἤθη *nulli alii seruare conuenit, quàm Titinio, & Terentio.* πάθη *uero Trabea, & Atilius, & Caecilius facile mouerant.*

PERSONAE.

Simo	*senex,*
Sosia.	*seruus,*
Dauus	*seruus,*
Mysis	*ancilla,*
Pamphilus	*adolescens,*
Carinus	*adolescens,*
Byrrhia	*seruus,*
Lesbia	*obstetrix,*
Glycerium	*Cremetis filia,*
Chremes	*senex,*
Crito	*hospes,*
Dromo	*seruus.*

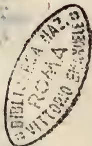
C. SVLPICII APOLLINARIS
PERIOCHA.

Sororem falso creditam meretriculae,
Genere Andriae, Glycerium uitiat Pamphilus:
Grauidaq. facta, dat fidem uxorem sibi
Fore hanc: nam aliam pater ei desponderat
Gnatam Chremetis: atque, vt amorem comperit,
Simulat futuras nuptias, cupiens, suus
Quid haberet animi filius, cognoscere.
Daui suasu non repugnat Pamphilus.
Sed, ex Glycerio natum vt uidit puerulum
Chremes, recusat nuptias, generum abdicat:
Mox filiam Glycerium insperato agnitam
Dat Pamphilo hanc, aliam Charino coniugem.

ANDRIA

ANDRIA TERENTII

ACTA LVDIS MEGALENSIB. M. FVLVIO, ET M'. GLABRIONE AEDILIB. CVRVLIB. EGERVNT L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATILIVS PRAENESTINVS. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII, TIBIIS PARIB. DEXTRIS, ET SINISTRIS. ET EST TOTA GRAECA, EDITA M. MARCELLO, C. SVLPICIO COS.

PROLOGVS.

POETA cum primum animum ad scribendum appulit,
Id sibi negoti credidit solum dari,
Populo ut placerent, quas fecisset fabulas.
Verum aliter euenire multo intelligit:
Nam in prologis scribundis operam abutitur,
Non qui argumentum narret, sed qui maleuoli
Veteris poetae maledictis respondeat.
Nunc, quam rē uitio dent, quaeso animum aduortite.
Menander fecit Andriam, & Perinthiam.
Qui utramuis recte norit, ambas nouerit.
Non ita sunt dissimili argumento, sed tamen
Dissimili oratione sunt factae, ac stylo.
Quae conuenere, in Andriam ex Perinthia
Fatetur transtulisse, atque usum pro suis.
Isti id uituperant factum, atque in eo disputant,
Contaminari non decere fabulas.
Faciunt nae intellegendo, ut nihil intellegant.
Qui cum hunc accusant, Naeuium, Plautum, Ennium
Accusant, quos hic noster auctores habet:

C *Quorum*

Quorum aemulari exoptat negligentiam
Potius, quàm istorum obscuram diligentiam.
Dehinc ut quiescant porro, moneo, & desinant
Maledicere, malefacta ne noscant sua.
Fauete, adeste aequo animo, & rem cognoscite,
Vt pernoscatis, ecquid spei sit relliquum,
Posthac quas faciet de integro comoedias,
Spectandae, an exigendae sint uobis prius.

ACTVS PRIMI SCENA I.

SIMO, SOSIA.

SI. Vos istaec intro auferte: abite. Sofia
Ades dum: paucis te uolo. SO. *dictú puta.*
Nempe ut curentur recte haec. SI. *immo aliud.* SO. *quid est,*
Quod tibi mea ars efficere hoc possit amplius?
SI. *Nihil istac opus est arte ad hanc rem quam paro,*
Sed ijs, quas semper in te intellexi sitas,
Fide, & taciturnitate. SO. *exspecto, quid uelis.*
SI. *Ego postquam te emi a paruulo, ut semper tibi*
Apud me iusta, & clemens fuerit seruitus,
Scis. feci, e seruo ut esses libertus mihi,
Propterea quòd seruiebas liberaliter.
Quod habui summum pretium, persolui tibi.
SO. *In memoria habeo.* SI. *haud muto factum,* SO. *gaudeo,*
Si tibi quid feci, aut facio, quod placeat Simo, &
Id

Id gratum fuisse aduorsum te, habeo gratiam.
Sed mihi hoc molestum est: nam istaec commemoratio
Quasi exprobratio est immemoris benefici.
Quin tu uno uerbo dic, quid est, quod me uelis.
SI. Ita faciam. hoc primum in hac re praedico tibi:
Quas credis esse has, non sunt uerae nuptiae.
SO. Cur simulas igitur? SI. rē omnē a principio audies.
Eo pacto & gnati uitam, & consilium meum
Cognosces, & quid facere in hac re te uelim.
Nam is postquam excessit ex ephebis Sosia,
Liberius uiuendi fuit potestas: nam antea
Qui scire posses, aut ingenium noscere,
Dum aetas, metus, magister prohibebant? SO. ita est.
SI. Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,
Vt animum ad aliquod studium adiungant, aut equos
Alere, aut canes ad uenandum, aut ad philosophos:
Horum ille nihil egregie praeter cetera
Studebat, & tamen omnia haec mediocriter.
Gaudebam. SO. non iniuria: nam id arbitror
Apprime in uita esse utile, ut NE QVID NIMIS.
SI. Sic uita erat: facile omnes perferre, ac pati:
Cum quibus erat cumque una, ijs sese dedere,
Eorum obsequi studijs, aduersus nemini,
Numquam praeponēs se alijs. ita facillime
Sine inuidia inuenias laudem, & amicos pares.
SO. Sapienter uitam instituit: namque hoc tempore
OBSEQVIVM AMICOS, VERITAS ODIVM PARIT.
SI. Interea mulier quaedam ab hinc triennium

Ex Andro commigrauit huc uiciniae,
Inopia, & cognatorum neglegentia
Coacta, egregia forma, atque aetate integra.
SO. *Hei uereor, ne quid Andria apportet mali.*
SI. *Primum haec pudice uitam, parce, ac duriter*
Agebat, lana, ac tela uictum quaeritans:
Sed postquam amans accessit, pretium pollicens,
Vnus, & item alter; ita ut ingenium est omnium
Hominum a labore procliue ad lubidinem,
Accepit condicionem, dein quaestum occipit.
Qui tum illam amabant, forte, ita ut fit, filiam
Perduxere illuc secum, ut una esset, meum.
Egomet continuo mecum: certe captus est:
Habet. obseruabam mane illorum seruulos
Venientes, aut abeuntes: rogitabam, heus puer,
Dic sodes, quis heri Chrysidem habuit? nam Andriae
Illi id erat nomē. SO. *teneo.* SI. *Phaedrū, aut Cliniam*
Dicebant, aut Niceratum. (nam hi tres tum simul
Amabant) eho, quid Pamphilus? quid? symbolam
Dedit, cenauit. Gaudebam. item alio die
Quaerebam: comperiebam nihil ad Pamphilum
Quidquam attinere. enimuero spectatum satis
Putabam, & magnum exemplum continentiae:
Nam qui cum ingenijs conflictatur eiusmodi,
Neque commouetur animus in ea re tamen,
Scias posse habere iam ipsum suae uitae modum.
Cum id mihi placebat, tum uno ore omnes omnia
Bona dicere, & laudare fortunas meas,
Qui gnatum haberem tali ingenio praeditum.
Quid uerbis opus est? hac fama impulsus Chremes,

Vltro ad me uenit, unicam gnatam suam
Cum dote summa filio uxorem ut daret:
Placuit: despondi: hic nuptijs dictus est dies.
SO. *Quid obstat, cur non uerae fiant?* SI. *audies.*
Fere in diebus paucis, quibus haec acta sunt,
Chrysis uicina haec moritur. SO. *o factum bene:*
Beasti: metui a Chryside. SI. *ibi tum filius*
Cũ illis, qui amarant Chrysidem, una aderat frequẽs:
Curabat una funus: tristis interim,
Nonnumquam conlacrumabat. placuit tum id mihi.
Sic cogitabam: hic paruae consuetudinis
Caussa mortem huius tam fert familiariter:
Quid, si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri?
Haec ego putabam esse omnia humani ingeni
Mansuetiq. animi officia. quid multis moror?
Egomet quoque eius caussa in funus prodeo,
Nihil suspicãs etiam mali. SO. *hem quid est?* SI. *scies.*
Effertur: imus. interea inter mulieres,
Quae ibi aderant, forte unã adspicio adolescentulam,
Forma. SO. *bona fortasse.* SI. *& uoltu Sosia*
Adeo modesto, adeo uenusto, ut nihil supra.
Quia tum mihi lamentari praeter ceteras
Visa est, & quia erat forma praeter ceteras
Honesta, & liberali; accedo ad pedisequas;
Quae sit, rogo. sororem esse aiunt Chrysidis.
Percussit illico animum. at at, hoc illud est,
Hinc illae lacrumae, haec illa est misericordia.
SO. *Quàm timeo, quorsum euadas.* SI. *funus interim*
Procedit: sequimur: ad sepulcrum uenimus.

In ignem posita est: fletur. interea haec soror,
Quam dixi, ad flammam accessit imprudentius,
Sati' cum periculo. ibi tum exanimatus Pamphilus
Bene dissimulatum amorem, & celatum indicat:
Accurrit: mediam mulierem complectitur:
Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditũ?
Tum illa, ut consuetum facile amorem cerneres,
Reiecit se in eum flens quàm familiariter.
SO. *Quid ais?* SI. *redeo inde iratus, atque aegre ferens.*
Nec satis ad obiurgandum caussae. diceret,
Quid feci? quid commerui, aut peccaui pater?
Quae sese uoluit in ignem inijcere, probibui,
Seruaui. honesta oratio est. SO. *recte putas:*
Nam si illum obiurges, uitae qui auxilium tulit;
Quid facias illi, qui dederit damnum, aut malum?
Venit Chremes postridie ad me, clamitans,
Indignum facinus, comperisse, Pamphilum
Pro uxore habere hanc peregrinam. ego illud sedulo
Negare factum. ille instat factum. denique
Ita tum discedo ab illo, ut qui se filiam
Neget daturũ. SO. *non tu ibi gnatũ?* SI. *ne haec quidẽ*
Sati' uehemens caussa ad obiurgandũ. SO. *qui, cedo?*
SI. *Tute ipse his rebus finem praescripsisti pater:*
Prope adest, cum alieno more uiuendum est mihi:
Sine nunc meo me uiuere interea modo.
SO. *Quis igitur relictus est obiurgandi locus?*
SI. *Si propter amorem uxorem nolit ducere.*
Ea primum ab illo animaduertenda iniuria est.
Et nunc id operam do, ut per falsas nuptias

 Vera

Vera obiurgandi caussa sit, si deneget;
Simul, sceleratus Dauus si quid consili
Habet, ut consumat nunc, cum nihil obsint doli:
Quem ego credo manibus, pedibusq. obnixe omnia
Facturum, magis id adeo, mihi ut incommodet,
Quàm ut obsequatur gnato. S. *quapropter?* SI. *rogas?*
Mala mens, malus animu': qué quidem ego si sensero.
Sed quid opu'st uerbis? sin eueniat, quod uolo,
In Pamphilo ut nil sit morae: restat Chremes:
Qui mihi exorandus est, & spero confore.
Nunc tuum est officiũ, has bene ut assimules nuptias;
Perterrefacias Dauum, obserues filium,
Quid agat, quid cum illo consilij captet. SO. *sat est:*
Curabo: eamus iam nunc intro. SI. *i prae, sequar.*
Non dubium est quin uxorem nolit filius:
Ita Dauum modo timere sensi, ubi nuptias
Futuras esse audiuit: sed ipse exit foras.

ACTVS PRIMI SCENA II.

DAVVS, SIMO.

D. MIRABAR, *hoc si sic abiret: & heri semper lenitas,*
Verebar, quorsum euaderet.
Qui postquam audierat non datum iri filio uxoré suo,
Numquam cuiquam nostrum uerbum fecit, neque id aegre tulit.
S. *At nũc faciet, neque, ut opinor, sine tuo magno malo.*
D. *Id uoluit, nos sic nec opinantes duci falso gaudio,*

Sperantes iá amoto metu, interea oscitantes opprimi,
Vt ne esset spatium cogitandi ad disturbandas nuptias:
Astute. S. *carnufex quae loquitur?* D. *herus est, neque praeuideram.*
S. *Daue.* D. *hem, quid est?* S. *ehodum ad me.* D. *quid hic uolt?* S. *quid ais?* D. *qua de re?* S. *rogas?*
Meum gnatum rumor est amare. D. *id populus curat scilicet.*
S. *Hoccine agis, an non?* D. *ego uero istuc.* S. *sed nunc ea me exquirere,*
Iniqui patris est: nam, quod antehac fecit, nihil ad me attinet:
Dum tempus ad eam rem tulit, siui animum ut expleret suum:
Nunc haec dies aliá uitá affert, alios mores postulat.
Dehinc postulo, siue aequum est, te oro Daue, ut redeat iam in uiam.
D. *Hoc quid sit?* S. *omnes qui amant, grauiter sibi dari uxorem ferunt.*
D. *Ita aiunt.* S. *tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum,*
Ipsum animum aegrotum ad deteriorem partem plerumque applicat.
D. *Non hercle intelligo.* S. *non? hem.* D. *non: Dauus sum, non Oedipus,*
S. *Nempe ergo aperte uis, quae restant, me loqui.* D. *sane quidem.*
S. *Si sensero hodie, quidquam in his te nuptijs*
Fallaciae conari, quo fiant minus;

Aut

Aut uelle in ea re ostendere, quàm sis callidus:
Verberibus caesum te in pistrinum Daue dedam usque ad necem,
Ea lege, atque omine, ut, si te inde exemerim, ego pro te molam.
Quid, hoc? intellextin'? an nondum etiam ne hoc quidem? D. *immo callide:*
Ita aperte ipsam rem modo locutus: nihil circuitione usus es.
S. *Vbiuis, facilius passus sim, quàm in hac re, me deludier.*
D. *Bona uerba quaeso.* S. *irrides? nihil me fallis. sed dico tibi,*
Ne temere facias, neque tu hoc dicas tibi non praedictum. caue.

ACTVS PRIMI SCENA III.

DAVVS.

ENIMVERO *Daue nihil loci est segnitiae, neque socordiae,*
Quantum intellexi modo senis sententiam de nuptijs.
Quae si non astu prouidentur, me, aut herum pessumdabunt.
Nec, quid agam, certum est, Pamphilum ne adiutem, an auscultem seni.
Si illum relinquo, eius uitae timeo; sin opitulor, huius minas:

Cui uerba dare difficile est. primum iam de amore, hoc comperit:
Me infensus seruat, ne quam faciã in nuptijs fallaciã.
Si senserit, perij; aut, si libitũ fuerit, caussam ceperit,
Quo iure, quaq. iniuria praecipitem in pistrinũ dabit.
Ad haec mala hoc mi accedit etiam: haec Andria,
Siue ista uxor, siue amica est, grauida e Pãphilo est:
Audireq. eorum est operaepretium audaciam:
Nam inceptio est amentium, haud amantium:
Quidquid peperisset, decreuerunt tollere:
Et fingunt quandam inter se nunc fallaciam,
Ciuem Atticam esse hanc: fuit olim quidam senex,
Mercator: naué is fregit apud Andrum insulam:
Is obijt mortem: ibi tum hanc eiectam Chrysidis
Patrem recepisse orbam, paruam. fabulae
Mihi quidem non hercle fit uerisimile.
Atqui ipsis commentum placet.
Sed Mysis ab ea egreditur. at ego hinc me ad forũ, ut
Conueniam Pamphilum, ne de hac re pater imprudentem opprimat.

ACTVS PRIMI SCENA IV.

MYSIS.

AVDIVI *Archillis iamdudum: Lesbiam adduci iubes.*
Sane pol illa temulenta est mulier, & temeraria,
Nec sati' digna, cui committas primo partu mulieré:
Tamen

Tamen eam adducã. importunitatẽ ſpectate aniculae:
Quia compotrix eius eſt. Di date facultatem obſecro
Huic pariundi, atque illi in alijs potius peccandi locũ.
Sed quidnam Pamphilum exanimatum uideo? uereor, quid ſiet.
Opperiar, ut ſciam, numquidnam haec turba triſtitiae afferat.

ACTVS PRIMI SCENA V.

PAMPHILVS, MYSIS.

HOCCINE *eſt humanum factum, aut inceptum? hoccine officium patris?*
1. *Quid illud eſt?*
. *Pro deum, atque hominum fidem, quid eſt, ſi non haec contumelia eſt?*
Vxorem decreuit dare ſeſe mi hodie: non ne oportuit
Praeſciſſe me ante? non ne prius communicatum oportuit?
A. *Miſeram me, quod uerbum audio?* P. *quid Chremes? qui denegauerat,*
Se commiſſurũ mihi gnatam ſuam uxorẽ: id mutauit:
Quoniam me immutatum uidet.
Ita ne obſtinate operam dat, ut me a Glycerio miſerum abſtrahat?
Quod ſi fit, pereo funditus.
Adeon' hominem inuenuſtum eſſe, aut infelicem quemquam, ut ego ſum?
Pro deum, atque hominum, nullon' ego

Chre-

Chremetis pacto affinitatem effugere potero? quot modis
Contemptus, spretus? facta, transacta omnia. hem
Repudiatus repetor, quamobrem? nisi si id est, quod suspicor:
Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini obtrudi potest,
Itur ad me. M. *oratio haec me miseram exanimauit metu.*
P. *Nam quid ego dicam de patre? ah*
Tantam ne rem tam neglegenter agere? praeteriens modo
Mihi apud forum, uxor tibi ducenda est Pamphile hodie, inquit: para:
Abi domum. id mihi uisus est dicere, abi cito, & suspende te.
Obstupui. censen' ullum me uerbũ potuisse proloqui?
Aut ullam caussam, ineptam saltem, falsam, iniquam? obmutui.
Quòd si ego prius id rescissem; quid facerem, si quis nunc me roget;
Aliquid facerem, ut hoc ne facerem. sed nunc primum quid exsequar?
Tot me me impediunt curae, quae meum animum diuerse trahunt;
Amor, huius misericordia, nuptiarum sollicitatio,
Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo usque adhuc,
Quae meo cumque animo libitum est, facere: ei ne ego

ut

ut aduorser? hei mihi,
Incertum est, quid agam. M. *misera timeo, hoc incertum quorsum accidat.*
Sed nunc peropu' est, aut hunc eum ipsa, aut me aliquid de illa aduorsum hunc loqui.
Dum in dubio est animus, paullo momento huc illuc impellitur.
P. *Quis hic loquitur? Mysis salue.* M. *o salue Pamphile.* P. *quid agit?* M. *rogas?*
Laborat e dolore: atque ex hoc misera sollicita est, dié
Quia olim in hunc sunt constitutae nuptiae: tum autem hoc timet,
Ne deseras se. P. *hem, ego ne istuc conari queam?*
Ego propter me illam decipi miseram sinam?
Quae mihi suum animum, atque omné uitá credidit,
Quam ego animo egregie cará pro uxore habuerim;
Bene, & pudice eiu' doctum, atque eductum, sinam,
Coactum egestate ingenium immutarier?
Non faciam. M. *haud uereor, si in te solo sit situm:*
Sed uim ut queas ferre. P. *adeon' me ignauú putas?*
Adeon' porro ingratum, aut inhumanum, aut ferú,
Vt neque me consuetudo, neque amor, neque pudor
Commoueat, neque commoueat, ut seruem fidem?
M. *Vnum hoc scio, hanc meritá esse, ut memor esses sui.*
P. *Memor essem? o Mysis Mysis, etiam nunc mihi*
Scripta illa dicta sunt in animo Chrysidis
De Glicerio. iam ferme moriens me uocat:
Accessi: uos semotae: nos soli: incipit:
Pamphile, huius formam, atque aetatem uides

Nec

Nec clam te est, quàm illi utraeque res inutiles
Et ad pudicitiam, & tutandam ad rem sient.
Quòd ego per hanc te dextram oro, et genium tuum,
Per tuam fidem, perq. huius solitudinem
Te obtestor, ne abs te hanc segreges, neu deseras,
Si te in germani fratris dilexi loco,
Siue haec te solum semper fecit maxumi,
Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus.
Te isti uirum do, amicum, tutorem, patrem:
Bona nostra haec tibi committo, & tuae mando fidei.
Hanc me in manū dat: mors continuo ipsam occupat.
Accepi: acceptam seruabo. M. *ita spero quidem.*
P. *Sed cur tu ab illa?* M. *obstetricem accerso.* P. *propera:*
Atque audin'? uerbum unum caue de nuptijs,
Ne ad morbum hoc etiam. M. *teneo.*

ACTVS SECVNDI SCENA I.

CHARINVS, BYRRHIA, PAMPHILVS.

QVID *ais Byrrhia?*
Datur illa Pamphilo hodie nuptum? B. *sic est.* C. *qui scis Byrrhia?*
B. *Apud forum modo de Dauo audiui.* C. *uae uae misero mihi.*
Vt animus in spe, atque in timore usque antehac attentus fuit,
Ita, postquam adempta spes est, lassus, cura confectus stupet.
B. *Quaeso aedepol Charine, quoniam id fieri, quod uis,*
non

non potest,
Velis id, quod possit. C. *nihil aliud, nisi Philumenam, uolo,*
B. *Ah, quanto satius est, id operam te dare,*
Istum qui amorem ex animo amoueas, quàm id loqui,
Quo magis libido frustra incendatur tua.
C. FACILE OMNES, CVM VALEMVS, RECTA CONSILIA AEGROTIS DAMVS.
Tu si hic sis, aliter sentias. B. *age age, ut lubet.* C. *sed Pamphilum*
Video: omnia experiri certum est prius, quàm pereo. B. *quid hic agit?*
C. *Ipsum hunc orabo; huic supplicabo: amorem huic narrabo meum:*
Credo, impetrabo, ut aliquot saltē nuptijs prodat dies.
Interea fiet aliquid, spero. B. *id aliquid nihil est.* C. *Byrrhia,*
Quid tibi uidetur? adeon' ad eum? B. *quid ni? si nihil impetres,*
Vt te arbitretur sibi paratum moechum, si illam duxerit.
C. *Abi hinc, abi in malam crucem cum suspicione istac, scelus.*
P. *Charinum uideo, salue.* C. *o salue Pamphile:*
Ad te aduenio, spem, salutem, auxilium, consilium expetens,
P. *Neque pol consili locum habeo, neque auxilij copiá.*
Sed istuc quidnam est? C. *hodie uxorem ducis?* P. *aiunt.* C. *Pamphile,*

Si id facis, hodie postremum me uides. P. *quid ita?* C. *hei mihi,*
Vereor dicere: huic dic quaeso Byrrhia. B. *ego dicam.* P. *quid est?*
B. *Sponsam hic tuam amat.* P. *nae iste haud mecum sentit. ehodum dic mihi,*
Numquidnam amplius tibi cum illa fuit Charine? C. *ah Pamphile,*
Nil. P. *quàm uellem.* C. *nunc te per amicitiam, & per amorem obsecro,*
Principio ut ne ducas. P. *dabo equidem operam.* C. *sed si id non potes,*
Aut tibi nuptiae hae sunt cordi. P. *cordi?* C. *saltem aliquot dies*
Profer, dum proficiscor aliquò, ne uideam. P. *audi nunc iam:*
Ego Charine neutiquam officium esse liberi puto,
Cùm is nil promereat, postulare id gratiae apponi sibi.
Nuptias effugere ego istas malo, quàm tu adipiscier.
C. *Reddidisti animum.* P. *nunc, si quid potes aut tu, aut hic Byrrhia,*
Facite, fingite, inuenite, efficite, qui detur tibi:
Ego id agam, mihi qui ne detur. C. *sat habeo.* P. *Dauum optume*
Video. huius consilio fretus sum. C. *at tu hercle haud quidquam mihi,*
Nisi ea, quae nihil opu' sunt sciri. fugin' hinc? S. *ego uero ac lubens.*

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCENA II.

DAVVS, CHARINVS, PAMPHILVS.

D. D I BONI, *boni quid porto? sed ubi inueniam Pamphilum,*
Vt metum, in quo nunc est, adimam, atque expleam animum gaudio?
C. *Laetus est, nescio quid.* P. *nihil est. nondum haec resciuit mala.*
D. *Quem ego nunc credo; si iam audierit sibi paratas nuptias,*
C. *Audin' tu illum?* D. *toto me oppido exanimatum quaerere.*
Sed ubi quaeram? aut quò nunc primum intendam? C. *cessas alloqui?*
D. *Abeo.* P. *Daue ades, resiste.* D. *quis homo est, qui me? o Pamphile,*
Te ipsum quaero. euge o Charine: ambo opportune: uos uolo.
P. *Daue, perij.* D. *quin tu hoc audi.* P. *interij.* D. *quid timeas, scio.*
C. *Mea quidem hercle in dubio uita est.* D. *& tu quid, scio.*
P. *Nuptiae mihi.* D. *& id scio.* P. *hodie.* D. *obtundis, tametsi intelligo.*
Id paues, ne ducas tu illam: tu autem, ut ducas. C. *rem tenes.*
P. *Istuc ipsum.* D. *atque istuc ipsum, nil pericli est: me uide.*

Ex Andro commigrauit huc uiciniae,
Inopia, & cognatorum neglegentia
Coacta, egregia forma, atque aetate integra.
SO. *Hei uereor, ne quid Andria apportet mali.*
SI. *Primum haec pudice uitam, parce, ac duriter*
Agebat, lana, ac tela uictum quaeritans:
Sed postquam amans accessit, pretium pollicens,
Vnus, & item alter; ita ut ingenium est omnium
Hominum a labore procliue ad lubidinem,
Accepit condicionem, dein quaestum occipit.
Qui tum illam amabant, forte, ita ut fit, filium
Perduxere illuc secum, ut una esset, meum.
Egomet continuo mecum; certe captus est:
Habet. obseruabam mane illorum seruulos
Venientes, aut abeuntes: rogitabam, heus puer,
Dic sodes, quis heri Chrysidem habuit? nam Andriae
Illi id erat nomē. SO. *teneo.* SI. *Phaedrū, aut Cliniam*
Dicebant, aut Niceratum. (nam hi tres tum simul
Amabant) eho, quid Pamphilus? quid? symbolam
Dedit, cenauit. Gaudebam. item alio die
Quaerebam: comperiebam nihil ad Pamphilum
Quidquam attinere, enimuero spectatum satis
Putabam, & magnum exemplum continentiae:
Nam qui cum ingenijs conflictatur eiusmodi,
Neque commouetur animus in ea re tamen,
Scias posse habere iam ipsum suae uitae modum.
Cum id mihi placebat, tum uno ore omnes omnia
Bona dicere, & laudare fortunas meas,
Qui gnatum haberem tali ingenio praeditum.
Quid uerbis opus est? hac fama impulsus Chremes,

Vltro ad me uenit, unicam gnatam suam
Cum dote summa filio uxorem ut daret:
Placuit: despondi: hic nuptijs dictus est dies.
SO. *Quid obstat, cur non uerae fiant?* SI. *audies.*
Fere in diebus paucis, quibus haec acta sunt,
Chrysis uicina haec moritur. SO. *o factum bene:*
Beasti: metui a Chryside. SI. *ibi tum filius*
Cú illis, qui amarant Chrysidem, uná aderat frequés:
Curabat una funus: tristis interim,
Nonnumquam conlacrumabat. placuit tum id mihi.
Sic cogitabam: hic paruae consuetudinis
Caussa mortem huius tam fert familiariter:
Quid, si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri?
Haec ego putabam esse omnia humani ingeni
Mansuetiq. animi officia. quid multis moror?
Egomet quoque eius caussa in funus prodeo,
Nihil suspicás etiam mali. SO. *hem quid est?* SI. *scies.*
Effertur: imus. interea inter mulieres,
Quae ibi aderant, forte uná adspicio adolescentulam,
Forma. SO. *bona fortasse.* SI. *& uoltu Sosia*
Adeo modesto, adeo uenusto, ut nihil supra.
Quia tum mihi lamentari praeter ceteras
Visa est, & quia erat forma praeter ceteras
Honesta, & liberali; accedo ad pedisequas;
Quae sit, rogo. sororem esse aiunt Chrysidis.
Percussit illico animum. at at, hoc illud est,
Hinc illae lacrumae, haec illa est misericordia.
SO. *Quám timeo, quorsum euadas.* SI. *funus interim*
Procedit: sequimur: ad sepulcrum uenimus.

In ignem posita est: fletur. interea haec soror,
Quam dixi, ad flammam accessit imprudentius,
Sati' cum periculo. ibi tum exanimatus Pamphilus
Bene dissimulatum amorem, & celatum indicat:
Accurrit: mediam mulierem complectitur:
Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditũ?
Tum illa, ut consuetum facile amorem cerneres,
Reiecit se in eum flens quàm familiariter.
SO. *Quid ais?* SI. *redeo inde iratus, atque aegre ferens.*
Nec satis ad obiurgandum caussae. diceret,
Quid feci? quid commerui, aut peccaui pater?
Quae sese uoluit in ignem inijcere, prohibui,
Seruaui. honesta oratio est. SO. *recte putas:*
Nam si illum obiurges, uitae qui auxilium tulit;
Quid facias illi, qui dederit damnum, aut malum?
Venit Chremes postridie ad me, clamitans,
Indignum facinus, comperisse, Pamphilum
Pro uxore habere hanc peregrinam. ego illud sedulo
Negare factum. ille instat factum. denique
Ita tum discedo ab illo, ut qui se filiam
Neget daturũ. SO. *non tu ibi gnatũ?* SI. *ne haec quidẽ*
Sati' uehemens caussa ad obiurgandũ. SO. *qui, cedo?*
SI. *Tute ipse his rebus finem praescripsisti pater:*
Prope adest, cum alieno more uiuendum est mihi:
Sine nunc meo me uiuere interea modo.
SO. *Quis igitur relictus est obiurgandi locus?*
SI. *Si propter amorem uxorem nolit ducere.*
Ea primum ab illo animaduertenda iniuria est.
Et nunc id operam do, ut per falsas nuptias

 Vera

Vera obiurgandi caussa sit, si deneget;
Simul, sceleratus Dauus si quid consili
Habet, ut consumat nunc, cum nihil obsint doli:
Quem ego credo manibus, pedibusq. obnixe omnia
Facturum, magis id adeo, mihi ut incommodet,
Quàm ut obsequatur gnato. S. *quapropter?* SI. *rogas?*
Mala mens, malus animu'. qué quidem ego si sensero.
Sed quid opu'st uerbis? sin eueniat, quod uolo,
In Pamphilo ut nil sit morae: restat Chremes:
Qui mihi exorandus est, & spero confore.
Nunc tuum est officiú, has bene ut assimules nuptias,
Perterrefacias Dauum, obserues filium,
Quid agat, quid cum illo consilij captet. SO. *sat est:*
Curabo: eamus iam nunc intro. SI. *i prae, sequar.*
Non dubium est quin uxorem nolit filius:
Ita Dauum modo timere sensi, ubi nuptias
Futuras esse audiuit: sed ipse exit foras.

ACTVS PRIMI SCENA II.

DAVVS, SIMO.

D. MIRABAR, *hoc si sic abiret: & heri semper lenitas,*
Verebar, quorsum euaderet.
Qui postquam audierat non datum iri filio uxoré suo,
Numquam cuiquam nostrum uerbum fecit, neque id aegre tulit.
S. *At núc faciet, neque, ut opinor, sine tuo magno malo.*
D. *Id uoluit, nos sic nec opinantes duci falso gaudio,*

Sperantes iá amoto metu, interea oscitantes opprimi,
Vt ne esset spatium cogitandi ad disturbandas nuptias:
Astute. S. *carnufex quae loquitur?* D. *herus est, neque praeuideram.*

S. *Daue.* D. *hem, quid est?* S. *ehodum ad me.* D. *quid hic uolt?* S. *quid ais?* D. *qua de re?* S. *rogas?*
Meum gnatum rumor est amare. D. *id populus curat scilicet.*

S. *Hoccine agis, an non?* D. *ego uero istuc.* S. *sed nunc ea me exquirere,*
Iniqui patris est: nam, quod antehac fecit, nihil ad me attinet:
Dum tempus ad eam rem tulit, siui animum ut expleret suum:
Nunc haec dies aliá uitá affert, alios mores postulat.
Dehinc postulo, siue aequum est, te oro Daue, ut redeat iam in uiam.

D. *Hoc quid sit?* S. *omnes qui amant, grauiter sibi dari uxorem ferunt.*

D. *Ita aiunt.* S. *tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum,*
Ipsum animum aegrotum ad deteriorem partem plerumque applicat.

D. *Non hercle intelligo.* S. *non? hem.* D. *non: Dauus sum, non Oedipus,*

S. *Nempe ergo aperte uis, quae restant, me loqui.* D. *sane quidem.*

S. *Si sensero hodie, quidquam in his te nuptijs*
Fallaciae conari, quo fiant minus;

Aut

Aut uelle in ea re ostendere, quàm sis callidus:
Verberibus caesum te in pistrinum Daue dedam usque ad necem,
Ea lege, atque omine, ut, si te inde exemerim, ego pro te molam.
Quid, hoc? intellextin'? an nondum etiam ne hoc quidem? D. *immo callide:*
Ita aperte ipsam rem modo locutus: nihil circuitione usus es.
S. *Vbiuis, facilius passus sim, quàm in hac re, me deludier.*
D. *Bona uerba quaeso.* S. *irrides? nihil me fallis. sed dico tibi,*
Ne temere facias, neque tu hoc dicas tibi non praedictum. caue.

ACTVS PRIMI SCENA III.

DAVVS.

ENIMVERO *Daue nihil loci est segnitiae, neque socordiae,*
Quantum intellexi modo senis sententiam de nuptijs.
Quae si non astu prouidentur, me, aut herum pessumdabunt.
Nec, quid agam, certum est, Pamphilum ne adiutem, an auscultem seni.
Si illum relinquo, eius uitae timeo; sin opitulor, huius minas:

Cui

Cui uerba dare difficile est. primum iam de amore, hoc comperit:
Me infensus seruat, ne quam faciã in nuptijs fallaciã.
Si senserit, perij; aut, si libitũ fuerit, caussam ceperit,
Quo iure, quaq. iniuria praecipitem in pistrinũ dabit.
Ad haec mala hoc mi accedit etiam: haec Andria,
Siue ista uxor, siue amica est, grauida e Pãphilo est:
Audireq. eorum est operaepretium audaciam:
Nam inceptio est amentium, haud amantium:
Quidquid peperisset, decreuerunt tollere:
Et fingunt quandam inter se nunc fallaciam,
Ciuem Atticam esse hanc: fuit olim quidam senex,
Mercator: nauẽ is fregit apud Andrum insulam:
Is obijt mortem: ibi tum hanc eiectam Chrysidis
Patrem recepisse orbam, paruam. fabulae
Mihi quidem non hercle fit uerisimile.
Atqui ipsis commentum placet.
Sed Mysis ab ea egreditur. at ego hinc me ad forũ, ut
Conueniam Pamphilum, ne de hac re pater imprudentem opprimat.

ACTVS PRIMI SCENA IV.

MYSIS.

AVDIVI *Archillis iamdudum: Lesbiam adduci iubes.*
Sane pol illa temulenta est mulier, & temeraria,
Nec sati' digna, cui committas primo partu mulierẽ:

Tamen

Tamen eam adducā. importunitatē spectate aniculae:
Quia compotrix eius est. Di date facultatem obsecro
Huic pariundi, atque illi in aliјs potius peccandi locū.
Sed quidnam Pamphilum exanimatum uideo? uereor, quid fiet.
Opperiar, ut sciam, numquidnam haec turba tristitiae afferat.

ACTVS PRIMI SCENA V.

PAMPHILVS, MYSIS.

P. HOCCINE *est humanum factum, aut inceptum? hoccine officium patris?*
M. *Quid illud est?*
P. *Pro deum, atque hominum fidem, quid est, si non haec contumelia est?*
Vxorem decreuit dare sese mi hodie: non ne oportuit
Praescisse me ante? non ne prius communicatum oportuit?
M. *Miseram me, quod uerbum audio?* P. *quid Chremes? qui denegauerat,*
Se commissurū mihi gnatam suam uxorē: id mutauit:
Quoniam me immutatum uidet.
Ita ne obstinate operam dat, ut me a Glycerio miserum abstrahat?
Quod si fit, pereo funditus.
Adeon' hominem inuenustum esse, aut infelicem quemquam, ut ego sum?
Pro deum, atque hominum, nullon' ego

Chre-

Chremetis pacto affinitatem effugere potero? quot modis
Contemptus, spretus? facta, transacta omnia. hem
Repudiatus repetor, quamobrem? nisi si id est, quod suspicor:
Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini obtrudi potest,
Itur ad me. M. oratio haec me miseram exanimauit metu.
P. *Nam quid ego dicam de patre? ah*
Tantam ne rem tam neglegenter agere? praeteriens modo
Mihi apud forum, uxor tibi ducenda est Pamphile hodie, inquit: para:
Abi domum. id mihi uisus est dicere, abi cito, & suspende te.
Obstupui. censen' ullum me uerbū potuisse proloqui?
Aut ullam caussam, ineptam saltem, falsam, iniquam? obmutui.
Quòd si ego prius id resciissem; quid facerem, si quis nunc me roget;
Aliquid facerem, ut hoc ne facerem. sed nunc primum quid exsequar?
Tot meme impediunt curae, quae meum animum diuerse trahunt;
Amor, huius misericordia, nuptiarum sollicitatio,
Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo usque adhuc,
Quae meo cumque animo libitum est, facere: ei ne ego

ut

ut aduorser? hei mihi,
Incertum est, quid agam. M. *misera timeo, hoc incertum quorsum accidat.*
Sed nunc peropu' est, aut hunc eum ipsa, aut me aliquid de illa aduorsum hunc loqui.
Dum in dubio est animus, paullo momento huc illuc impellitur.
P. *Quis hic loquitur? Mysis salue.* M. *o salue Pamphile.* P. *quid agit?* M. *rogas?*
Laborat e dolore: atque ex hoc misera sollicita est, diē
Quia olim in hunc sunt constitutae nuptiae: tum autem hoc timet,
Ne deseras se. P. *hem, ego ne istuc conari queam?*
Ego propter me illam decipi miseram sinam?
Quae mihi suum animum, atque omnē uitā credidit,
Quam ego animo egregie carā pro uxore habuerim;
Bene, & pudice eiu' doctum, atque eductum, sinam,
Coactum egestate ingenium immutarier?
Non faciam. M. *haud uereor, si in te solo sit situm:*
Sed uim ut queas ferre. P. *adeon' me ignauū putas?*
Adeon' porro ingratum, aut inhumanum, aut ferū,
Vt neque me consuetudo, neque amor, neque pudor
Commoueat, neque commoneat, ut seruem fidem?
M. *Vnum hoc scio, hanc meritā esse, ut memor esses sui.*
P. *Memor essem? o Mysis Mysis, etiam nunc mihi*
Scripta illa dicta sunt in animo Chrysidis
De Glicerio. iam ferme moriens me uocat:
Accessi: uos semotae: nos soli: incipit:
Pamphile, huius formam, atque aetatem uides

Nec

Nec clam te est, quàm illi utraeque res inutiles
Et ad pudicitiam, & tutandam ad rem fient.
Quòd ego per hanc te dextram oro, et genium tuum,
Per tuam fidem, perq. huius solitudinem
Te obtestor, ne abs te hanc segreges, neu deseras,
Si te in germani fratris dilexi loco,
Siue haec te solum semper fecit maxumi,
Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus.
Te isti uirum do, amicum, tutorem, patrem:
Bona nostra haec tibi committo, & tuae mando fidei.
Hanc me in manû dat: mors continuo ipsam occupat.
Accepi: acceptam seruabo. M. *ita spero quidem.*
P. *Sed cur tu ab illa?* M. *obstetricem accerso.* P. *propera:*
Atque audin'? uerbum unum caue de nuptijs,
Ne ad morbum hoc etiam. M. *teneo.*

ACTVS SECVNDI SCENA I.

CHARINVS, BYRRHIA, PAMPHILVS.

QVID *ais Byrrhia?*
Datur illa Pamphilo hodie nuptum? B. *sic est.* C. *qui scis Byrrhia?*
B. *Apud forum modo de Dauo audiui.* C. *uae uae misero mihi.*
Vt animus in spe, atque in timore usque antehac attentus fuit,
Ita, postquam adempta spes est, lassus, cura confectus stupet.
B. *Quaeso aedepol Charine, quoniam id fieri, quod uis,*
non

non potest,

Velis id, quod possit. C. *nihil aliud, nisi Philumenam, uolo,*

B. *Ah, quanto satius est, id operam te dare,*

Istum qui amorem ex animo amoueas, quàm id loqui,

Quo magis libido frustra incendatur tua.

C. FACILE OMNES, CVM VALEMVS, RECTA CONSILIA AEGROTIS DAMVS.

Tu si hic sis, aliter sentias. B. *age age, ut lubet.* C. *sed Pamphilum*

Video: omnia experiri certum est prius, quàm pereo. B. *quid hic agit?*

C. *Ipsum hunc orabo; huic supplicabo: amorem huic narrabo meum:*

Credo, impetrabo, ut aliquot saltê nuptijs prodat dies.

Interea fiet aliquid, spero. B. *id aliquid nihil est.* C. *Byrrhia,*

Quid tibi uidetur? adeon' ad eum? B. *quid ni? si nihil impetres,*

Vt te arbitretur sibi paratum moechum, si illam duxerit,

C. *Abi hinc, abi in malam crucem cum suspicione istac, scelus.*

P. *Charinum uideo, salue.* C. *o salue Pamphile:*

Ad te aduenio, spem, salutem, auxilium, consilium expetens;

P. *Neque pol consili locum habeo, neque auxilij copiá.*

Sed istuc quidnam est? C. *hodie uxorem ducis?* P. *aiunt.* C. *Pamphile,*

Si id facis, hodie postremum me uides. P. *quid ita?* C. *hei mihi,*
Vereor dicere: huic dic quaeso Byrrhia. B. *ego dicam.* P. *quid est?*
B. *Sponsam hic tuam amat.* P. *nae iste haud mecum sentit. ehodum dic mihi,*
Numquidnam amplius tibi cum illa fuit Charine? C. *ah Pamphile,*
Nil. P. *quàm uellem.* C. *nunc te per amicitiam, & per amorem obsecro,*
Principio ut ne ducas. P. *dabo equidem operam.* C. *sed si id non potes,*
Aut tibi nuptiae hae sunt cordi. P. *cordi?* C. *saltem aliquot dies*
Profer, dum proficiscor aliquò, ne uideam. P. *audi nunc iam:*
Ego Charine neutiquam officium esse liberi puto,
Cùm is nil promereat, postulare id gratiae apponi sibi.
Nuptias effugere ego istas malo, quàm tu adipiscier.
C. *Reddidisti animum.* P. *nunc, si quid potes aut tu, aut hic Byrrhia,*
Facite, fingite, inuenite, efficite, qui detur tibi:
Ego id agam, mihi qui ne detur. C. *sat habeo.* P. *Dauum optume*
Video. huius consilio fretus sum. C. *at tu hercle haud quidquam mihi,*
Nisi ea, quae nihil opu' sunt sciri. fugin' hinc? S. *ego uero ac lubens.*

ACTVS SECVNDI SCENA II.

DAVVS, CHARINVS, PAMPHILVS.

D. DI BONI, *boni quid porto? sed ubi inueniam Pamphilum,*
Vt metum, in quo nunc est, adimam, atque expleam animum gaudio?
C. *Laetus est, nescio quid.* P. *nihil est. nondum haec resciuit mala.*
D. *Quem ego nunc credo; si iam audierit sibi paratas nuptias,*
C. *Audin' tu illum?* D. *toto me oppido exanimatum quaerere.*
Sed ubi quaeram? aut quò nunc primum intendam? C. *cessas alloqui?*
D. *Abeo.* P. *Daue ades, resiste.* D. *quis homo est, qui me? o Pamphile,*
Te ipsum quaero. euge o Charine: ambo opportune: uos uolo.
P. *Daue, perij.* D. *quin tu hoc audi.* P. *interij.* D. *quid timeas, scio.*
C. *Mea quidem hercle in dubio uita est.* D. *& tu quid, scio.*
P. *Nuptiae mihi.* D. *& id scio.* P. *hodie.* D. *obtundis, tametsi intelligo.*
Id paues, ne ducas tu illam: tu autem, ut ducas. C. *rem tenes.*
P. *Istuc ipsum.* D. *atque istuc ipsum, nil pericli est: me uide.*

P. *Obsecro te, quamprimum hoc me libera miserum metu*. D. *hem,*

Libero: uxorem tibi iam non dat Chremes. P. *qui scis?* D. *scio.*

Tuus pater modo me prehendit: ait, tibi uxorem dare

Hodie, item alia multa, quae nunc non est narrandi locus.

Continuo ad te properans percurro ad forum, ut dicam tibi haec.

Vbi te non inuenio, ibi adscendo in quendam excelsum locum,

Circumspicio: nusquã. forte ibi huius uideo Byrrhiã:

Rogo: negat uidisse: mihi molestũ quid agam, cogito.

Redeunti interea ex ipsa re mi incidit suspectio: hem,

Paullulum obsoni, ipsius tristis, de improuiso nuptiae:

Non cohaerent. P. *quorsumnam istuc?* D. *egomet continuo ad Chremem.*

Cum illo aduenio, solitudo ante ostiũ: iam id gaudeo.

P. *Recte dicis, perge.* D. *maneo: interea introire neminé.*

Video, exire neminem, matronam nullam, in aedibus

Nil ornati, nil tumulti. accessi, introspexi. P. *scio.*

Magnum signum. D. *num uidentur conuenire haec nuptijs?*

P. *Non, opinor, Daue.* D. *opinor, narras? non recte accipis.*

Certa res est. etiã puerũ inde abiens conueni Chremis,

Holera, et pisciculos minutos ferre obolo in cenã seni.

C. *Liberatus sum Daue hodie tua opera.* D. *at nullus quidem.*

C. *Quid*

C. *Quid ita? nempe huic prorsus illam non dat.* D. *ridiculum caput.*
Quasi necesse sit, si huic nõ dat, te illá uxorem ducere.
Nisi uides, nisi senis amicos oras, ambis. C. *bene mones.*
Ibo: etsi hercle saepe iá me spes haec frustrata est. uale.

ACTVS SECVNDI SCENA III.

PAMPHILVS, DAVVS.

P. QVID *igitur sibi uolt pater? cur simulat?* D. *ego dicam tibi.*
Si id succenseat nunc, quia non det tibi uxorem Chremes,
Ipsu' sibi esse iniurius uideatur: neque id iniuria:
Prius, quàm tuum, ut sese habeat, animum ad nuptias perspexerit.
Sed si tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet:
Tum illae turbae fient. P. *quid? uis, patiar?* D. *pater est Pamphile.*
Difficile est. tum haec sola est mulier. dictum ac factum inuenerit
Aliquam caussam, quamobrem eijciat oppido. P. *eijciat?* D. *cito.*
P. *Cedo igitur, quid faciam Daue?* D. *dic te ducturum.* P. *hem.* D. *quid est?*
P. *Ego dicam?* D. *cur non?* P. *numquam faciam.* D. *ne nega.*
P. *Suadere noli.* D. *ex ea re quid fiat, uide.*

P. *Vt ab illa excludar, huc concludar.* D. *non ita est.*
Nempe hoc sic esse opinor dicturum patrem:
Ducas uolo hodie uxorem. tu, Ducam, inquies:
Cedo, quid iurgabit tecum? hic reddes omnia,
Quae nunc sunt certa ei consilia, incerta ut sient,
Sine omni periclo: nam hocce haud dubium est, quin Chremes
Tibi non det gnatam: nec tu ea caussa minueris
Haec, quae facis, ne is mutet suam sententiam.
Patri dic uelle: ut, cum uelit tibi iure irasci, non queat.
Nam quod tu speres, propulsabo facile. uxorem his moribus
Dabit nemo. inopem inueniet potius, quàm te corrumpi sinat:
Sed si te aequo animo ferre accipiet, neglegentem feceris.
Aliá otiosus quaeret: interea aliquid acciderit boni.
P. *Itan' credis?* D. *haud dubium id quidem est.* P. *uide, quò inducas.* D. *quin taces?*
P. *Dicam. puerum autem ne resciscat mihi esse ab illa, cautio est:*
Nam pollicitus sum suscepturum. D. *o facinus audax.* P. *hanc fidem*
Sibi, me obsecrauit, qui se sciret non deserturum, ut darem.
D. *Curabitur. sed pater adest. caue, te esse tristem sentiat.*

ACTVS SECVNDI SCENA IV.

SIMO, DAVVS, PAMPHILVS.

S. R EVISO, *quid agant, aut quid captent*
D. *consili.*
Hic nunc nō dubitat, quin te ducturū neges:
Venit meditatus alicunde ex solo loco:
Orationem sperat inuenisse se,
Qua differat te: proin' tu face; apud te ut sies.
P. *Modo ut possim.* D. *crede mihi hoc inquā Pamphile,*
Numquam hodie tecum commutaturum patrem
Vnum esse uerbum, si te dices ducere.

ACTVS SECVNDI SCENA V.

BYRRHIA, SIMO, DAVVS, PAMPHILVS.

B. H ERVS *me, relictis rebus, iussit Pāphilum*
Hodie obseruare, ut, quid ageret de nuptijs,
Scirem. id propterea nunc hunc uenientem
sequor.
Ipsum adeo praesto uideo cum Dauo. hoc agam.
S. *Vtrumque adesse uideo.* D. *hem serua.* S. *Pamphile.*
D. *Quasi de improuiso respice ad eum.* P. *hem pater.*
D. *Probe.* S. *hodie uxorem ducas, ut dixi, uolo.*
B. *Nunc nostrae parti timeo, quid hic respondeat.*
P. *Neque istic, neque alibi tibi usquam erit in me mora.*
B. *hem.*
D. *Obmutuit.* B. *quid dixit?* S. *facis, ut te decet.*
Cum istuc, quod postulo, impetro cum gratia.

D. *Sum uerus?* B. *herus, quantũ audio, uxore excidit.*
S. *I iam nunc intro, ne in mora, cum opu' sit, sies.*
P. *Eo.* B. *nulla ne in re esse homini cuiquam fidem?*
Verum illud uerbum est, uolgo quod dici solet,
OMNES SIBI MELIVS MALLE ESSE, QVA'M ALTERI.
Ego illam uidi uirginem: forma bona
Memini u dere: quo aequior sum Pamphilo,
Si se illam in somnis, quàm illum, amplecti maluit.
Renunciabo; ut pro hoc malo mihi det malum.

ACTVS SECVNDI SCENA VI.

DAVVS, SIMO.

D. HIC *nunc me credit aliquam sibi fallaciam*
Portare, & ea me hic restitisse gratia.
S. *Quid Dauus narrat?* D. *aeque quidquam nunc quidem*
S. *Nihil ne? hem.* D. *nihil prorsus.* S. *atqui exspectabam quidem.*
D. *Praeter spem euenit: sentio: hoc male habet uirum.*
S. *Potin' es mihi uerum dicere?* D. *nihil facilius.*
S. *Num illi molestae quippiam hae sunt nuptiae,*
Huiusce propter consuetudinem hospitae?
D. *Nihil hercle: aut, si adeo, bidui est, aut tridui*
Haec sollicitudo: nostin'? deinde desinet:
Etenim eam secum rem recta reputauit uia.
S. *Laudo.* D. *dum licitum est illi, dumq. aetas tulit,*
Amauit: tum id clam: cauit, ne umquam infamiae
Ea res sibi esset, ut uirum fortem decet.

Nunc

Nunc uxore opus est: animum ad uxorem appulit.

S. *Subtristis uisu' est esse aliquantulum mihi.*

D. *Nihil propter hanc rem: sed est, quod succenset tibi.*

S. *Quidnam est?* D. *puerile est.* S. *quid est?* D. *nihil.* S. *quin dic, quid est.*

D. *Ait nimium parce facere sumptũ.* S. *me ne?* D. *te.*
Vix, inquit, drachmis obsonatus est decem:
Num filio uidetur uxorem dare?
Quem, inquit, uocabo ad cenam meorum aequalium
Potissimum nunc? &, quod dicendum hic siet,
Tu quoque perparce nimium. non laudo. S. *tace.*

D. *Commoui.* S. *ego, istaec recte ut fiant, uidero.*
Quidnam hoc rei est? quidnã hic uolt ueterator sibi?
Nã si hic mali est quidquã, hẽ illic est huic rei caput.

ACTVS TERTII SCENA PRIMA.

MYSIS, SIMO, DAVVS, LESBIA, GLICERIVM.

M. ITA *pol quidem res est, ut dixti Lesbia:*
FIDELEM HAVD FERME MVLIERI INVENIAS VIRVM.

S. *Ab Andria est ancilla haec: quid narras?* D. *ita est.*

M. *Sed hic Pamphilus.* S. *quid dicit?* M. *firmauit fidem.*
S. *hem.*

D. *Vtinam aut hic surdus, aut haec muta facta sit:*

M. *Nam quod peperisset, iussit tolli.* S. *o Iuppiter,*
Quid ego audio? actũ est, siquidẽ haec uera praedicat:

L. *Bonum ingenium narras adolescentis.* M. *optimum.*

Sed sequere me intro, ne in mora illi sis. L. *sequor.*

D. *Quod remediũ nunc huic malo inueniã?* S. *quid hoc?*
Adeon' est demens? ex peregrina? iam scio: ah
Vix tandem sensi stolidus. D. *quid hic sensisse ait?*

S. *Haec primum affertur iam mihi ab hoc fallacia.*
Hanc simulant parere, quo Chremetem absterreant.

G. *Iuno Lucina fer opem, serua me obsecro.*

S. *Hui, tam cito? ridiculum. postquam ante ostium*
Me audiuit stare, approperat. non sat commode
Diuisa sunt temporibus tibi Daue haec. D. *mihin'?*

S. *Num immemores discipuli?* D. *ego, quid narres, nescio.*

S. *Hiccine si me imparatum in ueris nuptijs*
Adortus esset, quos mihi ludos redderet?
Nunc huius periculo fit. ego in portu nauigo.

ACTVS TERTII SCENA II.

LESBIA, SIMO, DAVVS.

L. ADHVC *Archillis, quae assolent, quaeq. oportet*
Signa ad salutem esse, omnia huic esse uideo.
Nunc primum fac istaec ut lauet: post deinde,
Quod iussi ei dare bibere, &, quantum imperaui,
Date: mox ego huc reuertor.
Per, eccastor, scitu' puer natu' est Pamphilo.
Deos quaeso, ut sit superstes: quando quidem ipse est ingenio bono,
Cumq. huic ueritus est optumae adolescenti facere iniuriam.

S. *Vel*

S. *Vel hoc quis non credat, qui norit te, abs te esse ortum?* D. *quidnam id est?*

S. *Nō imperabat corā, quid opus facto esset puerperae: Sed postquam egressa est, illis, quae sunt intus, clamat de uia.*

O Daue, itan' contemnor abs te? aut ita ne tandem idoneus

Tibi uideor esse, quē tā aperte fallere incipias dolis?

Saltem accurate, ut metui uidear certe, si resciuerim.

D. *Certe hercle nunc hic se ipsus fallit, haud ego.* SI. *edixin' tibi?*

Interminatus sum, ne faceres? num ueritus? quid rettulit?

Credon' tibi hoc, nunc peperisse hanc e Pamphilo?

D. *Teneo, quid erret: quid ego agam? habeo.* S. *quid taces?*

D. *Quid credas? quasi non tibi renunciata sint haec sic fore.*

S. *Mihin' quisquam?* D. *eho, an tute intellexti hoc assimulari?* S. *irrideor.*

D. *Renunciatum est: nā qui istaec tibi incidit suspectio?*

S. *Qui? quia te noram.* D. *quasi tu dicas, factum id consilio meo.*

S. *Certe enim scio.* D. *non satis me pernosti etiam, qualis sim, Simo.*

S. *Ego ne te?* D. *sed, si quid narrare occoepi, continuo dari*

Tibi uerba censes. S. *falso.* D. *itaque hercle nihil iam mutire audeo.*

S. *Hoc*

S. *Hoc ego ſcio unum, neminem peperiſſe hic.* D. *intellextin'?*

Sed nihilo ſeciu' mox deferent puerum huc ante oſtiú.

Id ego iá nunc tibi renuncio here futurú, ut ſis ſciens;

Ne hoc poſterius dicas, Daui factú conſilio, aut dolis.

Prorſus a me opinionem hanc tuam ego eſſe amotam uolo.

S. *Vnde id ſcis?* D. *audiui, & credo. multa concurrunt ſimul,*

Qui coniecturam hanc nunc facio. iam primum haec ſe e Pamphilo

Grauidam dixit eſſe. inuentum eſt falſum. nunc, poſtquam uidet

Nuptias domi apparari, miſſa eſt ancilla illico

Obſtetricem accerſitum ad eam; & puerum ut afferret ſimul.

Hoc niſi fit, puerú ut tu uideas, nil mouentur nuptiae.

S. *Quid ais? cum intellexeras,*

Id conſilij capere, cur non dixti extemplo Pamphilo?

D. *Quis igitur eum ab illa abſtraxit, niſi ego? nam omnes nos quidem*

Scimus quàm miſere hanc amarit: nunc ſibi uxorem expetit.

Poſtremo id mihi da negoti. tu tamen idé has nuptias

Perge facere ita, ut facis: et, id ſpero adiuturos deos.

S. *Immo abi intro. ibi me opperire, & quod parato opus eſt, para.*

Non impulit me, haec nunc omnino ut crederem.

Atque haud ſcio, an, quae dixit, ſint uera omnia.

Sed

Sed paruipendo. illud mihi multo maxumum est,
Quod mihi pollicitu' est ipsus gnatus. nunc Chremem
Conueniam: orabo gnato uxorem: si impetro,
Quid alias malim, quàm hodie has fieri nuptias?
Nam gnatus quod pollicitu' est, haud dubiū est mihi,
Si nolit, quin eum merito possim cogere.
Atque adeo in tēpore eccū ipsum obuiam Chremem.

ACTVS TERTII SCENA III.
SIMO, CHREMS.

S. IVBEO *Chremetem.* C. *oh, te ipsum quaerebam.* S. *& ego te.* C. *optato aduenis.*
Aliquot me adiere, ex te auditum qui aiebant, hodie filiam
Meam nubere tuo gnato: id uiso, tu ne, an illi insaniant.
S. *Ausculta paucis: &, quid ego te uelim, & tu quod quaeris, scies.*
C. *Ausculto: loquere, quid uelis.*
S. *Per ego te deos oro, & nostram amicitiam Chreme,*
Quae incepta a paruis cum aetate accreuit simul;
Perq. unicam gnatam tuam, & gnatum meum,
Cuius tibi potestas summa seruandi datur;
Vt me adiuues in hac re, atque ita, uti nuptiae
Fuerant futurae, fiant. C. *ah ne me obsecra:*
Quasi hoc te orando a me impetrare oporteat.
Alium esse censes nunc me, atque olim, cum dabam?
Si in rem est utrique, ut fiant, accersi iube.
Sed si ex ea re plus mali est, quàm commodi
Vtrique;

Vtrique; id oro te, in commune ut consulas,
Quasi illa tua sit, Pamphiliq. ego sim pater.
S. *Immo ita uolo, itaq. postulo ut fiat, Chreme:*
Neque postulem abs te, nisi ipsa res moneat.
C. *quid est?*
S. *Irae sunt inter Glycerium, & gnatum.* C. *audio.*
S. *Ita magnae, ut sperem posse auelli.* C. *fabulae.*
S. *profecto sic est.* C. *sic hercle, ut dicam tibi:*
AMANTIVM *irae, amoris integratio est.*
S. *Hem, id te oro, ut ante eamus, dum tempus datur,*
Dumq. eius lubido occlusa est contumelijs;
Prius quàm harũ sceleris, et lacrumae confictae dolis
Reducant animum aegrotum ad misericordiam.
Vxorem demus. spero consuetudine, &
Coniugio liberali deuictum, Chreme,
Dehinc facile ex illis sese emersurum malis.
C. *Tibi ita uidetur. at ego non posse arbitror*
Neque illum hâc perpetuo habere, neque me perpeti.
S. *Qui scis ergo istuc, nisi periculum feceris?*
C. *At istuc periclum in filia fieri, graue est.*
S. *Neque incommoditas denique huc omnis redit;*
Si eueniat, quod di prohibeant, discessio.
At si corrigitur; quot commoditates, uide:
Principio amico filium restitueris:
Tibi generum firmum, & filiae inuenies uirum.
C. *Quid istuc? si istuc animum induxti esse utile,*
Nolo tibi ullum commodum in me claudier.
S. *Merito te semper maxumi feci Chreme.*
C. *Sed quid ais?* S. *quid?* C. *qui scis eos nunc discorda-*

re inter se?

S. Ipsu'mihi Dauos, qui intimu'est eorum consilijs, dixit:
Et is mihi suadet, nuptias, quantú queá, ut maturé.
Num censes faceret, filium nisi sciret eadé haec uelle?
Tute adeo iam eius audies uerba. heus euocate huc Dauom.
Sed eccum uideo ipsum foras exire.

ACTVS TERTII SCENA IV.

DAVVS, SIMO, CHREMES.

D. D te ibam. S. quidnam est?
D. A Cur non acccersitur? iam aduesperascit.
S. audin' tu illum?
Ego dudum non nil ueritus sum Daue abs te, ne faceres idem,
Quod uolgus seruorum solet, dolis ut me deluderes?
Propterea quòd amat filius. D. egenu' istuc facere rem. S. credidi:
Idq. adeo metuens uos celaui, quod nunc dicam. D. quid? S. scies.
Nam propemodum habeo iam tibi fidem. D. tandem agnosti, qui siem.
S. Non fuerant nuptiae futurae. D. quid non? S. sed ea gratia
Simulaui, uos ut pertentarem. D. quid ais? S. sic est res. D. uide.
Numquam quiui ego istuc intellegere. uah consilium callidum.

S. *Hoc audi. ut hinc te iussi introire, opportune hic sit mihi obuiam.*

D. *Hem numnam periimu'?* S. *narro, quae tu dudum narrasti mihi.*

D. *Quidnam audio?* S. *gnatam ut det, oro; uixq. id exoro.* D. *occidi.*

S. *Hem, quid dixti?* D. *optume inquam factum.* S. *nunc per hunc nulla est mora.*

C. *Domum modo ibo: ut apparentur, dicam: atque huc renuncio.*

S. *Nunc te oro Daue, quoniam solus mihi effecisti has nuptias.*

D. *Ego uero solus.* S. *corrigere mihi gnatũ porro enitere.*

D. *Faciam hercle sedulo.* S. *potes nunc, dum animus irritatus est.*

D. *Quiescas.* S. *age igitur: ubi nunc est ipsis?* D. *mirum, ni domi est.*

S. *Ibo ad eum, atque eadem haec, quae tibi dixi, dicam itidem illi.* D. *nullu' sum.*

Quid caussae est, quin hinc in pistrinum recta proficiscar uia?

Nihil est preci loci relictum. iam perturbaui omnia:

Herum fefelli: in nuptias conieci berilem filium:

Feci hodie, ut fierent; insperante hoc, atque inuito Pamphilo.

Hem astutias. quod si quiessem, nihil euenisset mali.

Sed eccum ipsum uideo: occidi:

Vtinam mihi esset aliquid hic, quo nunc me praecipitem darem.

ACTVS TERTII SCENA V.

PAMPHILVS, DAVVS.

P. VBI illic scelus est, qui me perdidit? D. perij. P. atque hoc confiteor,
Iure obtigisse: quandoquidem tam iners, tam nulli consili
Sum. seruon' fortunas meas me commisisse futili?
Ergo pretium ob stultitiam fero: sed inultum id numquam a me auferet.
D. Posthac incolumem sat scio fore me, nunc si euito hoc malum.
P. Sed quid ego nunc dicam patri? negabon' uelle me, modo
Qui sum pollicitus ducere? qua fiducia id facere audeá?
Nec, quid me nunc faciam, scio. D. nec de me equidem, atque id ago sedulo.
Dicam aliquid iam inuenturum, ut huic malo aliquam producam moram. P. oh.
D. Visus sum. P. ehodum bone uir, quid ais? uiden' me consilijs tuis
Miserum impeditum esse? D. at iam expediam. P. expedies? D. certe Pamphile.
P. Nempe ut modo. D. immo melius spero. P. oh, tibi ego ut credam furcifer?
Tu rem impeditam, & perditam restituas? hem quo fretu' sim,
Qui me hodie ex tráquillissima re cóiecisti in nuptias.
An non dixi hoc esse futurum? D. dixti. P. quid meritus

ritus es? D. crucem.
Sed paullulum ſine ad me ut redeam: iam aliquid diſpiciam. P. hei mihi,
Cur non habeo ſpatium, ut de te ſumam ſupplicium, uti uolo:
Namque hocce tempus, praecauere mihi me, haud te ulciſci, ſinit.

ACTVS QVARTI SCENA I.

CHARINVS, PAMPHILVS, DAVVS.

C. HOCCINE *credibile eſt, aut memorabile,*
Tanta uaecordia innata cuiquam ut ſiet,
Vt malis gaudeat alienis, atque ex incommodis.
Alterius ſua ut comparet commoda? ah
Idne eſt uerum? immo id genus eſt hominum peſſumum,
In denegando modo queis pudor eſt paullulum:
Poſt ubi iam tempus eſt promiſſa perfici,
Tum coacti neceſſario ſe aperiunt, & timent,
Et tamen res cogit eos denegare. ibi
Tum impudentiſſima eorum oratio eſt:
Quis tu es? qui mihi es? cur meam tibi? heus,
Proxumus ſum egomet mihi. attamen, ubi fides eſt,
Si roges, nihil pudet. hic, ubi opus eſt,
Non uerentur: illic, ubi nihil opus eſt, ibi uerentur.
Sed quid agam? adeam ne ad eum, & cum eo iniuriam hanc expoſtulem?

Mala

Mala ingeram multa. atque aliquis dicat, nihil promoueris.

Multum: molestus certe ei fuero, atque animo morem gessero.

P. *Charine, & me, & te imprudens, nisi quid di respiciunt, perdidi.*

C. *Ita ne imprudens? tandem inuenta est caussa: soluisti fidem.*

P. *Quid tandem?* C. *etiam nunc me seducere istis dictis postulas?*

P. *Quid istuc est?* C. *postquam me amare dixi, complacita est tibi.*

Heu me miserum, qui tuum animum ex animo spectaui meo.

P. *Falsu' es.* C. *non tibi satis esse hoc uisum solidum est gaudium,*

Nisi me lactasses amantem, & falsa spe produceres?

Habeas. P. *habeam? ah nescis quantis in malis uerser miser,*

Quantasq. hic suis consilijs mihi confecit solicitudines

Meus carnufex. C. *quid istuc tam mirum est? de te exemplum capit.*

P. *Haud istuc dicas, si cognoris uel me, uel amorem meum.*

C. *Scio, cum patre altercasti dudum, & is nunc propterea tibi*

Succenset, nec te quiuit hodie cogere, illam ut duceres.

P. *Immo etiam, quo tu minus scis aerumnas meas,*

Hae nuptiae non apparabantur mihi,

Nec postulabat nunc quisquam uxorem dare.
C. Scio: coactus tua uoluntate es. P. mane,
Nondum scis. C. scio equidem illam ducturum esse te.
P. Cur me enicas? hoc audi. numquam destitit
Instare, ut dicerem esse ducturum patri:
Suadere, orare, usque adeo donec perpulit.
C. Quis homo istuc? P. Dauos. C. Dauos? P. Dauos omnia.
C. Quamobrem? P. nescio. nisi mihi deos satis
Scio fuisse iratos, qui auscultauerim.
C. Factum est hoc Daue? D. factum est. C. hem quid ais scelus?
At tibi dij dignum factis exitium duint.
Eho, dic mihi, si omnes hunc coniectum in nuptias
Inimici uellent, quod, ni hoc, consilium darent?
D. Deceptus sum, at non defatigatus. C. scio.
D. Hac non successit, alia aggrediemur uia:
Nisi id putas, quia primo processit parum,
Non posse iam ad salutem conuerti hoc malum.
P. Immo etiam: nam sati' credo, si aduigilaueris,
Ex unis geminas mihi conficies nuptias:
D. Ego Pamphile hoc tibi pro seruitio debeo,
Conari manibus, pedibus, noctesque, & dies
Capitis periculum adire, dum prosim tibi.
Tuum est, si quid praeter spem euenit, mi ignoscere.
Parum successit quod ago, at facio sedulo.
Vel melius tu aliud reperi, me missum face.
P. Cupio. restitue in quem me accepisti locum.
D. Faciam. P. at iam hoc opus est. D. hem, st, mane:
crepuit

crepuit a Glycerio oſtium.

P. *Nil ad te*. D. *quaero*. P. *hem, nunccine demum?* D. *at iam hoc tibi inuentum dabo.*

ACTVS QVARTI SCENA II.

MYSIS, PAMPHILVS, CHARINVS, DAVVS.

M. IAM, *ubi ubi erit, inuentum tibi curabo, & mecum adductum*

Tuum Pamphilum: tu modo anime mi noli te macerare.

P. *Myſis*. M. *quid eſt? hem Pamphile, optume mihi te offers*. P. *quid eſt?*

M. *Orare iuſſit, ſi ſe ames, hera, iam ut ad ſeſe uenias:*

Videre ait te cupere. P. *uah, perij: hoc malum integraſcit.*

Siccine me, atque illam opera tua nunc miſeros ſollicitari?

Nam iccirco accerſor, nuptias quòd mi apparari ſenſit.

C. *Quibu' quidem quàm facile poterat quieſci, ſi hic quieſſet.*

D. *Age, ſi hic non inſanit ſatis ſua ſponte, inſtiga*. M. *atque aedepol,*

Ea res eſt, proptereaq. nunc miſera in maerore eſt. P. *Myſis,*

Per omnes tibi adiuro deos: numquã eã me deſerturũ,

Non, ſi capiundos mihi ſciam eſſe inimicos omnes homines.

Hác mihi expetiui, cótigit: cóueniunt mores: ualeant,
Qui inter nos dissidium uolunt: hanc, nisi mors, mi adimet nemo.
C. *Resipisco.* P. *non Apollinis magi' uerum, atque hoc, responsum est.*
Si poterit fieri, ut ne pater per me stetisse credat,
Quo minus hae fierent nuptiae; uolo. sed si id non poterit;
Id faciá, in procliui quod est, per me stetisse ut credat.
Quis uideor? C. *miser aeque, atque ego.* D. *consilium Quaero.* C. *fortis es.*
Scio, quid conere. D. *hoc ego tibi profecto effectum reddam.*
P. *Iam hoc opus est.* D. *quin iam habeo.* C. *quid est?* D. *huic, non tibi, habeo; ne erres.*
C. *Sat habeo.* P. *quid facies? cedo.* D. *dies hic mi ut sit sati', uereor,*
Ad agendum: ne uacuum esse me nunc ad narrandum credas.
Proinde hinc uos amolimini: ná mi impediméto estis.
P. *Ego hanc uisam.* D. *quid tu? quò hinc te agis?* C. *uerum uis dicam?* D. *immo etiam*
Narrationis incipit mihi initium. C. *quid me fiet?*
D. *Eho impudens, non satis habes, quòd tibi dieculam addo,*
Quantum huic promoueo nuptias? C. *Daue attamé.* D. *quid ergo?*
C. *Vt ducam.* D. *ridiculum.* C. *huc face ad me, ut uenias, si quid poteris.*

D. *Quid*

D. *Quid ueniam? nihil habeo.* C. *attamen si quid.* D. *age, ueniam.* C. *si quid,*
Domi ero. C. *Tu Mysis, dum exeo, parumper opperire hic.*
M. *Quapropter?* D. *ita facto opus est:* M. *matura.* D. *iam inquam hic adero:*

ACTVS QVARTI SCENA III.

MYSIS.

M. NIL ne esse proprium cuiquam? Dij uostram fidem.
Summum bonum esse herae putabam hunc Pamphilum,
Amicum, amatorem, uirum, in quouis loco
Paratum: uerum ex eo nunc misera quem capit
Dolorem? facile hic plus mali est, quàm illic boni:
Sed Dauus exit: mi homo, quid istuc obsecro est?
Quò portas puerum?

ACTVS QVARTI SCENA IV.

DAVVS, MYSIS.

D. MYSIS nunc opus est tua
Mihi ad hanc rem ex prompta memoria, atque astutia.
M. *Quidnam incepturus?* D. *accipe à me hunc ocyus,*
Atque antè nostram ianuam appone: M. *obsecro,*
Humi ne? D. *ex ara hinc sume uerbenas tibi,*

Atque eas substerne. M. *quamobrem id tute non facis?*
D. *Quia, si forte opus ad herum iusiurandum mihi*
Non apposuisse, ut liquido possim. M. *intelligo.*
Noua nunc religio in te istaec incessit, cedo?
D. *Moue ocyus te, ut, quid agam, porrò intellegas.*
Pro Iuppiter. M. *quid?* D. *sponsae pater interuenit.*
Repudio consilium, quod primum intenderam.
M. *Nescio, quid narres.* D. *ego quoque hinc ab dextera*
Venire me assimulabo. tu, ut subseruias
Orationi, utcumque opu' sit uerbis, uide.
M. *Ego, quid agas, nihil intellego: sed, si quid est,*
Quod mea opera opus sit uobis, aut tu plus uides,
Manebo, ne quid uostrum remorer commodum.

ACTVS QVARTI SCENA V.

CHREMES, MYSIS, DAVVS.

C. REVERTOR, *postquam, quae opus fuere ad nuptias*
Gnatae, paraui, ut iubeam accersi. sed quid hoc?
Puer hercle est. mulier, tun' apposuisti hunc? M. *ubi*
Illic est? C. *non mihi respondes?* M. *hem, nusquam est. uae miserae mihi,*
Reliquit me homo, atque abiit. D. *di uostram fidem,*
Quid turbae est apud forum? quid illic hominum litigant.
Tum annona cara est. quid dicam aliud, nescio.
M. *Cur tu obsecro hic me solam?* D. *hem, quae haec est fabu-*

fabula?

Eho Mysis, puer hic unde est? quis ue huc attulit?

M. *Satin' sanus es, qui me id rogites?* D. *quem igitur rogem,*

Qui hic neminem alium uideo? C. *miror, unde sit.*

M. *Dicturan' quod rogo?* M. *au.* D. *concede ad dexteram.*

M. *Deliras. non tute ipse?* D. *uerbum si mihi*

Vnum, praeterquam quod te rogo, faxis, caue.

M. *Male dicis.* D. *unde est? dic clare.* M. *a uobis.* D. *ha ha hae.*

Mirum uero, impudenter mulier si facit.

C. *Ab Andria est ancilla haec, quantum intellego:*

D. *Adeon' uidemur uobis esse idonei,*

In quibus sic illudatis? C. *ueni in tempore.*

D. *Propera adeo puerum tollere hinc ab ianua:*

Mane: caue quoquam ex istoc excessis loco.

M. *Dij te eradicent. ita me miseram territas.*

D. *Tibi ego dico, an non?* M. *quid uis?* D. *at etiam rogas?*

Cedo, cuium puerum hic apposuisti, dic mihi.

M. *Tu nescis?* D. *mitte id, quod scio: dic, quod rogo:*

M. *Vestri.* D. *cuius uestri?* M. *Pamphili.* D. *hem, quid Pamphili?*

M. *Eho, an nō est?* C. *recte ego semper fugi has nuptias.*

D. *O facinus animaduertendum.* M. *quid clamitas?*

D. *Quem ne ego heri uidi ad uos afferri uesperi?*

M. *O hominem audacem.* D. *uerum. uidi Cantharam*

Suffarcinatam. M. *Dijs pol habeo gratias,*

Cum in pariundo aliquot affuerunt liberae.

D. *Nae illa illum haud nouit, cuius caussa haec incipit:*

Chremes, si positum puerum ante aedes uiderit,
Suam gnatam non dabit: tanto hercle magis dabit.
C. *Non hercle faciet.* D. *nunc adeo, ut tu sis sciens,*
Ni puerum tollis, iam iam ego hunc mediam in uiam
Prouoluam, teq. ibidem peruoluam in luto.
M. *Tu pol homo non es sobrius.* D. FALLACIA
ALIA ALIAM TRVDIT. *iam susurrari audio,*
Ciuem Atticam esse hanc. C. *hem.* D. *coactus legibus*
Eam uxorem ducet. M. *au, obsecro, an non ciuis est?*
C. *Iocularium in malum insciens paene incidi.*
D. *Quis hic loquitur? o Chreme, per tempus aduenis:*
Ausculta. C. *audiui iam omnia.* D. *an ne tu omnia?*
C. *Audiui inquam a principio.* D. *audistin' obsecro? hem*
Scelera: hanc iam oportet in cruciatum hinc abripi.
Hic ille est: non te credas Dauom ludere.
M. *Me miseram: nihil pol falsi dixi mi senex.*
C. *Noui rem omnem. sed est Simo intus?* D. *intus est.*
M. *Ne me attingas sceleste. si pol Glycerio nō omnia haec.*
D. *Eho inepta, nescis quid sit actum.* M. *quid sciam?*
D. *Hic socer est. alio pacto haud poterat fieri,*
Vt sciret haec, quae uolumus. M. *hem, praediceres.*
D. *Paullum interesse censes, ex animo omnia,*
Vt fert natura, facias, an de industria?

ACTVS QVARTI SCENA VI.

CRITO, MYSIS, DAVVS.

C. IN *hac habitasse platea dictum est Chrysidem*
Quae se inhoneste optauit parare hic diuitias.
Potius

Potius, quàm in patria honesta paupera uiuere.
Eius morte ea ad me lege redierunt bona.
Sed quos percuncter, uideo. saluete. M. *obsecro,*
Quem uideo? est ne hic Crito, sobrinus Chrysidis?
Is est. C. *o Mysis salue.* M. *saluos sis Crito.*
C. *Itan' Chrysis? hem.* M. *nos quidem pol miseras perdidit.*
C. *Quid uos? quo pacto hic? sati' ne recte?* M. *nos ne? sic.*
Vt quimus, aiunt; quando ut uolumus, non licet.
C. *Quid Glycerium? iam hic suos parentes repperit?*
M. *Vtinam.* C. *an nondum etiam? haud auspicato huc me appuli:*
Nam pol, si id scissem, numquam huc tetulissem pedé:
Semper enim eius dicta est haec, atque habita est soror:
Quae illius fuerunt, possidet. nunc me hospitem
Lites sequi, quàm hic mihi sit facile, atque utile,
Aliorum exempla commonent. simul arbitror,
Iam esse aliquem amicum, & defensorem ei: nam fere
Grandiuscula iam profecta est illinc. clamitent,
Me sycophantam hereditatem persequi,
Mendicum. tum, ipsam despoliare non licet.
M. *O optume hospes pol Crito antiquum obtines.*
C. *Duc me ad eam, quando huc ueni, ut uideam.* M. *maxume.*
D. *Sequar hos: nolo me in tempore hoc uideat senex.*

ACTVS

ACTVS QVINCTI SCENA I.

CHREMES, SIMO.

C. SATI' iam, sati' Simo spectata erga te amicitia est mea.

Sati' pericli coepi adire: orandi iam finem face.

Dum studeo obsequi tibi, paene illusi uitam filiae:

S. Immo enim quammaxime abs te oro, atque postulo Chreme;

Vt beneficiũ, uerbis initum dudum, nũc re cõprobes.

C. Vide, quàm iniquus sis prae studio, dum efficias id, quod cupis,

Neque modum benignitatis, neque, quid me ores cogitas:

Nam si cogites, remittas iam me onerare iniurijs.

S. Quibus? C. ah rogitas? perpulisti me, ut homini adolescentulo,

In alio occupato amore, abhorrenti ab re uxoria,

Filiam darem in seditionem, atque incertas nuptias;

Eiu' labore, atque eiu' dolore gnato ut medicarer tuo.

Impetrasti: incepi, dũ res retulit: nunc non fert: feras.

Illã hinc ciuẽ esse aiũt: puer est natus: nos missos face.

S. Per ego te deos oro, ut ne illis animum inducas credere,

Quibus id maxume utile est illũ esse quamdeterrimũ:

Nuptiarum gratia haec sunt ficta, atque incepta omnia.

Vbi ea caussa, quamobrem haec faciunt, erit adempta

pta his, desinent.

C. Erras. cum Dauo egomet uidi iurgantem ancillam.

S. scio. C. at

Vero uoltu, cũ, ibi me adesse, neuter tũ praesenserat.

S. Credo; & id facturas, Dauus dudum praedixit mihi:

Et nescio quid tibi sum oblitus hodie, ac uolui dicere.

ACTVS QVINCTI SCENA II.

DAVVS, CHREMES, SIMO, DROMO.

D. NIMO iam nunc otioso esse impero. CH. A hem Dauom tibi.

S. Vnde egreditur? D. meo praesidio, atque hospitis. S. quid illud mali est?

D. Ego commodiorem hominem, aduentum, tempus non uidi. S. scelus,

Quemnam hic laudat? D. omnis res est iam in uado. S. cesso alloqui?

D. Herus est: quid agam? S. o salue bone uir. D. hem Simo, o noster Chreme,

Omnia apparata iam sunt intus. CH. curasti probe.

D. Vbi uoles, accerse. S. bene sane. id enimuero hic nunc abest.

Etiam tu hoc respondes, quid istic tibi negotij est? D. mihin'? S. ita.

D. Mihi ne? S. tibi ego. D. modo introij. S. quasi ego, quàm dudum, rogem.

D. Cum tuo gnato una. S. an ne est intus Phamphilus? crucior miser.

Eho,

Eho, non tu dixti esse inter eos inimicitias carnufex?

D. *Sunt.* S. *cur igitur hic est?* CH. *quid illum censes? cum illa litigat.*

D. *Immo uero indignum Chreme iam facinus faxo ex me audias.*

Nescio quis senex modo uenit: ellum, confidens, catus:
Cum faciem uideas, uidetur esse quanti uis preti:
Tristi' seueritas inest in uoltu, atque in uerbis fides.

S. *Quidnam apportas?* D. *nil equidem, nisi quod illum audiui dicere.*

S. *Quid ait tandem?* D. *Glycerium se scire esse hanc ciuem Atticam.*

S. *Hem Dromo, Dromo.* D. *quid est?* S. *Dromo.* D. *audi.* S. *uerbum si addideris. Dromo.*

D. *Audi obsecro.* DR. *quid uis?* S. *sublimem hunc intro rape, quantum potes.*

DR. *Quem?* S. *Dauom.* D. *quamobrem?* S. *quia lubet. rape inquam.* D. *quid feci?* S. *rape.*

D. *Si quidquam mentitũ inuenies, occidito.* S. *nihil audio.*
Ego iam te commotum reddam. D. *tametsi hoc uerum est.* S. *tu tamen*
Cura asseruandum uinctum, atque audin'? quadrupedem constringito.
Age nunc: iam ego pol hodie, si uiuo, tibi
Ostendam, herum quid sit pericli fallere, &
Illi patrem. CH. *ah ne saeui tantopere.* S. *Chreme,*
Pietatem gnati. non ne te miseret mei?
Tantum laborem capere ob talem filium?
Age Pamphile: exi Pamphile: ecquid te pudet?

ACTVS

ACTVS QVINCTI SCENA III.

PAMPHILVS, SIMO, CHREMES.

P. QVIS *me uolt? perij, pater est.* S *quid ais*
omnium? C. *ah.*
Rem potius ipsam dic, ac mitte male loqui.
S. *Quasi quidquam in hunc iam grauius dici possiet.*
Ain' tandem ciuis Glycerium est? P. *ita praedicant.*
S. *Ita praedicant? ingentem confidentiam:*
Num cogitat, quid dicat? num facti piget?
Num eius color pudoris signum usquam indicat?
Adeon' impotenti esse animo, ut, praeter ciuium
Morem, atque legem, & sui uoluntatem patris,
Tamen hanc habere studeat cum summo probro?
P. *Me miserum.* S. *modo ne id demum sensti Pamphile?*
Olim istuc, olim, cum ita animum induxti tuum,
Quod cuperes, aliquo pacto efficiundum tibi,
Eodem die istuc uerbum uere in te accidit.
Sed quid ago? cur me excrucio? cur me macero?
Cur meam senectam huius sollicito amentia? an
Pro huius ego ut peccatis supplicium sufferam?
Immo habeat, ualeat, uiuat cum illa. P. *mi pater.*
S. *Quid mi pater, quasi tu huius indigeas patris.*
Domus, uxor, liberi inuenti inuito patre:
Adducti, qui illam ciuem hinc dicant: uiceris.
P. *Pater licet ne pauca?* S. *quid dices mihi?*
C. *Attamen Simo audi.* S. *ego audiam? quid ego audiam*
Chreme? C. *attamen dicat sine.* S. *age dicat, sino.*

P. *Ego*

P. *Ego me amare hanc fateor. si id peccare est, fateor id quoque.*
Tibi pater me dedo. quiduis oneris impone: impera:
Vis me uxorem ducere? hanc amittere? ut potero, feram.
Hoc modo te obsecro, ut ne credas a me allegatum hunc senem.
Sine me expurgem, atque illum huc coram adducam. S. *adducas?* P. *sine pater.*
C. *Aequum postulat: da ueniam.* P. *sine te hoc exorem.* S. *sino.*
Quiduis cupio, dum ne ab hoc me falli comperiar Chreme.
C. *Pro peccato magno paullum supplicij satis est patri.*

ACTVS QVINCTI SCENA IV.

CRITO, CHREMES, SIMO, PAMPHILVS.

CR. MITTE orare. una harum quaeuis caussa me, ut faciam: monet.
Vel tu, uel quòd uerum est, uel quòd ipsi cupio Glycerio.
CH. *Andrium ego Critonem uideo? et certe is est.* CR. *saluos sis Chreme.*
CH. *Quid tu Athenas insolens?* CR. *euenit. sed hicine est Simo?*
CH. *Hic est.* S. *me ne quaeris? ebo tu Glycerium hinc ciuem esse ais?*

CR.

CR. Tu negas? S. Ita ne huc paratus aduenis? CR. quare? S. rogas?
Tu ne impune haec facias? tu ne hic homines adolescentulos,
Imperitos rerum, eductos libere, in fraudem illicis?
Sollicitando, & pollicitando eorum animos lactas?
CR. sanun' es?
S. Ac meretricios amores nuptijs conglutinas?
P. Perij: metuo, ut substet hospes. CH. si Simo hunc noris satis,
Non ita arbitrere. bonus hic est uir. S. hic uir sit bonus?
Ita ne attemperate uenit hodie in ipsis nuptijs,
Vt ueniret antehac numquam? est uero huic credendum Chreme.
P. Ni metuam patrem, habeo pro illa re, illum quod moneam probe.
S. Sycophanta. CR. hem. CH. sic Crito est hic: mitte.
CR. uideat, qui siet,
Si mihi pergit, quae uolt, dicere, ea, quae non uolt, audiet,
Ego istaec moueo, aut curo? non tu tuum malum aequo animo feres?
Nam, ego quae dixi, uera, an falsa audieris, iam sciri potest.
Atticus quidam olim, naui fracta, apud Andrum eiectus est:
Est istaec una parua uirgo, tum ille egēs forte applicat
Primum ad Chrysidis patrem se. S. fabulā inceptat.
CH. sine.

CR. Ita

CR. *Ita ne uero obturbat?* CH. *perge.* CR. *tum is mihi cognatus fuit,*
Qui eum recepit. ibi ego audiui ex illo sese esse Atticū.
Is ibi mortuus est. CH. *eius nomen?* CR. *nomen tam cito tibi?*
Phania. CH. *hem, perij.* CR. *uerum hercle opinor fuisse Phaniam.*
Hoc certo scio, Rhānusiū se aiebat esse. CH. *o Iuppiter.*
CR. *Eadem haec Chreme multi alij in Andro tum audiuere.* CH. *utinam id fiet,*
Quod spero. eho dic mihi, quid is eam tum, Crito,
Suam ne aiebat esse? CR. *non.* CH. *cuiam igitur?* CR. *fratris filiam.*
CH. *Certe mea est.* CR. *quid ais?* S. *quid tu? quid ais?* P. *arrige aures Pamphile.*
S. *Qui credis?* CH. *Phania ille frater meus fuit.* S. *noram, & scio.*
CH. *Is hinc bellum fugiens, meq. in Asiam persequens, proficiscitur.*
Tum illam hic relinquere est ueritus. post illa nunc primum audio,
Quid illo sit factum. P. *uix sum apud me: ita animus commotu' est metu,*
Spe, gaudio, mirando hoc tanto, tam repentino bono.
S. *Nae istam multimodis tuam inueniri gaudeo.* P. *credo pater.*
CH. *At mihi unus scrupulus etiam restat, qui me male habet.* P. *dignus es*
Cum tua relligione odio. nodum in scirpo quaeris. CR.

quid

quid istud est?

CH. *Nomen non conuenit.* CR. *fuit hercle aliud huic paruae.* CH. *quod Crito?*

Numquid meministi? CR. *id quaero.* P. *ego ne huius memoriam patiar meae*

Voluptati obstare, cum ego possim in hac re medicari mihi?

Non patiar, heus Chreme: quod quaeris, Pasibula. CR. *ipsa est.* CH. *ea est.*

P. *Ex ipsa millies audiui.* S. *omnes nos gaudere hoc Chreme,*

Te credo credere. CH. *ita me dij ament, credo.* P. *quid restat pater?*

S. *Iamdudum res reduxit me ipsa in gratiam.* P. *o lepidum patrem.*

De uxore ita, ut possedi, nihil mutat Chremes. CH. *caussa optuma est:*

Nisi quid pater aliud ait. P. *nempe,* S. *scilicet.* CH. *dos, Pamphile, est*

Decem talenta. P. *accipio,* CH. *propero ad filiam. eho mecum Crito:*

Nam illam me haud nosse credo. S. *cur non illam huc transferri iubes?*

P. *Recte admones. Dauo istuc dedam iam negoti.* S. *non potest.*

P. *Qui?* S. *quia habet aliud magis ex sese, & maius.* P. *quidnam?* S. *uinctus est.*

P. *Pater, non recte uinctu' est.* S. *haud ita iussi.* P. *iube solui obsecro.*

F S. *Age*

S. Age fiat. P. at matura. S. eo intro. P. o faustum, et felicem hunc diem.

ACTVS QVINCTI SCENA V.

CHARINVS, PAMPHILVS.

C. PROVISO, quid agat Pamphilus: atque eccum. P. aliquis forsan me putet
Non hoc putare uerum: at mihi nunc sic esse hoc uerum lubet.
Ego uitā deorum propterea sempiternā esse arbitror,
Quòd uoluptates eorum propriae sunt. nam mihi immortalitas
Parta est, si nulla huic aegritudo gaudio intercesserit,
Sed quem ego potissimum exoptem nūc mihi, cui haec narrem, dari?
C. Quid illuc gaudi est? P. Dauom uideo. nemo est, quem mallem, omnium:
Nam hunc scio mea solide solū gauisurū esse gaudia.

ACTVS QVINCTI SCENA VI.

DAVVS, PAMPHILVS, CHARINVS.

D. PAMPHILVS ubinam hic est? P. Daue. D. quisnam homo est? P. ego sum. D. o Pamphile.
P. Nescis, quid mih obtigerit. D. certe: sed, quid mihi obtigerit, scio.
P. Et quidem ego. D. more hominum euenit, ego ut

quod

quod ſum nactus mali,

Prius reſciſceres tu, quàm ego, tibi quod euenit boni.

P. *Mea Glycerium ſuos parentes reperit.* D. *o factum bene.*

C. *Hem.* P. *pater amicus ſummus nobis.* D. *quis?* P. *Chremes.* D. *narras probe.*

P. *Nec mora ulla eſt, quin eam uxorem ducam.* C. *num ille ſomniat*

Ea, quae uigilans uoluit? P. *tum de puero Daue?* D. *ab deſine:*

Solus eſt, quem diligunt dij. C. *ſaluus ſum, ſi haec uera ſunt.*

Colloquar. P. *quis homo eſt? Charine, in tempore ipſo mi aduenis.*

C. *Bene factum.* P. *hem, audiſti?* C. *omnia. age, me in tuis ſecundis reſpice.*

Tuus eſt nunc Chremes. facturum, quae uoles, ſcio omnia.

P. *Memini: atque adeo longum eſt, nos illum exſpectare, dum exeat.*

Sequere hac me. intus apud Glycerium eſt nunc. tu Daue abi domum,

Propera, accerſe, hinc qui auferant eam: quid ſtas? quid ceſſas? D. *eo.*

Ne exſpectetis, dum exeant huc: intus deſpondebitur:

Intus tranſigetur, ſi quid eſt, quod reſtet. plaudite.

FABVLAE INTERLOCVTORES.

Phaedria	*adolescens,*
Parmeno	*seruus,*
Thais	*meretrix,*
Gnatho	*parasitus,*
Chaerea	*adolescens,*
Thraso	*miles,*
Pythias	*ancilla,*
Chremes	*senex,*
Antipho	*adolescens,*
Dorias	*ancilla,*
Dorus	*eunuchus,*
Sanga	*seruus,*
Sophrona	*nutrix,*
Laches	*senex.*

ACTA LVDIS MEGALENSIB. L. POSTVMIO ALBINO, L. CORNELIO MERVLA AEDILIB. CVRVLIB. EGERE L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATILIVS PRAENESTINVS. MODVLAVIT FLACCVS CLAVDII TIBIIS DVABVS DEXTRIS. GRAECA MENANDRV, ACTA II. M. VALERIO, C. FANNIO COS.

C. SVLPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

SORОREM *falsò dictitatam Thaidis;*
Id ipsum ignorans, miles aduexit Thraso,
Ipsiq. donat. erat haec ciuis Attica:
Eidem eunuchum, quem emerat, tradi iubet
Thaidis amator Phaedria, ac rus ipse abit,
Thrasoni oratus biduum concederet:
Ephebus frater Phaedriae puellulam
Cum deperiret donò missam Thaidi,
Ornatu Eunuchi induitur: suadet Parmeno:
Introijt: uitiat uirginem: sed Atticus
Ciuis repertus frater eius, collocat
Vitiatam Ephebo: Phraedriam exorat Thraso:

MERETRIX adolescentem, cuius mutuo amore tenebatur, exclusit: eiq. reuocato exclusionis caussa reddidit. eius frater minor natu uirginem, quam miles meretrici dono miserat, amare coepit; deductusq. in domum meretricis pro eunucho, uitiat. re itaque cognita, cum illusam se meretrix doleret, ab eodem adolescente placatur: interuentuq. fratris eius ciuem cognitam Atheniensem ducit uxorem. miles quoque in partem meretricij amoris receptus illuditur.

PROLOGVS.

SI quisquam est, qui placere se studeat bonis
Quàm plurimis, & minime multos laedere;
In his poeta hic nomen profitetur suum.
Tum si quis est; qui dictum in se inclementius
Existimauit esse, sic existimet,
Responsum, non dictum esse, quia laesit prior,
Qui bene uertendo, & easdem scribendo male, ex
Graecis bonis Latinas fecit non bonas:
Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit,
Atque in Thesauro scripsit, caussam dicere
Prius unde petitur, aurum quare sit suum,
Quàm illic, qui petit, unde is sit thesaurus sibi,
Aut unde in patrium monumentum peruenerit.
Dehinc ne frustretur ipse se, aut sic cogitet;

Defun-

Defunctus iam sum, nihil est quod dicat mihi:
Is ne erret, moneo, & desinat lacessere:
Habeo alia multa, quae nunc condonabitur;
Quae proferentur post, si perget laedere
Ita, ut facere instituit. nunc quam acturi sumus
Menandri Eunuchum, postquam aediles emerunt;
Perfecit, sibi ut inspiciundi esset copia:
Magistratus cum ibi adesset, occepta est agi.
Exclamat, furem, non poetam: fabulam
Dedisse, & nil dedisse uerborum tamen:
Colacem esse Naeui, & Plauti ueterem fabulam,
Parasiti personam inde ablatam, & militis.
Si id est peccatum, peccatum imprudentia est
Poetae, non qui furtum facere studuerit.
Id ita esse, uos iam iudicare poteritis:
Colax Menandri est: in ea est parasitus Colax,
Et miles gloriosus: eas se non negat
Personas transtulisse in Eunuchum suam
Ex Graeca: sed eas fabulas factas prius
Latinas scisse sese, id uero pernegat.
Quòd si personis iisdem uti aliis non licet:
Qui magis licet currentes seruos scribere,
Bonas matronas facere, meretrices malas,
Parasitum edacem, gloriosum militem,
Puerum supponi, falli per seruum senem,
Amare odisse, suspicari? denique
NVLLVM est iam dictú, quod non dictum sit prius.
Quare aequum est nos cognoscere, atquę ignoscere,
Quae ueteres factitarunt, si faciunt noui.

Date operam, & cum silentio animaduortite,
Vt pernoscatis, quid sibi Eunuchus uelit.

ACTVS PRIMI SCENA I.

PHAEDRIA, PARMENO.

PH. QVID *igitur faciam? non eam? ne nunc quidem,*
Cum accersor ultro? an potius ita me comparem,
Non perpeti meretricum contumelias?
Exclusit, reuocat. redeam? non, si me obsecret.
PA. *Siquidem hercle possis, nil prius, neque fortius:*
Verum si incipies, neque perficies nauiter:
Atque ubi pati non poteris, cum nemo expetet,
Infecta pace, ultro ad eam uenies, indicans
Te amare, & ferre non posse: actum est, ilicet,
Peristi: eludet, ubi te uictum senserit.
Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita,
Here. quae res in se neque consilium, neque modum
Habet ullum, eam consilio regere non potes.
In amore haec omnia insunt uitia: iniuriae,
Suspiciones, inimicitiae, indutiae,
Bellum, pax rursum. incerta haec si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quàm si des operam, ut cum ratione insanias.
Et quod nunc tute tecum iratus cogitas:
Ego ne illam? quae illum? quae me? quae non? sine modo:

Mori me malim: sentiet qui uir siem:
Haec uerba mehercule una falsa lacrumula,
Quam oculos terendo misere, uix ui expresserit,
Restinguet: & te ultro accusabis, & ei dabis
Vltro supplicium. PH. *indignum facinus. nunc ego et*
Illam scelestam esse, & me miserum sentio:
Et taedet: & amore ardeo: & prudens, sciens,
Viuus, uidensq. pereo: nec, quid agam, scio.
PA. *Quid agas? nisi ut te redimas captum quàm queas*
Minimo: si nequeas paullulo, at quanti queas:
Et ne te afflictes. PH. *ita ne suades?* PA. *si sapis:*
Neque, praeterquam quas ipse amor molestias
Habet, addas; & illas, quas habet, recte feras.
Sed ipsa egreditur nostri fundi calamitas:
Nam quod nos capere oportet, haec intercipit.

ACTVS PRIMI SCENA II.

THAIS, PHAEDRIA, PARMENO.

T. MISERAM me, uereor ne illud grauius *Phaedria*
Tulerit; ne ue aliorsum, atque ego feci, acceperit,
Quòd heri intromissus non est. PH. *totus Parmeno*
Tremo horreoque, postquam adspexi hanc. PA. *bono animo es:*
Accede ad ignem hunc, iam calesces plus satis.
T. *Quis hic loquitur? hem, tun' eras mi Phaedria?*
Qui hic stabas? cur non recta introibas? PA. *ceterum*

De

De exclusione uerbum nullum. T. *quid taces?*

PH. *Sane quia uero haec mihi patent semper fores,*

Aut quia sum apud te primus. T. *missa istaec face.*

PH. *Quid missa? o Thais, Thais, utinam esset mihi*

Pars aequa amoris tecum, ac pariter fieret, ut

Aut hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet;

Aut ego istuc abs te factum nihili penderem.

T. *Ne crucia te obsecro anime mi, mi Phaedria.*

Non pol, quo quemquam plus amem, aut plus diligá,

Eo feci: sed ita erat res: faciundum fuit.

PA. *Credo, ut fit, misera prae amore exclusit hunc foras.*

T. *Siccine ais Parmeno? age. sed, huc qua gratia*

Te accersi iussi, ausculta. PH. *fiat.* T. *dic mihi*

Hoc primú, potin' est hic tacere? PA. *ego ne? optume.*

Verum heus tu, lege hac tibi meam adstringo fidem:

Quae uera audiui, taceo, & contineo optume:

Sin falsum, aut uanum, aut fictum est, continuo palam est.

Plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo.

Proin tu, taceri si uis, uera dicito.

T. *Samia mihi mater fuit: ea habitabat Rhodi.*

PA. *Potest taceri hoc.* T. *ibi tum matri paruolam*

Puellam dono quidam mercator dedit,

Ex Attica hinc arreptam. PH. *ciue ne?* T. *arbitror:*

Certum non scimus: matris nomen & patris

Dicebat ipsa: patriam, & signa cetera

Neque scibat, neque per aetatem etiam potuerat.

Mercator hoc addebat, e praedonibus,

Vnde emerat, se audisse, abreptam e Sunio.

Mater

Mater ubi accepit, coepit studiose omnia
Docere, educere, ita uti si esset filia.
Sororem plerique esse credebant meam.
Ego cũ illo, quo cum uno rem habebam tum hospite,
Abij huc: qui mihi reliquit haec, quae habeo, omnia.
PA. *Utrumque hoc falsum est: effluet.* T. *qui istuc?*
PA. *quia*
Neque tu uno eras contenta, neque solus dedit:
Nam hic quoque bonã, magnamq. partẽ ad te attulit,
T. *Ita est. sed sine me peruenire, quò uolo.*
Interea miles, qui me amare occeperat,
In Cariam est profectus. te interea loci
Cognoui: tute scis, post illa quàm intumum
Habeam te, & mea consilia ut tibi credam omnia.
PH. *Ne hoc quidem tacebit Parmeno.* PA. *oh, dubium ne id est?*
T. *Hoc agite amabo. mater mea illic mortua est*
Nuper. eius frater aliquantum ad rem est auidior.
Is ubi hancce forma uidet honesta uirginem,
Et fidibus scire pretium sperans, illico
Producit, uendit. forte fortuna affuit
Hic meus amicus: emit eam dono mihi,
Imprudens harum rerum, ignarusq. omnium:
Is uenit: postquam sensit me tecum quoque
Rem habere, fingit caussas, ne det, sedulo:
Ait si fidem habeat, se iri praepositum tibi
Apud me, ac non id metuat, ne, ubi eam acceperim,
Sese relinquam, uelle se illam mihi dare;
Verum id uereri. sed, ego quantum suspicor,

Ad

Ad uirginem animum adiecit. PH. etiam ne amplius,
T. Nil: nam quaesiui. nunc ego eam mi Phaedria,
Multae sunt caussae; quamobrem cupio abducere:
Primum, quod soror est dicta: praeterea, ut suis
Restituam, ac reddam: sola sum: habeo hic neminē,
Neque amicum, neque cognatū: quamobrē Phaedria
Cupio aliquos parare amicos beneficio meo:
Id amabo adiuta me, quo id fiat facilius.
Sine illum priores partes hosce aliquot dies
Apud me habere. nihil respondes? PH. pessuma,
Ego quidquam cum istis factis tibi respondeam?
PA. Hei noster, laudo. tandem perdoluit: uir es.
PH. At ego nesciebam, quorsum tu ires: paruola
Hinc est abrepta: eduxit mater pro sua:
Soror est dicta: cupio abducere, ut reddam suis.
Nempe omnia haec nunc uerba huc redeunt denique:
Excludor ego, ille recipitur: qua gratia?
Nisi illum plus amas, quàm me: & istam nunc times,
Quae aduecta est; ne illum talem praeripiat tibi.
T. Egon' id timeo? PH. quid te ergo sollicitat? cedo.
Num solus ille dona dat? nuncubi meam
Benignitatem sensisti in te claudier?
Non ne, ubi mihi dixti cupere te ex Aethiopia
Ancillulam, relictis rebus omnibus,
Quaesiui? eunuchum porro dixti uelle te,
Quia solae utuntur his reginae: repperi:
Heri minas uiginti pro ambobus dedi:
Tamen contemptus abs te, haec habui in memoria:
Ob haec facta abs te spernor. T. quid istuc Phaedria?

Quamquam

Quamquã illam cupio abducere; atque hac re arbitror
Id fieri posse maxume: uerumtamen,
Potius quàm te inimicum habeam, faciã, ut iusseris.
PH. *Vtinam istuc uerbum ex animo, ac uere diceres,*
Potius quàm te inimicum habeam, si istuc crederem
Sincere dici, quiduis possem perpeti.
PA. *Labascit, uictus uno uerbo, quàm cito?*
T. *Ego non ex animo misera dico? quam ioco*
Rem uoluisti a me tandem, quin perfeceris?
Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum
Saltem ut concedas solum. PH. *siquidem biduum:*
Verum ne fiant isti uiginti dies.
T. *Profecto non plus biduũ, aut.* PH. *aut? nihil moror.*
T. *Non fiet. hoc modo sine te exorem.* PH. *scilicet*
Faciundum est, quod uis. T. *merito amo te.* PH.
bene facis;
Rus ibo: ibi hoc me macerabo biduum:
Ita facere certum est: mos gerundũ est Thaidi.
Tu huc Parmeno fac illi adducantur. PA. *maxume.*
PH. *In hoc biduum Thais uale.* T. *mi Phaedria.*
Et tu. nunquid uis aliud? PH. *ego ne quid uelim?*
Cum milite isto praesens, absens ut sies:
Dies, noctesq. ames me: me desideres:
Me somnies: me exspectes: de me cogites:
Me speres: me te oblectes: mecum tota sis:
Meus fac sis postremo animus, quando ego sum tuus.
T. *Me miseram, forsitan hic mihi paruam habeat fidẽ,*
Atque ex aliarum ingenijs nunc me iudicet.
Ego pol, quae mihi sum conscia, hoc certo scio,
Neque

Neque me finxisse falsi quidquam, neque meo
Cordi esse quemquam cariorem hoc Phaedria:
Et quidquid huius feci, caussa uirginis
Feci: nam me eius spero fratrem propemodum
Iam repperisse, adolscentem adeo nobilem: &
Is hodie uenturum ad me constituit domum.
Concedam hinc intro, atque exspectabo, dum uenit.

ACTVS SECVNDI SCENA I.

PHAEDRIA, PARMENO.

PH. ITA *fac, ut iussi, deducantur isti.* PA. *faciam.* PH. *at diligenter.*
PA. *Fiet.* PH. *at mature.* PA. *fiet.* PH. *satin' hoc mandatum est tibi?*
PA. *Ah rogitare? quasi difficile fiet. utinam*
Tam aliquid facile inuenire possis Phaedria,
Hoc quàm peribit. PH. *ego quoque una pereo, quod mi est carius,*
Ne istuc tam iniquo patiare animo. PA. *minime: quin*
Effectum dabo. sed numquid aliud imperas?
PH. *Munus nostrum ornato uerbis, quod poteris: &*
Istum aemulum, quod poteris, ab ea pellito.
PA. *Memini, tametsi nullus moneas.* PH. *ego rus ibo, atque ibi manebo.*
PA. *Censeo.* PH. *sed heus tu.* PA. *quid uis?* PH. *censen' posse me offirmare, &*
Perpeti, ne redeam interea? PA. *te ne? non hercle arbitror:*

Nam

Nam aut iam reuertere, aut mox noctu te adiget hor sum insomnia.

PH. *Opu' faciam, ut defatiger usque, ingratijs ut dormiam.*

PA. *Vigilabis lassus: hoc plus facies.* PH. *ah, nil dicis Parmeno.*

Eijciunda hercle haec mollicies animi: nimis me indulgeo.

Tandem ego non illa caream, si sit opus, uel totum triduum? PA. *hui,*

Vniuersum triduũ? uide, quid agas. PH. *stat sentẽtia.*

PA. *Dij boni, quid hoc morbi est? adeon' homines immutarier*

Ex amore, ut non cognoscas eundẽ esse? hoc nemo fuit

Minus ineptus, magi' seuerus quisquam, nec magi' continens.

Sed quis hic est, qui huc pergit? at at, hic quidem est parasitus Gnatho

Militis: ducit secum una uirginem huic dono: papae,

Facie honesta. mirũ, ni ego me turpiter hodie hic dabo

Cum meo decrepito hoc Eunucho. haec superat ipsam Thaidem.

ACTVS SECVNDI SCENA II.

GNATHO, PARMENO.

G. DII *immortales, homini homo quid praestat? stulto intellegens*

Quid interest? hoc adeo ex hac re uenit in mentem mihi:

Conueni

Conueni hodie adueniens quendam mei loci hinc, atque ordinis,
Hominem haud impurum, itidem patria qui abligurrierat bona.
Video sentum, squalidum, aegrum, pannis, annisq. obsitum.
Quid istuc, inquam, ornati est? quoniam miser, quod habui, perdidi,
Hem quò redactus sum: omnes noti me, atque amici deserunt.
Hic ego illum contempsi prae me: quid homo, inquam, ignauissime?
Ita ne parasti te, ut spes nulla reliqua in te siet tibi?
Simul consilium cum re amisti? uiden' me ex eodem ortum loco?
Qui color, nitor, uestitus, quae habitudo est corporis?
Omnia habeo, neque quidquam habeo: nil cum est, nil desit tamen.
At ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati
Possum. quid tu his rebus credis fieri? tota erras uia.
Olim isti fuit generi quondam quaestus apud saeclum prius.
Hoc nouum est aucupium; ego adeo hanc primus inueni uiam.
Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum uolunt,
Nec sunt: hos consector; hisce ego non paro me ut rideant,
Sed eis ultro arrideo, et eorum ingenia admiror simul:

Quid-

Quidquid dicunt, laudo: id rursum si negant, laudo id quoque:
Negat quis, nego; ait, aio; postremo imperaui egomet mihi,
Omnia assentari. is quaestus nûc est multo uberrimus.
PA. *Scitum hercle hominem: hic homines prorsum ex stultis insanos facit.*
G. *Dum haec loquimur, interea loci ad macellum ubi aduenimus,*
Concurrunt laeti mi obuiam cupedinarij, coqui,
Lanij, cetarij, fartores, piscatores, aucupes,
Quibus & re salua, & perdita profueram, & prorsum saepe:
Salutant: ad cenam uocant: aduentum gratulantur.
Ille ubi miser, famelicu', uidet me esse in tátũ honorẽ,
Et tam facile uictum quaerere; ibi homo coepit me obsecrare,
Vt sibi liceret discere id de me. sectari iussi:
Si potis est, tamquam philosophorum habent disciplinae ex ipsis
Vocabula, parasiti itidem ut Gnathonici uocentur.
PA. *Viden', ossum, & cibu' quid faciat alienus? GN. sed ego cesso*
Ad Thaidem hanc deducere, & rogitare ad cenam ut ueniat:
Sed Parmenonem ante ostium Thaidis tristem uideo,
Riualis seruum. salua est res: nimirum hic homines frigent.
Nebulonem hunc certum est ludere. PA. hice hoc mu-

nere arbitrantur
Suam Thaidem esse. GN. *plurima salute Parmenonē*
Summum suum impartit Gnatho. quid agitur?
PA. *statur.* GN. *uideo:*
Nūquidnam hic, quod nolis, uides? PA. *te.* GN. *credo: at numquid aliud?*
PA. *Quidum?* GN. *quia tristi' es.* PA. *nihil equidem.*
GN. *ne sis: sed quid uidetur*
Hoc tibi mancupium? PA. *non malum hercle.* GN. *uro hominem.* PA. *ut falsus animi est.*
GN. *Quàm hoc munus gratum Thaidi arbitrare esse?*
PA. *hoc nunc dices:*
Eiectos hinc nos. OMNIVM *rerum heus uicissitudo est.*
GN. *Sex ego te totos Parmeno hos menses quietū reddā?*
Ne sursum, deorsum cursites; ne ue usque ad lucem uigiles.
Ecquid beo te? PA. *men'? papae.* GN. *sic soleo amicos.* PA. *laudo.*
GN. *Detineo te fortasse: tu profectus aliò fueras.*
PA. *Nusquam.* GN. *tum tu igitur paullum da mihi operae: fac, admittar*
Ad illam. PA. *age modo, nunc tibi patent fores hae, quia istam ducis.*
GN. *Num quem euocari hinc uis foras?* PA. *sine, biduum hoc praetereat.*
Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus,
Nae tu istas faxo calcibus saepe insultabis frustra.
GN. *Etiam tu hic stas Parmeno? ehō numnam tu hic relictus*

lictus custos,

Ne quis forte internuncius clam a milite ad istam cursitet?

PH. *Facete dictum. mira uero, militi quae placeant.*

Sed uideo herilem filium minorem huc aduenire.

Miror, qui ex Piraeeo abierit: nam ibi custos publice est nunc.

Non temere est: & properans uenit: nescio quid circumspectat.

ACTVS SECVNDI SCENA III.

CHAEREA, PARMENO.

OCCIDI.

Neque uirgo est usquam, neque ego, qui illam e conspectu amisi meo.

Vbi quaeram? ubi inuestigem? quẽ percuncter? quam insistam uiam?

Incertus sum: una haec spes est; ubi ubi est, diu celari non potest.

O faciem pulchram: deleo omnes dehinc ex animo mulieres:

Taedet quotidianarum harum formarum. PA. *ecce autem alterum,*

De amore nescio quid loquitur. o infortunatũ senem.

Hic uero est, qui si amare occeperit, ludum iocumq.

Dices fuisse illũ alterũ, praeut huius rabies quæ dabit.

CH. *Vt di illum, deaeq. senium perdant, qui me hodie remoratus est;*

Meq. adeo, qui restiterim; tum autem qui illum flocci fecerim.
Sed eccum Parmenonem. salue. PA. *quid tu es tristis? quid ue alacris?*
Vnde is? C. *ego hercle nescio, neque unde eam, neque quorsum eam:*
Ita prorsum oblitus sum mei.
PA. *Qui quaeso?* C. *amo.* PA. *ehem.* C. *nunc te Parmeno ostendes, qui uir sies.*
Scis te mihi saepe pollicitũ esse: Chaerea, aliquid inuenit
Modo, quod ames: in ea re utilitatem ego faciam ut noscas meam:
Cum in cellulam ad te patris penum omnem congerebam clanculum.
PA. *Age inepte.* C. *hoc hercle factum est. fac, sis, nunc promissa appareant,*
Siue adeo digna res est, ubi tu neruos intendas tuos.
Haud similis uirgo est uirginum nostrarum: quas matres student
Demissis humeris esse, uincto pectore, ut gracilae fiẽt.
Si qua est habitior paullo, pugilem esse aiunt: deducunt cibum:
Tametsi bona est natura, reddunt curatura iunceas:
Itaque amantur. PA. *quid tua istacc?* C. *noua figura oris.* PA. *papae.*
CH. *Color uerus, corpus solidum, & succi plenum.* PA. *anni.* C. *sedecim.*
PA. *Flos ipse.* C. *hác tu mihi uel ui, uel clam, uel precario*
Fac tradas: mea nihil refert, dum potiar modo.

PA. *Quid,*

PA. *Quid, uirgo cuia est?* C. *nescio hercle.* P. *unde est?*
C. *tantundem.* P. *ubi habitat?*
CH. *Ne id quidem.* P. *ubi uidisti?* C. *in uia.* P. *qua ratione amisisti?*
CH. *Id equidem aduenìens mecum stomachabar modo:*
Neque quemquam hominem esse ego arbitror, cui magis bonae
Felicitates omnes aduersae sient.
PA. *Quid hoc est sceleris?* C. *perij.* P. *quid factum est?*
C. *rogas:*
Patris cognatum atque aequalem Archidemidem
Nostin'? P. *quid ni?* C. *is, dum sequor hanc, fit mihi obuiam.*
PA. *Incommode hercle.* CH. *immo enimuero infeliciter:*
Nam incommoda alia sunt dicenda Parmeno.
Illum, liquet mihi deierare, his mensibus
Sex septem prorsum non uidisse proxumis,
Nisi nunc, cum minime uellem, minimeq. opus fuit.
Eho, nõ ne hoc mõstri simile est? quid ais? P. *maxume.*
CH. *Continuo accurrit ad me, quàm longe quidem,*
Incuruus, tremulus, labijs demissis, gemens:
Heus heus, tibi dico Chaerea, inquit. restiti.
Scin', quid ego te uolebam? dic. cras est mihi
Iudicium. quid tum? ut diligenter nuncies
Patri, aduocatus mane mihi esse ut meminerit:
Dum haec dicit, abijt hora. rogo, num quid uelit.
Recte, inquit. abeo. cum huc respicio ad uirginem,
Illa sese interea commodum huc aduorterat
In nostrã hanc plateã. PA. *mirũ, ni hanc dicit, modo*

Huic quae data est dono. C. *huc cum aduenio, nulla erat.*

PA. *Comites secuti scilicet sunt uirginem?*

CH. *Verum, parasitus cum ancilla.* PA. *ipsa est scilicet. Desine: iam conclamatum est.* CH. *alias res agis.*

PA. *Istuc ago quidem.* CH. *nostin' quae sit? dic mihi: aut Vidistin'?* PA. *uidi, noui: scio, quò abducta sit.*

CH. *O Parmeno mi, nostin'?* PA. *noui.* C. *& scis, ubi siet?*

PA. *Huc deducta est ad Thaidem: ei dono data est.*

CH. *Quis is est tam potens cum tanto munere hoc?* PA. *miles Thraso,*

Phaedriae riualis. C. *duras fratris partes praedicas.*

PA. *Immo enim, si scias quod donum huic dono contra comparet,*

Tum magis id dicas. C. *quodnam quaeso hercle?* PA. *eunuchum.* C. *illum ne obsecro*

Inhonestum hominem, quem mercatus est heri, senem, mulierem?

PA. *Istunc ipsum.* C. *homo quatietur certe cũ dono foras. Sed istam Thaidem non sciui nobis uicinam.* PA. *haud diu est.*

CH. *Perij. numquam ne etiam me illam uidisse? ehodum dic mihi,*

Est ne, ut fertur, forma? PA. *sane.* C. *at nihil ad nostram hanc.* PA. *alia res est.*

CH. *Obsecro te hercle Parmeno, fac ut potiar.* PA. *faciam sedulo, ac*

Dabo operam, adiutabo. nmmquid me aliud uis? C. *quò*

quò nunc is? PA. *domum*,
Vt mancipia haec, ita ut iussit frater, deducam ad Thaidem.
CH. *O fortunatum istum eunuchum, qui quidem in hanc detur domum.*
PA. *Quid ita?* C. *rogitas? summa forma semper conseruam domi*
Videbit, colloquetur, aderit una in unis aedibus,
Cibum nonnunquam capiet cum ea, interdum propter dormiet.
PA. *Quid, si nunc tute fortunatus fias?* C. *qua re Parmeno?*
Responde. PA. *capias tu illiu' uestem.* C. *uestem? quid tum postea?*
PA. *Pro illo te deducam.* C. *audio.* P. *te esse illum dicam.* C. *intellego.*
P. *Tu illis fruare commodis, quibu' tu illum dicebas modo:*
Cibum una capias, assis, tangas, ludas, propter dormias:
Quandoquidem illarum neque quisquam te nouit, neque scit qui sies.
Praeterea forma, aetas ipsa est, facile ut pro eunucho probes.
CH. *Dixti pulchre: nunquam uidi melius consiliũ dari.*
Age eamus intro: nunc iam orna me, abduc, duc, quantum potes.
P. *Quid agis? iocabar equidem.* C. *garris.* P. *perij, quid ego egi miser?*

Quò trudis? perculeris iá tu me? tibi equidé dico, manc.

CH. *Eamus*. P *Pergin'?* C. *certum est*. P. *uide, ne nimium calidum hoc sit modo*.

C. *Non est profecto. sine*. P. *at enim istaec in me cudetur faba. ah*

Flagitium facinus. C. *an id flagitium est, si in domum meretriciam*

Deducar, & illis crucibus, quae nos, nostramq. adolescentiam

Habent despicatam, & quae nos semper omnibus cruciant modis,

Nunc referam gratiam, atque eas itidem fallam, ut ab illis fallimur?

An potius haec pati, aequom est fieri, ut a me ludatur dolis?

Quod qui rescierint, culpent? illud merito factum omnes putent.

P. *Quid istuc? si certum est facere, faciam. uerum ne post conferas*

Culpam in me. C. *non faciam*. P. *iubes ne?* C. *iubeo, cogo, atque impero*.

P. *Numquam defugiam auctoritatem: sequere*. C. *dij uortant bene*.

ACTVS TERTII SCENA I.

THRASO, GNATO, PARMENO.

T. MAGNAS *uero agere gratias Thais mihi*.

G. *Ingentes*. T. *ain' tu, laeta est?* G. *non tam ipso quidem*

Dono,

Dono, quàm abs te datum esse: id uero serio
Triumphat. P. *huc prouiso, ut, ubi tempus siet,*
Deducam. sed eccum militem. T. *est istuc datum*
Profecto mihi, ut sint grata quae facio omnia.
G. *Aduorti hercle animum.* T. *uel rex semper maxumas*
Mihi agebat, quidquid feceram, alijs non item.
G. *Labore alieno magno partam gloriam*
Verbis saepe in se transmouet, qui habet salem:
Quod in te est. T. *habes.* G. *rex te ergo in oculis.*
T. *scilicet.*
G. *Gestare.* T. *uero, credere omnem exercitum,*
Consilia. G. *mirum.* T. *tum sicubi eum satietas*
Hominum aut negoti si quando odium ceperat,
Requiescere ubi uolebat, quasi: nostin'? G. *scio.*
Quasi ubi illam exspueret miseriam ex animo. T. *tenes.*
Tum me conuiuam solum abducebat sibi. G. *hui,*
Regem elegantem narras. T. *immo sic homo*
Est perpaucorum hominum. G. *immo nullorum arbitror,*
Si tecum uiuit. T. *inuidere omnes mihi,*
Mordere Clanculum: ego flocci pendere:
Illi inuidere misere. uerum unus tamen
Impense, elephantis quem Indicis praefecerat,
Is ubi molestus magis est, quaeso, inquam, Strato
Eo ne es ferox, quia habes imperium in belluas?
G. *Pulchre mehercle dictum, & sapienter. papae,*
Iugularas hominem. quid ille? T. *mutus illico.*
G. *Quidni esset?* P. *dij uostram fidem, hominē perditū,*
Miserumque, et illū sacrilegum. T. *quid illud Gnatho,*

Quo

Quo pacto Rhodium tetigerim in conuiuio,
Numquid tibi dixi? G. *numquam: sed narra obsecro.*
Plus millies iam audiui. T. *una in conuiuio*
Erat hic, quem dico, Rhodius adolescentulus.
Forte habui scortum: coepit ad id alludere,
Et me irridere. quid agis, inquam, homo impudens?
LEPVS *tute es, et pulpamentum quaeris.* G. *ha, ha, hae.*
T. *Quid est?* G. *facete, lepide, laute, nihil supra.*
Tuum obsecro ne hoc dictum erat? uetu' credidi.
T. *Audieras?* G. *saepe; & fertur in primis.* T. *meum est.*
G. *Dolet dictum imprudenti adolescenti, & libero.*
P. *At te dij perdant.* G. *quid ille quaeso?* T. *perditus.*
Risu omnes, qui aderant, emoriri. denique
Metuebant omnes iam me. G. *non iniuria.*
T. *Sed heus tu purgon' ego me de istac Thaidi,*
Quòd eam me amare suspicatur? G. *nihil minus,*
Immo magis auge suspicionem. T. *cur?* G. *rogas?*
Scin'? si quando illa mentionem Phaedriae
Facit, aut si laudat, te ut male urat. T. *sentio.*
G. *Id ut ne fiat, haec res sola est remedio.*
Vbi nominabit Phaedriam, tu Pamphilam
Continuo. si quando illa dicet, Phaedriam
Comessatum intromittamus: tu, Pamphilam
Cantatum prouocemus. si laudabit haec
Illius formam: tu huius contra. denique
Par pro pari referto, quod eam mordeat.
T. *Siquidem me amaret, tum istuc prodesset Gnatho.*
G. *Quando illud, quod tu das, exspectat, atque amat;*
Iam dudum amat te; iam dudum illi facile fit,

Quod

Quod doleat: metuet semper. quem ipsa nunc capit
Fructum, ne quando iratus tu alio conferas.
T. *Bene dixti, at mihi istuc non in mentem uenerat.*
G. *Ridiculum: non enim cogitaras: ceterum,*
Idem hoc tute melius quanto inuenisses Thraso?

ACTVS TERTII SCENA II.

THAIS, THRASO, PARMENO, GNATHO, PYTHIAS.

TH. AUDIRE *uocem uisa sum modo militis:*
Atque eccum. salue mi Thraso. THR. *o Thais mea,*
Meum suauium, quid agitur? ecquid nos amas
De fidicina istac? P. *quàm uenuste? quod dedit*
Principium aduenient? TH. *plurimum merito tuo.*
G. *Eamus ergo ad cenam: quid stas?* P. *hem alterum.*
Ex homine hunc natum dicas. TH. *ubi uis, nō moror*
P. *Adibo, atque assimulabo, quasi nunc exeam.*
Ituran' Thais quopiam es? TH. *ehem Parmeno,*
Bene fecisti, hodie itura. P. *quò?* TH. *ecquid hunc uides?*
P. *Video, & me taedet. ubi uis, dona assunt tibi*
A Phaedria. TH. *quid stamus? cur non imus hinc?*
P. *Quaeso hercle ut liceat, pace quod fiat tua,*
Dare huic quae uolumus, conuenire & colloqui.
THR. *Perpulchra credo dona, haud nostris similia.*
PA. *Res indicabit. heus iubete istos foras*
Exire, quos iussi. ocyus procede tu huc.

Ex

Ex Aethiopia est usque haec. T. *hic sunt tres minae.*
G. *Vix.* P. *ubi tu es Dore? accede huc. hem eunuchum tibi.*
Quàm liberali facie, quàm aetate integra?
TH. *Ita me di ament, honestus est.* P. *quid tu ais Gnatho?*
Numquid habes, quod contemnas? quid tu autem Thraso?
Tacent: satis laudant: fac periculum in litteris,
Fac in palaestra, in musicis. quae liberum
Scire aequom est adolescentem, sollertem dabo.
THR. *Ego illum eunuchum, si sit opus, uel sobrius.*
P. *Atque haec qui misit, non sibi soli postulat.*
Te uiuere, & sua caussa excludi ceteros:
Neque pugnas narrat, neque cicatrices suas
Ostentat: neque tibi obstat: quod quidam facit.
Verum, ubi molestum non erit, ubi tu uoles,
Vbi tempus tibi erit, sat habet si tum recipitur.
THR. *Apparet seruom hunc esse domini pauperis,*
Miserique. G. *nam hercle nemo posset, sat scio,*
Qui haberet qui pararet alium, hunc perpeti.
P. *Tace tu: quem esse ego puto infra omnes infimos*
Homines: nam, qui huic animum assentari induxeris,
E flamma te petere cibum posse arbitror.
THR. *Iá ne imus?* TH. *hos prius introducá, &, quae uolo,*
Simul imperabo: postea continuo exeo.
THR. *Ego hinc abeo: tu istam opperire.* P. *haud conuenit*
Vna cum amica ire imperatorem in uia.
THR. *Quid tibi ego multa dicam? domini similis es.*
G. *Ha, ha, hae.* T. *quid rides?* G. *istuc, quod dixti modo:*
Et

Et illud de Rhodio dictum in mentem uenit.
Sed Thais exit. T. *abi: praecurre, ut sint domi*
Parata omnia. G. *fiat.* TH. *diligenter Pythias*
Fac cures, si Chremes huc forte aduenerit,
Vt ores primum ut maneat: si id non commodum est,
Vt redeat: si id non poterit, ad me adducito.
PY. *Ita faciam.* TH. *quid? quid aliud uolui dicere?*
Hem, curate istam diligenter uirginem.
Domi assitis, facite. T. *eamus.* TH. *uos me sequimini.*

ACTVS TERTII SCENA III.

CHREMES, PYTHIAS.

CH. PROFECTO *quanto magis magisq. cogito,*
Nimirum dabit haec Thais mihi magnum malum:
Ita me uideo ab ea astute labefactarier.
Iam tum, cum primum iussit me ad se accersier,
(Roget quis, quid tibi cum illa? ne noram quidem)
Vbi ueni, caussam, ut ibi manerem, repperit:
Ait rem diuinam fecisse, & rem seriam
Velle agere mecum. iam tum erat suspicio,
Dolo malo haec fieri omnia. ipsa accumbere
Mecum, mihi sese dare, sermonem quaerere.
Vbi friget, huc euasit, quam pridem pater
Mihi & mater mortui essent. dico, iam diu.
Rus Sunij ecquod habeam, & quam longe a mari.
Credo ei placere hoc: sperat se a me auellere.
Postremo, ecqua inde parua perisset soror;

Ecquis

Ecquis cum ea una; quid habuisset, cum perit;
Ecquis eam posset noscere: haec cur quaereret?
Nisi illa forte, quae olim periit paruola
Soror, hanc se intendit esse, ut est audacia.
Verum ea si uiuit, annos nata est sedecim,
Non maior: Thais, ego quàm sum, maiuscula est?
Misit porro orare, ut uenirem serio.
Aut dicat quid uolt, aut molesta ne siet.
Non hercle ueniam tertio. heus. heus. PY. *hic quis est?*
CH. *Ego sum Chremes.* PY. *o capitulum lepidissimum.*
CH. *Dico ego mi insidias fieri?* PA. *Thais maxumo*
Te orabat opere, ut cras redires. CH. *rus eo.*
PA. *Fac amabo.* CH. *non possum, inquam.* PA. *at apud nos hic mane,*
Dum redeat ipsa. CH. *nihil minus.* PA. *cur mi Chremes?*
CH. *Malam rem. abis hinc?* PA. *si istuc ita certú est tibi,*
Amabo, ut illuc transeas, ubi illa est. CH. *eo.*
PA. *Abi Dorias, cito hunc deduce ad militem.*

ACTVS TERTII SCENA IV.

ANTIPHO.

A. HERI *aliquot adolescentuli coiimus in Piraeeo,*
In hunc diem ut de symbolis essemus. Chaeream ei rei
Praefecimus: dati anuli; locu', tempus constitutú est.
Praeteriit tépus: quo in loco dictú est, parati nihil est.

Homo ipse nusquam est: neque scio, quid dicam, aut quid coniectem.
Nunc mihi hoc negoti ceteri dedere, ut illú quaeram?
Idq. adeo uisam, si domi est. quisnam hinc a Thaide exit?
Is est, an non est? ipsu' est. quid hoc hominis? qui est hic ornatus?
Quid illud mali est? nequeo satis mirari, neque conijcere.
Nisi quidquid est, procul hinc libet priu', quid sit, sciscitari.

ACTVS TERTII SCENA V.

CHAEREA, ANTIPHO.

CH. NVM *quis hic est? nemo est. num quis hinc me sequitur? nemo homo est.*
Iam ne erumpere hoc licet mihi gaudium? pro Iuppiter,
Nunc est profecto interficio cum perpeti me possum:
Ne hoc gaudium contaminet uita aliqua aegritudine.
Sed neminem ne curiosum interuenire nunc mihi,
Qui me sequatur, quoquò eam, rogitando obtundat, enicet,
Quid gestiam, aut quid laetus sim, quò pergam, unde emergam, ubi siem
Vestitum hunc nactus, quid mihi quaeram, sanus sim, an ne insaniam?

A. *Adi-*

A. *Adibo, atque ab eo gratiam hanc, quam uideo uelle, inibo.*

Chaerea, quid est, quòd sic gestis? quid sibi hic uestitus quaerit?

Quid est, quod laetus sis? quid tibi uis? sati' ne sanus? quid me

Adspectas? quid taces? CH. *o festus dies hominis: amice*

Salue: nemo omnium est, quem ego magi' nunc cuperem uidere.

A. *Narra istuc quaeso quid siet.* CH. *immo ego te obsecro hercle, ut audias.*

Nostin' hanc, quam frater amat? A. *noui, nempe opinor Thaidem.*

CH. *Istam ipsam.* A. *sic commemineram.* CH. *quaedam hodie est ei dono data*

Virgo: quid ego eius tibi nunc faciem praedicem, aut laudem Antipho,

Cum ipsum me noris, quàm elegans formarum spectator siem?

In hac commotus sum. A. *ain' tu?* CH. *primam dices, scio, si uideris.*

Quid multa uerba? amare coepi. forte fortuna domi

Quidam erat eunuchus, quem mercatus fuerat frater Thaidi:

Neque is deductus etiam tum ad eam. summonuit me Parmeno

Ibi seruus, quod ego arripui. A. *quid id est?* C. *tacitus, citius audies.*

Vt

Vt uestem cum illo mutem, & pro illo iubeam me illuc ducier.

A. *Pro eunuchon'?* C. *sic est.* A. *quid tandem ex ea re ut caperes commodi?*

CH. *Rogas? uiderem, audirem, essem una, qua cum cupiebam Antipho.*

Num parua caussa, aut parua ratio est? traditus sum mulieri.

Illa illico ubi me accepit, laeta uero ad se abducit domum,

Commendat uirginem. A. *cui? tibi ne?* CH. *mihi.* A. *satis tuto tamen.*

CH. *Edicit, ne uir quisquam ad eam adeat, & mihi, ne abscedam, imperat,*

In interiore parte ut maneam solus cum sola. annuo,

Terram intuens modeste. AN. *miser.* CH. *ego, inquit, ad cenam hinc eo:*

Abducit secum ancillas: paucae, quae circum illam essent, manent

Nouitiae puellae. continuo haec adorant, ut lauet.

Adhortor, properent. dum apparatur, uirgo in conclaui sedet,

Suspectans tabulam quandam pictam, ubi inerat pictura haec, Iouem

Quo pacto Danaae misisse aiunt quondam in gremium imbrem aureum.

Egomet quoque id spectare coepi: & quia consimilem luserat

Iam olim ille ludum, impendio magis animu' gaudebat

bat mihi,

Deum sese in hominem conuertisse, atque per alienas tegulas

Venisse clanculum per impluuium fucum factum mulieri.

At quẽ Deum? qui templa caeli summa sonitu cõcutit.

Ego homuncio hoc non facerem? ego illud uero ita feci, ac lubens.

Haec dum mecum reputo, accersitur lauatum interea uirgo.

It, lauit, redit: deinde illam in lecto illae collocarũt.

Sto exspectans, siquid mihi imperent: uenit una, heus tu, inquit, Dore

Cape hoc flabellum, & uentulum huic sic facito dum lauamur.

Vbi nos lauerimus, si uoles, lauato. accipio tristis.

A. *Tum equidem istuc os tuum impudens uidere nimium uellem,*

Status quis esset, flabellum tenere te asinum tantum.

C. *Vix elocuta est hoc, foras simul omnes proruunt se:*

Abeunt lauatum, perstrepunt, ita ut fit, domini ubi absunt.

Interea somnus uirginem opprimit. ego limis adspecto

Sic per flabellum clanculũ, et simul alia circumspecto,

Satin' explorata sint. uideo esse: pessulum ostio obdo.

A. *Quid tum?* CH. *quid tum fatue?* A. *fateor.* CH. *egon' occasionem*

Mihi ostentatam, tam breuem, tam optatam, tam insperatam,

Amit-

Amitterē? tū pol ego is essem uere, qui assimulabar.
A. Sane hercle ut dicis. sed interim de symbolis quid actum est?
C. Paratum est. A. frugi es: ubi? domin'? C. immo apud libertum Discum.
A. Perlonge est: sed tanto ocyus properemus: muta uestē.
C. Vbi mutem? perij: nam domo exsulo nunc: metuo fratrem,
Ne intus sit: porro autē, pater ne rure redierit iam.
A. Eamus ad me: ibi proxumum est ubi mutes. C. recte dicis.
Eamus: & de istac simul, quo pacto porro possim
Potiri, consilium uolo capere una tecum. A. fiat.

ACTVS QVARTI SCENA I.

DORIAS.

ITA me dij bene ament, quantum ego illum uidi, non nihil timeo
Misera, ne quam ille hodie insanu' turbam faciat, aut uim Thaidi.
Nam postquam iste aduenit Chremes adolescens frater uirginis,
Rogat, illum admitti ut iubeat. ille continuo irasci, neque
Negare audere: Thais porro instare, ut hominem inuitet. id
Faciebat retinendi illius caussa: quia, illa quae cupibat de sorore eius indicare, ad eam rem tempus

non erat.
Inuitat tristis. mansit ibi. illa cum illo sermoné illico.
Miles uero sibi putare adductú ante oculós aemulum;
Voluit facere contra huic aegre: heus heús, inquit, puer huc Pamphilam
Accerse, ut delectet hic nos. illa exclamat, minime gentium.
Tun' in conuiuium illá? miles tendere. inde ad iurgiú.
Interea aurum sibi clam mulier demit, dat mihi, ut auferam.
Hoc est signi, ubi primum poterit, sese illinc subducet, scio.

ACTVS QVARTI SCENA II.

PHAEDRIA.

C VM *rus eo, coepi egomet mecum inter uias,*
Ita ut sit ubi quid in animo est molestiae,
Aliam rem ex alia cogitare, et ea omnia in
Peiorem parté. quid opu' est uerbis? dum haec puto,
Praeterij imprudens uillam. longe iam abieram,
Cum sensi. redeo sursum, male uero me habens.
Vbi ad ipsum ueni diuerticulum, constiti:
Occepi mecum cogitare, hem biduum hic
Manendum est soli sine illa? quid tum postea?
Nihil est, quid? nihil? si non tangendi copia est,
Eho ne uidendi quidem erit? si illud non licet,
Saltem hoc licebit, certe extrema linea
Amare, haud nihil est. uillam praetereo sciens.
Sed quid hoc quòd timida subito egreditur Pythias?

ACTVS QVARTI SCENA III.

PYTHIAS, DORIAS, PHAEDRIA.

PY. V BI illum ego scelerosum misera, atque impium inueniam? aut ubi

Quaeram? hoccine tam audax facinus facere esse ausum? PH. perij: hoc quid sit, uereor.

PY. Quin insuper etiam scelu', postquam ludificatu' est uirginem,

Vestem omnem miserae discidit, eam ipsam capillo conscidit.

PH. Hem. PY. qui nunc si detur mihi,

Vt ego unguibus facile illi in oculos inuolem uenefico?

PH. Profecto nescio quid absente nobis turbatũ est domi.

Adibo. quid istuc? quid festinas? aut quem quaeris Pythias?

PY. Hem Phaedria, egon' quem quaeram? abi hinc quò dignu' es cum donis tuis

Tam lepidis. PH. quid istuc est rei?

PY. Rogas me? eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit?

Vitiauit uirginem, quam herae dederat dono miles. PH. quid ais?

PY. Perij. PH. temulenta es. PY. utinam sic sient, mihi qui male uolunt.

D. Au, obsecro mea Pythias, quod istucnã monstri fuit?

PH. Insanis: qui istuc facere eunuchus potuit? PY. ego illum nescio

Qui fuerit: hoc, quod fecit, res ipsa indicat.

Virgo ipsa lacrumat; neque, cum rogites quid sit, audet dicere.

Ille autem bonus uir nusquam apparet. etiam hoc misera suspicor;

Aliquid domo abeuntem abstulisse. PH. *nequeo mirari satis;*

Quò abire ignauos ille possit longius, nisi domum

Forte ad nos rediit. PY. *uise amabo, num sit.* PH. *iam faxo scies.*

D. *Perij, obsecro. tam infandum facinus mea tu, ne audiui quidem.*

PY. *At pol ego amatores audieram mulierum esse eos maxumos,*

Sed nihil potesse: uerum miserae non in mentem uenerat.

Nam illum aliquò conclusissem, neque illi commisissem uirginem.

ACTVS QVARTI SCENA IV.

PHAEDRIA, DORVS, PYTHIAS, DORIAS.

PH. E XI foras scelest: at etiam restitas?

Fugitiue probi, male conciliate. DO. *obsecro.* PH. *oh,*

Illud uide, os ut sibi distorsit carnufex.

Quid huc reditio est? quid uestis mutatio est?

Quid narras? paullum si cessassem Pythia,

Domi non offendissem: ita iam ornabat fugam.

PY. *Ha-*

PY. *Habes ne hominem amabo?* PH. *quid ni?* PY. *o factum bene.*

DO. *Istuc pol uero bene.* PY. *ubi est?* PH. *rogitas? non uides?*

PY. *Videam obsecro, quem?* P. *hunc scilicet.* PY. *quis hic est homo?*

P. *Qui ad nos deductos hodie est:* PY. *hunc oculis suis*
Nostrarum, numquam quisquam uidit Phaedria.

PH. *Non uidit?* PY. *an tu hunc credidisti esse, obsecro,*
Ad nos deductum? P. *namque alium habui neminem.*
PY. *au,*
Ne comparandus hic quidem ad illum est. ille erat
Honesta facie, & liberali. P. *ita uisus est*
Dudum, quia uaria ueste exornatus fuit:
Nunc tibi uidetur foedus, quia illam non habet.

PY. *Tace obsecro: quasi uero paullum intersiet.*
Ad nos deductus hodie est adolescentulus,
Quem tu uero uidere uelles Phaedria.
Hic est uetus, uietus, ueternosus, senex,
Colore mustellino P. *hem, quae haec est fabula?*
Eo redigis me, ut, quid egerim, egomet nesciam.
Eho tu, emin' ego te? DO. *emisti.* PY. *iube mihi denuo*
Respondeat. P. *roga.* PY. *uenistin' hodie ad nos? negat.*
At ille alter uenit annos natus sedecim:
Quem secum adduxit Parmeno. P. *agedum, hoc mihi expedi.*
Primum unde habes istam, quã habes, uestem? taces?
Monstrum hominis, non dicturus? DO. *uenit Chaerea.*

PH. *Frater ne?* DO. *ita est.* PH. *quando?* DO. *hodie.*

PH. quàm dudum? DO. modo.

PH. Qui cum? DO. cum Parmenone. PH. noras ne eum prius?

DO. Non: nec, quis esset, umquam audieram dicier.

PH. Vnde igitur, meum fratrem esse, sciebas? DO. Parmeno

Dicebat eum esse: is dedit hanc mihi uestem. PH. occidi.

DO. Meam ipse induit: post una ambo abierunt foras.

PY. Iam sati' credis sobriam esse me, et nil mentitã tibi?

Iam sati' certum est uirginem uitiatam esse? PH. age nunc bellua,

Credis huic quod dicat? PY. quid isti credam? res ipsa indicat.

PH. Concede istuc paullulum. audin'? etiam paullulum, sat est.

Dic dum hoc rursum, Chaerean' tuam uestem detraxit tibi?

DO. Factum. P. & ea est indutus? D. factum. P. & pro te huc deductu' est? DO. ita.

P. Iuppiter magne, o scelestum, atque audacem hominem. PY. uae mihi,

Etiam nunc non credis indignis nos irrisas modis?

PH. Mirum ni tu credas quod iste dicat. quid agã, nescio.

Heus tu negato rursum. possum ne ego hodie ex te exculpere

Verum? uidistin' fratrem Chaeream? DO. non. PH. non potest sine

Malo fateri, uideo. sequere me hac. modo ait, modo

do negat.

Ora me. DO. *obſecro te uero Phaedria.* PH. *i intro.*
DO. *hoi, hei.*

PH. *Alio pacto honeſte quo modo hinc nunc abeã, neſcio.*
Actum eſt ſi quidem. tu me hic etiam nebulo ludificabere?

PY. *Parmenonis tam ſcio eſſe hanc technam, quàm me uiuere.*

DO. *Sic eſt.* PY. *inueniam hodie, parem ubi pol referam gratiam.*
Sed nunc quid faciendum cenſes Dorias? DO. *de iſtac rogas*
Virgine? PY. *ita: utrum taceam ne, an praedicem?*
DO. *pol, ſi ſapis,*
Quod ſcis neſcis, neque de eunucho, neque de uitio uirginis.
Hac re & omni turba euolues te, & illi gratũ feceris.
Id modo dic, abiſſe Dorum. PY. *ita faciam?* DO. *ſed uideon' Chremem?*
Thais iam aderit. PY. *quid ita?* DO. *quia, cum inde abeo, iam tunc inceperat*
Turba inter eos. PY. *aufer aurum hoc: ego ſcibo ex hoc, quid fiet.*

ACTVS QVARTI SCENA V.

CHREMES, PYTHIAS.

CH. A*t, data hercle uerba mihi ſunt: uicit uinum quod bibi.*
At dum accubabam, quàm uidebar mihi eſſe

PH. *quàm dudum?* DO. *modo.*

PH. *Qui cum?* DO. *cum Parmenone.* PH. *noras ne eum prius?*

DO. *Non: nec, quis esset, umquam audieram dicier.*

PH. *Vnde igitur, meum fratrem esse, sciebas?* DO. *Parmeno*

Dicebat eum esse: is dedit hanc mihi uestem. PH. *occidi.*

DO. *Meam ipse induit: post una ambo abierunt foras.*

PY. *Iam sati' credis sobriam esse me, et nil mentitá tibi?*

Iam sati' certum est uirginem uitiatam esse? PH. *age nunc bellua,*

Credis huic quod dicat? PY. *quid isti credam? res ipsa indicat.*

PH. *Concede istuc paullulum. audin'? etiam paullulum, sat est.*

Dic dum hoc rursum, Chaerean' tuam uestem detraxit tibi?

DO. *Factum.* P. *& ea est indutus?* D. *factum.* P. *& pro te huc deductu' est?* DO. *ita.*

P. *Iuppiter magne, o scelestum, atque audacem hominem.* PY. *uae mihi,*

Etiam nunc non credis indignis nos irrisas modis?

PH. *Mirum ni tu credas quod iste dicat. quid agá, nescio.*

Heus tu negato rursum. possum ne ego hodie ex te exculpere

Verum? uidistin' fratrem Chaeream? DO. *non.* PH. *non potest sine*

Malo fateri, uideo. sequere me hac. modo ait, modo

do negat.

Ora me. DO. obsecro te uero Phaedria. PH. i intro.

DO. hoi, hei.

PH. Alio pacto honeste quo modo hinc nunc abeá, nescio.

Actum est si quidem. tu me hic etiam nebulo ludificabere?

PY. Parmenonis tam scio esse hanc technam, quàm me uiuere.

DO. Sic est. PY. inueniam hodie, parem ubi pol referam gratiam.

Sed nunc quid faciendum censes Dorias? DO. de istac rogas

Virgine? PY. ita: utrum taceam ne, an praedicem? DO. pol, si sapis,

Quod scis nescis, neque de eunucho, neque de uitio uirginis.

Hac re & omni turba euolues te, & illi gratú feceris.

Id modo dic, abisse Dorum. PY. ita faciam? DO. sed uideon' Chremem?

Thais iam aderit. PY. quid ita? DO. quia, cum inde abeo, iam tunc inceperat

Turba inter eos. PY. aufer aurum hoc: ego scibo ex hoc, quid fiet.

ACTVS QVARTI SCENA V.

CHREMES, PYTHIAS.

CH. At at, data hercle uerba mihi sunt: uicit uinum quod bibi.

At dum accubabam, quàm uidebar mihi esse

esse pulchre sobrius:

Postquam surrexi, neque pes, neque mens satis suum officium facit.

PY. Chreme. C. quis est? ehem Pythia, uah quanto nunc formosior

Videre, quàm dudum? PY. certe quidem tu pol multo alacrior.

CH. Verbum hercle uerum hoc est: SINE Cerere & Libero friget Venus.

Sed Thais multo ante uenit? PY. an ne abijt iam a milite?

CH. Iamdudnm, aetatem. lites sunt inter eos factae maxumae.

PY. Nil dixit tum, ut sequere sese? C. nihil, nisi abiens mihi innuit.

PY. Eho, non ne id sat erat? C. at nesciebam id dicere illam, nisi quia

Correxit miles, quod intellexi minus: nam me extrusit foras.

Sed eccam ipsam uideo: miror, ubi huic ego anteuorterim.

ACTVS QVARTI SCENA VI.

THAIS, CHREMES, PYTHIAS.

TH. CREDO equidem illum iam affuturum esse, illam ut eripiat: sine

Veniat: atqui, si illam digito attigerit uno, oculi illico

Esso-

Effodientur. usque eò ego illiu' ferre possum ineptias,
Et magnifica uerba, uerba dum sint. uerum enim si ad rem
Conferentur, uapulabit.
CH. *Thais, ego iamdudum hic adsum.* T. *o mi Chreme, te ipsum exspectabam:*
Scin' tu turbam hanc propter te esse factam? & adeo ad te attinere hanc
Omnem rem? C. *ad me? qui? quasi istuc.* T. *quia dum tibi sororem studeo*
Reddere, & restituere, haec atque huiusmodi sum multa passa.
CH. *Vbi ea est?* T. *domi apud me.* C. *ehem.* T. *quid est?*
Educta, ita uti teque, illaq. dignum est. C. *quid ais?* T. *id quod res est.*
Hanc tibi dono do, neque repeto pro illa abs te quidquam pretij.
CH. *Et habetur, & referetur a me Thais tibi, ita uti merita es,*
Gratia. T. *at enim caue, ne prius, quàm hanc a me accipias, amittas*
Chreme: nam haec ea est, quam miles a me ui nunc uenit ereptum.
Abi tu, cistellam Pythias domo effer cũ monumẽtis.
CH. *Viden' tu illum Thais?* PY. *ubi sita est?* TH. *in risco. odiosa cessas?*
CH. *Militem secum ad te quantas copias adducere?*
At at at. TH. *num formidolosus obsecro es mi homo?*

CH. *apa-*

CH. *apagesis,*

Ego formidolosus? nemo est hominũ, qui uiuat, minus.

TH. *Atque ita opu' est.* CH. *au, metuo, qualem tu me esse homines existumes.*

TH. *Immo hoc cogitato: qui cum res tibi est, peregrinus est,*

Minu' potens quàm tu, minu' notus, amicorum hic habens minus.

CH. *Scio istuc: sed tu quod cauere possis, stultum admittere est.*

Malo ego nos prospicere, quàm hunc ulcisci accepta iniuria.

Abi tu, atque ostium obsera intus, ego dum hinc transcurro ad forum:

Volo ego adesse hic aduocatos nobis in turba hac. TH. *mane.*

CH. *Melius est.* TH. *mane.* CH. *omitte, iam adero.* TH. *nil opus est istis Chreme:*

Hoc dic modo, sororem illam tuam esse, & te paruam uirginem

Amisisse, nunc cognosse: signa ostende. PY. *adsunt.* TH. *cape.*

Si uim faciet, in ius ducito hominem: intellextin'? C. *probe.*

TH. *Fac, animo haec praesenti dicas.* C. *faciam.* TH. *attolle pallium.*

Perij, huic ipsi opus patrono est, quem defensorem paro.

ACTVS

ACTVS QVARTI SCENA VII.

THRASO, GNATHO, SANGA, CHREMES, THAIS.

THR. HANCCINE *ego ut contumeliam tam insignem in me accipiam Gnatho?*
Mori me satius est. Simalio, Donax, Syrisce, sequimini.
Primum aedes expugnabo. GN. *recte.* THR. *uirginem eripiam.* GN. *probe.*
THR. *Male multabo ipsam.* GN. *pulchre.* THR. *in medium huc agmen cum uecti Donax,*
Tu Simalio in sinistrũ cornu, tu Syrisce in dexterum.
Cedo alios: ubi centurio est Sanga, & manipulus furum? S. *eccum adest.*
THR. *Quid ignaue? peniculon' pugnare, qui istum huc portes, cogitas?*
S. *Ego ne? imperatoris uirtutem noueram, & uim militum:*
Sine sanguine hoc fieri non posse: qui abstergerem uulnera.
THR. *Vbi alij?* S. *qui, malum, alij? solus Sannio seruat domi.*
THR. *Tu hosce instrue: hic ego ero post principia: inde omnibus signum dabo.*
G. *Illuc est sapere: ut hosce instruxit, ipsus sibi cauit loco.*
THR. *Idem hocce Pyrrhus factitauit.* CH. *uiden' tu Thais, quam hic rem agit?*

Nimirum consilium illud rectum est de occludendis aedibus.

TH. *Sane, quòd tibi nunc uir uideatur esse, hic nebulo magnus est:*

Ne metuas. THR. *quid uidetur?* G. *fundam tibi nunc nimis uellem dari,*

Vt tu illos procul hinc ex occulto caederes: facerent fugam.

THR. *Sed eccam Thaidem ipsam uideo.* G. *quàm mox irruimus?* THR. *mane.*

OMNIA *prius experiri uerbis, quàm armis, sapientem decet.*

Qui scis, an, quae iubeam, sine ui faciat? G. *Dij uostram fidem,*

Quanti est sapere. numquam accedo, quin abs te abeam doctior.

THR. *Thais, primum hoc mihi responde: cum tibi do istam uirginem,*

Dixtin' hos mihi dies soli dare te? TH. *quid tum postea?* THR. *rogitas,*

Quae mihi ante oculos amatorē corā adduxisti tuum?

Quid cum illo ut agas? & cum eo clam subduxisti te mihi?

TH. *Libuit.* THR. *Pamphilam ergo huc redde, nisi ui mauis eripi.*

CH. *Tibi illam reddat? aut tu eam tangas? omnium.* G. *ah, quid ais? tace.*

CH. *Quid tu tibi uis?* THR. *ego non tangam meam?* CH. *tuam autem furcifer?*

G. *Caue*

G. *Caue sis: nescis, cui maledicas nunc uiro.* CH. *non tu hinc abis?*

Scin' tu, ut tibi res se habeat? si quidquam hodie hic turbae coeperis,

Faciam huius loci, dijque, meiq. semper memineris.

GN. *Miseret tui me, qui hunc tantum hominem facias inimicum tibi.*

CH. *Diminuam ego caput tuum hodie, nisi abis.* GN. *ain' uero canis?*

Siccine agis? THR. *quis tu es homo? quid tibi uis? quid cum illa rei tibi est;*

CH. *Scibis. principio eam esse dico liberam.* THR. *hem.* CH. *ciuem Atticam.* THR. *hui.*

CH. *Meam sororem.* THR. *os durum.* CH. *miles, nunc adeo edico tibi,*

Ne uim facias ullá in illá. Thais, ego eo ad Sophroná

Nutricem, ut eam adducam, et signa ostendam haec. THR. *tun' me prohibeas,*

Meam ne tangam? CH. *prohibeo inquam.* GN. *audin' tu? hic furti se alligat.*

CH. *Satin' hoc est tibi?* THR. *hoc idem tu ais?* TH. *quaerere, qui respondeat.*

THR. *Quid nunc agimus?* GN. *quin redeamus: iam haec tibi aderit supplicans*

Vltro. TH. *credin'?* G. *immo certe: noui ingenium mulierum:*

NOLVNT, ubi uelis: ubi nolis, cupiunt ultro. THR. *bene putas.*

GN. *Iam dimitto exercitum?* THR. *ubi uis.* G. *Sanga,*

ita

ita uti fortes decet

Milites, domique, fociq. fac uicissim ut memineris.

SAN. *Iamdudum est animus in patinis.* GN. *frugi es.*

THR. *uos me hac sequimini.*

ACTVS QVINCTI SCENA I.

THAIS, PYTHIAS.

TH. ERGIN' *scelesta mecum perplexe loqui?*

P. *Scio, nescio: abijt: audiui: ego non adfui.*

Non tu istuc mihi dictura aperte es, quidquid est?

Virgo conscissa ueste lacrumans obticet,

Eunuchus abijt, quamobrem? quid factú est? taces?

PY. *Quid tibi ego dicam misera? illum eunuchum negát*

Fuisse. TH. *quis fuit igitur?* PY. *iste Chaerea.*

TH. *Qui Chaerea?* PY. *iste ephebus frater Phaedriae.*

TH. *Quid ais uenefica?* PY. *atqui certo comperi.*

TH. *Quid is obsecro ad nos, quamobrem adductu' est?* PY. *nescio.*

Nisi amasse credo Pamphilam. T. *hem misera occidi,*

Infelix, si quidem tu istaec uera praedicas.

Num id lacrumat uirgo? PY. *id opinor.* T. *quid ais sacrilega?*

Istuccine interminata sum hinc abiens tibi?

PY. *Quid facerem? ita ut tu iusti, soli credita est.*

TH. *Scelesta,* OVEM LVPO *commisti. dispudet,*

Sic mihi data esse uerba. quid hominis illic est?

PY. *Hera mea tace, obsecro, saluae sumus: hominem*

Habemus

Habemus ipsum. T. *ubi is est?* P. *hem ad sinistram, non uides?*
En. T. *uideo.* PY. *comprehendi iube, quantum potest.*
TH. *Quid illi facies stulta?* PY. *quid faciam, rogas?*
Vide amabo, si non, cum adspicias, os impudens
Videtur. TH. *non.* PY. *tum, quae eius confidentia est.*

ACTVS QVINCTI SCENA II.

CHAEREA, THAIS, PYTHIAS.

CH. APVD *Antiphonē uterque, mater, et pater,*
Quasi dedita opera, domi erant, ut nullo modo
Introire possem, quin uiderent me. interim
Dum ante ostium sto, notus mihi quidam obuiam
Venit. ubi uidi, ego me in pedes, quantum queo,
In angiportum quoddam desertum, inde item
In aliud, inde in aliud. ita miserrimus
Fui fugitando, ne quis me cognosceret.
Sed est ne haec Thais, quam uideo? ipsa est. haereo.
Ah, quid faciam? quid mea autem? quid faciet mihi?
TH. *Adeamus. bone uir Dore, salue: dic mihi,*
Aufugistin'? CH. *hera, factum.* TH. *satin' id tibi placet?*
CH. *Non.* TH. *credin' te impune habiturum?* CH. *unā hanc noxiam*
Mitte: si aliam umquam admisero ullam, occidito.
TH. *Num meam saeuitiam ueritus es?* CH. *non.* TH. *Quid igitur?*

CH. *Hanc metui, ne me criminaretur tibi.*
TH. *Quid feceras?* CH. *paullulum quiddam.* PY. *eho, paullulum impudens?*
An paullulum esse hoc tibi uidetur, uirginem
Vitiare ciuem? CH. *conseruam esse credidi.*
PY. *Conseruam? uix me contineo, quin inuolem in*
Capillum. monstrum, etiam ultro derisum aduenit.
TH. *Abi hinc insana.* PY. *quid ita uero? debeam,*
Credo, isti quidquam furcifero, si id fecerim;
Praesertim cum se seruom fateatur tuum.
TH. *Missa haec faciamus, non te dignum Chaerea*
Fecisti: nam si ego digna hac contumelia
Sum maxime, at tu indignus qui faceres tamen.
Neque aedepol, quid nunc consili capiam, scio,
De uirgine istac: ita conturbasti mihi
Rationes omnes, ut eam non possim suis,
Ita ut aequom fuerat, atque ut studuit, tradere, ut
Solidum parerem hoc mihi beneficium Chaerea.
CH. *At nunc dehinc spero aeternam inter nos gratiam*
Fore Thais. saepe ex huiusmodi re quapiam, &
MALO EX PRINCIPIO MAGNA FAMILIARITAS
Conflata est. quid, si hoc quispiam uoluit deus?
TH. *Equidem pol in eam partem accipioq; & uolo.*
CH. *Immo ita quaeso. unum hoc scito, contumeliae*
Non me fecisse caussa, sed amoris. TH. *scio,*
Et pol propterea magis nunc ignosco tibi.
Non adeo inhumano ingenio sum Chaerea,
Neque tam imperita, ut, quid amor ualeat, nesciam.
CH. *Te quoque iam Thais, ita me dij bene ament, amo.*

PY. *Tum pol ab isto tibi hera cauendum intellego.*
CH. *Nō ausim.* PY. *nihil tibi quidquā credo.* TH. *desinas.*
CH. *Ego me tuae commendo & committo fidei.*
Nunc ego te in hac re mihi oro ut adiutrix sies:
Te mihi patronam cupio Thais: te obsecro:
Emoriar, si non hanc uxorem duxero.
TH. *Tamen si pater.* CH. *quid? ah uolet, certo scio,*
Ciuis modo haec sit. TH. *paullulum opperirier*
Si uis, iam frater ipse hic aderit uirginis:
Nutricem accersitum ijt, quae illam aluit paruolam:
In cognoscendo tute ipse aderis Chaerea.
CH. *Ego uero maneo.* TH. *uis ne interea, dum is uenit,*
Domi opperiamur potius, quàm hic ante ostium?
CH. *Immo percupio.* P. *quam tu rem actura obsecro es?*
TH. *Nam quid ita?* P. *rogitas? hunc tu in aedes cogitas*
Recipere posthac? TH. *cur non?* P. *crede hoc meae fidei,*
Dabit hic aliquam pugnā denuo. TH. *au, tace obsecro.*
P. *Parum perspexisse eius uidere audaciam.*
CH. *Non faciam Pythia.* P. *non pol, credo Chaerea,*
Nisi si commissum non erit. C. *quin Pythias*
Tu me seruato. P. *neque pol seruandum tibi*
Quidquam dare ausim, neque te seruare. apage te.
TH. *Optime. adest ipse frater.* C. *perij hercle: obsecro*
Abeamus intro Thais: nolo, me in uia
Cum hac ueste uideat. TH. *quamobrem tandem? an quia pudet?*
CH. *Id ipsum.* P. *id ipsum? uirgo uero.* T. *i prae, sequar.*
Tu istic mane, ut Chremem introducas Pythias.

ACTVS QVINCTI SCENA III.

PYTHIAS, CHREMES, SOPHRONA.

PY. QVID? quid euenire in mentem nunc possit mihi,
Quidná, qui referam illi sacrilego gratiam,
Qui hunc supposuit nobis? C. moue uero ocyus
Te nutrix. S. moueo. C. uideo; sed nil promoues.
PY. Iam ne ostendisti signa nutrici? C. omnia.
PY. Amabo, quid ait? cognoscit ne? C. ac memoriter.
PY. Bene aepol narras: nam illi faueo uirgini.
Ite intro: iamdudum hera uos exspectat domi.
Virum bonum eccum Parmenonem incedere
Video: uide, ut otiosus sit, si dijs placet.
Spero me habere, qui hunc meo excruciem modo.
Ibo intro, de cognitione ut certum sciam:
Post exibo, atque hunc perterrebo sacrilegum.

ACTVS QVINCTI SCENA IV.

PARMENO, PYTHIAS.

PA. REVISO, quidnam Chaerea hic rerũ gerat.
Quòd si astu rem tractauit, dij uostram fidẽ,
Quantam, & quàm ueram laudem capiet Parmeno?
Nam ut omittam, quòd ei amorem difficillimum, &
Carissimum ab meretrice auara: uirginem.
Quam amabat, eam confeci sine molestia,

Sine sumptu, sine dispendio. tum hoc alterum,
Id uero est, quod ego mihi puto palmarium,
Me repperisse, quo modo adolescentulus
Meretricum ingenia & mores posset noscere;
Mature ut cum cognorit, perpetuo oderit.
Quae dum foris sunt, nihil uidetur mundius,
Nec magis cópositum quidquam, nec magis elegans:
Quae, cum amatore suo cum cenant, ligurriunt.
Harum uidere ingluuiem, sordes, inopiam,
Quàm inhonestae solae sint domi, atque auidae cibi,
Quo pacto ex iure hesterno panem atrum uorent.
Nosse omnia haec, salus est adolescentulis.
PY. Ego pol te pro istis dictis & factis, scelis,
Vlciscar; ut ne impune in nos illuseris.

ACTVS QVINCTI SCENA V.

PYTHIAS, PARMENO.

PY. PRO deum fidem, facinus foedum: o infelicem adolescentulum,
O scelestum Parmenonem, qui istum huc adduxit. PA. quid est?
PY. Miseret me: itaque, ut ne uiderem, misera huc effugi foras.
Quae futura exempla dicunt in eum indigna? PA. ô Iuppiter,
Quae illaec turba est? numnam ego perij? adibo. quid istuc Pythias?
Quid ais? in quem exempla fient? PY. rogitas au-

dacissime?

Perdidisti istum, quem adduxti pro eunucho, adolescentulum,

Dum studes dare uerba nobis. PA. *quid ita? aut quid factum est? cedo.*

PY. *Dicam. uirginem istam, Thaidi hodie quae dono data est,*

Scin' eam hinc ciuem esse? & eius fratrem apprime nobilem?

PA. *Nescio.* PY. *atqui sic inuenta est: eam iste uitiauit miser.*

Ille ubi id resciuit factum frater uiolentissimus.

PA. *Quidnam fecit?* PY. *colligauit primum eum miseris modis.*

PA. *Colligauit? hem.* PY. *atque equidem orante, ut ne id faceret, Thaide.*

PA. *Quid ais?* PY. *nunc minatur porro sese id, quod moechis solet:*

Quod ego numquam uidi fieri, neque uelim. PA. *qu. audacia*

Tantum facinus audet? PY. *quid ita tantum?* PA. *an non hoc maxumum est?*

Quis homo pro moecho umquam uidit in domo meretricia

Deprendi quemquam? PY. *nescio.* PA. *at ne hoc nesciatis Pythias,*

Dico, edico uobis, nostrum esse illum herilem filium. PY. *hem,*

Obsecro an is est? PA. *ne quam in illum Thais uim*

fieri

fieri sinat.
Atque adeo autem cur non egomet intro eo? PY. *uide Parmeno*
Quid agas, ne neque illi prosis, & tu pereas: nam hoc putant,
Quidquid factum est, ex te esse ortum. PA. *quid igitur faciam miser?*
Quid ue incipiam? ecce autem uideo rure redeuntem senem.
Dicam huic, an non? dicam hercle: etsi mihi magnum malum
Scio paratum: sed necesse est, huic ut subueniat. PY. *sapis:*
Ego abeo intro: tu isti narrato ordine, ut factum siet.

ACTVS QVINCTI SCENA VI.

LACHES, PARMENO.

LA. *Ex meo propinquo rure hoc capio commodi:*
Neque agri, neque urbis odium me umquam percipit.
Vbi satias coepit fieri, commuto locum.
Sed est ne ille noster Parmeno? & certe ipsus est.
Quem praestolare Parmeno hic ante ostium?
PA. *Quis homo est? hem, saluũ te aduenire here gaudeo.*
LA. *Quem praestolare?* P. *perij: lingua haeret metu.* L. *hem,*
Quid est, quod trepidas? sati' ne saluae? dic mihi
PA. *Here, primum te arbitrari id, quod res est, uelim.*

Quidquid huius factum est, culpa non factum est mea.
LA. *Quid?* PA. *recte sane interrogasti, oportuit*
Rem praenarrasse me. emit quendam Phaedria
Eunuchum, quem dono huic daret. LA. *cui?* PA. *Thaidi,*
LA. *Emit? perij hercle. quanti?* PA. *uiginti minis.*
LA. *Actum est.* PA. *tum quandam fidicinam amat hic Chaerea.*
LA. *Hem, quid amat? an scit iam ille, quid meretrix siet?*
An in astu uenit? aliud ex alio malum.
PA. *Here, ne me spectes: me impulsore haec non facit.*
LA. *Omitte de te dicere, ego te furcifer,*
Si uiuo. sed istuc, quidquid est, primum expedi.
PA. *Is pro illo eunucho ad Thaidem hanc deductus est.*
LA. *Pro eunuchon'?* PA. *sic est. hunc pro moecho postea*
Comprehendere intus, & constrinxere. LA. *occidi.*
PA. *Audaciam meretricum specta.* LA. *numquid est*
Aliud mali, damni ue, quod non dixeris,
Reliquom? P. *tantum est.* LA. *cesson' huc intro irrumpere?*
PA. *Non dubium est, quin mihi magnum ex hac re sit malum,*
Nisi, quia necesse fuit hoc facere, id gaudeo,
Propter me hisce aliquid esse euenturum mali:
Nam iam diu aliquam caussam quaerebat senex,
Quamobrem insigne aliquid faceret ijs: nunc repperit.

ACTVS

ACTVS QVINCTI SCENA VII.

PYTHIAS, PARMENO.

PY. NVMQVAM aedepol quidquam iam diu, quod magis uellem euenire,
Mi euenit, quàm quòd modo senex intro ad nos uenit errans.
Mihi solae ridiculo fuit, quae, quid timeret, sciebam.
PA. Quid hoc autem est? PY. nunc id prodeo, ut conueniam Parmenonem.
Sed ubi obsecro est? PA. men' quaerit haec? PY. atque eccum uideo: adibo.
PA. Quid est inepta? quid tibi uis? quid rides? pergin'? PY. perij.
Defessa iam sum misera te ridendo. PA. quid ita? PY. rogitas?
Numquam aedepol hominem stultiorem uidi, nec uidebo. ah,
Non pote satis narrari, quos ludos praebueris intus.
At etiam primo callidum, & disertum credidi hominem.
Quid? illico ne credere ea, quae dixi, oportuit te?
An paenitebat flagitij, te auctore quod fecisset
Adolescens, ni miserum insuper etiã patri indicares?
Nam quid illi credis animi tum fuisse, ubi uestẽ uidit
Illam esse eum indutum pater? quid? iam scis te perijsse?
PA. Ehem, quid dixti pessuma? an mentita es? etiam ri-

rides ?

Itan' lepidum tibi uisum est scelus, nos irridere ? PY. nimium.

PA. Siquidem istuc impune habueris. PY. uerum ? PA. reddam hercle. PY. credo:

Sed in diem istuc Parmeno est fortasse, quod minitare:

Tu iam pendebis, qui stultũ adolescẽtulum nobilitas

Flagitijs, & eundem indicas: uterque in te exempla edent.

PA. Nullus sum. PY. hic pro illo munere tibi honos est habitus. abeo.

PA. Egomet meo indicio miser, quasi sorex, hodie perij.

ACTVS QVINCTI SCENA I.

GNATO, TARASO.

GN. QVID nunc ? qua spe, aut quo consilio huc imus ? quid inceptas Thraso ?

TH. Ego ne ? ut Thaidi me dedam, & faciam quod iubeat. GN. quid est ?

TH. Qui minus huic, quàm Hercules seruiuit Omphale ? GN. exemplum placet.

Vtinam tibi commitigari uideam sandalio caput.

Sed quid ? fores crepuere ab ea. quid autem hoc est mali ?

Hunc ego numquam uideram etiam. quidnam properans hinc prosilit ?

ACTVS QVINCTI SCENA IX.

CHAEREA, PARMENO, PHAEDRIA, GNATHO, THRASO.

CH. O POPVLARES, *ecquis me uiuit hodie fortunatior?*
Nemo hercle quisquam: nam in me plane dij potestatem suam
Omnem ostendere, qui tam subito tot congruerint commoda.
PA. *Quid hic laetus est?* CH. *o Parmeno mi, o mearum uoluptatum omnium*
Inuentor, inceptor, perfector, scin' me in quibus sim gaudijs?
Scis Pamphilam meam inuentam ciuem? PA. *audiui.* C. *scis sponsam mihi?*
PA. *Bene, ita me di ament, factum.* GN. *audin' tu illum quid ait?* C. *tum autem Phaedriae,*
Meo fratri, gaudeo amorem esse omnem in tranquillo: una est domus:
Thais patri se commendauit, in clientelam & fidem
Nobis dedit se. P. *fratris igitur Thais tota est.* CH. *scilicet.*
P. *Iá hoc aliud est, quod gaudeamus: miles pellitur foras.*
CH. *Tum tu, frater, ubi ubi est, fac quamprimum haec audiat.* PA. *uisam domum.*
T. *Numquid Gnatho dubitas, quin ego nunc perpetuo perierim?* GN. *sine*

Dubio

Dubio opinor. CH. *quid commemorem primum, aut quem laudem maxume?*
Illum, qui mihi dedit consilium ut facerem; an me, qui id ausu' sim
Incipere? an fortunam collaudem, quae gubernatrix fuit,
Quae tot res, tantas, tam opportune in unum conclusit diem? an
Mei patris festiuitatem & facilitatem? o Iuppiter
Serua obsecro haec nobis bona. PH. *Dij uostram fidem, incredibilia*
Parmeno modo quae narrauit. sed ubi est frater? C. *praesto est.* PH. *gaudeo.*
C. *Satis credo. nihil est Thaide hac, frater, tua dignius,*
Quod ametur: ita nostrae est omni fautrix familiae. PH. *hui mihi*
Illam laudas? T. *perij, quanto spei est minu' tanto magis amo,*
Obsecro Gnatho in te spes est. GN. *quid uis faciam?* T. *perfice hoc.*
Precibus, pretio, ut haeream aliqua in parte tamen apud Thaidem.
GN. *Difficile est.* T. *si quid collibuit, noui te. hoc si effeceris,*
Quoduis donum, praemium a me optato, id optatum feres.
GN. *Itane?* T. *sic erit.* GN. *hoc si efficio, postulo ut mihi tua domus*
Te praesente, absente pateat, inuocato ut sit locus

Sem-

Semper. TH. *do fidem ita futurum*. GN. *accingar*. PH. *quem hic ego audio?*

O Thraso. T. *saluete*. PH. *tu fortasse, quae facta hic fient,*

Nescis. T. *scio*. PH. *cur ergo in his te ego conspicor regionibus*

T. *Vobis fretus*. PH. *scis quàm fretus? miles edico tibi,*

Si in platea hac te offendero post umquam; quod dicas mihi,

Alium quaerebam, iter hac habui: periisti. GN. *eia haud sic decet*.

P. *Dictum est*. GN. *non cognosco uostrum tam superbũ*. PH. *sic erit*.

G. *Prius audite paucis: quod cum dixero, si placuerit,*

Facitote. PH. *audiamus*. GN. *tu concede paullum istuc Thraso*.

Principio ego uos credere ambos hoc mihi uehementer uelim;

Me, huius quidquid facio, id facere maxume caussa mea:

Verum idẽ si uobis prodest, uos non facere inscitia est.

PH. *Quid id est?* G. *militem riualem ego recipiendum censeo*. PH. *hem*

Recipiendum? G. *cogita modo, tu hercle cum illa Phaedria*

Et libenter uiuis, & enim bene libenter uictitas,

Et quod des paullum, & necesse est multum accipere Thaidem,

Vt tuo amori suppeditare possit sine sumptu tuo; ad

Omnia haec magis opportunus, nec magis ex usu tuo
Nemo est. principio & habet quod det, dat nemo largius:
Fatuus est, insulsus, tardus, stertit, noctesque, & dies:
Neque tu istum metuas ne amet mulier: pellas facile, ubi uelis.

PH. *Quid agimus?* GN. *praeterea hoc etiam, quod ego uel primum puto,*
Accipit hominem nemo melius prorsus, neque prolixius.

PH. *Mirum, ni illoc homine quoquo pacto opus est.* CH. *idem arbitror.*

GN. *Recte facitis. unum etiam hoc uos oro, ut me in uostrum gregem*
Recipiatis: satis diu hoc iam saxũ uoluo. P. *recipin us.*

CH. *Ac libenter.* G. *at ego pro istoc Phaedria, & tu Chaerea,*
Hunc comedendum, & deridendum uobis praebeo. CH. *placet.*

PH. *Dignus est.* G. *Thraso, ubi uis, accede.* T. *obsecro te, quid agimus?*

G. *Quid? isti te ignorabãt. postquã eis mores ostẽdi tuos,*
Et collaudaui secundum facta & uirtutes tuas,
Impetraui. T. *bene fecisti. gratiam habeo maxumã.*
Numquam etiam fui usquam, quin me omnes amarent plurimum.

GN. *Dixin' ego uobis, in hoc esse Atticam eloquentiam?*

PH. *Nil praeter promissum est. ite hac. uos ualete, & plaudite.*

FABV-

FABVLAE INTERLOCVTORES.

Chremes,	*senex.*
Clitipho,	*Adolescens.*
Syrus,	*seruus.*
Sostrata,	*matrona.*
Bacchis,	*meretrix.*
Menedemus,	*senex.*
Clinia,	*adolescens.*
Dromo,	*seruus.*
Phrygia,	*ancilla.*
Antiphila,	*Chremetis filia.*
Nutrix.	

hoc nomen Clitiphone apud Platon. De Rep. lib. 1. 370. κλειτοφῶν

TEREN. HEAVTONTIMORV.

GRAECA EST MENANDRV, ACTA LVDIS MEGALENSIB. L. CORNELIO LENTVLO, L. VALERIO FLACCO AEDILIB. CVRVLIB. EGIT AMBIVIVS TVRPIO. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDI. ACTA PRIMVM TIBIIS IMPARIBVS, DEINDE DVABVS DEXTRIS: ACTA EIAM TERTIO, TI. SEMPRONIO, M' IVVENTIO COS.

C. SVLPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

I N MILITIAM *proficisci gnatum Cliniam,*
Amantem Antiphilam, compulit durus pater:
Animiq. sese angebat, facti paenitens.
Mox ut reuersu' est, clam patrem diuortitur
Ad Clitiphonem. is amabat scortum Bacchidem.
Cum accerseret cupitam Antiphilam, Clinia,
Vt eius Bacchis uenit amica, ac seruolae
Habitum gerens Antiphila. factum id, quo patrem
Suum celaret Clitipho. hic technis Syri
Decem minas meretriculae aufert a sene:
Antiphila Clitiphonis reperitur soror.
Hanc Clinia, aliam Clitipho uxorem accipit.

PROLOGVS

PROLOGVS.

N E cui sit uostrum mirum, cur partes seni
Poeta dederit, quae sunt adolescentium:
Id primũ dicam: deinde, quod ueni, eloquar.
Ex integra Graeca integram comoediam
Hodie sum acturus Heautontimorumenon,
Duplex quae ex argumento facta est simplici.
Nouam esse ostendi, et quae esset. nunc, qui scripserit,
Et cuia graeca sit, ni partem maxumam
Existimarem scire uostrum, id dicerem.
Nunc, quã ob rem has partes didicerim, paucis dabo.
Oratorem uoluit esse me, non prologum:
Vestrum iudicium fecit: me actorem dedit.
Sed hic actor tantum poterit a facundia,
Quantum ille potuit cogitare commode,
Qui orationem hanc scripsit, quam dicturũ sum.
Nam quod rumores distulerunt maleuoli,
Multas contaminasse graecas, dum facit
Paucas latinas: factum hic esse id non negat,
Neque se id pigere, & deinde facturum autumat.
Habet bonorum exemplum: quo exemplo sibi
Licere id facere, quod illi fecerunt, putat.
Tum quod maleuolus uetus poeta dictitat,
Repente ad studium hunc se applicasse musicum,
Amicum ingenio fretum, haud natura sua:
Arbitrium uestrum, uestra existimatio
Valebit. quam ob rem omnes uos oratos uolo,
Ne plus iniquum possit, quàm aequum ratio.

Facite, aequi sitis, date crescendi copiam,
Nouarum qui spectandi faciunt copiam
Sine uitijs: ne ille pro se dictum existumet,
Qui nuper fecit seruo currenti in uia
Decesse populum: cur insano seruiat?
De illius peccatis plura dicet, cum dabit
Alias nouas, nisi finem maledictis facit.
Adeste aequo animo: date potestatem mihi,
Statariam agere ut liceat per silentium:
Ne semper seruos currens, iratus senex,
Edax parasitus, sycophanta autem impudens,
Auarus leno, assidue agendi sint mihi
Clamore summo, cum labore maxumo.
Mea caussa, caussam hanc iustá esse, animũ inducite,
Vt aliqua pars laboris minuatur mihi:
Nam nunc nouas qui scribunt, nihil parcunt seni.
Laboriosa si qua est, ad me curritur:
Sin lenis est, ad alium defertur gregem.
In hac est pura oratio, experimini,
In utramque partem ingenium quid possit meum.
Si numquam auare pretium statui arti meae.
Et eum esse quaestum in animum induxi maxumum,
Quammaxume seruire uostris commodis:
Exemplum statuite in me, ut adolescentuli
Vobis placere studeant potius, quàm sibi.

ACTVS PRIMI SCENA PRIMA.

CHREMES, MENEDEMVS SENEX.

Q VAMQVAM haec inter nos nupera notitia admodum est.

Inde adeo quòd agrum in proxumo hic mercatus es,

Nec rei fere sane amplius quidquam fuit:
Tamen uel uirtus tua me, uel uicinitas,
Quod ego in propinqua parte amicitiae puto,
Facit, ut te audacter moneam, & familiariter,
Quòd mihi uidere praeter aetatem tuam
Facere, & praeter quàm res te adhortatur tua.
Nam prò deum, atque hominũ fidé, quod uis tibi? aut
Quid quaeris? annos sexaginta natus es.
Aut plus eo, ut conijcio. agrum in his regionibus
Meliorem, neque pretij maioris nemo habet:
Seruos complures: proinde quasi nemo siet,
Ita tute attente illorum officia fungere.
Numquam tam mane egredior, neque tam uespere
Domum reuertor, quin te in fundo conspicer
Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique.
Nullum remittis tempus, neque te respicis.
Haec non uoluptati esse, satis certo scio.
At enim me, quantum hic operis fiat, paenitet,
Quod in opere faciundo operae consumis tuae,
Si sumas in illis exercendis, plus agas.

ME. Chreme, tantum ne est ab re tua otij tibi,
Aliena ut cures, eaque, nihil quae ad te attinent?

CH. *Homo sum: humani a me nil alienum puto,*
Vel me monere hoc, uel percunctari puta;
(Rectum est) ego ut faciam, non ut deterream.
ME. *Mihi sic est usus: tibi aut opus est facto, face.*
CH. *An cuiquã est usus homini, se ut cruciet?* M. *mihi est.*
CH. *Si quid laboris est, nollem; sed istuc quid mali est?*
Quaeso, quid de te tantum meruisti? M. *heu hoi.*
CH. *Ne lacruma, atque istuc, quidquid est, fac me ut sciã.*
Ne retice; ne uerere; crede inquam mihi:
Aut consolando, aut consilio, aut re iuuero.
ME. *Scire hoc uis?* C. *hac caussa equidem, qua dixi tibi.*
ME. *Dicetur.* C. *istos rastros interea tamen*
Depone, ne labora. M. *minime,* C. *quam rem agis?*
ME. *Sine me, uacuum tempus ne quod duim mihi*
Laboris. CH. *non sinam inquam.* ME. *ah, non aequom facis.*
CH. *Huic, tam graues hos quaeso?* M. *sic meritũ est meũ.*
CH. *Nunc loquere.* M. *filium unicum adolescentulum*
Habeo. ah quid dixi habere me? immo habui Chreme.
Nunc habeam, nec ne, incertum est, CH. *quid ita istuc?* M. *scies.*
Est e Corintho hic aduena anus paupercula.
Eius filiam ille amare coepit perdite,
Prope iã ut pro uxore haberet, haec clam me omnia.
Vbi rem resciui, coepi non humaniter,
Neque ut aegrotum animum decuit adolescentuli,
Tractare, sed ui & uia peruolgata patrum:
Quotidie accusabam: hem: tibi ne haec diutius

Licere

Licere speras facere me uiuo patre,
Amicam ut habeas prope iam in uxoris loco?
Erras, si id credis; & me ignoras Clinia.
Ego te meum esse dici tantisper uolo,
Dum, quod te dignum est, facies; sed si id non facis,
Ego, quod me in te sit facere dignum, inuenero.
Nulla adeo ex re istuc fit, nisi ex nimio otio.
Ego istuc aetatis non amori operam dabam,
Sed in Asiam abij hinc propter pauperiem; atque ibi
Simul rem, & gloriam armis belli repperi.
Postremo adeo res redijt: adolescentulus
Saepe eadem, & grauiter audiendo uictus est:
Aetate me putauit, & sapientia
Plus scire, & prouidere, quam se ipsum sibi:
In Asiam ad regem militatum abijt Chreme.
CH. *Quid ais?* M. *clam me profectus, menses tres abest.*
CH. *Ambo accusandi: etsi illud inceptum tamen*
Animi est pudentis signum, & non instrenui.
ME. *Vbi comperi ex ijs, qui ei fuere conscij,*
Domum reuertor maestus, atque animo fere
Perturbato, atque incerto prae aegritudine:
Adsido: accurrunt serui: soccos detrahunt:
Video alios festinare, lectos sternere,
Cenam apparare: pro se quisque sedulo
Faciebat, quo illam mihi lenirent miseriam.
Vbi uideo haec, coepi cogitare; hem, tot mei
Solius solliciti sunt caussa, ut me unum expleant?
Ancillae tot me uestiant? sumptus domi
Tantos ego solus faciam? sed gnatum unicum,

Quem pariter uti his decuit, aut etiam amplius,
Quòd illa aetas magis ad haec utenda idonea est,
Ego eum hinc eieci miserum iniustitia mea.
Malo quidem me dignum quouis deputem,
Si id faciam: nam usque dum ille uitam illam incolit
Inopem, carens patria ob meas iniurias,
Interea usque illi de me supplicium dabo,
Laborans, quaerens, parcens, illi seruiens.
Ità faciò prorsus: nihil relinquo in aedibus,
Nec uas, nec uestimentum: conrasi omnia:
Ancillas, seruos, nisi eos, qui opere rustico
Faciundo facile uictum exercerent suum,
Omnes produxi ac uendidi: inscripsi illico
Aedes: mercedem quasi talenta ad quindecim
Coegi: agrum hunc mercatus sum: hic me exerceo:
Decreui, tantisper me minus iniuriae,
Chreme, meo gnato facere, dum fiam miser;
Nec mihi fas esse ulla me uoluptate his frui,
Nisi ubi illuc saluos redierit meus particeps.
CH *Ingenio te esse in liberos leni puto, &*
Illum obsequentem, si quis recte aut commode
Tractaret. uerum neque tu illum sati' noueras,
Nec te ille. hoc ubi fit, ibi non uere uiuitur.
Tu illum, numquam ostendisti, quanti penderes:
Nec tibi ille est credere ausus quae est aequom patri.
Quod si esset factum, haec numquam euenissent tibi.
ME. *Ità res est, fateor: peccatum a me maximum est.*
CH. *Menedeme, at porro recte spero: illum tibi*
Saluum affuturum esse hic confido propediem.

ME. *Vtinam dij ita faxint*. C. *facient. nunc, si commodum est,*

Dionysia hic sunt, hodie apud me sis uolo.

ME. *Non possum*. C. *cur non? quaeso tandē aliquantulū*

Tibi parce: idem absens facere te hoc uolt filius.

ME. *Non conuenit, qui illum ad laborem impulerim,*

Nunc me ipsum fugere. C. *siccine est sententia?*

ME. *Sic*. CH. *bene uale*. ME. *& tu*. CH. *lacrumas excussit mihi,*

Miseretq. me eius: sed, ut diei tempus est,

Monere oportet me hunc uicinum Phaniam,

Ad cenam ut ueniat: ibo, ut uisam si domi est.

Nil opus fuit monitore: iamdudum domi,

Aiunt, praesto apud me esse: egomet conuiuas moror:

Ibo adeo hinc intro. sed quid crepuerunt fores?

Hinc a me quisnam egreditur? huc concessero.

ACTVS PRIMI SCENA II.

CLITIPHO, CHREMES.

NIHIL *adhuc est, quod uereare Clinia:*

haudquaquam etiam cessant:

Et illā simul cū nuncio tibi hic ego affuturā

Hodie, scio. proin tu sollicitudinem istā falsam, quae te

Excruciat, omittas. CH. *quicum loquitur filius?* CL. *pater adest,*

Quem uolui. adibo. pater opportune aduenis:

CH. *Quid est?* CL. *hunc Menedemum nosti ne nostrum uicinum?* CH. *probe:*

CLI. *Huic filium scis esse?* CH. *audiui, in Asia.* CLI. *non est pater, apud*
Nos est. CH. *quid ais?* CLI. *uenientem, e naui egre dientem adduxi illico*
Ad cenam: nam mihi magna cum eo iam inde usque a pueritia
Semper fuit familiaritas. CH. *uoluptatem magnam nuncias.*
Quàm uellem Menedemum inuitatum, ut nobiscum hodie esset amplius,
Vt hanc laetitiã nec opinâti primus ei obijcerẽ domi:
Atque etiam nunc tempus est. CLI. *caue faxis: non est opus pater.*
CH. *Quapropter?* CLI. *quia enim incertum est etiam, quid se faciat. modo uenit.*
Timet omnia, patris iram, & animum amicae se erga ut sit suae.
Eam misere amat. propter eam haec turba, atque abitio euenit. CH. *scio.*
CLI. *Nunc seruolum ad eam in urbem misit, & ego nostrum una Syrum.*
CH. *Quid narrat?* CLI. *quid ille? se miserum esse.* CH. *miserum? quem minu' credere est?*
Quid relliqui est, quin habeat, quae quidem in homi ne dicuntur bona?
Parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, ditias:
Atque haec perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet:

Qui

Qui uti scit, ei bona; illi, qui non utitur recte, mala.

CLI. *Immo ille senex fuit importunus semper: & nunc nihil magis*
Vereor, quàm ne quid in illum iratus plus satis faxit pater.

CH. *Ille ne? sed reprimam me: nam, in metu esse hunc, illi est utile.*

CLI. *Quid tute tecum?* CH. *dicam. ut ut erat, mansum tamen oportuit,*
Fortasse aliquáto iniquior erat, praeter eius lubidiné:
Pateretur: nam quem ferret, si parenetm non ferret suum?
Hunccine erat aequom ex illius more, an illum ex huius uiuere? &
Quod illum insimulant durum, id non est: nam parentum iniuriae
Vniusmodi sút ferme, paullo qui est homo tolerabilis.
Scortari crebo nolunt: nolunt crebro conuiuarier:
Praebent exigue sumptum: & ea sunt tamen ad uirtutem omnia.
Verú ubi animus semel se cupiditate deuinxit mala,
Necesse est Clitipho consilia consequi consimilia. hoc
Scitum est, periclum ex alijs facere, tibi quod ex usu siet.

CLI. *Ita credo.* CH. *ego ibo hinc intro, ut uideam, nobis quid cenae siet.*
Tu, ut tempus est diei, uide, sis, ne quò hinc abeas longius.

CLI. *Quàm iniqui sunt patres in omnes adolescentes iu-*

iudices:

Qui aequom esse censent, nos iam a pueris illico nasci senes,

Neque illarũ affines rerũ esse, quas fert adolescentia.

Ex sua libidine moderantur, quae est nunc, non quae olim fuit.

Mihi si umquã filius erit, nae ille facili me utetur patre.

Nam & cognoscendi, & ignoscendi dabitur peccati locus:

Non ut meus, qui mihi per alium ostendit suam sententiam.

Perij: is mihi, ubi adbibit plus paullo, sua quae narrat facinora.

Nunc ait: periclũ ex alijs facito, tibi quod ex usu siet:

Astutus. nae ille haud scit, quàm mihi nunc SVRDO NARRET FABVLAM.

Magis nunc me amicae dicta stimulant: da mihi, atque affer mihi:

Cui quid respondeam, nil habeo: neque quisquam est miserior:

Nam Clinia hic, etsi is quoque suarum rerum satagit, attamen

Habet bene ac pudice eductam, ignaram artis meretriciae.

Mea est potẽs, procax, magnifica, sumptuosa, nobilis.

Tum, quod dem ei, recte est. nam, nihil esse mihi, relligio est dicere.

Hoc ego mali non pridem inueni: neque etiam dum scit pater.

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCENA I.

CLINIA, CLITIPHO.

SI MIHI *secundae res de amore meo essent, iamdudum scio*
Venissent: sed uereor, ne me absente mulier hic corrupta sit.
Concurrunt multae opiniones, quae mihi animum exaugeant;
Occasio, locus, aetas, mater sub imperio cuius est, mala;
Cui nihil praeter pretium iam dulce est. CLIT. *Clinia.* CLIN. *hei misero mihi.*
CLIT. *Etiam caues, ne uideat forte hinc te a patre aliquis exiens?*
CLIN. *Faciam: sed nescio quid profecto mihi animu' praesagit mali.*
CLIT. *Pergin' istuc prius diiudicare, quàm scis quid ueri siet?*
CLIN. *Si nihil mali esset, iam hic adessent.* CLIT. *iam adeunt.* CLIN. *quando istuc erit?*
CLIT. *Non cogitas hinc longius abesse? & nosti mores mulierum:*
Dum moliuntur, dum comuntur, annus est. CLIN. *o Clitipho,*
Timeo. CLIT. *respira: eccum Dromonem cum Syro: una adsunt tibi.*

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCENA II.

SYRVS, DROMO, CLINIA, CLITIPHO.

SY. IN' *tu?* DR. *sic est*. SY. *uerum interea dum sermones caedimus,*
Illac sunt relictae. CLIT. *mulier tibi adest, audin' Clinia?*
CLIN. *Ego uero audio nunc demum, & uideo, & ualeo Clitipho.*
CLIT. *Minime mirum: adeo impeditae sunt: ancillarum gregem*
Ducunt secum. CLIN. *perij, unde illi sunt ancillae?* CLIT. *men' rogas?*
SY. *Non oportuit relictas: portant quid rerũ?* CLIN. *hei mihi?*
SY. *Aurum, uestem: & uespera scit, & non nouerunt uiam.*
Factũ a nobis stulte est. abi dum tu Dromo illis obuiã
Propere: quid stas? CLIN. *uae misero mihi, quanta de spe decidi.*
CLIT. *Quid istuc? quae res te solicitat autem?* CLIN. *rogitas quid siet?*
Viden' tu ancillas, aurum, uestem? quam cum una hic ancillula
Ego reliqui. unde ea esse censes? CLIT. *uah, nunc demum intellego.*
SY. *Dij boni, quid turbae est? aedes nostrae uix capiẽt, scio.*
Quid

Quid comedent? quid ebibent? quid seni erit nostro miserius?

Sed uideo, eccos, quos uolebam. CLIN. *o Iuppiter, ubinam est fides?*

Dum ego propter te errans patria careo demens, tu interea loci

Collocupletasti te Antiphila, & me in his deseruisti malis,

Propter quam in summa infamia sum, & meo patri minu' sum obsequens:

Cuius nunc pudet me, & miseret, qui harum mores cantabat mihi,

Monuisse frustra: neque potuisse umquam me ab hac expellere,

Quod nunc faciam tamen: cum gratum mihi esse potuit, nolui,

Nemo est miserior me. SY. *hic de nostris uerbis errat uidelicet,*

Quae hic sumus locuti, Clinia, aliter tuum amorem, atque est, accipis:

Nam et uita est eadem, et animus te erga idē ac fuit,

Quantum ex ipsa re coniecturam fecimus.

CLIN. *Quid est obsecro? nam mihi nunc nihil rerum omnium est,*

Quod malim, quàm me hoc falso suspicarier.

SY. *Hoc primum, ut ne quid huius ignores: anus*

Quae est dicta mater esse ei antehac, non fuit:

Ea obijt mortem: hoc ipsa in itinere alterae

Dū narrat, forte audiui. CLIT. *quaenam est altera?*

SY.

SY. *Mane, hoc, quod coepi, primum enarrem Clitipho:*
Post istuc ueniam. CLIT. *propera.* SY. *iam primum omnium,*
Vbi uentum ad aedes est, Dromo pultat fores:
Anus quaedam prodit: haec ubi aperuit ostium:
Continuo hic se coniecit intro, ego consequor:
Anus foribus obdit pessulum, ad lanam redit.
Hinc sciri potuit, aut nusquam alibi, Clinia,
Quo studio uitam suam te absente exegerit:
Vbi de improuiso est interuentum mulieri.
Nam ea res dedit tum existumandi copiam
Quotidianae uitae consuetudinem;
Quae, cuiusque ingenium ut sit, declarat maxume.
Texentem telam studiose ipsam offendimus,
Mediocriter uestitam ueste lugubri,
Eius anuis caussa opinor, quae erat mortua,
Sine auro tum ornatam, ita uti quae ornantur sibi,
Nulla re malas expolitam muliebri:
Capillus passus, prolixus, circum caput
Reiectus neglegenter, pax. CLIN. *Syre mi obsecro*
Ne me in laetitiam frustra conijcias. SY. *anus*
Subtegmen nebat: praeterea una ancillula
Erat: ea texebat una pannis obsita,
Neglecta, immunda illuuie. CLIT. *si haec sunt Clinia*
Vera, ita uti credo; quis te est fortunatior?
Scin' hanc, quam dicit sordidatam & sordidam?
Magnum hoc quoque signum est dominam esse extra noxiam,
Cum eius tam negleguntur internuncij.

Nam

Nam disciplina est eiusdem, munerarier
Ancillas, primum ad dominas qui affectant uiam.
CLIN. *Perge obsecro te, & caue ne falsam gratiam*
Studeas inire. quid ait, ubi me nominas?
SY. *Vbi dicimus rediisse te, & rogare uti*
Veniret ad te; mulier telam deserit
Continuo, & lacrumis opplet os totum sibi; ut
Facile scires desiderio id fieri tuo.
CLIN. *Prae gaudio (ita me dii ament) ubi sim nescio.*
Ita timui. CLIT. *at ego nihil esse scibam Clinia.*
Agedum uicissim Syre, dic quae illa est altera.
SY. *Adducimus tuam Bacchidem.* CLIT. *hem, quid Bacchidem?*
Eho, sceleste quò illam adducis? S. *quò illam ego? ad nos scilicet.*
CLIT. *Ad patrem ne?* S. *ad eum ipsum.* CLIT. *o hominis impudentem audaciam.* SY. *heus*
Tu, non fit sine periculo facinus magnum, & memorabile.
CLIT. *Hoc uide: in mea uita tu tibi laudem is quaesitum scelus:*
Vbi si paullulum modo quid te fugerit, ego perierim.
Quid illo facias? S. *at enim,* CLIT. *quid enim?* S. *si sinas, dicam.* CLIN. *sine.*
CLIT. *Sino.* S. *ita res est, haec nunc quasi cum.* CLIT. *quas, malum, ambages mihi*
Narrare occipit? CLIN. *Syre, uerum hic dicit: mitte: ad rem redi.*
S. *Enimuero reticere nequeo: multimodis iniurius*

Cli-

Clitipho est : neque ferri potis est. CLI. *audiendum hercle est : tace.*

SY. *Vis amare : uis potiri : uis, quod des illi, effici.*
Tuum esse in potiundo periculum non uis. haud stulte sapis :
Siquidem id sapere est, uelle te id, quod non potest contingere.
Aut haec cum illis sunt habenda, aut illa cum his amittenda sunt.
Harum duarũ condicionum nunc utram malis, uide:
Etsi consilium, quod cepi, rectum esse & tutum scio :
Nam tua apud patrem amica tecum sine metu ut sit, copia est :
Tum, illi argentum quod pollicitu' es, eadem hac inueniam uia :
Quod ut efficerem, orando surdas iam aures reddideras mihi.
Quid aliud tibi uis? CLIT. *siquidem hoc fit.* S. *siquidem experiundo scies.*

CLIT. *Age age, cedo istuc tuum consilium quid id est?* S. *assimulabimus,*
Tuam amicam, huius esse amicam, CLIT. *pulchre: cedo : quid hic faciet sua?*
An ea quoque huius dicetur, si haec una dedecori est parum?

SY. *Immo ad tuam matrem deducetur.* CL. *quid eò?* S. *longum est Clitipho,*
Tibi si narrem, quam ob rem id faciam : uera caussa est. CLIT. *fabulae :*

Nihil

Nihil sati' firmi uideo, quam ob rem accipere hunc
mihi expediat metum.
SY. *Mane, habeo aliud, si istuc metuis, quod ambo confiteamini*
Sine periclo esse. CLIT. *huiusmodi, obsecro, aliquid*
repperi. S. *maxume.*
Ibo obuiam hinc: dicam, ut reuortantur domum.
CLIT. *hem,*
Quid dixti? S. *ademptum tibi iam faxo omnẽ metũ,*
IN AVREM *utramuis otiose ut dormias.*
CLIT. *Quid ago nunc?* CLIN. *tu' ne? quod boni.*
CLIT. *Syre, dic modo*
Verum. S. *age modo: hodie sero: ac nequidquã uoles.*
CLIN. *Datur modo: fruere dum licet: nam nescias,*
Eiu' sit potestas posthac, an numquam tibi.
CLIT. *Syre inquam.* S. *perge porro, tamen istuc ago.*
CLIT. *Verum hercle istuc est, Syre, Syre inquam, heus*
heus Syre.
SY. *Concaluit: quid uis?* CLIT. *redi, redi.* S. *adsum,*
dic, quid est?
Iam hoc quoque negabis tibi placere. CLIT. *immo*
Syre
Et me, & meum amorem, & famam permitto tibi,
Tu es iudex: ne quid accusandus sis, uide.
SY. *Ridiculum est, istuc me admonere Clitipho:*
Quasi istic minor mea res agatur, quàm tua.
Hic si quid nobis forte aduorsi euenerit,
Tibi erunt parata uerba, huic homini uerbera.
Quapropter neutiquam haec res neglectu est mihi.

Sed istum exora, ut suam esse assimulet. CLI. *scilicet,*
Facturum me esse. in eum iam res rediit locum,
Vt sit necesse. CLIT. *merito amo te Clinia.*
CLIN. *Verú illa ne quid titubet.* S. *perdocta est probe,*
CLIT. *At hoc demiror, qui tam facile potueris*
Persuadere illi, quae solet quos spernere?
SY. *In tempore ad eam ueni; quod rerum omnium est*
Primum: nam misere quendam offendi ibi militem.
Eiu' noctem orantem, haec arte tractabat uirum,
Cupidum ut illius animum inopia incenderet,
Eademq. ut apud te esset ob hoc quamgratissima.
Sed heus tu uide sis, ne quid imprudens ruas.
Patrem nouisti, ad has res quàm sit perspicax:
Ego te autem noui, quàm esse soleas impotens.
Inuersa uerba, euersas ceruices tuas,
Gemitus, screatus, tussis, risus, abstine,
CLIT. *Laudabis.* SY. *uide sis.* CLIT. *tutemet mirabere.*
SY. *Sed quàm cito sunt consecutae mulieres?*
CLIT. *Vbi sunt? cur retines?* S. *iam nunc haec non est tua,*
CLIT. *Scio, apud patrem, at nunc interim.* S. *nihilo magis.*
CLIT. *Sine.* S. *non sinam inquam,* CLIT. *quaeso paullisper,* S. *ueto.*
CLIT. *Saltem salutare.* S. *abeas, si sapis,* CLIT. *eo, quid*
Istic? S. *manebit,* CLIT. *o felicem hominem.* S. *ambula,*

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCENA III.

BACCHIS, ANTIPHILLA, CLINIA, SYRVS.

B. DEPOL *Antiphila mea laudo te, et fortunatam iudico,*
AE
Id cum studuisti, isti formae mores ut consimiles forent:
Minimeq. (ita me dij ament) miror, si te sibi quisque expetit.
Nam mihi, quale ingenium haberes, fuit indicio oratio tua.
Et cum egomet nunc mecum in animo uitam tuam considero,
Adeoq. uostrarum omnium, uolgus quae ab sese segregant.
Et uos esse istiusmodi, & nos non esse, haud mirabile est.
Nam uobis expedit esse bonas: nos, quibus cum res est, non sinunt.
Quippe forma impulsi nostra nos amatores colunt:
Haec ubi immutata est, illi suú animú aliò conferunt.
Nisi prospectum est interea aliquid nobis, desertae uiuimus.
Vobis cú uno simul ubi aetaté agere decretum est uiro,
Cuius mos maxume est consimilis uostrum; hi se ad uos applicant;
Hoc beneficio utrique ab utrisque uero deuincimini;
Vt núquá ulla amori uostro incidere possit calamitat.

AN. *Nescio alias: me scio quidem semper fecisse sedulo,*
Vt ex illius commodo meum compararem commodum. CLIN. *ah.*
Ergo mea Antiphila tu nunc sola reducem me in patriam facis.
Nam, dum abs te absum, omnes mihi labores fuere, quos cepi, leues,
Praeterquam tui carendum quòd erat. S. *credo.* CLI. *Syre, uix suffero.*
Hoccine me miserũ non licere meo modo ingenio frui?
SY. *Immo, ut patrem tuum uidi esse habitum, diu etiam duras dabit.*
B. *Quisnam hic adolescens est, qui intuitur nos?* A. *ah, retine me obsecro.*
B. *Amabo, quid tibi est?* A. *disperij.* B. *perij misera, quid stupes*
Antiphila? A. *uideon' Cliniam, an non?* B. *quem uides?* CLI. *salue anime mi.*
A. *O mi exspectate Clinia, salue.* CLIN. *ut uales?*
A. *Saluom uenisse gaudeo.* CLIN. *teneo ne te*
Antiphila, animo exoptata maxume meo?
SY. *Ite intro: nam uos iamdudum exspectat senex.*

ACTVS TERTII SCENA I.

CHREMES, MENEDEMVS.

CH. LVCISCIT *hoc iam: cesso pultare ostium*
Vicini? primum ex me ut sciat, sibi filium
Re-

Rediisse. etsi adolescentem hoc nolle intellego.
Verum, cum uideam miserum hunc tam excruciarier
Eiu' abitu, celem tam insperatum gaudium,
Cum illi nihil pericli ex indicio siet?
Haud faciam: nam, quod potero, adiutabo senem,
Ita ut filium meum amico, atque aequali suo
Video inseruire, & socium esse in negotiis.
Nos quoque senes est aequom senibus obsequi.

ME. *Aut ego profecto ingenio egregie ad miseriam*
Natus sum, aut illud falsum est, quod uolgo audio
Dici, DIEM *adimere aegritudinem hominibus:*
Nam mihi quidem quotidie augescit magis
De filio aegritudo; & quanto diutius
Abest, magi' cupio tanto, & magis desidero.

CH. *Sed ipsum egressum foras uideo: adibo, alloquar.*
Menedeme salue: nuncium apporto tibi,
Cuius maxume te fieri participem cupis.

ME. *Numquidnam de gnato meo audisti Chreme?*

CH. *Valet, atque uiuit.* M. *quaeso, ubinam?* C. *apud me domi.*

ME. *Meus gnatus?* C. *sic est.* M. *uenit?* C. *certe.* M. *Clinia*
Meus uenit? C. *dixi.* M. *eamus, duc me ad eum obsecro.*

CH. *non uolt te scire se rediisse etiam: & tuum*
Conspectum fugitat ob peccatum: tum hoc timet,
Ne tua duritia illa antiqua etiam adaucta sit.

ME. *Non tu ei dixisti, ut essem?* C. *non.* M. *quam ob*

rem Chreme?

CH. *Quia pessume istuc in te, atque in illum consulis,*
Si te tam leni, & uicto esse animo ostenderis.

ME. *Non possum: satis iam, satis pater durus fui.* C. *ah,*
Vehemens in utranque partem Menedeme es nimis,
Aut largitate nimia, aut parsimonia.
In eandem fraudem ex hac re, atque ex illa, incides.
Primum olim potius, commeare filium
Quàm paterere ad mulierculam, quae paullulo
Tum erat contenta, cuiq. erant grata omnia,
Proterruisti hinc. ea coacta ingratijs
Post illa coepit uictum uolgo quaerere.
Nunc, cum sine magno intertrimento non potest
Haberi, quiduis dare cupis. nam, ut tu scias,
Quàm ea nunc instructa pulchre ad perniciem siet;
Primum, iam ancillas secum adduxit plus decem,
Oneratas ueste, atque auro. satrapes si siet,
Sufferre amator numquam eius sumptus queat,
Nedum tu possis. M. *est ne ea intus?* C. *sit rogas?*
Sensi: nam ei unam cenam, atque eius comitibus
Dedi: quòd si iterum mihi sit danda, actum siet:
Nam, ut alia omittam, pitissando modo mihi
Quid uini absumpsit? sic, hoc, dicens, asperum
Pater est: hoc aliud lenius, sodes, uide.
Releui dolia omnia, omnes serias:
Omnes habui sollicitos: atque haec una nox:
Quid te futurum censes, quem assidue exedent?
Sic me dij amabunt; ut tuarum miseritum est
Menedeme fortunarum. M. *faciat, quod lubet:*

Su-

Sumat, consumat, perdat: decretum est pati:
Dum illum modo habeam mecũ. C. *si certum est tibi*
Sic facere, illud permagni referre arbitror,
Vt nescientem sentiat te id sibi dare.
M. *Quid faciam?* C. *quiduis potius, quàm quod cogitas:*
Per alium quemuis ut des, falli te sinas
Technis per seruolum: etsi subsensi id quoque,
Illos ibi esse, & id inter se agere clanculum.
Syru' cum illo uostro consusurrat: conferunt
Consilia adolescentes: & tibi perdere
Talentum hoc pacto satius est, quàm illo minam.
Non nunc pecunia agitur, sed illud, quo modo
Minimo periclo id demus adolescentulo.
Nam si semel tuum animum is intellexerit,
Prius proditurum te tuam uitam, & prius
Pecuniam omnem, quàm abs te amittas filium: hui,
Quantam fenestram ad nequitiam patefeceris.
Tibi autem porro ut non sit suaue uiuere.
*N*AM DETERIORES *omnes sumus licentia.*
Quodcumque inciderit in mentem, uolet: neque id
Putabit, prauom, an rectum, quod petet, fiet.
Tu, rem perire, & ipsum, non poteris pati.
Dare denegaris: ibit ad illud illico,
Quo maxume apud te se ualere sentiet,
Abiturum se abs te esse illico minabitur.
ME. *Videre uerum, atque ita uti res est, dicere.*
CH. *Somnum hercle ego hac nocte oculis non uidi meis,*
Dum id quaero, tibi qui filium restituerem.

ME. *Cedo dextram: porro te oro, idem ut facias Chreme.*
CH. *Paratus sum.* ME. *scin', quid nunc te facere uolo?*
CH. *Dic.* M. *quod sensisti illos me incipere fallere,*
Id ut maturent facere. cupio illi dare,
Quod uolt: cupio ipsum iam uidere. CH. *operam dabo.*
Syrus est prehendendus atque adhortandus mihi.
A me nescio quis exit: concede hinc domum,
Ne nos inter nos congruere sentiant.
Paullum hoc negoti mihi obstat: Simus, & Crito
Vicini nostri hic ambigunt de finibus:
Me cepere arbitrum: ibo, ac dicam, ut dixeram,
Operam daturum me, hodie non posse his dare.
Continuo hic adero. ME. *ita quaeso. dij uostram fidé,*
Itan' COMPARATAM *esse hominum naturam omnium,*
Aliena melius ut uideant, & iudicent,
Quam sua? an eo fit, quia in re nostra aut gaudio
Sumus praepediti nimio, aut aegritudine:
Hic mihi nunc quanto plus sapit, quàm egomet mihi?
CH. *Dissolui me, otiosus operam ut tibi darem.*

ACTVS TERTII SCENA II.

SYRVS, CHREMES.

SY. HAC *illac circumcursa: inueniendū est tamē*
Argentum, intendéda in senem est fallacia.
CH. *Num me fefellit, hosce id struere? uidelicet*
Est Cliniae ille seruus tardiusculus:
Iccirco huic nostro tradita est prouincia.

SY. *Quis hic loquitur. perij, numnam haec audijt?* CH.
Syre. SY. *hem.*
CH. *Quid tu istic?* SY. *recte. equidẽ te demiror Chreme*
Tam mane, qui here tantum biberis. CH. *nihil nimis.*
SY. *Nihil, narras? uisa uero est, quod dici solet,*
AQVILAE SENECTVS. CH. *eia.* SY. *mulier commoda, &*
Faceta haec est meretrix. CH. *sane idem uisa est mihi.*
SY. *Et quidem hercle forma luculenta.* CH. *sic satis.*
SY. *Ita non ut olim, sed uti nunc, sane bona:*
Minimeq. miror, Clinia hanc si deperit:
Sed habet patrem quendam auidum, miserum, atque aridum,
Vicinum hunc: nostin'? at quasi is non ditijs
Abundet, gnatu' eius profugit inopia.
Scin' esse factum, ut dico? CH. *quid ego nesciam?*
Hominem pistrino dignum. SY. *quem?* CH. *istum seruolum*
Dico adolescentis. SY. *Syre tibi timui male.*
CH. *Qui passus est id fieri.* SY. *quid faceret?* CH. *rogas?*
Aliquid reperiret, fingeret, fallacias,
Vnde esset adolescenti, amicae quod daret,
Atque hunc difficilem inuitum seruaret senem.
SY. *Garris.* CH. *haec facta ab illo oportebant Syre.*
SY. *Eho quaeso laudas qui heros fallunt?* CH. *in loco,*
Ego uero laudo. SY. *recte sane.* CH. *quippe quia*
Magnarum saepe id remedium aegritudinum est:
Iam huic mansisset unicus gnatus domi:
SY. *Ioco ne an serio illaec dicat, nescio,*

Nisi

Nisi mihi quidem addit animum, quo lubeat magis.

CH. *At nunc quid exspectat Syre? an, dum hinc denuo*
Abeat, cum tolerare huius sumptus non queat?
Nonne ad senem aliquam fabricam fingit? SY. *stolidus est.*

CH. *At te adiutare oportet adolescentuli*
Caussa. SY. *equidem facile facere possum, si iubes:*
Etenim, quo pacto id fieri soleat, calleo.

CH. *Tanto hercle melior.* SY. *non est mentiri meum.*

CH. *Face ergo.* SY. *at heus tu, facito dum eadem haec memineris,*
Si quid huius simile forte aliquando euenerit,
Vt sunt humana, tuus ut faciat filius.

CH. *Non usus ueniet, spero.* S. *spero hercle ego quoque:*
Neque eo nunc dico, quòd quidquam illum senserim:
Sed si quid, ne quid. quae sit eius aetas, uides:
Et nae ego te, si usus ueniat, magnifice Chreme
Tractare possim. CH. *de istoc, cum usus uenerit,*
Videbimus quid opus sit: nunc istuc age.

SY. *Numquam cōmodius umquam herum audiui loqui,*
Nec, cum malefacere crederem mi impunius
Licere. quisnam a nobis egreditur foras?

ACTVS TERTII SCENA III.

CHREMES, CLITIPHO, SYRVS.

CH. QVID *istuc, quaeso? qui istic mos est Clitipho? ita ne fieri*
Oportet? CLIT. *Quid ego feci?* CH. *uidin' ego*

ego te modo manum in ſinum huic
Meretrici inſerere? SY. acta eſt res, perij. CLI. me
ne? CH. hiſce oculis, ne nega.
Facis adeo indigne iniuriam illi, qui non abſtineas
manum:
Nam iſtaec quidem contumelia eſt, hominem amicum ad te recipere,
Atque eius amicam ſubagitare: uel here in uino, quàm immodeſtus
Fuiſti? S. factum eſt. CH. quàm moleſtus? ut equidẽ,
Ita me dij ament, metui quid futurum denique eſſet: noui ego
Animos amantiũ: grauiter aduortũt, quae nõ cẽſeas.
CL. At mihi fides apud hunc eſt, nihil me iſtius factu-
rum pater.
C. Eſto: at certe cõcedas ab eorũ ore aliquãtiſper aliquò.
Libido multa fert: ea prohibet facere tua praeſentia.
Ego de me facio coniecturam. nemo eſt meorum amicorum hodie,
Apud quem expromere omnia mea occulte Clitipho audeam.
Apud alium prohibet dignitas: apud alium ipſius facti piget,
Ne ineptus, ne proteruos uidear. quod illum facere credito.
Sed noſtrum eſt intellegere, utcumque, atque ubicumque opus ſit, obſequi.
SY. Quid iſtic narrat? CLIT. perij. SY. Clitipho, haec ego praecipio tibi:

Hominis es frugi & temperantis functus officium. CLIT. *tace*

Sodes. SY. *recte sane.* CH. *Syre pudet me.* SY. *credo: neque id iniuria.*

Quin mihi molestum est. CLIT. *pergin'?* SY. *hercle uerum, dico quod uidetur.*

CLI. *Non ne accedam ad illos?* CH. *eho quaeso, una accedundi uia est?*

SY. *Actum est: hic se prius indicarit, quàm ego argentum effero. Chreme,*

Vin' tu homini stulto mihi auscultare? CH. *quid faciam?* SY. *iube hunc:*

Abire hinc aliquò. CLIT. *quò ego hinc abeam?* SY. *quo? quò lubet: da illis locum:*

Abi deambulatum. CLIT. *deambulatum, quo?* SY. *uah, quasi desit locus.*

Abi sane istac, istorsum, quò uis. CH. *recte dicit: censeo.*

CLI. *Dij te eradicent Syre, qui me istinc extrudis.* SY. *at tu pol tibi*

Posthac comprimito istas manus.

Censen' uero? quid illum porro credis facturum Chreme,

Nisi eum, quantum dij dant tibi opis, seruas, castigas, mones?

CH. *Ego istuc curabo.* SY. *atqui nunc here hic tibi asseruandus est.*

CH. *Fiet.* SY. *si sapias: nam mihi iam minu' minusq. obtemperat.*

CH.

CH. *Quid tu? ecquid de illo, quod dudum tecum egi, egisti Syre? aut*
Repperisti quod placeat, an nondum etiam? SY. *de fallacia?*
Inuenta est, inueni quandam nuper. CH. *frugi es: cedo, quid id est?*
SY. *Dicam: uerum, ut aliud ex alio incidit.* CH. *quidnam Syre?*
SY. *Pessuma haec est meretrix.* CH. *ita uidetur.* SY. *immo, si scias.*
Hoc uide; quod incept et facinus. Fuit quaedam anus Corinthia
Hic: huic drachmarum argenti haec mille dederat mutuum.
CH. *Quid tum?* SY. *ea mortua est: reliquit filiam adolescentulam:*
Ea relicta huic arrhaboni est pro illo argento. CH. *intellego.*
SY. *Hanc secum huc adduxit, eaq. est nunc ad uxorem tuam.*
CH. *Quid tum?* SY. *Clinia orat, sibi uti nunc det illam. illi tamen*
Post daturum mille nummum. poscit. CH. *& poscit quidem?* SY. *hui*
Dubium id est? CH. *ego sic putaui. quid nunc facere cogitas?*
SY. *Ego ne? ad Menedemum ibo: dicam hanc esse captam e Caria,*
Ditem, & nobilem: si redimat, magnum inesse in ea

ea lucrum.

CH. *Erras.* SY. *quid ita?* CH. *pro Menedemo nunc tibi ego respondeo:*

Non nemo. quid ais? SY. *optata loquere.* CH. *atqui non est opus.*

SY. *Non opus est?* CH. *non hercle uero.* SY. *qui? istuc miror.* CH. *iam scies.*

Mane mane, quid est, quòd tam a nobis grauiter crepuere fores?

ACTVS QVARTI SCENA I.

SOSTRATA, CHREMES, NVTRIX, SYRVS.

SO. N I S I *me animus fallit, hic profecto est anulus, quem ego suspicor,*

Is, qui cum exposita est gnata. CH. *quid uolt sibi Syre haec oratio?*

SO. *Quid est? is ne tibi uidetur?* NV. *dixi equidem, ubi ostendisti, illico,*

Eum esse. SO. *at ut sati' contemplata modo sis mea nutrix.* NV. *satis.*

SO. *Abi nunc iam intro: atque, illa si iam lauerit, mihi nuncia.*

Hic ego uirum interea opperibor. SY. *te uolt: uideas quid uelit.*

Nescio quid tristis est: non temere est: metuo, quid sit. CH. *quid siet?*

Nae ista hercle magno iam conatu magnas nugas dixerit.

SO. *Ehem mi uir.* CH. *ehem mea uxor.* SO. *te ipsum quaero,* CH. *loquere, quid uelis.*

SO. *Primum te hoc oro, ne quid credas me aduorsum edictum tuum*

Facere ausam. CH. *uis tibi me istuc, etsi incredibile est, credere?*

Credo. SY. *nescio, quid peccati portet haec purgatio.*

SO. *Meministin' me esse grauidam, & mihi te magnopere ineterminatum,*

Si puellam parerem, nolle tolli? C. *scio quid feceris:*

Sustulisti. SY. *si sic factum est domina, ergo heru' damno auctus est.*

SO. *Minime: sed erat hic anus Corinthia haud impura: ei dedi*

Exponendam. CH. *o Iuppiter, tantam esse in animo inscitiam?*

SO. *Perij, quid ego feci?* CH. *at rogitas?* SO. *si peccaui mi Chreme,*

Insciens feci, C. *id quidē ego, etsi tu neges, certe scio,*

Te inscientem, atque imprudentem dicere, ac facere omnia:

Tot peccata in hac re ostēdis. nā iam primum, si meū

Imperium exsequi uoluisses, interemptam oportuit,

Non simulare mortē uerbis, re ipsa spem uitae dare.

Ad id omitto: misericordia, animus maternus: sino.

Quàm bene uero abs te prospectum est: quid uoluisti? cogita:

Nempe anui illi prodita abs te filia est planissume,

Per te uel uti quaestum faceret, uel uti ueniret palá.

Credo

Credo id cogitasti: quiduis satiu' est, dum uiuat modo.
Quid cum illis agas, qui neque ius, neque bonum, atque aequom sciunt,
Melius, peius, prosit, obsit, nil uident, nisi quod lubet?
SO. *Mi Chreme, peccaui fateor: uincor: nunc hoc te obsecro,*
Quanto tuus est animus natu grauior, ignoscentior,
Vt meae stultitiae iustitia tua sit aliquid praesidi.
CH. *Scilicet equidem istuc factum ignoscam: uerum Sostrata*
Male docet te mea facilitas multa. sed istuc quidquid est,
Qua hoc occeptum est caussa, loquere. SO. *ut stulte, & misere omnes sumus*
Relligiosae; cum exponendam do illi, de digito anulum
Detraho; & eum dico ut una cum puella exponeret;
Si moreretur, ne expers partis esset de nostris bonis.
CH. *Istuc recte: conseruasti te, atque illam.* SO. *hic is est anulus.*
CH. *Vnde habes?* SO. *quam Bacchis secum adduxit adolescentulam.* SY. *hem.*
CH. *Quid ea narrat?* SO. *ea lauatum dum it, seruandum mihi dedit*
Anulum. non aduorti primo: at postquam adspexi, illico
Cognoui: ad te exsilij. C. *quid nunc suspicare, aut inuenis*

De

De illa? SO. *nescio, nisi ut ex ipsa quaeras, unde hunc habuerit,*

Si potis est reperiri. SY. *interij: plus spei uideo, quàm uolo:*

Nostra est, ita si est. C. *uiuit ne illa, cui tu dederas?* SO. *nescio.*

CH. *Quid renunciauit olim fecisse?* SO. *id, quod iusserá.*

CH. *Nomen mulieris cedo quod sit, ut quaeratur.* SO. *Philtere.*

SY. *Ipsa est. mirum, ni illa salua est, & ego perij.* CH. *Sostrata*

Sequere me intro hac. SO. *ut praeter spem euenit. quàm timui male,*

Ne nunc animo ita esses duro, ut olim in tollenda, Chreme.

CH. *Non licet hominé esse saepe ita ut uolt, si res nó sinit.*

Nunc ita tempus est mi, ut cupiam filiam: olim nil minus.

SY. *Nisi fallit me animus, haud multum a me aberit infortunium:*

Ita hercle in angustum oppido nunc meae coguntur copiae:

Nisi aliquid uideo, ne esse amicam hanc gnati resciscat senex.

Nam quod sperem de argento, aut posse postulem me fallere,

Nihil est: triumpho, si licet me latere tecto abscedere.

Crucior, bolum tantum mihi ereptum tam subito e faucibus.

Quid agam? aut quid comminiscar? ratio de integro ineunda est mihi.

Nil tá difficile est, quin quaerédo inuestigari possiet.

Quid, si hoc sic incipiam nunc? nihil est. si sic? tantundem egero.

Ac sic opinor: non potest: immo optume. euge optumam habeo.

Retraham hercle, opinor, ad me illud idem fugitiuum argentum tamen.

ACTVS QVARTI SCENA II.

CLINIA, SYRVS.

C. NVLLA *mihi res posthac potest iam interuenire tanta,*

Quae mihi aegritudinem afferat: tanta haec laetitia oborta est.

Dedo patri me nunc iam, ut frugalior sim quàm uolt.

SY. *Nil me fefellit: cognita est, quantum audio huius uerba.*

Istuc tibi ex sententia tua obtigisse laetor.

C. *O mi Syre, audistin' obsecro?* S. *quid ni? qui usque una affuerim.*

C. *Cui aeque audisti cómodi quidquam euenisse?* S. *nulli.*

C. *Atque, ita me dij ament, ut ego nunc non tam meapte caussa*

Laetor, quàm illius: quam ego scio esse honore quouis dignam.

SY. *Ita credo: sed nunc Clinia age, da te mihi uicissim:*

Nam

Ná amici quoque res est uidéda, in tuto ut collocetur,
Ne quid de amica nunc senex. CLIN. *o Iuppiter.*
S. *quiesce.*

CLIN. *Antiphila mea nubet mihi.* S. *siccine me interloquere?*

CLIN. *Quid faciam Syre mi? gaudeo: fer me.* S. *fero hercle uero.*

CLIN. *Deorum uitam adepti sumus.* S. *frustra operam hanc opinor sumo.*

CLIN. *Loquere, audio.* S. *at iam hoc non ages.* CLIN. *agam.* S. *uidendum est, inquam,*
Amici quoque res Clinia tui in tuto ut collocetur:
Nam si nunc a nobis abis, & Bacchidé hic relinquis,
Noster resciscet illico esse amicam hanc Clitiphonis:
Si abduxeris, celabitur itidem, ut celata adhuc est.

CLIN. *At enim istoc nihil est magis Syre meis nuptijs aduorsum:*
Nam quo ore appellabo patrem? tenes, quid dicam?
SY. *quid ni?*

CLIN. *Quid dicam? quam caussam afferam?* SY. *quin nolo mentiare:*
Aperte, ita ut res sese habet, narrato. CLIN. *quid ais?* SY. *iubeo*
Illam te amare, & uelle uxorem hanc esse Clitiphonis.

CL. *Bonam atque iustam rem oppido imperas, & factu facilem.*
Et scilicet iam me hoc uoles patrem exorare, ut celet
Senem uostrum. SY. *immo ut recta uia rem narret ordine omnem.* CL. *hem,*

Satin' sanus es, & sobrius? tu quidem illum plane prodis:
Nam qui ille poterit esse in tuto, dic mihi?

SY. *Huic equidem consilio palmam do: hic me magnifice effero,*
Qui uim tantam in me, & potestatem habeam tantae astutiae,
Vera dicendo ut eos ambos fallā; ut, cum narret senex
Voster nostro, istam esse amicam gnati, non credat tamen.

OL. *At enim spem istoc pacto rursum nuptiarum omnem eripis:*
Nam dum amicam hanc meam esse credet, non committet filiam.
Tu fortasse, quid me fiat, parui curas, dum illi consulas.

SY. *Quid, malum, me aetatē censes uelle id assimularier?*
Vnus est dies: dū argentum eripio, pax, nihil amplius.

CL. *Tantum sat habes? quid tum quaeso, si hoc pater resciuerit?*

SY. *Quid, si redeo ad illos, qui aiunt, quid si nunc caelum ruat?*

CL. *Metuo, quid agam.* S. *metuis? quasi non ea potestas sit tua,*
Quo uelis in tēpore ut te exsoluas, rem facias palam.

CL. *Age, age, traducatur Bacchis.* S. *optume. ipsa exit foras.*

ACTVS QVARTI SCENA III.

BACCHIS, CLINIA, SYRVS, DROMO, PHRYGIA.

BA. SATI' pol proterue me Syri promissa huc induxerunt,
Decem minas quas mihi dare pollicitus est. quòd si is nunc me
Deceperit; saepe obsecrans me, ut ueniam, frustra ueniet:
Aut, cũ uenturam dixero, et constituero; cũ is certe
Renunciarit; Clitipho cum spe pendebit animi;
Decipiam, ac non ueniam; Syrus mihi tergo poenas pendet.
CL. Sati' scite promittit tibi. S. atqui tu hanc iocari credis?
Faciet, nisi caueo. B. dormiunt: pol ego istos commouebo.
Mea Phrygia audisti, homo iste modo quam uillam demonstrauit
Charini? P. audiui. B. proxumam esse huic fundo ad dextram? P. memini.
B. Curriculo percurre: apud eũ miles Dionysia agitat.
SY. Quid inceptat? B. dic me hic oppido esse inuitam, atque asseruari:
Verum aliquo pacto uerba me his daturam esse, & uenturam.
SY. Perij hercle: Bacchis mane, mane: quò mittis i-

ſtanc quæſo?
Iube, maneat. B. *abi.* S. *quin paratum eſt argentũ.*
B. *quin maneo.*
S. *Atqui iam dabitur.* B. *ut lubet, num ego inſto?* S. *at ſcin' quid ſodes?*
B. *Quid?* S. *tranſeundum nunc tibi eſt ad Menedemũ, & tua pompa*
Eò traducenda eſt. B. *quam rem agi' ſcelus?* S. *ego ne? argentum cudo,*
Quod tibi dem. B. *dignam me putas, quam illudas?* S. *non eſt temere.*
B. *Etiam ne tecum hic res mihi eſt?* S. *minime: tuum tibi reddo.*
B. *Eatur.* S. *ſequere hac. heus Dromo.* D. *quis me uolt?* S. *Syrus.* D. *quid eſt rei?*
S. *Ancillas omnes Bacchidis traduce huc ad uos propere.*
B. *Quam ob rem?* S. *ne quaeras. & ferant, quae ſecum huc attulerunt.*
Sperabat ſumptũ ſibi ſenex eſſe harum abitu leuatũ.
Nae ille haud ſcit, hoc paullum lucri quantum ei damni apportet.
Tu neſcis id quod ſcis Dromo, ſi ſapies. D. *mutũ dices.*

ACTVS QVARTI SCENA IV.

CHREMES, SYRVS.

C. ITA *me dij amabunt, ut nunc, Menedemi uicem,*
Miſeret me, tantum deueniſſe ad eum mali.
Il-

Illanccine mulierem alere cum illa familia?
Etsi scio, hosce aliquot dies non sentiet:
Ita magno desiderio fuit ei filius.
Verum ubi uidebit tantos sibi sumptus domi
Quotidianos fieri, nec fieri modum:
Optabit rursum, ut abeat ab se filius.
Syrum optume, eccum. S. *cesso hunc adoriri?* C. *Syre.* S. *hem.*
C. *Quid est?* S. *te mihi ipsum iamdudum optabam dari.*
C. *Videre egisse iam nescio quid cum sene.*
S. *De illo, quod dictum dudum? ac factum reddidi.*
C. *Bonan' fide?* S. *bona hercle.* C. *non possum pati,*
Quin tibi caput demulceam. accede huc Syre:
Faciam boni tibi aliquid pro ista re, ac lubens.
S. *At si scias, quàm scite in mentem uenerit.*
C. *Vah, gloriare euenisse ex sententia?*
S. *Non hercle uero: uerum dico.* C. *dic, quid est?*
S. *Tui Clitiphonis esse amicam hanc Bacchidem*
Menedemo dixit Clinia, & ea gratia
Secum adduxisse, ne tu id persentisceres.
C. *Probe.* S. *dic sodes.* C. *nimium inquam.* S. *immo sic satis.*
Sed porro ausculta quod superest fallaciae.
Sese ipse dicet tuam uidisse filiam:
Sibi complacitam eius formā, postquam adspexerit:
Hanc se cupere uxorē. C. *modo quae inuēta est?* S. *eā:*
Et quidem iubebit posci. C. *quam ob rem istuc Syre?*
Nam prorsus nihil intellego. S. *hui, tardus es.*
C. *Fortasse.* S. *argentum dabitur ei ad nuptias,*

Aurum, atque uestem, qui, tenes ne? CH. *comparet?*
SY. *Id ipsum.* C. *at illi ego nec do, nec despondeo.*
SY. *Non? quam ob rem?* C. *quam ob rem, me rogas?*
homini. S. *ut lubet.*
Non ego perpetuo dicebam illam illi ut dares,
Verum ut simulares. C. *non mea est simulatio:*
Ita tu istaec tua misceto, ne me admisceas.
Egon', cui daturus non sim, ut ei despondeam?
SY. *Credebam.* C. *minime.* S. *scite poterat fieri:*
Et ego hoc, quia dudum tu tantopere iusseras,
Eò coepi. C. *credo.* S. *ceterum equidem istuc Chreme*
Aequi boniq. facio. C. *atqui tum maxume*
Volo te dare operam ut fiat, uerum alia uia.
SY. *Fiat: quaeratur aliud. sed illud quod tibi*
Dixi de argento, quod ista debet Bacchidi,
Id nunc reddendum est illi: neque tu scilicet
Eo nunc confugies: quid mea? num mihi datum est?
Num iussi? num illa oppignerare filiam
Meam me inuito potuit? uerum illud Chreme
Dicunt: ius summum, saepe summa malitia est.
C. *Haud faciam.* S. *immo alijs si licet, tibi non licet.*
Omnes in lauta te & bene parte aucta putant.
CH. *Quin egomet iam ad eam deferam.* S. *immo filium*
Iube potius. CH. *quam ob rem?* S. *quia enim in eum*
suspicio est
Translata amoris. CH. *quid tum?* S. *quia uidebitur*
Magis uerisimile id esse, cum hic illi dabit:
Et simul conficiam facilius ego, quod uolo.
Ipse adeo adest: abi: affer argentum. CH. *effero.*

ACTVS QVARTI SCENA V.

CLITIPHO, SYRVS.

CL. *NVLLA est tam facilis res, quin difficilis siet,*
Quam inuitus facias. uel me haec deambulatio,
Quàm non laboriosa, ad languorem dedit:
Nec quidquam magis nunc metuo, quàm ne denuo
Miser aliquo extrudar hic, ne accedã ad Bacchidem.
Vt te omnes equidem dij, deae, quantum est, Syre
Cum tuo isto inuento, cumq. incepto perduint.
Huiusmodi mi res semper comminiscere,
Vbi me excarnufices. S. *is hinc quo dignus es?*
Quàm paene tua me perdidit proteruitas.
CL. *Vellem hercle factum: ita meritu'.* SY. *meritu'? quo modo?*
Nae me istuc ex te prius audisse gaudeo,
Quàm argentum haberes, quod daturus iam fui.
CL. *Quid igitur dicam tibi uis? abijsti: mihi*
Amicam adduxti, quam non liceat tangere.
SY. *Iam non sum iratus: sed scin' ubi nunc sit tibi*
Bacchis. CL. *apud nos.* SY. *non.* CL. *ubi igitur?* SY. *apud Cliniam.*
CL. *Perij.* SY. *bono animo es: iam argentum ad eam deferes,*
Quod ei es pollicitus. CL. *garris. unde id?* S. *a patre.*
CL. *Ludis fortasse me.* S. *ipsa re experibere.*
CL. *Nae ego fortunatus homo sum. deamo te Syre.*
SY. *Sed pater egreditur. caue, quidquam admiratu' sis,*

Qua caussa id fiat; obsecundato in loco;
Quod imperabit, facito: loquitor paucula.

ACTVS QVARTI SCENA VI.

CHREMES, CLITIPHO, SYRVS.

CH. VBI *Clitipho nunc est?* S. *eccum me, inque.* CL. *eccum hic tibi.*
CH. *Quid rei esset, dixti huic?* S. *dixi pleraque omnia.*
CH. *Cape hoc argentum, ac defer.* S. *hei, quid stas lapis?*
Quin accipis? CL. *cedo sane.* S. *sequere hac me ocyus:*
Tu hic nos, dum eximus, interea opperibere:
Nam nihil est illic, quod moremur diutius.
CH. *Minas quidem iam decem habet a me filia:*
Quas pro alimentis esse nunc duco datas.
Hasce ornamentis consequentur alterae.
Porro haec talenta dotis apposcent duo.
Quàm multa iniusta, ac praua fiunt moribus?
Mihi nunc, relictis rebus, inueniendus est
Aliquis, labore inuenta mea cui dem bona.

ACTVS QVARTI SCENA VII.

MENEDEMVS, CHREMES.

ME. MVLTO *omnium nunc me fortunatissimum*
Factum puto esse gnate, cum te intellego
Resipisse. CH. *ut errat.* ME. *te ipsum quaerebam Chreme:*

Serua,

Serua, quod in te est, filium, & me, & familiam.
CH. *Cedo, quid uis faciam?* ME. *inuenisti hodie filiam.*
CH. *Quid tum?* ME. *hanc uxorem sibi dari uolt Clinia.*
CH. *Quaeso, quid hominis es?* ME. *quid?* CH. *iam ne oblitus es,*
Inter nos quid sit dictum de fallacia,
Vt ea uia abs te argentum auferretur? ME. *scio.*
CH. *Ea res nunc agitur ipsa.* ME. *quid dixti Chreme?*
Erraui. res acta est. quanta spe decidi?
CH. *Et quidem istaec, quae est apud te, Clitiphonis est*
Amica. ME. *ita aiunt.* CH. *& tu credis?* ME. *omnia.*
CH. *Et illum aiunt uelle uxorem, ut, cum despõderim,*
Des qui aurum, ac uestem, atque alia, quae opus sunt, comparet.
ME. *Id est profecto: id amicae dabitur.* CH. *scilicet*
Daturum. M. *ah, frustra igitur gauisus sum miser.*
Quiduis tamen iam malo, quàm hunc amittere.
Quid nunc renunciem abs te responsum Chreme,
Ne sentiat me sensisse, atque aegre ferat?
CH. *Aegre? nimium illi Menedeme indulges.* M. *sine:*
CH. *Inceptum est: perfice hoc mihi perpetuom Chreme.*
CH. *Dic conuenisse, egisse te de nuptijs.*
ME. *Dicam, quid deinde?* CH. *me facturum esse omnia,*
Generum placere: postremo etiam, si uoles,
Desponsam quoque esse dicito. M. *hem, istuc uolueram.*
CH. *Tanto ocyus te ut poscat, & tu id, quod cupis,*
Quamocyssime ut des. M. *cupio.* CH. *nae tu propediè,*
Vt istam rem uideo, istius obsaturabere.
Sed haec ita ut sunt, cautim, & paullatim dabis,
Si

Si sapies. M. *faciã.* C. *abi intro: uide, quid postulent:*
Ego domi ero, si quid me uoles. ME. *sane uolo:*
Nam te scientem faciam, quidquid egero.

ACTVS QVINCTI SCENA I.

MENEDEMVS, CHREMES.

ME. EGO *me non tam astutum, neque ita perspicacem esse id scio:*
Sed hic adiutor meus, & monitor, & praemonstrator Chremes.
Hoc mihi praestat. in me quiduis harũ rerum cõuenit,
Quae sunt dicta in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbeus:
In illum nil potest: nam exsuperat eius stultitia omnia haec.
CH. *Ohe, iam desine deos uxor gratulando obtundere,*
Tuam esse inuentam gnatam; nisi illos tuo ex ingenio iudicas,
Vt nil credas intellegere, nisi idem dictum est centies.
Sed quid iamdudũ interim illic gnatus cessat cũ Syro?
ME. *Quos ais homines Chreme cessare?* CH. *hem, Menedeme aduenis?*
Dic mihi, Cliniae, quae dixi, nunciastin'? ME. *omnia.*
CH. *Quid ait?* ME. *gaudere adeo occepit, quasi qui cupiunt nuptias.*
CH. *Ha, ha, hae.* ME. *quid risisti?* CH. *serui uenere in mentem Syri*
Calliditates. ME. *ita ne?* CH. *uoltus quoque hominum*

num fingit ſcelus.

ME. *Gnatus quòd ſe aſſimulat laetum, id dicis?* CH. *id.* M. *idem iſtuc mihi*

Venit in mentem. CH. *ueterator.* ME. *magi', ſi magi' noris, putes,*

Ita rem eſſe. CH. *ain' tu?* ME. *quin tu auſculta.* C. *mane: priu' hoc ſcire expeto,*

Quid perdideris: nam ubi deſponſam nunciaſti filio,

Continuo inieciſſe uerba tibi Dromonem ſcilicet,

Sponſae ueſtem, aurum, atque ancillas opus eſſe argentum ut dares.

ME. *Non.* CH. *quid non?* ME. *non inquam.* CH. *neque ipſe gnatus?* ME. *nil prorſus Chreme.*

Magis unum etiam inſtare, ut hodie conficerentur nuptiae.

CH. *Mira narras. quid Syrus meus? ne is quidem quidquam?* ME. *nihil.*

CH. *Quamobrem?* M. *neſcio equidem: ſed te miror, qui alia tam plane ſcias.*

Sed tuum ille quoque Syrus idem mire finxit filium,

Vt ne paullulum quidem ſuboleat amicam eſſe hanc Cliniae.

CH. *Quid ais?* M. *mitto iam oſculari, atque amplexari: id nil puto.*

CH. *Quid eſt, quod amplius ſimuletur?* M. *uah.* CH. *quid eſt?* ME. *audi modo.*

Eſt mihi ultimis conclaue in aedibus quoddam retro:

Huc eſt intro latus lectus, ueſtimentis ſtratus eſt.

CH. *Quid poſtquam hoc eſt factum?* ME. *dictum factum*

ctum, huc abijt Clitipho.
CH. *Solus?* ME. *solus.* CH. *timeo.* ME. *Bacchis consecuta est illico.*
CH. *Sola?* ME. *sola.* CH. *perij.* ME. *ubi abiere intro, operuere ostium.* CH. *hem,*
Clinia haec fieri uidebat? ME. *quid ni? una mecum simul.*
CH. *Filij est amica Bacchis Menedeme: occidi.*
ME. *Quamobrem?* CH. *decem dierũ uix mi est familia.*
ME. *Quid? istuc times, quod operam amico ille dat sua?*
CH. *Immo quòd amicae.* ME. *si dat.* CH. *an dubium id tibi est?*
Quemquam ne animo tam comi esse, aut leni putas,
Qui se uidente amicá patiatur suam? M. *ha, ha, hae.*
Quidni? quo uerba facilius dentur mihi.
CH. *Derides? merito mihi nunc ego succenseo.*
Quot res dedere, ubi possem persentiscere,
Ni essem lapis? quae uidi? uae misero mihi.
At nae illud haud inultum, si uiuo, ferent:
Nam iam. ME. *non tu te cohibes? non te respicis?*
Non tibi ego exempli satis sum? CH. *prae iracundia*
Menedeme non sum apud me. ME. *te ne istuc loqui?*
Non ne id flagitium est, te alijs consilium dare,
Foris sapere, tibi non posse auxiliarier?
CH. *Quid faciam?* ME. *id, quod me fecisse aiebas parũ:*
Fac, te esse patrem sentiat: fac, ut audeat
Tibi credere omnia, abs te petere, & poscere,
Ne quam aliam quaerat copiam, ac te deserat.
CH. *Immo abeat potius multo quouis gentium,*

Quàm hic per flagitium ad inopiam redigat patrem:
Nam si illi pergo suppeditare sumptibus
Menedeme, mihi illaec uere ad rastros res redit.
ME. *Quot incommoda tibi in hac re capies, nisi caues?*
Difficilem ostendis te esse, & ignosces tamen
Post, & id ingratum. CH. *ah nescis, quàm doleam.*
ME. *ut lubet.*
Quid hoc, quod uolo, ut illa nubat nostro? nisi quid est,
Quod malis. CH. *immo & gener, & affines placent.*
ME. *Quid dotis dicam te dixisse filio?*
Quid obticuisti? CH. *dotis?* M. *ita dico.* CH. *ah.* ME. *Chreme,*
Ne quid uereare, si est minu': nil dos nos mouet.
CH. *Duo talenta pro re nostra ego esse decreui satis:*
Sed ita dictu opu' est, si me uis saluom esse, & rem, & filium,
Me mea omnia bona doti dixisse illi. M. *quá ré agis?*
CH. *Id mirari te simulato; & illum rogitato simul,*
Quamobrem id faciam. ME. *quin ego uero, quamobrem id facias, nescio.*
CH. *Ego ne? ut illius animum, qui nunc luxuria, & lasciuia*
Diffluit, retundam, redigam, ut, quò se uortat, nesciat.
ME. *Quid agis?* CH. *mitte, ac sine me in hac re gerere mihi morem.* ME. *sino:*
Ita ne uis? CH. *ita.* ME. *fiat.* CH. *age iam, ut uxorem accersat, paret*
Se. hic ita, ut liberos est aequom, dictis confutabitur.
Sed

Sed Syrum. ME. *quid eum?* CH. *ego ne? si uiuo, adeo exornatum dabo,*
Adeo depexum, ut, dum uiuat, meminerit semper mei:
Qui sibi me pro ridiculo, ac delectamento putat.
Non (ita me dij ament) auderet facere haec uiduae mulieri.
Quae in me fecit:

ACTVS QVINCTI SCENA II.

CLITIPHO, MENEDEMVS, CHREMES, SYRVS.

CL. ITA *ne tandem quaeso est Menedeme, ut pater*
Tam in breui spatio omnem de me eiecerit animum patris?
Quodnam ob facinus? quid ego tantum sceleris admisi miser?
Volgo id faciunt. ME. *scito tibi esse grauius multo, ac durius.*
Cui fit. uerum ego haud minus aegre patior id, qui nescio.
Nec rationem capio, nisi quòd tibi bene ex animo uolo. CLI. *hic*
Patrem adstare aiebas? ME. *eccum.* CH. *quid me incusas Clitipho?*
Quidquid ego huius feci, tibi prospexi, & stultitiae tuae.

Vbi

Vbi te uidi animo esse omisso, et, suauia in praesentia
Quae essent, prima habere, neque consulere in longitudinem:
Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut haec posses perdere.
Vbi, cui decuit primo, tibi non licuit: per te mihi dare,
Abij ad proxumos, tibi qui erant, eis commisi, & credidi.
Ibi tuae stultitiae semper erit praesidium Clitipho,
Victus, uestitus, quò in tectum te receptes. CL. *hei mihi.*
CH. *Satius est, quàm te ipso herede haec possidere Bacchidem.*
SY. *Disperij: scelestus quantas turbas conciui insciens?*
CL. *Emori cupio.* CH. *prius quaeso disce, quid sit uiuere.*
Vbi scies, si displicebit uità, tum istoc utitor.
SY. *Here licet ne.* CH. *loquere.* SY. *at tuto.* CH. *loquere.* SY. *quae ista est prauitas,*
Quae ue est amentia, quod peccaui ego, id obesse huic? CH. *ilicet,*
Ne te admisce: nemo accusat Syre te: nec tu arã tibi,
Neque precatorem pararis. SY. *quid agis?* CH. *nil succenseo,*
Nec tibi, nec huic, nec uos est aequũ, quod facio, mihi.
SY. *Abijt. rogasse uellem.* CL. *quid Syre?* SY. *unde mihi peterem cibum.*
Ita nos abalienauit. tibi iam esse ad sororẽ intellego.
CL. *Adeon' rem redijsse, ut periclum etiam fame mihi sit Syre?*

SY. *Modo liceat uiuere, spes est.* CL. *quae?* SY. *nos esurituros satis.*

CL. *Irrides in re tãta, neque me quidquã consilio adiuuas?*

SY. *Immo & ibi nunc sum, & usque dudum id egi, dum loquitur pater:*

Et, quantum ego intellegere possum. CL. *quid?* S. *non abierit longius,*

CL. *Quid id ergo?* SY. *sic est, non esse horum te arbitror.* CL. *quid istuc Syre?*

Satin' sanus es? SY. *ego dicam, quod mi in mentem: tu dijudica.*

Dum istis fuisti solus, dum nulla alia delectatio,

Quae propior esset, te indulgebãt, tibi dabãt: nũc, filia

Postquam est inuenta uera, inuenta est caussa, qua te expellerent.

CL. *Est uerisimile.* SY. *an tu ob peccatum hoc esse illum iratum putas?*

C. *Nõ arbitror.* S. *nũc aliud specta:* MATRES *omnes filijs*

In peccato adiutrices, auxilio in paterna iniuria

Solent esse: id non fit. CL. *uerum. quid ergo nunc faciam Syre?*

SY. *Suspicionem quaere ex illis istam: rem profer palam.*

Si non est uerum, ad misericordiam ambos adduces cito, aut,

Scibis cuius sis. CL. *recte suades: faciam.* SY. *sat recte hoc mihi in*

Mentem uenit: namque adolescens, quàm minima in spe situs erit,

Tam facillime patris pacem in leges conficiet suas.

Etiam

Etiã haud ſcio, an ne uxorẽ ducat, ac Syro nil gratiae.
Quid autem hoc? ſenex exit foras: ego fugio. adhuc quod factum eſt,
Miror non iuſſiſſe illico me arripi. ad Menedemum hinc pergam. eum
Precatorem mihi paro: ſeni noſtro fidei nihil habeo.

ACTVS QVINCTI SCENA III.

SOSTRATA, CHREMES.

S. PROFECTO, *niſi caues tu homo, aliquid gnato conficies mali:*
Idq. adeo miror, qui tam ineptum quidquam potuerit tibi
Venire in mentem mi uir. C. *oh, pergin' mulier eſſe? ullam ne ego*
Rem umquam uolui, quin tu in ea mihi aduerſatrix fueris Soſtrata? at
Si rogitem iam, quid eſt quod peccem, aut quam ob rem id faciam, neſcias.
In quã re nũc tã cõfidẽter reſtas ſtulta? S. *ego neſcio?*
C. *Immo ſcis potius, quàm quidem redeat ad integrum eadem oratio.*
S. *Oh, iniquos es, qui me tacere de re tanta poſtules.*
C. *Non poſtulo: iam loquere. nihilo minus ego hoc faciam tamen.*
S. *Facies?* C. *uerũ.* S. *nõ uides, quãtũ mali ex ea re excites?*
Subditum ſe ſuſpicatur. C. *ain' tu? ſubditum?* S. *certe inquam mi uir.* C. *confitere tu*

Tuum non esse. S. *au, obsecro istuc nostris inimicis siet.*
Egon' confitear meum non esse filium, qui sit meus?
C. *Quid metuis? ne non, cũ uelis, cõuincas esse illũ tuũ?*
S. *Quòd filia est inuenta?* C. *non, sed, quod magi' credendum siet,*
Quòd est consimilis moribus,
Facile conuinces ex te natũ: nam tui similis est probe:
Nam illi nihil uitij est relictum, quin id itidẽ sit tibi:
Tum praeterea talem, nisi tu, nulla pareret filium.
Sed ipse egreditur, quàm seuerus, rem cum uideas, censeas.

ACTVS QVINCTI SCENA IV.

CLITIPHO, SOSTRATA, CHREMES.

CL. *Si umquam ullum fuit tempus mater, cum ego uoluptati tibi*
Fuerim, dictus filius tuus tua uoluntate, obsecro
Eius ut memineris, atq. inopis nũc te miserescat mei;
Quod peto, & uolo, parẽtes meos ut cõmonstres mihi.
S. *Obsecro mi gnate, ne istuc in animum inducas tuum,*
Alienum esse te. CL. *sum.* S. *miseram me, hoccine quaesisti obsecro?*
Ita mihi, atque huic sis superstes, ut ex me, atque hoc natus es;
Et caue posthac, si me amas, umquam istuc uerbum ex te audiam. CH. *at*
Ego, si me met uis, mores caue in te esse istos sentiam.

CL.

CL. *Quos?* CH. *si scire uis, ego dicam: gerro, iners, fraus, heluo,*
Ganeo, damnosus. crede, & nostrum te esse credito.
CL. *Non sunt haec iam dicta parentis.* CH. *non, si ex capite sis meo*
Natus, item ut aiunt Mineruam esse ex Ioue, ea caussa magis
Patiar Clitipho flagitijs tuis me infamem fieri.
SO. *Di istaec.* CH. *nescio Deos: ego, quod potero enitar sedulo.*
Quaeris id, quod habes, parentes: quod abest, non quaeris, patri
Quo modo obsequare, et serues quod labore inuenerit.
Non mihi per fallacias adducere ante oculos? pudet
Dicere hac praesente uerbũ turpe: at te id nullo modo
Facere piguit. CL. *eheu quàm ego nunc totus displiceo mihi,*
Quàm pudet: neque, quod principium incipiam ad placandum, scio.

ACTVS QVINCTI SCENA V.

MENEDEMVS, CHREMES, CLITIPHO, SOSTRATA.

M. ENIMVERO *Chremes nimi' grauiter cruciat adolescentulum,*
Nimi'q. inhumane. exeo ergo, ut pacem conciliem. optume.

Ipsos uideo. CH. *ehem, Menedeme cur non accersi iubes*
Filiam, & quod dotis dixi, firmas? SO. *mi uir, te obsecro*
Ne facias. CL. *pater obsecro ut mi ignoscas.* M. *da ueniam Chreme:*
Sine te exorem. CH. *egon' mea bona ut dem Bacchidi dono sciens?*
Non faciam. M. *at id nos non sinemus.* CL. *si me uiuom uis pater,*
Ignosce. S. *age, Chreme mi.* M. *age quaeso, ne tam obfirma te Chreme.*
CH. *Quid istuc? uideo non licere, ut coeperam, hoc pertendere.*
M. *Facis, ut te decet.* CH. *ea lege hoc adeo faciam, si faciat id,*
Quod ego hunc aequom censeo. CL. *pater, omnia faciam: impera.*
CH. *Vxorem ut ducas.* CL. *pater.* CH. *nihil audio.* ME. *ad me recipio.*
Faciet. CH. *nil etiam audio ipsum.* CL. *perij.* SO. *an dubitas Clitipho?*
CH. *Immo utrum uult?* ME. *faciet omnia.* SO. *haec, dum incipias, grauia sunt,*
Dumq. ignores: ubi cognoris, facilia. CL. *faciam pater.*
S. *Nate mi, ego pol dabo puellam lepidam, quam tu facile ames,*
Filiam Phanocratae nostri. CL. *rufam ne illã uirginẽ,*

Caesiam, sparso ore, adunco naso? non possum pater.
CH. *Eia, ut elegans est, credas animum ibi esse?* S. *aliam dabo.*
CL. *Quid istuc? quandoquidem ducenda est, egomet habeo propemodum,*
Quam uolo. S. *nunc laudo te gnate.* CL. *Archonidis filiam,*
S. *Perplacet.* CL. *pater hoc nunc restat.* CH. *quid?* CL. *Syro ignoscas uolo,*
Quae mea caussa fecit. C. *fiat. Vos ualete, & plaudite.*

FABVLAE INTERLOCVTORES.

Mitio	*senex,*
Demea	*seaex;*
Sannio	*leno;*
Aeschinus	*adolescens;*
Syrus	*seruus,*
Ctesipho	*adolescens,*
Sostrata	*matrona,*
Canthara	*nutrix,*
Geta	*seruus,*
Hegio	*senex,*
Dromo	*seruus.*

ADELPHI TERENTII.

ACTA LVDIS FVNEBRIB. L. AIMILII PAVLI. Q. FABIO MAXIMO, P. CORNELIO AFRICANO * AED. CVR. EGERE L. ATILIVS PRAENESTINVS, MINVCIVS PROTIMVS. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII. TIBIIS SARRANIS. FACTA E GRAECA MENANDRV, L. ANICIO M. CORNELIO COS.

C. SVLPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

DVOS *cum haberet Demea adolescentulos,*
Dat Mitioni fratri adoptandum Aeschinũ,
Sed Ctesiphonem retinet. hunc citharistriæ
Lepore captum, sub duro ac tristi patre,
Frater celabat Aeschinus; famam quoque
Amoris in se transferebat: denique
Fidicinam lenoni eripuit. uitiauerat
Idem Aeschinus ciuem Atticam pauperculam;
Fidemq. dederat, hanc sibi uxorem fore.
Demea iurgare, & grauiter ferre: mox tamen,
Vt ueritas patefacta est, ducit Aeschinus
Vitiatam, potitur Ctesipho citharistriam,
Exorato suo patre duro Demea.

PROLOGVS.

POSTQVAM *poeta sensit scripturam suam*
Ab iniquis obseruari, & aduersarios
Rapere in peiorẽ partem, quã acturi sumus:
Indicio de se ipse erit: uos eritis iudices,

Laudi ne an uitio duci factum oporteat.
Synapothnescontes Diphili comoedia est.
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.
In graeca adolescens est, qui lenoni eripit
Meretricem, in prima fabula. eum Plautus locum
Reliquit integrum. eum hic locum sumpsit sibi
In Adelphos, uerbum de uerbo expressum extulit.
Eam nos acturi sumus nouam: pernoscite,
Furtum ne factum existumetis, an locum
Reprehensum, qui praeteritus neglegentia est.
Nam quòd isti dicunt maleuoli, homines nobiles
Eum adiutare, assidueq. una scribere,
Quod illi maledictum uehemens existumant,
Eam laudem hic ducit maxumam, cum illis placet,
Qui uobis uniuersis, & populo placent;
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usu' est sine superbia.
Dehinc ne exspectetis argumentum fabulae:
Senes qui primi uenient, hi partem aperient,
In agendo partem ostendent. facite, aequanimitas
Poetae ad scribendum augeat industriam.

ACTVS PRIMI SCENA I.

MITIO.

M. STORAX *non redijt hac nocte a cena Aeschinus,*
Neque seruulorum quisquam, qui aduorsum ierant.

Profecto

Profecto hoc uere dicunt: si absis uspiam,
Aut ubi si cesses, euenire ea satiu' est,
Quae in te uxor dicit, & quae in animo cogitat
Irata, quàm illa, quae parentes propitij.
Vxor, si cesses, aut te amare cogitat,
Aut tete amari, aut potare, aut animo obsequi,
Et tibi bene esse soli, cum sibi sit male.
Ego, quia non rediјt filius, quae cogito?
Quibu' nunc solicitor rebus? ne aut ille alserit,
Aut uspiam ceciderit, aut perfregerit
Aliquid: uah, quemquam ne hominem in animo instituere, aut
Parare, quod sit carius, quàm ipse est sibi?
Atqui ex me hic non natus est, sed ex fratre. is adeo
Dissimili studio est. iam inde ab adolescentia,
Ego hanc clementem uitam urbanam, atque otium
Secutus sum: &, quod fortunatum isti putant,
Vxorem numquam habui. ille contra, haec omnia,
Ruri agere uitam, semper parce, ac duriter
Se habere: uxorem duxit: nati filij
Duo. inde ego hunc maiorem adoptaui mihi:
Eduxi a paruulo, habui, amaui pro meo:
In eo me oblecto: solum id est carum mihi.
Ille ut item contra me habeat, facio sedulo:
Do, praetermitto, non necesse habeo omnia
Pro meo iure agere: postremo, alij clanculum
Patres quae faciunt, quae fert adolescentia
Ea ne me caelet, consuefeci filium:
Nam qui mentiri, aut fallere insuerit patrem, aut
Audebit,

Audebit, tanto magis audebit ceteros.
Pudore, & liberalitate liberos
Retinere, satius esse credo, quàm metu.
Haec fratri mecum non conueniunt, neque placent.
Venit saepe ad me clamans, quid agis Mitio?
Cur perdis adolescentem nobis? cur amat?
Cur potat? cur tu his rebus sumptus suggeris?
Vestitu nimium indulgis: nimium ineptus es.
Nimium ipse durus est, praeter aequomq., & bonũ:
Et errat longe mea quidem sententia,
Qui imperium credat grauius esse, aut stabilius,
Vi quod fit, quàm illud, quod amicitia adiungitur.
Mea est sic ratio, & sic animum induco meum.
Malo coactus qui suum officium facit,
Dum id rescitum iri credit, tantisper cauet:
Si sperat fore clam, rursum ad ingenium redit.
Quem beneficio adiungas, ille ex animo facit,
Studet par referre, praesens, absensq. idem erit.
Hoc patrium est, potius consuefacere filium,
Sua sponte recte facere, quàm alieno metu.
Hoc pater, ac dominus interest. hoc qui nequit,
Fateatur nescire imperare liberis.
Sed est ne hic ipsus, de quo agebam? & certe is est.
Nescio quid tristem uideo. credo iam, ut solet,
Iurgabit. saluom te aduenire Demea,
Gaudemus.

ACTVS

ACTVS PRIMI SCENA II.

DEMEA, MITO.

DE. Hem, *opportune: te ipsum quaerito.*
MI. *Quid tristis es?* DE. *rogas me, ubi nobis Aeschinus*
Siet; quid tristis ego sim? MI. *dixin' hoc fore?*
Quid is fecit? DE. *quid ille fecerit? quem neque pudet*
Quidquam: neque metuit quemquã: neque legẽ putat
Tenere se ullam. nam illa, quae antehac facta sunt,
Omitto: modo quid designauit? MI. *quidnam id est?*
DE. *Fores effregit, atque in aedes irruit*
Alienas: ipsum dominum, atque omnem familiam
Multauit usque ad mortem: eripuit mulierem,
Quam amabat: clamant omnes indignissume
Factum esse. hoc aduenienti quot mihi Mitio
Dixere? in ore est omni populo. denique,
Si conferendum exemplum est, non fratrem uidet
Rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium?
Nullum huius simile factum? haec cum illi Mitio
Dico, tibi dico. tu illum corrumpi sinis.
MI. HOMINE *imperito numquam quidquam iniustius,*
Qui, nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.
DE. *Quorsum istuc?* M. *quia tu Demea haec male iudicas.*
Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum
Scortari, neque potare, non est, neque fores
Effringere. haec si neque ego, neque tu fecimus,
Non siuit egestas facere nos. tu nunc tibi

Id laudi ducis, quod tum fecisti inopia.
Iniurium est: nam si esset unde id fieret,
Faceremus: & tu illum tuum, si esses homo,
Sineres nunc facere, dum per aetatem licet,
Potius quàm, ubi te exspectatum eiecisset foras,
Alieniori aetate post faceret tamen.
DE. *Pro Iuppiter, rediges tu homo me ad insaniam.*
Non est flagitium facere haec adolescentulum? MI. *ah,*
Ausculta, ne me obtundas de hac re saepius.
Tuum filium dedisti adoptandum mihi:
Is meus est factus: si quid peccat Demea,
Mihi peccat: ego illi maxumam partem feram.
Obsonat, potat, olet unguenta de meo.
Amat? dabitur a me argentum, ubi erit commodú;
Vbi non erit, fortasse excludetur foras.
Fores effregit? restituentur. discidit
Vestem? resarcietur. est, dijs gratia,
Et unde haec fiant, & adhuc non molesta sunt.
Postremo aut desine, aut cedo quemuis arbitrum:
Te plura in hac re peccare ostendam. DE. *hei mihi.*
Pater esse disce ab alijs, qui uere sciunt.
MI. *Natura tu illi pater es, consilijs ego.*
DE. *Tun' consulis quidquam?* MI. *ah, si pergis, abiero.*
DE. *Siccine agis?* MI. *an ego toties de eadem re audiam?*
DE. *Curae est mihi.* MI. *& mihi curae est: uerum Demea*
Curemus aequam uterque partem, tu alterum,
Ego item alterum: nam ambos curare, propemodum
Reposcere illum est, quem dedisti. DE. *ah Mitio.*
MI. *Mihi sic uidetur.* DE. *quid istuc? tibi si istuc placet,*
Pro-

Profundat, perdat, pereat, nihil ad me attinet.
Iam si uerbum unum posthac. MI. *rursum Demea*
Irascere? DE. *an non credis? repeton' quem dedi?*
Aegre est. alienus non sum. si obsto: hem desino.
Vnum uis curem: curo: & est dijs gratia,
Cum ita, ut uolo, est: iste tuus ipse sentiet
Posterius: nolo in illum grauius dicere.

MI. *Nec nihil, neque omnia haec sunt, quae dicit: tamen*
Non nihil molesta haec sunt mihi: sed ostendere,
Me aegre pati, illi nolui: nam ita est homo:
Cum placo, aduorsor sedulo, & deterreo,
Tamen humane uix patitur: uerum si augeam,
Aut etiam adiutor sim eius iracundiae,
Insaniam profecto cum illo. etsi Aeschinus
Nonnullam in hac re nobis facit iniuriam.
Quam hic non amauit meretricem? aut cui non dedit
Aliquid? postremo nuper (credo iam omnium
Taedebat) dixit uelle uxorem ducere.
Sperabam iam deferuisse adolescentiam:
Gaudebam. ecce autem deintegro. nisi, quidquid est,
Volo scire, atque hominē conuenire, si apud forum est.

ACTVS SECVNDI SCENA I.

SANNIO, AESCHINVS.

S. OBSECRO, *populares ferte misero, atque innocenti auxilium:*
Subuenite inopi. AE. *otiose, nunc iam illico hic consiste:*

Quid respectas? nihil pericli est: numquam, dum ego adero, hic te
Tanget. SA. *ego istam inuiti' omnibus.*
AE. *Quamquam est scelestus, non committet hodie umquam iterum ut uapulet.*
SA. *Aeschine Audi, ne te dicas fuisse ignarum meorum morum,*
Ego leno sum. AE. *scio.* SA. *at ita, ut usquam fuit fide quisquam optuma.*
Tu quòd te posterius purges, nolle hanc iniuriam mihi
Factam esse; huius non faciam. crede hoc, ego meū ius persequar:
Neque tu uerbis solues umquam, quod re mihi malefeceris.
Noui ego uestra haec: nollem factum: dabitur iusiurandum, esse te
Indignum iniuria hac, indignis cum egomet sim acceptus modis.
AE. *Abi prae strenue, ac fores aperi.* SA. *ceterum hoc nihil facis.*
AE. *Intro nunc iam.* SA. *at enim non sinam.* AE. *accede illuc Parmeno,*
Nimium abiisti istoc, hic propter hunc assiste. hem, sic uolo,
Caue nunc iam oculos a meis oculis quoquam dimoueas tuos,
Ne mora sit, si inuenerim, qui pugnus continuo in mala haereat.
SA. *Istuc uolo ergo ipsum experiri.* AE. *hem serua.*

omitt

omitte mulierem.

SA. O facinu' indignum. AE. geminabit, nisi caues. SA. hei misero mihi.

AE. Non innueram: uerum in istam partem potius peccato tamen:

I nunc iam. SA. quid hoc rei est? regnum ne Aeschine hic tu possides?

AE. Si possiderem, ornatus esses ex tuis uirtutibus.

SA. Quid tibi rei mecum est? AE. nihil. SA. quid? nostin', qui sim? AE. non desidero.

SA. Tetigin' tui quidquam? AE. si attigisses, ferres infortunium.

SA. Qui tibi magis licet meam habere, pro qua ego argentum dedi?

Responde. AE. ante aedes non fecisse erit meliu' hic conuicium:

Nam si molestus pergis esse, iam intro arripiere, atque ibi

Vsque ad necem opperiere loris. SA. loris liber? AE. sic erit.

SA. O hominem impurum. hiccine libertatem aiunt aequam esse omnibus?

AE. Si satis iam debacchatus es leno, audi si uis nunc iá.

SA. Egon' debacchatus sum in te, an tu in me? AE. omitte ista, atque ad rem redi.

SA. Quam rem? quò redeam? AE. iam ne me uis dicere, quod ad te attinet?

SA. Cupio, modo aequi alquid. AE. uah, leno iniqua me non uolt loqui.

SA. *Leno sum, fateor, pernicies communis adolescentiũ,*
Periurus, pestis: tamẽ tibi a me nulla est orta iniuria.
AE. *Nam hercle etiam id restat.* SA. *illuc quaeso redi, quò coepisti, Aeschine.*
AE. *Minis uiginti tu illá emisti, quae res tibi uortat male:*
Argenti tantum tibi dabitur. SA. *quid, si ego illam nolo uendere?*
Coges me? AE. *minime.* SA. *namque id metui.* AE. *neque uendundam censeo,*
Quae libera est: nam ego illam liberali asſero cauſsa manu.
Nunc uide utrum uis, argentum accipere, an cauſsam meditari tuam.
Delibera hoc, dum ego redeo, leno. SA. *pro supreme me Iuppiter:*
Minime miror, qui insanire occipiunt ex iniuria.
Domo me eripuit, uerberauit: me inuito abduxit meam:
Homini misero plus quingẽtos colaphos infregit mihi.
Ob malefacta haec tantidem emptam postulat sibi tradier.
Verum enim, quando bene promeruit, fiat: suum ius postulat.
Age iam cupio, modo si argentum reddat. sed ego haec hariolor.
Vbi me dixero dare tanti, testes faciet illico,
Vendidisse me: de argento somnium: mox, cras redi.
Id quoque possum ferre, si modo reddat: quamquam iniurium est.

O *Verum*

Verum cogito id, quod res est. quando eum quaestum occeperis,
Accipiunda, et mussitanda iniuria adolescentium est.
Sed nemo dabit: frustra egomet mecum has rationes deputo.

ACTVS SECVNDI SCENA II.

SYRVS, SANNIO.

SY. TACE, *egomet conueniam iam ipsum: cupide accipiat faxo, atque etiam*
Bene dicat secum esse actum. quid istuc Sannio est, quod te audio
Cum hero nescio quid concertasse? S. *numquam uidi iniquius*
Concertationem comparatam, quàm quae hodie inter nos fuit.
Ego uapulando, ille uerberando, usque ambo defessi sumus.
SY. *Tua culpa.* SA. *quid agerem?* SY. *adolescenti morem gestum oportuit.*
SA. *Qui potui meliùs? quin hodie usque os praebui.* SY. *age, scis quid loquar?*
Pecuniam in loco neglegere, maxumum interdum est lucrum. SA. *hui.*
SY. *Metuisti, si nunc de tuo iure concessisses paullulum,*
Atque adolescenti esses morigeratus, hominum homo stultissime,
Ne non tibi istuc feneraret? SA. *ego spem pretio non*

non emo.

SY. *Numquam rem facies: abi, nescis inescare homines Sannio.*

SA. *Credo istuc melius esse: uerum ego numquam adeo astutus fui,*
Quin, quidquid possem, mallem auferre potius in praesentia.

SY. *Age, noui tuum animum: quasi quidquam tibi sint uiginti minae,*
Dum huic obsequare: praeterea autem te aiunt proficisci Cyprum. SA. *hem.*

SY. *Coemisse hinc, quae illuc ueheres, multa; nauem conductam: hoc scio,*
Animus tibi pendet: ubi illinc, spero, redieris, tamen hoc ages.

SA. *Nusquam pedem. perij hercle: hac illi spe hoc inceperunt.* SY. *timet:*
Inieci scrupulum homini. SA. *o scelera. illuc uide,*
Vt in ipso articulo oppressit. emptae mulieres
Complures, & item hinc alia, quae porto Cyprum.
Ni eò ad mercatum uenio, damnum maxumum est.
Nunc si hoc omittam, ubi illinc rediero, actum agã.
Nihil est, refrixerit res. nunc demum uenis?
Cur passus? ubi eras? ut sit satius perdere,
Quàm aut hic nunc manere, tam diu, aut tũ persequi.

SY. *Iam ne enumerasti, quod ad te rediturum putes?*

SA. *Hoccine illo dignum est? hoccine incipere Aeschinũ?*
Per oppressionem ut hanc mi eripere postulet?

SY. *Labascit. unum hoc habeo: uide si satis placet:*

Potius, quàm uenias in periclum Sannio,
Serues ne, an perdas totum, diuiduum face.
Minas decem corradet alicunde. SA. *hei mihi,*
Etiam de ſorte nunc uenio in dubium miſer.
Pudet nihil: omnes dentes labefecit mihi:
Praeterea colaphis tuber eſt totum caput.
Etiam inſuper defrudet? nuſquam abeo. SY. *ut lubet.*
Numquid uis, quin abeam? SA. *immo hercle hoc quaeſo Syre,*
Vt ut haec ſunt facta, potius, quàm lites ſequar,
Meum mihi reddat, ſaltem quanti empta eſt. Syre,
Scio te non uſum antehac amicitia mea:
Memorem me dices eſſe, & gratum. SY. *ſedulo*
Faciam. ſed Cteſiphonem uideo. laetus eſt
De amica. SA. *quid, quod te oro?* SY. *paulliſper mane.*

ACTVS SECVNDI SCENA III.

CTESIPHO, SYRVS.

C. ABS *quiuis homine, cum eſt opus, beneficium accipere gaudeas:*
Verum enimuero id demum iuuat, ſi, quem aequom eſt benefacere, is facit.
O frater frater, quid ego nunc te laudem? ſatis certo ſcio:
Numquam ita magaifice quidquam dicam, id uirtus quin ſuperet tua:
Itaque unam hác rem me habere praeter alios praeci puam

puam arbitror,

Fratrem homini nemini esse primarum artium magi' principem.

s. *O Ctesipho.* c. *o Syre, Aeschinus ubi est?* s. *ellum, te exspectat domi.* c. *hem.*

s. *Quid est?* c. *quid sit? illius opera Syre nunc uiuo: festiuum caput:*

Omnia sibi qui post putarit esse prae meo commodo,

Maledicta, famam, meum amorem, & peccatum in se transtulit,

Nil pote supra. sed quisnam? foris crepuit. s. *mane, ipse exit foras.*

ACTVS SECVNDI SCENA IV.

AESCHINVS, SANNIO, CTESIPHO, SYRVS.

AE. VBI ille est sacrilegus? SA. *men' quaerit? num quidnam effert? occidi:*

Nil uideo. AE. *ehem, opportune, te ipsum quaerito: quid fit Ctesipho?*

In tuto est omnis res; omitte uero tristitiam tuam.

c. *Ego illam facile uero omitto, qui quidem te habeam fratrem.*

O mi germane, ah uereor coram in os te laudare amplius,

Ne id assentandi magis, quam quod habeam gratum, facere existumes.

A E. *Age inepte, quasi nunc non norimus nos inter nos*

Ctesipho.

Sed hoc mihi dolet, nos paene sero scisse, & paene in eum locum

Rediisse, ut, si omnes cuperent, nihil tibi possent auxiliarier.

CT. *Pudebat.* AE. *ah, stultitia est istaec, non pudor, tam ob paruolam*

Ré paene ex patria. turpe dictu. deos quaeso ut istaec prohibeant.

CT. *Peccaui.* AE. *quid ait tandem nobis Sannio?* S. *iam mitis est.*

AE. *Ego ad forum ibo, ut hunc absoluam: tu intro ad illam Ctesipho.*

SA. *Syre insta.* S. *eamus: namque hic properat in Cyprum.* SA. *ne tam quidem,*

Quamuis etiam maneo otiosus hic. SY. *reddetur, ne time.*

SA. *At ut omne reddat.* S. *omne reddet, tace modo, ac sequere hac.* SA. *sequor.*

CT. *Heus heus Syre.* S. *hem quid est?* CT. *obsecro hercle hominem istum impurissimum*

Quam primum absoluitote, ne, si magis iritatus siet,

Aliquà ad patrem hoc permanet, atque ego tunc perpetuo perierim.

SY. *Non fiet: bono animo esto. tu cum illa te intus oblectа interim,*

Et lectulos iube sterni nobis, & parari cetera.

Ego iam transacta re conuortam me domum cum obsonio.

CT.

CT. *Ita quaeso: quando hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem.*

ACTVS TERTII SCENA I.

SOSTRATA, CANTHARA.

S. O BSECRO *mea tu nutrix, quid nunc fiet?* CA. *quid fiet, rogas?*
Recte aedepol spero. S. *modo dolores mea tu occipiunt primulum.*
C. *Iam nunc times, quasi numquam affueris, numquam tute pepereris.*
S. *Miseram me, neminem habeo, solae sumus: Geta autem hic non adest;*
Nec habeo quem ad obstetricem mittam, nec qui accersat Aeschinum.
C. *Pol is quidem iam hic aderit: nam numquam unum intermittit diem,*
Quin semper ueniat. S. *solus mearum miseriarum est remedium.*
C. *E re natae melius fieri haud potuit, quàm factum est hera:*
Oblatum quando uitium est, quod ad illum attinet potissimum,
Talem, tali genere, tali animo, natum ex tantà familia.
S. *Ita pol est, ut dicis: saluus nobis, deos quaeso, ut siet.*

ACTUS TERTII SCENA II.

GETA, SOSTRATA, CANTHARA.

G. NUNC *illud est, quod, si omnes omnia sua consilia conferant,*
Atque hic malo salutem quaerant, auxilij nihil afferant,
Quod mihiq., heræq., filiæq. herili est. uæ misero mihi
Tot res repente circumuallant, unde emergi nó potest,
Vis, egestas, iniustitia, solicitudo, infamia.
Hoccine saeclum? o scelera, o genera sacrilega, o hominem impium.
S. *Me miseram, quidnam est, quod sic uideo timidum et properantem Getam?*
G. *Quem neque fides, neque iusiurandum, neque ulla misericordia*
Repressit, neque reflexit, neque quòd partus instabat prope,
Cui miserae indigne per uim uitium obtulerat. S. *non intellego*
Satis, quae loquatur. C. *propius obsecro accedamus Sostrata.* G. *ah,*
Me miserú, uix sum cópos animi: ita ardeo iracundia.
Nihil est, quod malim, quàm illam totam familiam mihi obuiam
Dari, ut iram hanc in eos euomam omnem, dum aegritudo haec est recens:
Satis mihi id habeá supplicij, dum illos ulciscar modo.

Seni

Seni animam primum exſtinguerem ipſi, qui illud produxit ſcelus:
Tum autem Syrum impulſorem, uah, quibus illum lacerarem modis.
Sublimem medium arriperem, & capite primum in terram ſtatuerem,
Vt cerebro diſpergat uiam:
Adoleſcēti ipſi oculos eriperē, poſt hæc præcipitē darē:
Ceteros ruerē, agerē, raperē, tunderē, et proſternerē.
Sed ceſſo hoc malo heram impertiri propere? S. *reuocemus: Geta.* G. *hem,*
Quiſquis es, ſine me. S. *ego ſum Soſtrata.* G. *ubi ea eſt? te ipſam quaerito:*
Te exſpecto: oppido opportune te obtuliſti mi obuiam Hera. S. *quid eſt? quid trepidas?* G. *hei mihi.* S. *quid feſtinas mi Geta?*
Animum recipe. G. *prorſu'.* S. *quid iſtuc prorſus ergo eſt?* G. *periimus:*
Actum eſt. S. *eloquere obſecro, quid ſiet.* GE. *iam.* SO. *quid iam Geta?*
G. *Aeſchinus.* S. *quid ergo is?* G. *alienu' eſt a noſtra familia.* SO. *hem,*
Perii, quare? G. *amare occepit aliā.* S. *uae miſerae mihi.*
G. *Neque id occulte fert: a lenonē ipſus eripuit palam.*
S. *Satin' hoc certo?* G. *certe, hiſce oculis egomet uidi Soſtrata.* S. *ah,*
Me miſeram, quid credas iam? aut cui credas? noſtrum ne Aeſchinum,
Noſtram uitam omnium, in quo noſtrae ſpes, opesq.

omnes

omnes sitae erant,
Qui sine hac iurabat se unum nūquam uicturum diē,
Qui in suo gremio positurū puerum dicebat, patrē ita
Obsecraturum, ut liceret hanc uxorem ducere.
G. *Hera, lacrumas mitte, ac potius, quod ad hanc rem opu' porro est, prospice.*
Patiamur ne, an narremus cuipiam? C. *au, au mi homo, sanun' es?*
An hoc proferendum tibi usquam esse uidetur? G. *mihi quidem non placet.*
Iam primum, illum alieno animo a nobis esse, res ipsa indicat.
Nunc si hoc palā proferemus, ille infitias ibit, sat scio;
Tua fama, & gnatae uita in dubium ueniet. tum si maxume
Fateatur, cum amet aliam, non est utile hanc illi dari.
Quapropter quoquo pacto tacito est opus. S. *ah minime gentium:*
Non faciam. G. *quid agis?* S. *proferam.* G. *hem, mea Sostrata uide quam rem agas.*
S. *Peiore res loco esse non potest, quàm in hoc, quo nunc sita est.*
Primum indotata est: tum praeterea, quae secunda ei dos erat,
Periit: pro uirgine dari nuptum non potest: hoc relliquom est,
Si infitias ibit, testis mecum est anulus, quē amiserat.
Postremo, quando ego conscia mi sum, a me culpam hanc procul esse, nec

Pretium,

Pretium, neque rem ullam intercesse, illa aut me, indignam; experiar Geta.

G. *Quid istuc? accedo, ut melius dicas.* S. *tu, quantum potes, abi,*

Atque Hegioni cognato huius rem omnem narrato ordine.

Nam is nostro Simulo fuit summus, & nos coluit maxume.

GE. *Nam hercle alius nemo respicit nos.* SO. *propera tu mea Canthara,*

Curre, obstetricem accerse, ut, cum opus sit, ne in mora nobis siet.

ACTVS TERTII SCENA III.

DEMEA.

DE. DISPERII: *Ctesiphonem audiui filium*

Vna affuisse in raptione cum Aeschino.

Id misero restat mihi mali, si illum potest,

Qui alicuius rei est, etiam eũ ad nequitiam abducere.

Vbi ego illum quaeram? credo abductum in ganeum

Aliquò. persuasit ille impurus, sat scio.

Sed eccum ire Syrum uideo: hinc scibo iam, ubi siet.

Atque hercle hic de grege illo est: si me senserit

Eum quaeritare, numquam dicet carnufex.

Non ostendam me id uelle.

ACTVS TERTII, SCENA IV.

SYRVS, DEMEA.

SY. OMNEM rem modo seni,
Quo pacto haberet, enarramus ordine.
Nil quidquam uidi laetius. DE. pro Iuppiter.
Hominis stultitiam. SY. collaudauit filium:
Mihi, qui dedissem consilium, egit gratias.
DE. Disrumpor. SY. argentum annumerauit illico:
Dedit praeterea in sumptum dimidium minae:
Id distributum sane est ex sententia. DE. hem,
Huic mandes, si quid recte curatum uelis.
SY. Hem Demea, haud adspexeram te: quid agitur?
DE. Quid agatur? uostram nequeo mirari satis
Rationem. SY. est hercle inepta, ne dicam dolo, atque
Absurda. pisces ceteros purga Dromo:
Congrum istum maxumum in aqua sinito ludere
Paullisper: ubi ego uenero, exossabitur:
Prius nolo. DE. haeccine flagitia? SY. mihi quidem non placent:
Et clamo saepe. salsamenta haec Stephanio
Fac macerentur pulchre. DE. dij uostram fidem;
Vtrum studio ne id sibi habet, an laudi putat
Fore, si perdiderit gnatum? uae misero mihi,
Videre uideor iam diem illum, cum hinc egens
Profugiet aliquò militatum. SY. o Demea,
Istuc est sapere, non quod ante pedes modo est,
Videre, sed etiam illa, quae futura sunt,

Prospi-

Prospicere. DE. *quid? istaec iá penes uos psaltria est?*
SY. *Ellam intus.* DE. *eho, an domi est habiturus?* SY. *credo, ut est*
Dementia. DE. *haeccine fieri flagitia?* SY. *inepta lenitas*
Patris, & facilitas praua. DE. *fratris me quidem*
Pudet, pigetque. SY. *nimium inter uos Demea, ac*
Non, quia ades praesens, dico hoc, pernimiũ interest.
Tu, quantus quantus', nihil nisi sapientia es:
Ille sutili', somnium. sineres uero illum tuum
Facere haec? DE. *sinerem illum? aut non sex totis mensibus*
Prius olfecissem, quàm ille quidquam coeperet?
SY. *Vigilantiam tuam tu mihi narras?* DE. *sic siet*
Modo, ut nunc est. S. *ut quisque suum uolt esse, ita est.*
DE. *Quid eum? uidistin' hodie?* S. *tuum ne filium?*
(Abigam hunc rus) iamdudum aliquid ruri agere arbitror
DE. *Sati' scis ibi eum esse?* S. *oh, qui egomet produxi.* DE. *optume est.*
Metui, ne haereret hic. S. *atque iratum admodum.*
DE. *Quid autem?* S. *adortus iurgio fratrem apud forum*
De psaltria istac. D. *ain' uero?* S. *uah, nil reticuit:*
Nam, ut numerabatur forte argentum, interuenit
Homo de improuiso, coepit clamare, Aeschine
Haeccine flagitia facere te? haec te admittere
Indigna genere nostro? DE. *oh, lacrumo gaudio.*
SY. *Non tu hoc argentum perdis, sed uitam tuam.*

DE.

DE. *Saluos sit: ſpero, eſt ſimilis maiorum ſuum.* S. *hui.*
DE. *Syre, praeceptorum plenus iſtorum ille.* S. *phi,*
Domi habuit, unde diſceret. DE. *fit ſedulo:*
Nil praetermitto: conſuefacio: denique
Inſpicere, tamquam in ſpeculum, in uitas omnium
Iubeo, atque ex alijs ſumere exemplum ſibi.
Hoc facito. S. *recte ſane.* DE. *hoc fugito.* S. *callide.*
DE. *Hoc laudi eſt.* S. *iſtaec res eſt.* DE. *hoc uitio datur.*
SY. *Probiſſume.* DE. *porro autẽ.* S. *non hercle otium eſt*
Nunc mihi auſcultandi: piſces ex ſententia
Nactus ſum: hi mihi ne corrumpantur, cautio eſt:
Nam id nobis tam flagitium eſt, quàm illa Demea
Non facere uobis, quae modo dixti: & , quod queo.
Conſeruis ad eundem iſtunc praecipio modum.
Hoc falſum eſt, hoc aduſtum eſt, hoc lautum eſt parũ:
Illud recte, iterum ſic memento: ſedulo
Moneo, quae poſſum pro mea ſapientia:
Poſtremo, tamquam in ſpeculum, in patinas Demea
Inſpicere iubeo, & moneo quid facto uſu' ſit.
Inepta haec eſſe, nos quae facimus, ſentio:
Verum quid facias? ut homo eſt, ita morem geras.
Numquid uis? DE. *mentem uobis meliorem dari.*
SY. *Tu rus abis hinc?* D. *recte.* S. *nam quid tu hic agas,*
Vbi, ſi quid bene praecipias, nemo obtemperat?
DE. *Ego uero hinc abeo, quando is, quáobrẽ huc uenerá,*
Rus abijt: illum curo unum: ille ad me attinet:
Quando ita uolt frater, de iſtoc ipſe uiderit.
Sed quis illic eſt, procul quem uideo? eſt ne hic Hegio
Tribulis noſter? ſi ſatis cerno, hercle is eſt,

Vah,

Vah, homo amicu' nobis iam inde a puero. dij boni,
Nae illiusmodi iam magna uobis ciuium
Paenuria est. antiqua homo uirtute, ac fide.
Haud cito mali quid ortum ex hoc sit publice.
Quàm gaudeo, ubi etiam huius generis relliquias
Restare uideo. uah, uiuere etiam nunc lubet.
Opperiar hominem hic, ut salutem, & colloquar.

ACTVS TERTII SCENA V.

HEGIO, GETA, DEMEA, PAMPHILA.

HE. PRO *dij immortales, facinus indignum Geta*
Quid narras? GE. *sic est factum.* HE. *ex illan' familia*
Tam illiberale facinus esse ortum? o Aeschine
Pol haud paternum istuc dedisti. DE. *uidelicet*
De psaltria hac audiuit: id illi nunc dolet
Alieno: pater is nihili pendit: hei mihi,
Vtinam hic prope adesset alicubi, atque audiret haec.
HE. *Ni facient quae illos aequom est, haud sic auferent.*
GE. *In te spes omnis Hegio nobis sita est:*
Te solum habemus: tu es patronus, tu parens.
Ille tibi moriens nos commendauit senex.
Si deseris tu, perijmus. HE. *caue dixeris:*
Nec faciam, neque me satis pie posse arbitror.
DE. *Adibo. saluere Hegionem plurimum*
Iubeo. HE. *te quaerebam ipsum, salue Demea*
DE. *Quid autem?* HE. *maior filius tuus Aeschinus,*
Quem fratri adoptandum dedisti, neque boni,

Neque

Neque liberalis functus officium uiri est.

DE. *Quid istuc?* HE. *nostrũ amicũ noras Simulũ, atque Aequalem?* DE. *quid ni?* HE. *filiam eius uirginem Vitiauit.* DE. *hem.* HE. *mane, nondũ audisti Demea Quod est grauissimũ.* D. *an quidquã est etiã amplius?*

H. *Vero amplius: nã hoc quidẽ ferundũ aliquo modo est: Persuasit nox, amor, uinum, adolescentia: Humanum est. ubi scit factum, ad matrem uirginis Venit ipsus ultro, lacrumans, orans, obsecrans, Fidem dans, iurans se illam ducturum domum. Ignotum est, tacitum est, creditum est. uirgo ex eo Compressu grauida facta est: mensis hic decimus est; Ille bonus uir nobis psaltriam, si dijs placet, Parauit, quicum uiuat, illam deserat.*

DE. *Pro certon' tu istaec dicis?* HE. *mater uirginis In medio est, ipsa uirgo, res ipsa: hic Geta Praeterea, ut captus est seruolorum, non malus, Neque iners, alit illas, solus omnem familiam Sustentat: hunc abduce, uinci: quaere rem.*

GE. *Immo hercle extorque, nisi ita factum est Demea: Postremo non negabit. coram ipsum cedo.*

DE. *Pudet: nec, quid agam; neque, quid huic respondeã, Scio.* PAM. *miseram me, differor doloribus. Iuno Lucina fer opem, serua me obsecro.* HE. *hem. Nunnã illa quaeso parturit?* G. *certe Hegio.* H. *hem, Illaec fidem nunc uostram implorat Demea: Quod uos ius cogit, id uoluntate impetret. Haec primum ut fiant, deos quaeso, ut uobis decet. Sin aliter animus noster est, ego Demea.*

Summa

Summa ui defendam hanc, atque illum mortuum.
Cognatus mihi erat: una a pueris paruoli
Sumus educti: una semper militiae, & domi
Fuimus: paupertatem una pertulimus grauem.
Quapropter nitar, faciam, experiar, denique
Animam relinquam potius, quàm illas deseram.
Quid mihi respondes? D. *fratrem conueniam Hegio:*
Is quod mihi de hac re dederit consilium, id sequar.
HE. *Sed Demea hoc tu facito cum animo cogites,*
Quàm uos facillime agitis, quàm estis maxume
Potentes, dites, fortunati, nobiles,
Tam maxume uos aequo animo aequa noscere
Oportet, si uos uoltis perhiberi probos.
DE. *Redito: fient, quae fieri aequom est, omnia.*
HE. *Decet te facere: Geta duc me intro ad Sostratam.*
DE. *Non me indicente haec fiunt: utinam hoc sit modo*
Defunctum: uerum nimia illaec licentia
Profecto euadet in aliquod magnum malum.
Ibo, ac requiram fratrem, ut in eum haec euomam.

ACTVS TERTII SCENA VI.

HEGIO.

H. BONO *animo fac sis Sostrata, et istá quod potes*
Fac consolere. ego Mitioné, si apud forum est,
Cōueniá, atq; ut res gesta est, narrabo ordine.
Si est, ut facturus officium siet suum,
Faciat: sin aliter de hac re eius sententia est;
Respondeat mi, ut, quid agam, quamprimum sciá.

ACTVS QVARTI SCENA I.

CTESIPHO, SYRVS.

CT. *IN patrem hinc abiisse rus?* S. *iamdudum* CT. *dic sodes*. S. *apud*
Villam est. nunc eum maxume operis aliquid facere credo. CT. *utinam quidem*.
Quod cum salute eiu' fiat, ita se defatigarit uelim,
Vt triduo hoc perpetuo e lecto prorsus nequeat surgere.
SY. *Ita fiat; & istoc si quid potis est rectius*. CT. *ita. nam hunc diem*
Misere nimis perpetuum, ut coepi, cupio in laetitia degere:
Et illud rus nulla alia caussa tam male odi, nisi quia
Prope est: quòd si abesset longius,
Prius nox oppressisset illic, quàm huc reuorti posset iterum.
Nunc, ubi me illic non uidebit, iam huc recurret, sat scio:
Rogabit me, ubi fuerim: quem ego hodie toto non uidi die.
Quid dicam? S. *nihil ne in mente est?* CT. *numquam quidquam*. S. *tanto nequior*.
Cliens, amicus, hospes nemo est uobis? CT. *sunt: quid postea?*
SY. *Hisce opera ut data sit*. CT. *quae non data sit? non potest fieri*. S. *potest*.

CT.

CT. *Interdiu: sed si hic pernocto, caussae quid dicā Syre?*
SY. *Vah, quàm uellem etiam noctu amicis operam mos esset dari.*
Quin tu otiosus es: ego illius sensum pulchre calleo.
Cum feruit maxume, tam placidum, quàm ouem, reddo. CT. *quo modo?*
SY. *Laudarier te audit libenter: facio te apud illum deū:*
Virtutes narro. CT. *meas?* S. *tuas. homini illico lacrumae cadunt,*
Quasi puero, gaudio. hem tibi autem. CT. *quidnam est?* S. LVPVS IN FABVLA.
CT. *Pater ne est?* S. *ipsus.* CT. *Syre quid agimus?* S. *fuge modo intro: ego uidero.*
CT. *Si quid rogabit, nusquam tu me: audistin'?* S. *potin' ut desinas?*

ACTVS QVARTI SCENA II.

DEMEA, CTESIPHO, SYRVS.

DE. NAE *ego homo sum infelix. primum fratrē nusquam inuenio gentium:*
Praeterea autem, dum illum quaero, a uilla mercenarium
Vidi: is filium negat esse ruri: nec, quid agam, scio.
C. *Syre.* S. *quid ais?* C. *men' quaerit?* S. *uerum.* C. *perij.* S. *quin tu animo bono es:*
D. *Quid hoc, malū, infelicitatis? nequeo satis decernere:*
Nisi me credo huic esse natum rei, ferundis miserijs.
Primus sentio mala nostra: primus rescisco omnia.

Primus porro obnuncio: aegre solus, si quid fit, fero.
S. *Rideo hunc: primum ait se scire: is solus nescit omnia.*
D. *Nunc redeo: si forte frater redierit, uiso.* C. *Syre*
Obsecro, uide ne ille huc prorsus se irruat. S. *etiã taces?*
Ego cauebo. C. *numquam hercle hodie ego istuc committam tibi.*
Nam me iam in cellam aliquam cum illa concludam: id tutissimum est.
S. *Age, tamen ego hunc amouebo.* D. *sed eccum sceleratum Syrum.*
S. *Non hercle hic quidem durare quisquam, si sic fit, potest.*
Scire equidem uolo, quot mihi sint domini. quae haec est miseria? D. *quid*
Ille gannit? quid uolt? quid ais bone uir? hem, est frater domi?
S. *Quid, malum, bone uir mihi narras? equidem perij.* D. *quid tibi est?*
S. *Rogitas? Ctesipho me pugnis miserũ, et istã psaltriam*
Vsque occidit. D. *hem, quid narras?* S. *hem, uide ut discidit labrum.*
D. *Quam ob rem?* S. *me impulsore hanc emptam esse ait.* D. *non tu eum rus hinc modo*
Produxe aiebas? S. *factũ: uerũ post uenit insaniẽs.*
Nil pepercit. non puduisse uerberare hominem senẽ,
Quem ego modo puerum tantillum in manibus gestaui meis?
D. *Laudo Ctesipho: patrissas: abi, uirum te iudico.*
S. *Laudas? nae ille continebit posthac, si sapiet, manus.*

D. *Fortiter*. S. *perquam, quia miseram mulierem & me seruolum,*
Qui referire non audebam, uicit, hui, perfortiter.
D. *Non potuit melius: idem sensit quod ego, te esse huic rei caput.*
Sed est ne frater intus? S. *non est*. D. *ubi illum quaeram, cogito.*
S. *Scio ubi sit, uerum hodie numquam monstrabo*. D. *hem quid ais?* S. *ita.*
D. *Diminuetur tibi quidem iam cerebrum*. S. *at nomen nescio*
Illius hominis, sed locũ noui ubi sit. D. *dic ergo locũ.*
S. *Nostin' porticum apud macellum hanc deorsum?* D. *quid ni nouerim?*
S. *Praeterito hac recta platea sursum: ubi eò ueneris.*
Cliuos deorsum uorsum est, hac te praecipitato: postea
Est ad hanc manum sacellum: ibi angiportum propter est.
D. *Quonam?* S. *illic, ubi etiam caprificu' magna est: nostin'?* D. *noui*. S. *hac pergito.*
D. *Id quidem angiportum non est peruium*. S. *uerum hercle. uah,*
Cẽsen' hominẽ me esse? erraui, in porticũ rursum, redi.
Sane hac multo propius ibis, & minor est erratio.
Scin' Cratini huius ditis aedes? D. *scio*. S. *ubi eas praeterieris,*
Ad sinistram hac recta platea; ubi ad Dianae ueneris,
Ito ad dextram: prius, quàm ad portam uenias, apud ipsum lacum

Est pistrilla, & exaduorsum est fabrica, ibi est. D. *quid ibi facit?*

S. *Lectulos in sole iligneis pedibus faciundos dedit,*
Vbi potetis uos. D. *sane bene. sed cesso ad eũ pergere?*

S. *I sane: ego te exercebo hodie, ut dignus es, silicerniũ.*
Aeschinus odiose cessat: prandium corrumpitur:
Ctesipho autem in amore est totus. ego iam perspiciam mihi:
Nam iam adibo, atque unumquodque, quod quidem erit bellissimum,
Carpam, &, cyathos sorbillans, paullatim hunc producam diem.

ACTVS QVARTI SCENA III.

MITIO, HEGIO.

M. EGO *in hac re nihil reperio, quam ob rem lauder tantopere Hegio.*
Meum officium facio: quod peccatum a nobis ortum est, corrigo:
Nisi si me in illo credidisti esse hominum numero, qui ita putant
Sibi fieri iniuriam, si quã fecere ipsi. ultro expostulant,
Et ultro accusant: id quia non est a me factum, agi' gratias?

H. *Ah, minime: numquam te aliter, atque es, in animum induxi meum.*
Sed quaeso, ut una mecũ ad matrẽ uirginis eas Mitio,
Atque istaec eadẽ, quae mihi dixti, tute dicas mulieri

Su-

Suspicionem hanc propter fratrem eius esse, & illam psaltriam.

M. *Si ita aequom censes, aut si ita opus est facto, eamus.* H. *bene facis:*

Nam & illi animum iam relleuabis, quae dolore, ac miseria

Tabescit; et tu officio fueris functus. sed si aliter putas,

Egomet narrabo quae mihi dixti. M. *immo ego ibo.* H. *bene facis:*

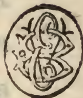
OMNES, quibu' res sunt minu' secundae, magi' sunt nescio quo modo

Suspiciosi: ad contumeliam omnia accipiunt magis:

Propter suam impotētiam, se semper credunt neglegi.

Quapropter te ipsum purgare ipsis coram, placabilius est.

M. *Et recte, & uerum dicis.* H. *sequere me ergo hac intro.* M. *maxume.*

ACTVS QVARTI SCENA IV.

AESCHINVS.

AE. DISCRVCIOR *animi. hoccine de improuiso mali mihi obijci*

Tantum, ut neque quid de me faciam, neque quid agam, certum siet?

Membra metu debilia sunt: animus timore obstupuit: pectore

Consistere nihil consilij quidquā potest. Vah quo modo

Me ex hac turba expediam? tanta nunc suspicio de

me incidit,
Neque ea immerito. Sostrata credit, mihi me emisse hanc psaltriam:
Anus indicium id fecit mihi.
Nam ut hinc forte ea ad obstetricem missa erat, ubi eam uidi, illico
Accedo, rogito, Pāphila quid agat, iam partus assiet:
Eo ne obstetricem accersat. illa exclamat, abi, abi, iam Aeschine
Sati' diu uerba dedisti: satis ad hoc tua nos frustrata est fides.
Hem, quid istuc obsecro inquam est? ualeas, habeas illam quae placet.
Sensi illico id illas suspicari: sed me repressit tamen,
Ne quid de fratre garrulae illi dicerem, ac fieret palā.
Nunc quid faciam? dicam ne fratris esse hanc? quod minime est opus
Usquam efferri. age, omitto: fieri potis est, uti ne qud exeat:
Ipsum id metuo uti credāt: tot cōcurrunt uerisimilia:
Egomet rapui: ipse egomet solui argentum: ad me abducta est domum.
Haec adeo mea culpa fateor fieri. non me hanc rem patri, ut ut
Erat gesta, indicasse: exorassem ut eam ducerē domū.
Cessatum est usque adhuc: nunc iam porro Aeschine expergiscere:
Nunc hoc primum est: ad illas ibo, ut purgem me: accedam ad fores:

Perij,

Perij, horresco semper, ubi pultare hasce occipio fores miser.
Heus, heus: Aeschinus ego sum, aperite aliquis actutum ostium.
Prodit nescio quis, concedam huc.

ACTVS QVARTI SCENA V.

MITIO, AESCHINVS.

M. ITA *uti dixi, Sostrata Facite: ego Aeschinum conueniam, ut, quo modo acta haec sint, sciat.*
Sed quis ostium hoc pultauit? AE. *pater hercle est: perij.* M. *Aeschine.*
AE. *Quid huic hic negoti est?* M. *tu ne has pepulisti fores? tacet.*
Cur hunc aliquantisper non ludo? melius est:
Quandoquidē hoc numquam mihi ipse uoluit credere.
Nil mihi respondes? AE. *non equidē istas, quod sciam.*
M. *Ita? nam mirabar quid hic negoti esset tibi.*
Erubuit: salua res est. AE. *dic sodes pater,*
Tibi uero quid istic est rei? M. *nihil mihi quidem.*
Amicus quidam me a foro abduxit modo
Huc aduocatum sibi. AE. *quid?* M. *ego dicam tibi.*
Habitant hic quaedam mulieres pauperculae:
Opinor eas non nosse te, & certe scio:
Neque enim diu huc commigrarunt. AE. *quid tum postea?*
M. *Virgo est cum matre.* AE. *perge.* M. *haec uirgo orba*

ba est patre:
Hic meus amicus illi genere est proxumus:
Huic leges cogunt nubere hác. AE. *perij.* M. *quid est?*
AE. *Nil: recte: perge.* M. *is uenit, ut secum auehat:*
Nam habitat Mileti. AE. *hem, uirginem ut secum auehat?*
M. *Sic est.* AE. *Miletum usque obsecro?* M. *ita.* AE. *animo male est.*
Quid ipsae? quid aiút? M. *quid istas censes? nihil enim*
Commenta mater est, esse ex alio uiro
Nescio quo puerum natum, neque eum nominat:
Priorem esse illum, non oportere huic dari.
AE. *Eho non ne haec iusta tibi uidentur postea?*
M. *Non.* AE. *obsecro non? an illam hinc abducet pater?*
M. *Quid ni illam abducat?* AE. *factum a uobis duriter,*
Immisericorditerque, atque etiam, si est pater
Dicendum magis aperte, illiberaliter.
M. *Quam ob ré?* AE. *rogas me? quid illi tandem creditis*
Fore animi misero, qui illi consueuit prius,
(Qui infelix, haud scio, an illam misere nunc amat)
Cum hanc sibi uidebit praesens praesenti eripi,
Abduci ab oculis? facinus indignum pater.
M. *Qua ratione istuc? quis despondit? quis dedit?*
Cui, quando nupsit? auctor his rebus quis est?
Cur duxit alienam? AE. *an sedere oportuit*
Domi uirginem tam grandem, dum cognatus hic
Illinc ueniret exspectantem? haec mi pater
Te dicere aequom fuit, & id defendere.
M. *Ridicule, aduorsum ne illum caussam dicerem,*
Cui

Cui ueneram aduocatus? sed quid Aeschine
Nostra? aut quid nobis cum illis? abeamus. quid est?
Quid lacrumas? AE. *pater obsecro, ausculta.* M. *Aeschine audiui omnia,*
Et scio: nā amo te: quo magis, quæ agi', curæ sūt mihi.
AE. *Ita uelim me promerētē ames, dum uiuas, mi pater,*
Vt me hoc delictum admisisse in me id mihi uehementer dolet,
Et me tui pudet. M. *credo hercle: nam ingenium noui tuum*
Liberale: sed uereor ne indiligens nimium sies.
In qua ciuitate tandem te arbitrare uiuere?
Virginem uitiasti, quam te ius non fuerat tangere.
Iam id peccatum primum magnum, magnum, at humanum tamen.
Fecere alij saepe, item boni. at postquam eueneit, cedo,
Numquid circūspexti? aut nūquid tute prospexti tibi,
Quid fieret? quà fieret? si te ipsum mihi puduit dicere:
Quà resciscerem? haec dum dubitas, menses abierunt decem.
Prodidisti & te, & illam miseram, & gnatum, quod quidem in te fuit.
Quid? credebas, dormienti haec tibi confecturos deos?
Et sine tua opera illā in cubiculum iri deductū domū?
Nolim ceterarum rerum te socordem eodem modo.
Bono animo es, duces uxorem hanc. AE. *hem.* M. *bono animo es, inquam.* AE. *pater*
Obsecro num ludis tu nunc me? M. *ego te? quam ob rem?* AE. *nescio.*

Nisi,

Nisi, quia tam misere hoc esse cupio uerum, eo uereor magis.

MI. *Abi domum, ac deos comprecare, ut uxorem accersas: abi.*

AE. *Quid? iam ne uxorem?* M. *iam.* AE. *iam?* M. *iam quantum pote.* AE. *di me, pater,*

Omnes oderint, ni magi' te, quàm oculos nunc amo meos.

MI. *Quid? quàm illam?* AE. *aeque.* MI. *perbenigne.* AE. *quid? ille ubi est Milesius?*

MI. *Abijt, perijt, nauem adscendit: sed cur cessas?* AE. *abi pater:*

Tu potius deos comprecare: nam tibi eos certe scio,

Quo uir melior multo es, quàm ego sum, obtemperaturos magis.

MI. *Ego eo intro, ut, quae opu' sunt, parentur: fac tu, ut dixi, si sapis.*

AE. *Quid hoc negoti? hoc est patrem esse, aut hoc est filium esse?*

Si frater, aut sodalis esset, qui magi' morem gereret?

Hic non amandus? hiccine non gestandus in sinu est? hem,

Itaque adeo magnam mi iniecit sua commoditate curam,

Ne forte imprudés faciam, quod nolit. sciens cauebo.

Sed cesso ire intro, ne mora meis nuptijs egomet sim?

ACTVS

ACTVS QVARTI SCENA VI.

DEMEA.

DE. DEFESSVS *sum ambulando. ut Syre te cum tua*
Monstratione magnus perdat Iuppiter.
Perreptaui usque omne oppidum ad portam, ad lacú,
Quò non? neque fabrica ulla erat, neque fratrẽ homo
Vidisse aiebat quisquam. nunc uero domi
Certum est usque, donec redierit.

ACTVS QVARTI SCENA VII.

MITIO, DEMEA.

MI. IBO, *illis dicam nullam esse in nobis moram.*
DE. *Sed eccum ipsum. te iamdudú quaero Mitio.*
MI. *Quidnam?* DE. *fero alia flagitia ad te ingentia*
Boni illius adolescentis. M. *ecce autem.* DE. *noua,*
Capitalia. M. *ohe, iam.* D. *nescis, qui uir sit.* M. *scio.*
DE. *Ah stulte, tu de psaltria me somnias*
Agere? hoc peccatum est in uirginem ciuem. M. *scio.*
DE. *Eho, scis, & patere?* M. *quid ni patiar?* D. *dic mihi,*
Non clamas? non insanis? M. *non. malim quidem.*
DE. *Puer natus est.* M. *dij bene uortant.* DE. *uirgo nihil habet.*
M. *Audiui.* DE. *& ducenda indotata est?* M. *scilicet.*
DE. *Quid nunc futurum est?* M. *id enim, quod res ipsa*

ipsa fert:
Illinc huc transferetur uirgo. D. *o Iuppiter,*
Istoccine pacto oportet? M. *quid faciam amplius?*
DE. *Quid facias, rogitas? si non re ipsa tibi dolet,*
Simulare certe est hominis. M. *quin iam uirginem*
Despondi: res composita est: fiunt nuptiae:
Dempsi metum omnem: haec magis sunt hominis.
DE. *ceterum*
Placet tibi factum Mitio? M. *non, si queam*
Mutare: nunc, cum non queo, aequo animo fero.
Ita uita est hominum, quasi, cum ludas tesseris;
Si illud, quod est maxume opus iactu, non cadit,
Illud, quod cecidit forte, id arte ut corrigas.
DE. *Corrector: nempe tua arte uiginti minae*
Pro psaltria periere: quae, quantum potest,
Aliquò abijcienda est, si non pretio, at gratijs.
M. *Neque est, neque illam sane studeo uendere.*
DE. *Quid igitur facies?* M. *domi erit.* D. *pro diuum fidé,*
Meretrix, & mater familias una in domo?
M. *Cur non?* DE. *sanum ne te credis esse?* M. *equidem arbitror.*
DE. *Ita me dij ament, ut uideo ego tuam ineptiam,*
Facturum credo, ut habeas quicum cantites.
M. *Cur non?* DE. *& noua nupta eadem haec discet?* M. *scilicet.*
DE. *Tu inter eas restim ductans saltabis.* M. *probe:*
Et tu nobiscum una, si opus sit. DE. *hei mihi,*
Non te haec pudent? M. *iam uero omitte Demea*
Tuam istanc iracundiam, atque ita, uti decet,
Hi-

Hilarum, ac lubentem fac te in nati nuptijs.
Ego hos conueniam, post huc redeo. DE. *o Iuppiter.*
Hanccine uitam? hoscine mores? hanc de mentiam?
Vxor sine dote ueniet: intus psaltria est:
Domu' sumptuosa: adolescens luxu perditus:
Senex delirans: ipsa, si cupiat, Salus,
Seruare prorsus non potest hanc familiam.

ACTVS QVINCTI SCENA I.

SYRVS, DEMEA.

SY. DEPOL *Syrisce te curasti molliter,*
Lauteq. munus administrasti tuum:
Abi. sed postquam intus sum omnium rerum satur,
Prodeambulare huc libitum est. DE. *illud sis uide*
Exemplum disciplinae. SY. *ecce autem hic adest senex*
Noster. quid fit? quid tu es tristis? DE. *ohe scelus.*
SY. *Eho iam tu uerba fundis hic, sapientia?*
DE. *Tun'? si meus esses.* SY. *dis quidem esses Demea,*
Ac tuam rem constabilisses. DE. *exéplum omnibus,*
Curarem, ut esses. S. *quamobrem? quid feci?* DE. *rogas?*
In ipsa turba, atque in peccato maxumo,
Quod uix sedatum satis est, potastis scelus,
Quasi re bene gesta. SY. *sane nollem huc exitum.*

ACTVS QVINCTI SCENA II.

DROMO, SYRVS, DEMEA.

DR. HEVS Syre, rogat te Ctesipho ut redeas. SY. abi.
DE. Quid Ctesiphonem hic narrat? SY. nihil. DE. eho carnufex,
Est Ctesipho intus? SY. non est. DE. cur hic nominat?
SY. Est alius quidam parasitaster paruolus,
Nostin'? DE. iam scibo. SY. quid agis? quò abis? DE. mitte me.
SY. Noli inquam. DE. non manum abstines mastigia?
An tibi mauis cerebrum dispergi hic? SY. abijt.
Aedepol comessatorem haud sane commodum,
Praesertim Ctesiphoni. quid ego nunc agam?
Nisi, dum hae silescunt turbae, interea in angulum
Aliquò abeam, atque edormiscam hoc uilli. sic agam.

ACTVS QVNCTI SCENA III.

MITIO, DEMEA.

MI. PARATA a nobis sunt, ut dixi, Sostrata,
Vbi uis. quisnam a me pepulit tam grauiter fores?
DE. Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem, aut querar?
O caelum, o terra, o maria Neptuni. M. hem tibi,
Resciuit omnem rem: id nunc clamat: ilicet:

Para-

Paratae lites: succurrendum est. DE. *eccum adest*
Communis corruptela nostrum liberum.
M. *Tandem reprime iracundiam, atque ad te redi.*
D. *Repressi, redij, mitto maledicta omnia:*
Rem ipsam putemus. dictum inter nos hoc fuit,
Ex te adeo est ortum, ne tu curares meum,
Ne ue ego tuum. responde. M. *factum est, non nego.*
D. *Cur nunc apud te potat? cur recipis meum?*
Cur emis amicam Mitio? nam qui minus
Mihi idem ius aequom est esse, quod mecum est tibi?
Quando ego tuum non curo, ne cura meum.
M. *Non aequom dicis, non: nam metus uerbum hoc quidem est,*
COMMVNIA *esse amicorum inter se omnia.*
D. *Facete: nunc demum istaec nata oratio est.*
M. *Ausculta paucis, nisi molestum est, Demea,*
Principio, si id te mordet, sumptum filij
Quem faciunt, quaeso facito haec tecum cogites.
Tu illos duos olim pro re tollebas tua,
Quòd satis putabas tua bona ambobus fore,
Et me tum uxorem credidisti scilicet
Ducturum: eandem illam rationē antiquam obtine:
Conserua, quaere, parce fac quamplurimum
Illis relinquas: gloriam tu istam obtine:
Mea, quae praeter spem euenere, utantur sine.
De summa nihil decedet: quod hinc accesserit,
Id de lucro putato esse. omnia si haec uoles
In animo uere cogitare Demea,
Et mihi, & tibi, & illis dempseris molestiam:

Q D. *Mitto*

D. *Mitto rem consuetudine ipsorum.* M. *mane:*
Scio: istuc ibam. multa in homine Demea
Signa insunt, ex quibu' coniectura facile fit,
Duo cum idem faciunt, saepe ut possis dicere,
Hoc licet impune facere huic, illi non licet:
Non quod dissimilis res sit, sed quòd, qui facit:
Quae ego esse in illis uideo, ut confidam fore ita,
Vt uolumus. uideo eos sapere, intellegere, in loco
Vereri, inter se amare: scire est liberum
Ingenium atque animum: quouis illos tu die
Reducas. at enim metuas, ne ab re sint tamen
Omissiores paullo. o noster Demea,
Ad omnia alia aetate sapimus rectius:
Solum unum hoc uitium affert senectus hominibus;
Attentiores sumus ad rem omnes, quàm sat est:
Quod illos sat aetas acuet. D. *ne nimium modo*
Bonae tuae istae nos rationes Mitio,
Et tuus iste animus aequus subuortat. MI. *tace,*
Non fiet. mitte iam istaec: da te hodie mihi:
Exporge frontem. D. *scilicet, ita tempus fert,*
Faciundum est: ceterum rus cras cum filio
Cum primo lucu. M. *immo de nocte censeo:*
Hodie modo hilarum fac te. D. *& istam psaltriam*
Vna illuc mecum hinc abstraham. MI. *pugnaueris.*
Eo prorsus pacto illic alligaris filium.
Modo facito, ut illá serues. D. *ego istuc uidero: atque*
Illi fauillae plena, fumi, ac pollinis
Coquendo sit faxo, & molendo: praeter haec,
Meridie ipso, faciam, ut stipulam colligat;

Tam

Tam excoctam reddam, atque atram, quàm carbo est. MI. *placet.*
Nunc mihi uidere sapere. atque equidem filium,
Tum etiam si nolit, cogas, cum illa una cubet.
DE. *Derides? fortunatus, qui isto animo sies:*
Ego sentio. MI. *abpergis ne?* D. *iam iam desino.*
MI. *I ergo intro, &, cui opus rei est, hilarem hunc sumamus diem.*

ACTVS QVINCTI SCENA IV.

DEMEA.

DE. NVMQVAM *ita quisquam bene subducta ratione ad uitam fuit,*
Quin res, aetas, usus semper aliquid apportet noui,
Aliquid moneat, ut illa, quae te scire credas, nescias,
Et, quae tibi putaris prima, in experiundo repudies.
Quod mi euenit nunc: nam ego uitam duram, quam uixi usque adhuc,
Prope iam excurso spatio mitto: id quamobrem? re ipsa repperi
FACILITATE *nihil homini esse melius, neque clemētia. id*
Esse uerum, ex me, atque ex fratre cuiuis facile est noscere.
Vitam ille suam semper egit in otio, in conuiuijs:
Clemens, placidus, nulli laedere os, arridere omnibus:
Sibi uixit: sibi sumptū fecit: omnes bene dicunt, amāt.
Ego ille agrestis, saeuus, tristis, parcus, truculentus,

tus, tenax,
Duxi uxorem: quam ibi miseriam uidi nati? filij,
Alia cura: porro autẽ, illis dũ studeo ut quãplurimũ
Facerem, contriui in quaerundo uitam, atque aetatem meam:
Nunc exacta aetate hoc fructi pro labore ab ijs fero,
Odium. ille alter sine labore patria potitur commoda:
Illũ amant, me fugitant: ill credunt consilia omnia:
Illũ diligunt: apud illũ sunt ambo, ego desertu' sum:
Illum, ut uiuat, optant, meam autem mortem exspectant scilicet:
Ita eos meo labore eductos maxumo, hic fecit suos
Paullo sumptu: miseriam omnem ego capio, hic potitur gaudia.
Age age, nunc experiamur contra haec ecquid ego possiem
Blãde dicere, aut benigne facere, quando eò prouocat.
Ego quoque a meis me amari, & magnipendi postulo.
Si id fit dãdo, atque obsequẽdo, non posteriores feram.
Deerit: id mea minime refert, qui sum natu maxumus.

ACTVS QVINCTI SCENA V.

SYRVS, DEMEA.

S. EVS Demea, rogat frater, ne abeas lõgius.
D. *Quis homo? o Syre noster, salue, quid fit? quid agitur?*
S. *Recte.* D. *optume est. iam nũc haec tria primum addidi*

Praeter

Praeter naturam: o noster, quid fit? quid agitur?
Seruom haud illiberalem praebes te, & tibi
Lubens bene faxim. S. *gratiã habeo.* D. *atqui Syre*
Hoc uerum est, & ipsa re experiere propediem.

ACTVS QVINCTI SCENA VI.

GETA, DEMEA.

G. HERA, *ego hinc ad hos prouisam, quàm mox uirginem*
Accersant. sed eccum Demeam. saluos fies.
D. *Oh, qui uocare?* G. *Geta.* D. *Geta, hominem maxumi*
Pretij esse hodie te iudicaui animo meo:
Nam is mihi est profectò seruus spectatus satis,
Cui dominus curae est, ita ut tibi sensi Geta:
Et tibi ob eam rem, si quid usus uenerit,
Lubens bene faxim. meditor esse affabilis,
Et bene procedit. G. *bonus es, cum haec existumas.*
D. *Paullatim plebem primulum facio meam.*

ACTVS QVINCTI SCENA VII.

AESCHINVS, DEMEA, SYRVS, GETA.

AE. OCCIDVNT *me, qui dum nimi' sanctas nuptias*
Student facere, in apparãdo consumũt diẽ.
D. *Quid agitur Aeschine?* AE. *hem pater mi, tu hic eras?*
D. *Tuus hercle uero & animo, & natura pater,*
Qui te plus, quàm oculos hosce: sed cur non domum

Vxorem accersis? AE. *cupio: uerú hoc mihi mora est,*
Tibicina, & hymenaeum qui cantent. D. *eho,*
Vin' tu huic seni auscultare? AE. *quid?* D. *missa haec face,*
Hymenaeum, turbam, lampadas, tibicinas:
Atque hanc in horto maceriam iube dirui
Quantum potest, hac transfer, unam fac domum:
Trásduc et matré, et familiá omné ad nos. AE. *placet,*
Pater lepidissime. D. *euge, iam lepidus uocor.*
Fratri aedes fient peruiae: turbam domum
Adducet, sumptum admittet: multa: quid mea?
Ego lepidus ineo gratiam: iube nunc iam
Dinumeret illi Babylo uiginti minas.
Syre, cessas ire, ac facere? S. *quid ago?* D. *dirue:*
Tu, illas, abi, & traduce. G. *dij tibi Demea*
Bene faxint, cum te uideo nostrae familiae
Tam ex animo factum uelle. D. *dignos arbitror.*
Tu quid ais? AE. *sic opinor.* *multo rectiu' est,*
Quam illam puerperam nunc duci huc per uiam
Aegrotam. AE. *nihil enim uidi melius, mi pater.*
D. *Sic soleo: sed eccum Mitio egreditur foras.*

ACTVS QVINCTI SCENA VIII.

MITIO, DEMEA, AESCHINVS.

MI. IVBET *frater? ubi is est? tu iubes hoc Demea?*
D. *Ego uero iubeo, & in hac re, & alijs omnibus*

Quam-

Quammaxume unam facere nos hanc familiam,
Colere, adiuuare, adiungere. AE. *ita quaeso pater.*
M. *Haud aliter censeo.* DE. *immo hercle ita nobis decet.*
Primum huius uxoris est mater. M. *est: quid postea?*
D. *Proba, & modesta.* M. *ita aiunt.* D. *natu grãdior.*
M. *Scio.* D. *parere iam diu haec per annos non potest:*
Nec, qui eam respiciat, quisquam est: sola est. M. *quam hic rem agit?*
D. *Hanc te aequom est ducere, & te operã, ut fiat, dare.*
M. *Me ducere autem?* D. *te.* M. *me?* D. *te, inquam.* M. *ineptis.* D. *si tu sis homo,*
Hic faciat. AE. *mi pater.* M. *quid? tu asine huic auscultas?* D. *nihil agis.*
Fieri aliter non potę. M. *deliras.* AE. *sine te exorem, mi pater.*
M. *Insanis? aufer te.* D. *age, da ueniam filio.* M. *sati' sanus es?*
Ego nouus maritus anno demũ quincto et sexagesimo
Fiam, atque anum decrepitam ducam? id ne estis auctores mihi?
AE. *Fac: promisi ego illis.* M. *promisti autem? de te largitor puer.*
D. *Age, si quid te maius oret?* M. *quasi non hoc sit maxumum.*
D. *Age, da ueniam.* AE. *ne grauare.* D. *fac, promitte.* M. *non omittis?* AE. *non,*
Nisi exorem. M. *uis haec quidem est.* D. *age, age, prolixe Mitio.*
M. *Etsi hoc mihi prauom, ineptum, absurdum, atque*

alienum a uita mea

Videtur, si uos tantopere istuc uoltis, fiat? AE. *bene facis:*

Merito te amo. D. *uerum quid? quid ego dicam? hoc confit quod uolo.*

Quid nunc quod restat? Hegio cognatus his est proxumus

Affinis nobis pauper: bene nos aliquid facere illi decet.

M. *Quid facere?* D. *agelli hic est sub urbe paullum, quod locitas foras:*

Huic demus, qui fruatur. M. *paullum id autem?* D. *si multum, tamen*

Faciundum est: pro patre huic est, bonus est, noster est, recte datur.

Postremo non meum illud uerbum facio, quod tu Mitio

Bene, & sapienter dixti dudum: VITIVM *commune omnium est,*

Quod nimium ad rem in senecta attenti sumus. hanc maculam nos decet

Effugere. dictum est uere, & re ipsa fieri oportet, Mitio.

M. *Quid istuc est? dabitur quidem, quando hic uolt, Aeschine.* AE. *mi pater.*

D. *Nunc tu mihi es germanus pariter corpore, & animo.* M. *gaudeo.*

D. *Suo sibi hunc gladio iugulo.*

ACTVS

ACTVS QVINCTI SCENA IX.

SYRVS, DEMEA, MITIO, AESCHINVS.

S. ACTVM *est, quod iussi Demea.*

D. F*rugi homo es. aedepol hodie mea quidem sententia*

Iudico, Syrum fieri aequom liberũ. M. *istunc liberũ?*

Quodnam ob factum? D. *multa.* S. *o noster Demea, aepol uir bonu' es:*

Ego istos uobis usque a pueris curaui ambos sedulo,

Docui, monui, bene praecepi semper quae potui omnia.

D. *Res apparet. & quidem haec porro, obsonare, cũ fide*

Scortum adducere, apparare de die conuiuium:

Non mediocris hominis haec sunt officia. S. *o lepidum caput.*

D. *Postremo hodie in psaltria ista emunda hic adiutor fuit,*

Hic curauit: prodesse aequom est: alij meliores erunt,

Deniquo hic uolt fieri. M. *uin' tu hoc fieri?* AE. *cupio.* M. *si quidem*

Tu uis, Syre eho accede huc ad me, liber esto. S. *bene facis:*

Omnibu' gratiam habeo, & seorsum tibi praeterea Demea.

D. *Gaudeo.* AE. *& ego.* S. *credo: utinam hoc perpetuũ fiat gaudium, ut*

Phrygiam uxorem meam una mecum uideam liberam. D. *optumam*

Mulierem

Mulierem quidẽ. S. *& quidẽ nepoti tuo, huius filio,*
Hodie prima mammã dedit haec. D. *hercle uero serio,*
Siquidem prima dedit, haud dubium quin emitti aequom siet.
M. *Ob eam rem?* D. *ob eam: postremo a me argentum, quanti est, sumito.*
S. *Dij tibi Demea omnes semper omnia optata afferãt.*
M. *Syre, processisti hodie pulchre.* D. *siquidem porro Mitio*
Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paullum prae manu
Dederis, unde utatur. reddet tibi cito. M. *istoc uilius.*
AE. *Frugi homo est.* S. *reddam hercle, da modo.* AE. *age pater.* M. *post consulam.*
D. *Faciet.* S. *o uir optime.* AE. *o pater mi festiuissime.*
M. *Quid istuc? quae res tam repente mores mutauit tuos?*
Quod proluuium? quae istaec subita est largitas? D. *dicam tibi.*
Vt id ostenderem, quòd te isti facilem, & festiuum putant,
Id non fieri ex uera uita, neque adeo ex aequo & bono,
Sed ex assentando, indulgendo, & largiendo Mitio.
Nunc adeo si ob eam rem uobis mea uita inuisa est Aeschine,
Quia non iusta iniusta prorsus omnia omnino obsequor:
Missa facio, effundite, emite, facite quod uobis lubet.
Sed si id uoltis potius, quae uos propter adolescentiam

Minu' uidetis, magis impense cupitis, consulitis pa-
rum,
Haec reprehendere, & corrigere me; obsecundare
in loco:
Ecce, qui id faciam uobis. AE. *tibi pater permitti-*
mus:
Plus scis, quid facto opus est: sed de fratre quid fiet?
D. *sino*
Habeat. finem in istac faciat. M. *istuc recte. Plaudite.*

Hecyram in suum, id est, in ultimum locum reiecimus.

FABVLAE INTERLOCVTORES.

Phormio	*parasitus.*
Demipho	*senex.*
Antipho	*adolescens.*
Geta	*seruus.*
Dorio	*leno.*
Chremes	*senex.*
Phaedria	*adolescens.*
Dauus	*seruus.*
Sophrona	*nutrix.*
Nausistrata	*matrona.*
Hegio,	
Cratinus,	*aduocati.*
Crito,	

ACTA

ACTA LVDIS ROMANIS, L. POSTVMIO ALBINO, L. CORNELIO MERVLA AEDIL. CVR. EGERE L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATILIVS PRAENESTINVS. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII. TIBIIS IMPARIB. TOTA GRAECA APOLLODORV. EPIDICAZOMENOS. FACTA IIII, C. FANNIO, M. VALERIO COS.

C. SVLPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

CHREMETIS *frater aberat peregre Demipho*
Relicto Athenis Antiphone filio.
Chremes clam habebat Lemni uxorem, & filiam,
Athenis aliam coniugem, & amantem unice
Gnatum fidicinam. mater e Lemno aduenit
Athenas: moritur: uirgo sola (aberat Chremes)
Funus procurat. ibi eam uisam Antipho
Cum amaret, opera parasiti uxorem accipit.
Pater, & Chremes reuersi fremere: dein minas
Triginta dant parasito, ut illam coniugem
Haberet ipse. argento hoc emitur fidicina.
Vxorem retinet Antipho a patruo agnitam.

PROLOGVS.

POSTQVAM *poeta uetus poetam non potest*
Retrahere studio, & transdere hominem in otium,
Maledictis deterrere, ne scribat, parat:

Qui ita dictitat, quas antehac fecit fabulas,
Tenui esse oratione, & scriptura leui,
Quia nusquam scripsit insanum adolescentulum
Ceruam uidere fugere, & sectari canes,
Et eam plorare, orare ut subueniat sibi.
Quòd si intellegeret, cùm stetit olim noua,
Actoris opera magis stetisse, quàm sua:
Minu' multo audaciter, quàm laedit, laederet;
Et magi' placerent, quas fecisset fabulas.
Nunc si quis est, qui hoc dicat, aut sic cogitet,
Vetu' si poeta non lacessisset prior,
Nullum inuenire prologum potuisset nouus
Quem diceret, nisi haberet, cui malediceret:
Is sibi responsum hoc habeat; in medio omnibus
Palmam esse positam, qui autem tractant musicam.
Ille ad famem hunc ab studio studit reijcere:
Hic respondere uoluit, non lacessere.
Benedictis si certasset, audisset bene:
Quod ab ipso allatum est, sibi esse id rellatum putet.
De illo iam finem faciam dicundi mihi,
Peccandi cum ipse de se finem non facit.
Nunc quid uelim, animum attendite. apporto nouã
Epidicazomenon quam uocant comoediam
Graeci, Latini Phormionem nominãt;
Quia primas partes qui aget, is erit Phormio
Parasitus, per quem res agetur maxume.
Voluntas nostra si ad poetam accesserit,
Date operam, adeste aequo animo per silentium;
Ne simili utamur fortuna, atque usi sumus,

Cum

Cum per tumultum noster grex motus loco est:
Quem actoris uirtus nobis restituit locum,
Bonitasq. uostra adiutans, atque aequanimitas.

ACTVS PRIMI SCENA I.

DAVVS.

D. AMICVS *summus meus, et popularis Geta*
Heri ad me uenit: erat ei de ratiuncula
Iampridem apud me relliquum pauxillulum
Nummorum: id ut conficerem. confeci: affero.
Nam herilem filium eius duxisse audio
Vxorem: ei credo munus hoc conraditur.
Quàm inique comparatum est, ij, qui minus habent,
Vt semper aliquid addant diuitioribus.
Quod ille unciatim uix demenso de suo,
Suum defrudans genium, comparsit miser,
Id illa uniuersum abripiet, haud existumans
Quanto labore partum. porro autem Geta
Ferietur alio munere, ubi hera pepererit:
Porro alio autem, ubi erit puero natalis dies,
Vbi initiabunt: omne hoc mater auferet:
Puer caussa erit mittundi. sed uideon' Getam?

ACTVS PRIMI SCENA II.

GETA, DAVVS.

G. SI QVIS *me quaeret rufus.* D. *praesto est, desine.* G. *oh,*
At ego obuiam conabar tibi Daue. D. *accipe, hem:*

Le-

Lectum est, conueniet numerus, quantum debui.
G. *Amo te, & non neglexisse habeo gratiam.*
D. *Praesertim ut nunc sunt mores: adeo res redit:*
Si quis quid reddit, magna habenda est gratia.
Sed quid tu es tristis? G. *ego ne? nescis, quo in metu, et*
Quanto in periclo sim. D. *quid istuc est?* G. *scies,*
Modo ut tacere possis. D. *abi sis insciens:*
Cuius tu fidem in pecunia perspexeris,
Verere ei uerba credere? ubi quid mihi lucri est
Te fallere? G. *ergo ausculta.* D. *hanc operá tibi dico.*
G. *Senis nostri Daue fratrem maiorem Chremem*
Nostin'? DA. *quid ni?* GE. *quid? eius gnatum Phaedriam?*
D. *Tamquam te.* G. *euenit, senibus ambobus simul,*
Iter illi in Lemnum ut esset, nostro in Ciliciam
Ad hospitem antiquom: is senem per epistolas
Pellexit, modo non montes auri pollicens.
D. *Cui tanta erat res, & supererat?* G. *desinas:*
Sic est ingenium. D. *oh, regem me esse oportuit.*
G. *Abeuntes ambo hinc tum seruis me filijs*
Relinquunt quasi magistrum. D. *o Geta, prouinciam*
Cepisti duram. G. *mihi usu uenit hoc, scio:*
Memini relinqui me deo irato meo.
Coepi aduorsari primo: quid uerbis opu' st?
Seni fidelis dum sum, scapulas perdidi.
D. *Venere in mentem istaec mihi: nam quae inscitia est,*
ADVORSVM stimulum calces? G. *coepi his omnia*
Facere, obsequi quae uellent. D. *scisti VTI FORO.*
G. *Noster mali nil quidquam primo: hic Phaedria*
Continuo

Continuo quandam nactus est puellulam
Citharistriam : hanc amare coepit perdite.
Ea seruiebat lenoni impurissimo :
Neque, quod daretur quidquam : id curarant patres.
Restabat aliud nihil, nisi oculos pascere,
Sectari, in ludum ducere, & reducere :
Nos otioso operam dabamus Phaedriae.
In quo haec discebat ludo, exaduorsum ei loco
Tonstrina erat quaedam : hic solebamus fere
Plerunque eam opperiri, dum inde iret domum.
Interea dum sedemus, illi interuenit
Adolescens quidam lacrumans, nos mirarier :
Rogamus, quid sit : numquam aeque (inquit) ac modo
Paupertas mihi onus uisum est & miserum, et graue.
Modo quandam uidi uirginem hic uiciniae
Miseram, suam matrem lamentari mortuam.
Ea sita erat ex aduorso : neque illi beneuolens,
Neque notus, neque cognatus, extra unam aniculá,
Quisquam aderat, qui adiutaret funus, miseritú est.
Virgo ipsa facie egregia. quid uerbis opu' sit?
Commorat omnes nos : ibi continuo Antipho,
Voltis ne eamus uisere? alius, censeo,
Eamus, duc nos sodes : imus, uenimus,
Videmus : uirgo pulchra : & quo magi' diceres,
Nihil aderat adiumenti ad pulchritudinem :
Capillus passus, nudus pes, ipsa horrida :
Lacrumae, uestitus turpis, ut, ni uis boni
In ipsa inesset forma, haec formam exstinguerent.
Ille, qui illam amabat fidicinam, tantummodo,

Satis, inquit, scita est: noster uero. DA. *iam scio:*
Amare coepit. G. *scin quàm? quò euadat, uide:*
Postridie ad anum recta pergit: obsecrat,
Ut sibi eius faciat copiam. illa enim se negat:
Neque eum aequom ait facere: illam ciuē esse Atticā,
Bonam, bonis prognatam: si uxorem uelit,
Lege id licere facere; sin aliter, negat.
Noster, quid ageret, nescire: & illam ducere
Cupiebat, & metuebat absentem patrem.
DA. *Non, si rediisset, ei pater ueniam daret?*
GE. *Ille ne indotatam uirginem, atque ignobilem*
Daret illi? numquam faceret. D. *quid fit denique?*
GE. *Quid fiat? est parasitus quidam Phormio,*
Homo confidens: qui illum dij omnes perduint.
DA. *Quid is fecit?* GE. *hoc consilium, quod dicam, dedit.*
Lex est, ut orbae, qui sint genere proxumi,
Is nubant: & illos ducere eadem haec lex iubet.
Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam:
Paternum amicum me assimilabo uirginis:
Ad iudices ueniemus: qui fuerit pater,
Quae mater, qui cognata tibi sit, omnia haec
Confingam: quod erit mihi bonum, atque commodū.
Cum tu horum nihil refelles, uincam scilicet.
Pater aderit: mihi paratae lites: quid mea?
Illa quidem nostra erit. D. *iocularem audaciam.*
GE. *Persuasit homini: factum est: uentū est: uincimur:*
Duxit. D. *quid narras?* G. *hoc, quod audis.* D. *o Geta,*
Quid te futurum est? G. *nescio hercle: unum hoc scio:*
Quod fors feret, feremus aequo animo. D. *placet:*

R *Hem*

Hem istuc uiri est officiũ. G. *in me omnis spes mihi est.*
DA. *Laudo.* GE. *ad peccatorem abeam credo, qui mihi*
Sic oret: nunc amitte quaeso hunc: ceterum
Posthac si quidquam, nihil precor. tantummdo
Non addas ubi ego hinc abero, uel occidito.
DA. *Quid ille paedagogus, qui citharistriam?*
Quid rei gerit? G. *sic, tenuiter.* D. *non multum habet*
Quod det fortasse. G. *immo nihil, nisi spem meram.*
DA. *Pater eius rediјt, an non?* GE. *nondum.* DA. *quid? senem*
Quoad exspectatis uostrum? GE. *non certum scio:*
Sed epistolam ab eo allatam esse audiui modo, &
Ad portitores esse delatam: hanc petam.
DA. *Numquid Geta aliud me uis?* GE. *ut bene sit tibi.*
Puer heus. nemon' huc prodit? cape, da hoc Dorcio.

ACTVS PRIMI SCENA III.

ANTIPHO, PHAEDRIA.

AN. ADEON' *rem rediјsse, ut, qui mihi consultum esse optume uelit,*
Phaedria, patrem extimescam, ubi in mentem eius aduenti uenit?
Quòd ni fuissem incogitans, ita eum exspectarem, ut par fuit.
PH. *Quid istuc est?* AN. *rogitas? qui tam audacis facinoris mihi conscius*
Sis? quòd utinam ne Phormioni id suadere in mentem incidisset,

Neu

Neu me cupidum eò impulisset, quod mihi principium est mali.

Non potitus essem: fuisset tum mihi illos aegre aliquot dies:

At non quotidiana cura haec angeret animum. PH. *audio.*

AN. *Dum exspecto quàm mox ueniat, qui adimat hanc mihi consuetudinem.*

PH. *Alijs, quia desit quod amant, aegre est; tibi, quia superest, dolet.*

Amore abundas Antipho.

Nam tua quidem hercle certe uita haec expetenda, optandaq. est.

Ita me dij bene ament; ut mihi liceat tam diu, quod amo, frui.

Iam depacisci mortem cupio. tu conijcito cetera,

Quid ego ex hac inopia nunc capiam, & quid tu ex istac copia:

Vt ne addam, quòd sine sumptu, ingenuam, liberalem nactus es:

Quòd habes, ita ut uoluisti, uxorem, sine mala fama: palam

Beatus, ni unum hoc desit, animus qui modeste istaec ferat.

Et si tibi res sit cum eo lenone, quocum mihi est, tum sentias.

Ita plerique ingenio sumus omnes: nostri nosmet paenitet.

AN. *At tu mihi contra nũc uidere fortunatus Phaedria,*

Cui deintegro est potestas etiam consulédi, quid uelis,
Retinere, amare, amittere: ego in eum incidi infelix locum,
Vt neque mihi eius sit amittendi, nec retinendi copia.
Sed hoc quid est? uideon' ego aduenire huc currentem Getam?
Is ipsus est. timeo miser, quam nunc mihi hic rem nunciet.

ACTVS PRIMI SCENA IV.

GETA, ANTIPHO, PHAEDRIA.

GE. NVLLVS *es, Geta, nisi aliquod iam tibi consilium celere reperceris:*
Ita subito nunc imparatum tanta te impendent mala:
Quae neque uti deuitem scio, neque quo modo me inde extraham:
Nam non potest celari nostra diutius iam audacia.
AN. *Quidnam ille commotus uenit?* GE. *tum, temporis punctum mihi*
Ad hanc rem est: herus adest. AN. *quid istuc est mali?*
GE. *Quod cum audierit, quod eius remedium inueniam iracundiae?*
Loquar ne? incendam. taceam? instigem. purgem me? laterem lauem.
Eheu me miserum: cum mihi paueo, tum Antipho me excruciat animi:

Eius

Eius me miseret: ei nunc timeo: is nunc me retinet: nam absque eo
Esset: recte ego mihi uidissem, & senes essem ultus iracundiam:
Aliquid conuasassem; atque hinc me conijcerem protinam in pedes.

AN. *Quam hic fugam, aut furtum parat?*

GE. *Sed ubi Antiphonem reperiam? aut qua quaerere insistam uia?*

PH. *Te nominat.* AN. *nescio quod magnum hoc nuncio exspecto malum.*

PH. *Ah, sanu' ne es?*

GE. *Domum ire pergam: ibi plurimum est.* PH. *reuocemus hominem.* AN. *sta illico.* GE. *hem,*
Satis pro imperio, quisquis es. AN. *Geta.* GE. *ipse est, quem uolui obuiam.*

AN. *Cedo, quid portas, obsecro? atque id, si potes, uerbo expedi.*

GE. *Faciam.* AN. *eloquere.* GE. *modo apud portum.* AN. *meũ ne?* GE. *intellexi.* AN. *occidi.* PH. *hem,*

AN. *Quid agam?* PH. *quid ais?* GE. *huiu' patrem uidisse me, patrum tuum*

AN. *Nam quod ego huic nunc subito exitio remedium inueniam miser?*
Quòd si eò meae fortunae redeunt, Phanium abs te ut distrahar;
Nulla est mihi uita expetenda. GE. *ergo istaec cum ita sint Antipho,*
Tanto magi' te aduigilare aequom est. FORTES *fortuna*

tuna adiuuat.

AN. *Non sum apud me.* GE. *atqui opus est nunc, cum maxume, ut sis Antipho:*

Nam si senserit te timidum pater esse, arbitrabitur

Commeruisse culpam. PH. *hoc uerum est.* AN. *non possum immutarier.*

GE. *Quid si aliquid grauius tibi nunc faciundum foret?*

AN. *Cum hoc non possum, illud minu' possem.* G. *hoc nihil est Phaedria: ilicet:*

Quid conterimus operam frustra, quin abeam? PH. *& equidem ego.* AN. *obsecro,*

Quid si assimulabo? satin' est? GE. *garris.* AN. *uoltum contemplamini, hem,*

Satin' sic est? GE. *non.* AN. *quid si sic?* GE. *propemodum.* AN. *quid si sic.* GE. *sat est:*

Hem istuc serua, & uerbum uerbo, par pari ut respondeas,

Ne suis te iratus saeuidictis protelet. AN. *scio.*

GE. *Vi coactum te esse inuitum, lege, iudicio: tenes?*

Sed quis hic est senex, quem uideo in ultima platea? AN. *ipsus est.*

Non possum adesse. GE. *ah quid agis? quò abis Antipho? mane,*

Mane inquam. AN. *egomet me noui, & peccatum meum:*

Vobis commendo Phanium, & uitam meam.

PH. *Geta, quid nunc fiet?* GE. *tu iam lites audies:*

Ego plectar pendens, nisi quid me fefellerit.

Sed quod modo hic nos Antiphonem monuimus,

Id nosmet ipsos facere oportet Phaedria.
PH. *Aufer mihi oportet: quin tu, quod faciá, impera.*
GE. *Meministin' olim ut fuerit uostra oratio*
In re incipiunda ad defendendam noxiam?
Iustam illam caussam, facilem, uincibilé, optumam.
PH. *Memini.* G. *hem núc ipsa est opus, aut, si quid potest*
Meliore, & callidiore. PH. *fiet sedulo.*
GE. *Nunc prior adito tu: ego in insidijs hic ero*
Succenturiatns, si quid deficies. PH. *age.*

ACTVS PRIMI SCENA V.

DEMIPHO, GETA, PHAEDRIA.

DE. ITA ne tandem uxorem duxit Antipho iniussu meo?
Nec meum imperium: age, mitto imperium: non simultatem meam
Reuereri? saltem nó pudere? o facinus audax, o Geta
Monitor. GE. *uix tandem.* DE. *quid mihi dicent? aut quam caussam reperient?*
Demiror. GE. *atqui repperi iam: aliud cura.* DE. *an ne hoc dicent mihi?*
Intuitus feci: lex coegit. audio, & fateor. G. *placet.*
DE. *Verum scienté, tacitú caussam tradere aduersarijs,*
Etiam ne id lex coegit? PH. *illud durum.* GE. *ego expediam: sine.*
DE. *Incertum est, quid agam, quia praeter spem, atque incredibile hoc mihi accidit.*
Ita sum iritatus, animum ut nequeam ad cogitan-

dum instituere.

QVAMOBREM *omnes, cum secundae res sunt maxume, tum maxume*

Meditari secum oportet, quo pacto aduorsum aerumnam ferant:

Pericla, damna, exsilia peregre rediês semper cogitet,

Aut fili peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiae:

Communia esse haec, fieri posse: ut ne quid animo sit nouum:

Quidquid praeter spem eueniat, omne id deputare esse in lucro.

GE. *O Phaedria, incredibile est, quanto herum anteeo sapientia.*

Meditata mihi sunt omnia mea incommoda: herus si redierit,

Molendum usque in pistrino: uapulandum: habendae compedes:

Opus ruri faciundum: horum nil quidquam accidet animo nouum.

Quidquid praeter spem eueniet, omne id deputabo esse in lucro.

Sed quid hominem cessas adire, & blande in principio alloqui?

DE. *Mei fratris uideo filium ire mihi obuiam.*

PH. *Mi patrue salue.* DE. *salue: sed ubi est Antipho?*

PH. *Saluom aduenire.* DE. *credo: hoc responde mihi.*

PH. *Valet: hic est: sed satin' omnia ex sententia?*

DE. *Vellē quidē:* PH. *quid istuc?* DE. *rogitas. Phaedria?*

Bonas me absente hic confecistis nuptias.
PH. *Eho, an id succenses nunc illi?* GE. *artificem probum.*
DE. *Ego ne illi non succenseam? ipsum gestio*
Dari mi in conspectum, nunc sua culpa ut sciat
Lenem patrem illum factum me esse acerrimum.
PH. *Atqui nil fecit patrue, quod succenseas.*
DE. *Ecce autem similia omnia: omnes congruunt:*
Vnum cognoris, omnes noris. PH. *haud ita est.*
DE. *Hic in noxa est, ille ad defendendam caussam adest.*
Cum ille est, hic praesto est: tradunt operas mutuas.
GE. *Probe eorum facta imprudens depinxit senex:*
DE. *Nam ni haec ita essent, cũ illo haud stares Phaedria.*
PH. *Si est patrue, culpam ut Antipho in se admiserit,*
Ex qua re minus rei foret, aut famae temperans:
Non caussam dico, quin, quod meritus est, ferat.
Sed si quis forte malitia fretus sua,
Insidias nostrae fecit adolescentiae,
Ac uicit: nostra ne ea culpa est, an iudicum,
Qui saepe propter inuidiam adimunt diuiti,
Aut propter misericordiam addunt pauperi?
GE. *Ni nossem caussam, crederem uera hunc loqui.*
DE. *An quisquam iudex est, qui possit noscere*
Tua iusta, ubi tute uerbum non respondeas,
Ita ut ille fecit? PH. *functus adolescentuli est*
Officium liberalis: postquam ad iudices
Ventum est, non potuit cogitata proloqui:
Ita eum tum timidum obstupefecit pudor.
GE. *Laudo hunc: sed cesso adire quamprimum senem?*
Here salue: saluom te aduenisse gaudeo. DE. *oh,*

Bone

Bone custos salue, columen uero familiae,
Cui commendaui filium hinc abiens meum.

GE. *Iamdudum te omnes nos accusare audio,*
Immerito, & horum me omnium immeritissimo:
Nam quid me in hac re facere uoluisti tibi?
Seruom hominem caussam orare leges non sinunt:
Neque testimonij dictio est. DE. *mitto omnia: adde*
Istuc: imprudens timuit adolescens: sino:
Tu seruus: uerum si cognata est maxume,
Non fuit necesse habere; sed, id quod lex iubet,
Dotem daretis; quaereret alium uirum.
Qua ratione inopem potius ducebat domum?

GE. *Non ratio, uerum argentum deerat.* DE. *sumeret*
Alicunde. GE. *alicunde? nihil est dictu facilius.*

DE. *Postremo, si nullo alio pacto, uel fenore.*

GE. *Hui, dixti pulchre, si quidem quisquam crederet*
Te uiuo. DE. *non, non sic futurum est, non potest.*
Ego ne illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?
Nil suaue meritum est hominem commonstrarier
Mihi istum uolo, aut, ubi habitet, demonstrarier.

GE. *Nempe Phormionem.* DE. *istum patronū mulieris.*

G. *Iā faxo hic aderit.* D. *Antipho ubi nunc est?* PH. *foris.*

DE. *Abi Phaedria, eū require, atque adduce huc.* PH. *eo*
Recta uia equidem illuc. GE. *nempe ad Pamphilam.*
DE. *at ego*
Deos penates hinc salutatum domum
Diuortor: inde ibo ad forum, atque aliquot mihi
Amicos aduocabo, ad hanc rem qui assient,
Vt ne imparatus sim, cum aduenict Phormio.

ACTVS

ACTVS SECVNDI SCENA I.

PHORMIO, GETA.

PH. ITA ne patris ais conspectum ueritum hinc abiisse? GE. admodum.

PH. Phanium relictam solam? G. sic. PH. & iratum senem?

G. Oppido. PH. ad te summa solum Phormio rerũ redit:
Tute hoc intristi, tibi omne est exedẽdum: accingere.

G. Obsecro te. P. si rogitabit. G. in te spes est. PH. aecere,
Quid si reddet? G. tu impulisti. PH. sic opinor. G. subueni.

PH. Cedo senem: iam instructa sunt mihi corde consilia omnia.

G. Quid ages? PH. quid uis? nisi ut maneat Phanium, atque ex crimine hoc
Antiphonem eripiam, atque in me omnem iram deriuem senis?

G. O uir fortis, atque amicus: uerum hoc saepe Phormio
Vereor, ne istaec fortitudo in neruum erumpat denique. P. ah,
Nõ ita est: FACTVM est periclũ, iã PEDVM uisa est uia.
Quot me cẽses homines iã deuerberasse usque ad necẽ
Hospites? tum ciues? quo magi' noui, tanto saepius.
Cedo dum, en umquam iniuriarum, audisti mi scriptam dicam?

G. Qui istuc? PH. quia NON RETE accipitri tenditur, neque miluio,

Qui

Qui male faciunt nobis: illis, qui nil faciũt, tenditur:
Quia enim in illis fructus est, in illis opera luditur.
Alijs aliunde est periclũ, unde aliquid abradi potest:
Mihi sciunt nihil esse. dices, ducẽt damnatũ domum:
Alere nolunt hominem edacem: & sapiunt mea quidem sententia,
Pro maleficio si beneficium summum nolunt reddere.
G. *Non pote sati' pro merito ab illo tibi referri gratia.*
P. *Immo enim nemo sati' pro merito gratiã regi refert.*
Te ne asymbolũ uenire, unctũ, atque lautũ e balneis,
Otiosum ab animo; cum ille & cura, & sumptu absumitur,
Dum tibi sit, quod placeat: ille ringitur, tu rideas:
Prior bibas, prior decumbas: cena dubia apponitur?
G. *Quid istuc uerbi est?* PH. *ubi tu dubites, quid sumas potissimum.*
Haec, quum rationem ineas, quàm sint suauia, & quàm cara sint;
Ea qui praebet, nõ tu hũc habeas plane praesentẽ deũ?
G. *Senex adest. uide quid agas: prima coitio est acerrima:*
Si eam sustinueris, post illa iam, ut lubet, ludas licet.

ACTVS SECVNDI SCENA II.

DEMIPHO, GETA, PHORMIO.

D. EN umquam cuiquam contumeliosius
Audistis factã iniuriã, quàm haec est mihi?
Adeste quaeso. G. *iratus est.* PH. *quin tu hoc age:*

Iam

Iam ego hunc agitabo. pro deum immortalium,
Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat esse cognatam? G. *negat.*
D. *Ipsum esse opinor, de quo agebam. sequimini.*
PH. *Neque eius patrem se scire, qui fuerit?* G. *negat.*
PH. *Nec Stilphonem ipsum scire, qui fuerit?* G. *negat.*
PH. *Quia egens relicta est misera, ignoratur parens,*
Neglegitur ipsa: uide, AVARITIA quid facit.
G. *Si herum insimulabis auaritiae, male audies.*
D. *O audaciam; etiam me ultro accusatum aduenit.*
PH. *Nam iam adolescenti nihil est quod succenseam,*
Si illum minus norat: quippe homo iam grandior,
Pauper, cui opera uita erat, ruri fere
Se continebat: ibi agrum de nostro patre
Colendum habebat: saepe interea mihi senex
Narrabat, se hunc neglegere cognatum suum:
At quem uirum? quem ego uiderim in uita optumũ.
G. *Videas te, atque illũ, ut narras.* PH. *abi in malã crucẽ:*
Nam ni ita eum existumassem, numquam tam graues
Ob hanc inimicitias caperem in uostram familiam,
Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter.
G. *Pergin' hero absenti male loqui impurissime?*
PH. *Dignũ autẽ hoc illo est.* G. *ain' tãdẽ carcer?* D. *Geta.*
GE. *Bonorum extortor, legum contortor.* D. *Geta.*
PH. *Responde.* GE. *quis homo est? ehem.* D. *tace.* GE.
absenti tibi
Te indignas, seq. dignas contumelias
Numquam cessauit dicere hodie. D. *ohe, desine.*
Adolescens, primum abs te hoc bona uenia peto,

Si tibi placere potis est, mihi ut respondeas:
Quem amicum tuum ais fuisse istum, explana mihi,
Et qui cognatum me sibi esse diceret.
PH. *Proinde expiscare, quasi nō nosses.* D. *nossem.* P. *ita.*
DE. *Ego me nego: tu, qui ais, redige ad memoriam.*
PH. *Eho, tu sobrinum tuum non noras?* D. *enicas:*
Dic nomen. PH. *nomen? maxume.* D. *quid nūc tacis?*
P. *Perij hercle, nomē perdidi.* D. *hem, quid ais?* P. *Geta,*
Si meministi id quod olim dictum est, subijce. hem,
Non dico: quasi non noris, tentatum aduenis.
D. *Egon' autē tēto?* G. *Stilpho.* PH. *atque ad eo, quid mea?*
Stilpho est. D. *quem dixti?* PH. *Stilphonem inquam noueras?*
D. *Neque ego illum noram, neque mihi cognatus fuit*
Quisquā isto nomine. PH. *ita ne? non te horum pudet?*
At si talentnm rem reliquisset decem.
D. *Dij tibi male faciant.* PH. *primus esses memoriter*
Progeniē nostrā usque ab auo atque atauo proferens.
D. *Ita ut dicis. ego tum si aduenissem, qui mihi*
Cognata ea esset, dicerem: itidem tu face:
Cedo, qui est cognata? G. *heus noster, recte: heus tu caue.*
PH. *Dilucide expediui, quibus me oportuit*
Iudicibus: tum, si id falsum fuerat, filius
Cur non refellit? D. *filium narras mihi?*
Cuius de stultitia dici, ut dignum est, non potest.
PH. *At tu, qui sapiens es, magistratus adi,*
Iudicium de eadem caussa iterum ut reddant tibi:
Quandoquidem solus regnas, & soli licet

Hic de eadem caussa bis iudicium adipiscier.

DE. Etsi facta mihi iniuria est, ueruntamen
Potius quàm lites secter, aut quàm te audiam,
Itidem ut cognata si sit, id quod lex iubet
Dotem dare, abduce hanc, minas quinque accipe.

PH. Ha, ha, hae, homo suauis. DE. quid est? num iniquom postulo?
An ne hoc quidé ego adipiscar, quod ius publicum est?

PH. Ita ne tandem quaeso, ciuem ubi abusu' sis,
Mercedem dare lex iubet ei, atque amittere; an,
Ut ne quid turpe ciuis in se admitteret
Propter egestatem, proxumo iussa est dari,
Ut cum uno aetatem degeret, quod tu uetas?

DE. Ita, proxumo quidem: at nos unde? aut quam ob rem? PH. ohe,
ACTUM, AIUNT, NE AGAS. DE. non agam? immo haud desinam,
Donec perfecero hoc. PH. ineptis. DE. sine modo.

PH. Postremo tecum nihil rei nobis Demipho est:
Tuus est damnatus gnatus, non tu: nam tua
Praeterierat iam ducendi aetas. DE. omnia haec
Illum putato, quae ego nunc dico, dicere:
Aut quidem cum uxore hac ipsum probibebo domo.

GE. Iratus est. PH. tute idem melius feceris.

DE. Ita ne es paratus facere me aduorsum omnia
Infelix? PH. metuit hic nos, tametsi sedulo
Dissimulat. GE. bene habent tibi principia. PH. quin, quod est
Ferundum, fers? tuis factis dignum feceris,

Ut

Vt amici inter nos simus. DE. *egon' tuam expertam*
Amicitiam? aut te uisum, aut auditum uelim?
PH. *Si concordabis cum illa, habebis, quae tuam*
Senectutem oblectet: respice aetatem tuam.
D. *Te oblectet: tibi habe.* PH. *minue uerò irã.* D. *hoc age:*
Satis iam uerborum est: nisi tu properas mulierem
Abducere, ego illam eijciam: dixi Phormio.
PH. *Si tu illam attigeris secus, quàm dignũ est liberam,*
Dicam impingam tibi grandem: dixi Demipho.
Si quid opus fuerit, heus, domo me. GE. *intellego.*

ACTVS SECVNDI SCENA III.

DEMIPHO, GETA, HEGIO,
CRATINVS, CRITO.

DE. QVANTA *me cura, & solicitudine afficit*
Gnatus, qui me, et se hisce impediuit nuptijs.
Neque mi in conspectũ prodit, ut saltẽ sciã,
Quid de hac re dicat, quid ue sit sententiae.
Abi tu, uise redierit ne iam, an nondum, domum.
GE. *Eo.* DE. *uidetis quo in loco res haec siet:*
Quid ago? dic Hegio. HE. *ego Cratinum censeo,*
Si tibi uidetur. DE. *dic Cratine.* CRA. *me ne uis?*
DE. *Te.* CRA. *ego quae in rem tuam sint, ea uelim facias. mihi*
Sic hoc uidetur. quod te absente hic filius
Egit, restitui in integrum aequom est, & bonum:
Et id impetrabis. dixi. DE. *dic nunc Hegio.*
HE. *Ego sedulo hunc dixisse credo: uerum ita est,*
Quot

QVOT HOMINES, TOT SENTENTIAE: SVVS CVIQVE MOS.

Mihi non uidetur, quod sit factum legibus,
Rescindi posse: & turpe inceptu est. D. *dic Crito.*
CRI. *Ego amplius deliberandum censeo:*
Res magna est. HE. *numquid nos uis?* DE. *fecistis probe:*
Incertior sum multo, quàm dudum. GE. *negant*
Rediisse. DE. *frater est exspectandus mihi: is*
Quod mihi dederit de hac re consilium, id exsequar.
Percunctatum ibo ad portum, quoad se recipiat.
GE. *At ego Antiphonem quaeram, ut, quae acta hic sunt, sciat.*
Sed eccum ipsum uideo in tempore huc se recipere.

ACTVS TERTII SCENA I.

ANTIPHO, GETA.

AN. ENIMVERO *Antipho multimodis cum istoc animo uituperandus es.*
Ita ne hinc abiisse, & uitam tutandam dedisse aliis tuam?
Alios tuam rem credidisti, quàm te, animaduersuros magis?
Nam, ut ut erant alia, illi certe consuleres, quae nunc tuae est domi:
Ne quid propter tuá fidem decepta pateretur mali:
Cuius nunc miserae spes, opesq. sunt in te uno omnes sitae.
GE. *Equidem here nos iam dudum hic te absentem in-*

cusamus, qui abieris.

AN. *Te ipsum quaerebam.* GE. *sed ea caussa nihilo magis defecimus.*

AN. *Loquere obsecro, quonam in loco sunt res & fortunae meae?*

Numquid patri subolet? GE. *nil etiam.* AN. *ecquid spei porro est?* G. *nescio.* AN. *ah.*

GE. *Nisi Phaedria haud cessauit pro te eniti.* AN. *nihil fecit noui.*

GE. *Tum Phormio itidem in hac re, ut in alijs, strenuum hominem praebuit.*

AN. *Quid is fecit?* GE. *confutauit uerbis admodum iratum patrem.*

AN. *Heu Phormio.* GE. *ego, quod potui porro.* AN. *mi Geta, omnes uos amo.*

GE. *Sic sese habent principia, ut dico: adhuc tranquilla res est:*

Mansurusq. patruum pater est, dum huc adueniat. AN. *quid eum?* GE. *aiebat,*

De eius consilio uelle sese facere: quod ad hanc rem attinet.

AN. *Quantus metus est mihi, uenire huc saluom nunc patruum Geta:*

Nam, ut audio, per unam eius aut uiuam, aut moriar sententiam.

GE. *Phaedria tibi adest.* AN. *ubinam?* GE. *eccum a sua palaestra exit foras.*

ACTVS

ACTVS TERTII SCENA II.

PHAEDRIA, DORIO, ANTIPHO, GETA.

PH. DORIO, *audi obsecrò*. DO. *nó audio*. PH. *parumper*. DO. *quin omitte me*.

PH. *Audi, quod dicam*. DO. *at enim taedet iam audire eadem millies*.

PH. *At nunc dicam, quod lubenter audias*. DO. *loquere, audio*.

PH. *Nequeo te exorare, ut maneas triduum hoc? quò nunc abis?*

DO. *Mirabar, si tu mihi quidquam afferres noui*.

AN. *Hei, metuo lenonem, nequid suat suo capiti*. GE. *idem ego metuo*.

PH. *Non mihi credis?* DO. *hariolare*. PH. *sin fidem do*. DO. *fabulae*.

PH. *Feneratum istuc beneficiũ tibi pulchre dices*. D. *logi*.

PH. *Crede mihi, gaudebis facto: uerum hercle hoc est*. DO. *somnium*.

PH. *Experire, non est longum*. DO. *cantilenam eandem canis*.

PH. *Tu mihi cognatus, tu amicus, tu parens*. DO. *garris modo*.

PH. *Adeo ne ingenio esse duro te, atque inexorabili,*
Vt neque misericordia, neque precibus molliri queas?

DO. *Adeon' te esse incogitantem atque impudentem Phaedria,*
Vt phaleratis dictis ducas me, & meá ductes gratis?

AN. *Miseritum est*. PH. *hei ueris uincor*. GE. *quàm similis uterque est sui?*

PH. *Neque, alia Antipho cũ occupatus esset sollicitudine,*
Tum esse hoc mi obiectum malum? AN. *ah, quid istuc autem est Phaedria?*

PH. *O fortunatissime Antipho*. AN. *ego ne?* PH. *qui quod amas, domi est;*
Nec cum huiu' modi umquam usus uenit ut conflictares malo.

AN. *Mihi domi est? immo, quod aiunt,* AVRIBVS TENEO LVPVM:
Nam neque, ut amittam a me, inuenio; neque, uti retineam, scio.

DO. *Ipsum istuc mihi in hoc est*. A. *eia, ne parũ leno sies*.
Nam quid hic confecit? PH. *hiccine? quod homo inhumanissimus:*
Pamphilam meam uendidit. GE. *quid? uendidit?* AN. *ain' uendidit?*

PH. *Vendidit*. DO. *quàm indignum facinus, ancillam aere emptam suo*.

PH. *Nequeo exorare, ut maneat, & illo cum ut mutet fidem,*
Triduum hoc, dum id, quod est promissum, ab amicis argentum aufero.
Si non tum dedero, unam praeterea horam ne oppertus sies.

DO. *Obtundis*. AN. *haud longum est quod orat, Dorio: exoret, sine:*

Idem

Idem hoc tibi, quod bene promeritus fueris, conduplicauerit.

DO. *Verba istaec sunt.* AN. *Pamphilam ne hac urbe priuari sines?*

Tum tu praeterea horũ amorẽ distrahi poterin' pati?

DO. *Neque ego, neque tu.* GE. *dij tibi omnes id, quod est dignum, duint.*

DO. *Ego te cõplures aduorsum ingenium meũ menses tuli Pollicitantẽ, & nil ferẽtem, flentẽ: nunc cõtra, omnia Repperi, qui det, neque lacrumet: da locũ melioribus.*

A. *Certe hercle, satis si cõmemini, tibi quidẽ est olim dies, Quam ad dares huic, praestituta.* PH. *factum.* DO. *num ego istuc nego?*

AN. *Iam ne ea praeterijt?* DO. *non, uerum ei haec antecessit.* AN. *non pudet Vanitatis?* DO. *minime, dum ob rem.* GE. *sterquilinium.* PH. *Dorio,*

Ita ne tandem facere oportet? DO. *sic sum: si placeo, utere.*

AN. *Siccine hunc decipis?* DO. *immo enimuero Antipho hic me decipit:*

Nam hic me huiusmodi scibat esse: ego hunc esse aliter credidi.

Iste me fefellit: ego isti nihilo sum aliter, ac fui.

Sed ut ut haec sunt, tamen hoc faciam: cras mane argentum mihi

Miles se dare dixit: si mihi prior tu attuleris Phaedria,

Mea lege utar, ut prior sit, qui potior ad dandum est. Vale.

ACTVS TERTII SCENA III.

PHAEDRIA, ANTIPHO, GETA.

PH. QVID *faciam? unde ego nunc tam ſubito huic argentum inueniam miſer,*
Cui minu' nihilo eſt? quòd ſi hic potuiſſet nunc exorarier
Triduum, hoc promiſſum fuerat. AN. *ita ne hunc patiemur Geta*
Fieri miſerũ, qui me dudum, ut dixti, adiurit comiter?
Quin, cum opus eſt, beneficium rurſum ei experimur reddere?
GE. *Scio equidem hoc eſſe aequom.* AN. *age ergo, ſolus ſeruare hunc potes.*
GE. *Quid faciam?* AN. *inuenias argentum.* GE. *cupio: ſed, id unde, edoce.*
AN. *Pater adeſt hic.* GE. *ſcio: ſed quid tum?* AN. *ah, dictum ſapienti ſat eſt.*
GE. *Ita ne?* AN. *ita.* G. *ſane hercle pulchre ſuades: etiam tu hinc abis?*
Non triumpho, ex nuptijs tuis ſi nil nanciſcor mali,
Ni etiam nunc me huius quaerere cauſſa in malo iubeas crucem?
AN. *Verum hic dicit.* PH. *quid? ego uobis Geta alienus ſum?* GE. *haud puto:*
Sed parum ne eſt, omnibu' quod nunc nobis ſuccenſet ſenex,
Ni inſtigemus etiá, ut nullus locu' relinquatur preci?

PH. *Alius ab oculis meis illam ignotum abducet locum?*
Hem, dum igitur licet, dumq. adsum, loquimini mecum Antipho:
Contemplamini me. AN. *quamobrem? aut quidnam facturus? cedo.*
PH. *Quoquò hinc asportabitur terrarum, certum est persequi,*
Aut perire. GE. *dij bene uortant, quod agas: pedetentim tamen.*
AN. *Vide, si quid opis potes afferre huic.* GE. *si quid? quid?* AN. *quaere obsecro,*
Ne quid plus minus ue faxit, quod nos post pigeat Geta.
GE. *Quaero: saluos est, ut opinor: uerum enim metuo malum.*
AN. *Noli metuere: una tecum bona, mala tolerabimus.*
GE. *Quantum argenti opus est tibi? loquere.* PH. *solae triginta minae.*
GE. *Triginta? hui, percara est Phaedria.* PH. *istaec uero uilis est.*
GE. *Age, age, inuentas reddam.* PH. *o lepidum caput.*
G. *aufer te hinc.* PH. *iam opus est.*
GE. *Iam feres. sed opu' est mihi Phormionem adiutorem ad rem hanc dari,*
AN. *Praesto est: audacissime oneris quiduis impone, & feret:*
SOLUS EST HOMO AMICO AMICUS. G. *eamus ergo ad eum ocyus.*
PH. *Abi uero: dic, praesto ut sit domi.*

AN. *Numquid est, quod mea opera uobis opu' sit?* GE. *nil: uerum abi domum, &*
Illam miseram, quam ego nunc intus scio esse exanimatam metu,
Consolare: cessas? A. *nihil est, aeque quod faciã lubens.*
PH. *Qua uia istuc facies?* GE. *dicam in itinere: modo te hinc moue.*

ACTVS QVARTI SCENA I.

DEMIPHO, CHREMES.

DE. QVID? *qua profectus caussa hinc es Lemnum Chremes,*
Adduxtin' tecum filiam? CH. *non.* DE. *quid ita non?*
CH. *Postquam uidet me eius mater hic esse diutius,*
Simul autem non manebat aetas uirginis
Meam neglegentiam: ipsam cum omni familia ad
Me profectam esse aiebant. DE. *quid illic tam diu*
Quaeso igitur commorabare, ubi id audiueras?
CH. *Pol me detinuit morbus.* D. *unde? aut qui?* C. *rogas?*
SENECTVS IPSA EST MORBVS: *sed uenisse eas*
Saluas audiui ex nauta, qui illas uexerat.
DE. *Quid gnato obtigerit me absente, audistin' Chreme?*
CH. *Quod quidem me factum consilij incertum facit:*
Nam hanc condicionem si cui tulero extraneo,
Quo pacto, aut unde mihi sit, dicendum ordine est.
Te mihi fidelem esse aeque, atque egomet sum mihi,
Scibam: ille si me alienus affinem uolet,
Tacebit,

Tacebit, dum intercedet familiaritas:
Sin spreuerit me; plus, quàm opus est scito, sciet:
Vereorque, ne uxor aliquà hoc resciscat mea.
Quòd si fit, ut me excutiam, atque egrediar domo,
Id restat: nam ego meorum solus sum meus.
DE. *Scio ita esse, & istaec mihi res solicitudini est:*
Neque defetiscar umquam adeo experirier,
Donec tibi id, quod pollicitus sum, effecero.

ACTVS QVARTI SCENA II.

GETA.

E GO *hominem callidiorem uidi neminem,*
Quàm Phormionem. uenio ad hominem, ut dicerem
Argento opus esse, & id quo pacto fieret:
Vix dum dimidium dixeram, intellexerat:
Gaudebat: me laudabat: quaerebat senem:
Dijs gratias agebat, tempus sibi dari,
Vbi Phaedriae se ostenderet nihilo minus
Amicum esse, quàm Antiphoni. hominem ad forum
Iussi opperiri: eò me esse adducturum senem.
Sed eccum: quis est ulterior? at at at Phaedriae
Pater uenit: quid pertimui autem bellua?
An quia, quos fallam, pro uno duo sunt mihi dati?
Commodius esse opinor duplici spe utier.
Petam hinc, unde a primo institui: is si dat, sat est;
Si ab hoc nil fiat, tum hunc adoriar hospitem.

ACTVS QVARTI SCENA III.

ANTIPHO, GETA, CHREMES, DEMIPHO.

AN. EXSPECTO, *quàm mox recipiat sese Geta.*
Sed patruum cum patre uideo adstantem. hei mihi,
Quàm timeo, aduentus huius quò impellat patrem.
GE. *Adibo hosce: o noster Chremes.* CH. *salue Geta.*
GE. *Venire saluom uolupe est.* CH. *credo.* G. *quid agitur?*
CH. *Multa aduenienti, ut fit, noua hic compluria.*
GE. *Ita de Antiphone audistin' quae facta?* CH. *omnia.*
GE. *Tun' dixeras huic? facinus indignum Chreme,*
Sic circumiri. D. *cum hoc id agebam commodum.*
GE. *Nam hercle ego quoque id quidem mecum agitans sedulo;*
Inueni, opinor, remedium huic rei. D. *quid Geta?*
Quod remedium? G. *ut abij abs te, fit forte obuiam*
Mihi Phormio. CH. *qui Phormio?* GE. *is, qui istanc.* CH. *scio.*
GE. *Visum est mihi, ut eius tentarem sententiam.*
Prendo hominem solum: cur non, inquam, Phormio
Vides, inter uos sic haec potius cum bona
Vt componantur gratia, quàm cum mala?
Heru' liberalis est, & fugitans litium:
Nam ceteri quidem hercle amici omnes modo
Vno ore auctores fuere, ut praecipitem hanc daret.
A. *Quid hic coeptat? aut quò euadet hodie?* G. *an legibus*

Daturum poenas dices, si illam eiecerit?
Iam id exploratum est: eia, sudabis satis,
Si cum illo inceptas homine: ea eloquentia est.
Verum pone esse uictum eum: at tandem tamen
Non capitis eius res agitur, sed pecuniae.
Postquam hominem his uerbis sentio mollirier,
Soli sumus nunc, inquam, hic. eho dic, quid uelis dari
Tibi in manum, ut herus his desistat litibus,
Haec hinc facessat, tu molestus ne sies?
AN. *Satin' illi dij sunt propitij?* GE. *nam sat scio,*
Si tu aliquam partem aequi boniq. dixeris,
Vt ille est bonus uir, tria non commutabitis
Verba hodie inter uos. D. *quis te istaec iussit loqui?*
CH. *Immo non potuit melius peruenirier*
Eò, quo nos uolumus. A. *occidi.* CH. *perge eloqui.*
G. *At primo homo insanibat.* CH. *cedo, quid postulat?*
GE. *Quid? nimium: quantum libuit.* CH. *dic.* GE. *si quis daret*
Talentum magnum. CH. *immo malum hercle: ut nil pudet.*
G. *Quod dixi adeo ei: quaeso, quid si filiam*
Suam unicam locaret? parui rettulit
Non suscepisse: inuenta est, quae dotem petat.
Vt ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias:
Haec denique eius fuit postrema oratio:
Ego, inquit, iam a principio amici filiam,
Ita ut aequom fuerat, uolui uxorem ducere:
Nam mihi ueniebat in mentem eiu' incommodum
In seruitutem pauperem ad ditem dari:

Sed mihi opus erat, ut aperte tibi nunc fabuler,
Aliquantulum quae afferret, qui dissoluerem
Quae debeo: & etiam nunc, si uolt Demipho
Dare, quantum ab hac accipio, quae sponsa est mihi,
Nullam mihi malim, quàm istanc, uxorem dari.
AN. *Vtrum stultitia facere ego hunc, an malitia*
Dicam, scientem, an imprudentem, incertu' sum.
D. *Quid, si animam debet?* G. *ager oppositu' st pignori ob*
Decem minas, inquit. D. *age age, iam ducat: dabo.*
GE. *Aediculae item sub ob decem alias.* D. *hoî hui,*
Nimium est. CH. *ne clama: petito hasce a me decem.*
GE. *Vxori emunda ancillula: tum autem pluscula*
Supellectile opus est, opu' sumptu ad nuptias:
His rebus pone sane, inquit, decem minas.
DE. *Sexcenta proin potius scribito iam mihi dicas:*
Nil do: impuratus me ille ut etiam irrideat?
CH. *Quaeso, ego dabo, quiesce: tu modo filius*
Fac ut illam ducat, nos quam uolumus. A. *hei mihi*
Geta, occidisti me tuis fallacijs.
CH. *Mea caussa eijcitur: me hoc aequom est amittere.*
GE. *Quantum potes, me certiorem, inquit, face,*
Si illam dant, hanc ut mittam, ne incertus siem:
Nam illi mihi dotem iam constituerunt dare.
CH. *Iam accipiet: illis repudium renunciet:*
Hanc ducat. DE. *quae quidem illi res uortat male.*
CH. *Opportune adeo nunc mecum argentum attuli,*
Fructum, quem Lemni uxoris reddunt praedia:
Id summam: uxori, tibi opus esse, dixero.

ACTVS

ACTVS QVARTI SCENA IV.

ANTIPHO, GETA.

A. GETA. GE. *hem.* AN. *quid egisti?* GE. *emunxi argento senes.*

A. *Satin' est id?* GE. *nescio hercle: tantum iussu' sum.*

A. *Eho uerbero, aliud mihi respondes, ac rogo?*
G. *Quid ergo narras?* A. *quid ergo narrem? opera tua ad*
Restim mihi quidem res rediit planissume:
Vt te quidem omnes dij, deaeque, superi, inferi
Malis exemplis perdant. hem, si quid uelis,
Huic mandes, qui te ad scopulum e tranquillo inferat.
Quid minus utile fuit, quàm hoc ulcus tangere,
Aut nominare uxorem? iniecta est spes patri,
Posse illam extrudi. cedo, nunc porro Phormio
Dotem si accipiet, uxor ducenda est domum:
Quid fiet? G. *enim non ducet.* AN. *noui: ceterum*
Cum argentum repetent, nostra caussa scilicet
In neruom potius ibit. G. *nihil est Antipho,*
Quin male narrando possit deprauarier.
Tu id, quod boni est, excerpis: dicis, quod mali est.
Audi nunc contra iam. si argentum acceperit,
Ducenda est uxor, ut ais: concedo tibi:
Spatium quidem tandem apparandis nuptijs,
Vocandi, sacrificandi dabitur paullulum:
Interea amici, quod polliciti sunt, dabunt:
Id ille istis reddet. AN. *quamobrem? aut quid dicet?*

cet? G. *rogas?*
Quot res? postilla monstra euenerunt mihi:
Introijt in aedes ater alienus canis.
Anguis per impluuium decidit de tegulis:
Gallina cecinit: interdixit hariolus,
Haruspex uetuit ante brumam aliquid noui
Negoti incipere; quae caussa est iustissima.
Haec fient. AN. *ut modo fiant.* G. *fient: me uide.*
Pater exit: abi, dic, esse argentum, Phaedriae.

ACTVS QVARTI SCENA V.

DEMIPHO, GETA, CHREMES.

D. QVIETVS *esto inquam: ego curabo, ne quid uerborum duint.*
Hoc temere numquam amittam ego a me, quin mihi testes adhibeam,
Cum dem: &, quamobrem dem, commemorabo. G. *ut cautus est, ubi nil opu' st.*
CH. *Atqui ita opus est facto: at matura, dum lubido eadem haec manet:*
Nam si altera illa magis instabit, forsitan nos reiciat.
D. *Rem ipsam putasti.* D. *duc me ad eum ergo.* G. *non moror.* CH. *ubi hoc egeris,*
Transito ad uxorem meam, ut conueniat hanc prius, quàm hinc abit.
Dicat eam dare nos Phormioni nuptum, ne succenseat;
Et magis esse illum idoneum, qui ipsi sit familiarior;

No

Nos nostro officio nihil egressos esse; quantum is uoluerit,
Datum esse dotis. D. quid, malum, tua id refert? C. magni Demipho.
D. Non sat, tuum officium te fecisse, si non id fama approbat?
CH. Volo ipsius quoque uoluntate hoc fieri, ne se eiectam putet.
D. Idem ego istuc facere possum. CH. mulier mulieri magi' congruet.
D. Rogabo. CH. ubi nunc illas ego reperire possim, cogito.

ACTVS QVINCTI SCENA I.

SOPHRONA, CHREMES.

S. QVID agam? quem amicum inueniam mihi misera? aut cui consilia
Haec referam? aut unde nunc mihi auxilium petam? nam uereor,
Hera ne ob meum suasum indigne iniuria afficiatur:
Ita patrē adolescētis facta haec tolerare audio uiolēter.
CH. Nam quae haec est anus exanimata, a fratre quae egressa est meo?
SO. Quod ut facerem, me egestas impulit; cum scirem infirmas
Hasce esse nuptias; ut id consulerem, interea uita
Vt in tuto foret. CH. certe aedepol, nisi me animus fallit,
Aut parum oculi prospiciunt, meae nutricem gnatae

tae uideo,

SO. *Neque ille inuestigatur.* CH. *quid agam?* SO. *qui est eiu' pater.* CH. *adeon',*

An maneo, dum ea, quae loquitur, magis cognosco? SO. *quòd si eum nunc*

Reperire possim, nihil est, quod uerear. CH. *ea ipsa est. colloquar.*

SO. *Quis his loquitur?* CH. *Sophrona.* S. *& meum nomen nominat?* CH. *ad me respice.*

SO. *Dij obsecro uos: est ne hic Stilpho?* CH. *non.* SO. *negas?*

CH. *Concede hinc paullulum a foribus istorsum sodes Sophrona.*

Ne me istoc posthac nomine appellassis. SO. *quid? non is obsecro es,*

Quem semper te esse dictitasti? CH. *st.* SO. *quid has metuis fores?*

CH. *Conclusam hic habeo uxorem saeuam: uerum istoc de nomine*

Eo perperam olim dixi, ne uos forte imprudẽtes foris

Effutiretis, atque id porro aliquà uxor mea rescisceret.

SO. *Hem istoc pol nos te hic inuenire miserae numquam potuimus.*

CH. *Eho dic mihi, quid tibi rei est cum familia hac, unde exis? aut ubi*

Illae sunt? SO. *miseram me.* CH. *hem quid est? uiuunt ne?* SO. *uiuit gnata.*

Matrẽ ipsã ex aegritudine miserã mors cõsecuta est.

CH.

CH. *Male factum*. SO. *ego autem, quae essem anus deserte, egens, ignota,*
Vt potui uirginem nuptum locaui huic adolescenti,
Harum qui est dominus aedium. CH. *Antiphoni ne?*
S. *hem isti ipsi*. CH. *quid?*
Duas ne is uxores habet? SO. *au obsecro, unam ille quidem hanc solam*.
CH. *Quid illa altera, quae dicitur cognata?* SO. *haec ergo est*. CH. *quid ais?*
SO. *Composito est factum, quo modo hanc amans habere posset*
Sine dote. C. *dij uostram fidē, quàm saepe forte temere*
Eueniunt, quae non audeas optare offendi adueniens,
Quicū uolebam, atque ut uolebam, collocatam filiam.
Quod nos ambo opere maxumo dabamus operam, ut fieret,
Sine nostra cura maxuma, sua cura haec sola fecit.
S. *Nunc quid facto est opus, uide. pater adolescētis uenit,*
Eumq. animo iniquo hoc oppido ferre aiunt. C. *nihil pericli est*.
Sed per deos atque homines, meam esse hanc, caue resciscat quisquam.
S. *Nemo ex me scibit*. C. *sequere me: intus cetera audies.*

ACTVS QVINCTI SCENA II.
DEMIPHO, GETA.

D. NOSTRAPTE *culpa facimus, ut malos expedi at esse,*
Dum nimium dici nos bonos studemus, &

T beni-

benignos.

Ita fugias, ne PRAETER CASAM, *aiunt. non ne id satis erat,*

Accipere ab illo iniuriam? etiam argentum est ultro obiectum ei,

Vt sit qui uiuat, dum aliquid aliud flagitij conficiat.

G. *Planissume.* D. HIS NVNC PRAEMIVM *est, qui recta praua faciunt.*

G. *Verissime.* D. *ut stultissime quidem illi rem gesserimus.*

G. *Modo ut hoc consilio possiet discedi, ut istam ducat.*

D. *Etiam ne id dubium est?* G. *haud scio hercle, ut homo est, an mutet animum.*

D. *Hem, mutet autem?* G. *nescio: uerum, si forte, dico.*

D. *Ita faciam, ut frater censuit; uxorem huc eiu' adducam,*

Cum ista ut loquatur. abi Geta: praenuncia hanc uenturam.

G. *Argentum inuentum est Phaedriae: de iurgio siletur:*

Prouisum est, ne in praesentia haec hinc abeat: quid nunc porro?

Quid fiet? IN EODEM LVTO HAESITAS: *uorsum soluis*

Geta: praesens quod fuerat malum, in diem abijt: plagae crescunt,

Nisi prospicis. nunc hinc domum ibo, ac Phanium edocebo,

Ne quid uereatur Phormionem, aut eiu' orationem.

ACTVS

ACTVS QVINCTI SCENA III.

DEMIPHO, NAVSISTRATA, CHREMES.

DE. AGEDVM, *ut soles Nausistrata, fac illa ut placetur nobis;*
Vt sua uoluntate id, quod est faciundum, faciat. NA. *faciam.*
DE. *Pariter nunc opera me adiuues, ac dudum re opitulata es.*
NA. *Factum uolo: ac pol queo minu' uiri culpa, quàm me dignum est.*
DE. *Quid autem?* NA. *quia pol mei patris bene parta indiligenter*
Tutatur: nam ex his praedijs talenta argenti bina
Capiebat statim. hem, uir uiro quid praestat. DE. *bina quaeso?*
NA. *Ac rebus uilioribu' multo, tamē talēta bina.* D. *hui.*
NA. *Quid haec uidentur?* DE. *scilicet.* NA. *uirum me natam uellem:*
Ego ostenderem. DE. *certe scio.* NA. *quo pacto.* DE. *parce sodes,*
Vt possis cum illa; ne te adolescens mulier defatiget.
NA. *Faciam, ut iubes: sed meum uirum abs te exire uideo.* CH. *hem Demipho,*
Iam illi datum est argentum? DE. *curaui illico.* CH. *nollem datum.*
Hei, uideo uxorem: paene plus, quàm sat erat. DE.

cur nolles Chreme?

CH. *Iam recte*. D. *quid tu? ecquid locutus cum ista es, quamobrem hanc ducimus?*

CH. *Transegi*. D. *quid ait tandem?* CH. *adduci non potest*. D. *quid non potest?*

CH. *Quia uterque utrique est cordi*. D. *quid istuc nostra?* CH. *magni. praeter haec,*

Cognatam comperi esse nobis. DE. *quid? deliras?* CH. *sic erit:*

Non temere dico: redi mecum in memoriam. DE. *sati' ne sanus es?*

NA. *Au, obsecro uide, ne in cognatam pecces*. DE. *non est*. CH. *ne nega:*

Patri' nomen aliud dictum est: hoc tu errasti. D. *non norat patrem?*

CH. *Norat*. D. *cur aliud dixit?* CH. *numquam hodie concedes mihi, neque*

Intelliges? D. *si tu nil narres*. CH. *pergis?* NA. *miror quid hoc fiet*.

DE. *Equidem hercle nescio*. CH. *uin' scire? at ita me seruet Iuppiter,*

Vt propior illi, quàm ego sum, ac tu, nemo est homo. D. *dij uostram fidem:*

Eamus ad ipsam una omnes nos: aut scire, aut nescire hoc uolo. CH. *ah*.

D. *Quid est?* CH. *ita ne paruam mihi fidem esse apud te?* D. *uin' me credere?*

Vin' satis quaesitum mihi istuc esse? age fiat. quid illa filia

Amic.

Amici nostri, quid futurum est? CH. *recte.* D. *hanc igitur mittimus?*

CH. *Quid ni?* D. *illa maneat?* CH. *sic.* D. *ire igitur tibi licet Nausistrata.*

NA. *Sic pol commodius esse in omnes arbitror, quàm ut coeperas,*
Manere hanc: nam perliberalis uisa est, cũ uidi, mihi,

D. *Quid istuc negotij est?* CH. *iam ne operuit ostium?* D. *iam.* CH. *o Iuppiter,*
Dij nos respiciunt: gnatam inueni nuptam cum tuo filio. D. *hem,*
Quo pacto id potuit? DH. *non satis tutus est ad narrandum hic locus.*

DE. *At tu intro abi.* CH. *heus, ne filij nostri quidem hoc resciscant, uolo.*

ACTVS QVINCTI SCENA IV.

ANTIPHO.

AN. LAETV' *sum, ut ut meae res sese habent, fratri obtigisse quod uolt.*
Quàm scitum est, eiusmodi parare in animo cupiditates,
Quas, cum res aduorsae sient, paullo mederi possis.
Hic simul argentum repperit, cura sese expediuit:
Ego nullo possum remedio me euoluere ex his turbis,
Quin, si hoc celetur, in metu; sin patefit, in probro sim.
Neque me domum nunc reciperem, ni mihi esset spes ostensa

Huiusce habendae. sed ubinam Getam inuenire possum, ut

Rogẽ, quod tẽpus couenĩẽdi patris me capere iubeat?

ACTVS QVINCTI SCENA V.

PHORMIO, ANTIPHO.

PH. ARGENTVM *accepi, tradidi lenoni: abduxi mulierem:*

Curaui, propria ea Phaedria ut poteretur: nam emissa est manu:

Nunc úna res mihi etiam restat, quae est conficiunda, otium

A senibus ad potandum ut habeam: nam aliquot hos sumam dies.

AN. *Sed Phormio est: quid ais?* PH. *quid?* AN. *quidnam nunc facturus Phaedria?*

Quo pacto satietatem amoris ait se uelle sumere?

PH. *Vicissim partes tuas acturus est.* AN. *quas?* PH. *ut fugitet patrem:*

Te suam rogauit rursum ut ageres caussam, ut pro se diceres:

Nam potaturus est apud me: ego me ire senibus Suniũ

Dicam ad mercatum, ancillulam emptum, quam dudum dixit Geta;

Ne, cum hic non uideant me, conficere credant argentum suum.

Sed ostium concrepuit abs te. AN. *uide, quis egreditur.* PH. *Geta est.*

ACTVS

ACTVS QVINCTI SCENA VI.

GETA, ANTIPHO, PHORMIO.

GE. O FORTVNA, *o fors fortuna, quantis commoditatibus,*
Quàm subito hero meo Antiphoni ope uestra hunc onerastis diem?
AN. *Quidnam hic sibi uolt?* GE. *nosq. amicos eiu' exonerastis metu?*
Sed ego nunc mihi cesso, qui non humerum hunc onero pallio;
Atque hominem propero inuenire, ut haec, quae contigerint, sciat?
AN. *Num tu intellegi', quid hic narret?* PH. *num tu?* AN. *nil.* PH. *tantundem ego.*
GE. *Ad lenonem hinc ire pergam: ibi nunc sunt.* AN. *heus Geta.* GE. *hem tibi.*
Num mirum, aut nouum est, reuocari, cursum cum institueris? AN. *Geta.*
GE. *Pergit: hercle numquam tu tuo odio uinces me.* AN. *non manes?*
GE. *Vapulabis. curialis uernula est, qui me uocat.*
AN. *Id tibi quidem iam fiet, nisi resistis, uerbero.*
GE. *Familiariorẽ oportet esse hunc, qui minitat malũ:*
Sed is ne est, quem quaero, an non? ipsu' est. PH. *congredere actutum.* AN. *quid est?*
GE. *O omnium, quantum est, qui uiuant, hominum ho-*

mo honoratissime:

Nam sine controuersia a dijs solus diligere Antipho.

AN. *Ita uelim: sed qui istuc credam ita esse, mihi dici uelim.*

GE. *Satin' est, si te delibutū gaudio reddo?* AN. *enicas.*

PH. *Quin tu hinc pollicitationes aufer, &, quod fers, cedo.* GE. *oh,*

Tu quoque hic aderas Phormio? PH. *aderam: sed cessas?* GE. *accipe, hem.*

Vt modo argentum dedimus tibi apud forum, recta domum

Sumu' profecti: interea mittit herus me ad uxorem tuam.

AN. *Quamobrem?* GE. *omitto proloqui: nam nihil ad hanc rem est Antipho.*

Vbi in gynaeceum ire occipio, puer ad me accurrit Mida:

Pone apprehendit pallio, resupinat: respicio: rogo,

Quamobrem retineat me: ait esse uetitum intro ad heram accedere:

Sophrona modo fratrem huc, inquit, senis introduxit Chremem,

Eumq. nunc esse intus cum illis. hoc ubi ego audiui, ad fores

Suspenso gradu placide ire perrexi: accessi: adstiti:

Animam compressi; aurem admoui: ita animum coepi attendere,

Hoc modo sermonem captans. AN. *euge Geta.* GE. *hic pulcherrimum*

Facinus

Facinus audiui:itaq. paene hercle exclamaui gaudio.

PH. Quod? GE. quodnam arbitrare? AN. nescio. GE. atqui mirificissimum:

Patruus tuus est pater inuentus Phanio uxori tuae. AN. hem,

Quid ais? GE. cum eiu' olim consueuit matre in Lemno clanculum.

PH. Somnium: utin' haec ignoraret suum patrem? GE. aliquid credito

Phormio esse caussae: sed me censen' potuisse omnia

Intellegere extra ostium, intus quae inter sese ipsi egerint?

PH. Atque hercle ego quoque illam audiui fabulam. GE. immo etiam dabo,

Quo magi' credas. patruus interea inde huc egreditur foras:

Haud multo post cum patre idẽ recipit se intro denuo:

Ait uterque tibi potestatem eius habendae se dare:

Denique ego sum missus, te ut requirerem, atque adducerem.

AN. Hem, quin ergo? rape me: cessas? GE. fecero. AN. o mi Phormio

Vale. PH. uale Antipho: bene, ita me dij ament, factum: & gaudeo.

PH. Tantam fortunam de improuiso esse is datam?

Summa eludendi occasio est mihi nunc senes,

Et Phaedriae curam adimere argentariam,

Ne cuiquam suorum aequalium supplex siet:

Nam idem hoc argentum ita ut datum est ingratijs,

His

His datum erit: hoc qui cogam, re ipsa repperi.
Nunc gestus mihi, uoltusq. est capiundus nouus.
Sed hinc concedam in angiportum hunc proximum:
Inde hisce ostendam me, ubi erunt egressi foras:
Quò me assimularam ire ad mercatum, non eo.

ACTVS QVINCTI SCENA VII.

DEMIPHO, PHORMIO, CHREMES.

DE. DIIS *magnas merito gratias habeo, atque ago,*
Quando euenere haec nobis frater prospere.
Quantum potest, nunc conueniendus Phormio est,
Priusquam dilapidet nostras triginta minas,
Vt auferamus. PH. *Demiphonem, si domi est,*
Visam: ut quod. DE. *at nos ad te ibamus Phormio.*
PH. *De eadem hac fortasse caussa?* DE. *ita hercle.* PH. *credidi.*
Quid ad me ibatis? ridiculum: an ueremini,
Ne non id facerem, quod recepissem semel?
Heus, quanta quanta haec mea paupertas est, tamen
Adhuc curaui unum hoc quidem, ut mi esset fides.
CH. *Est ne ea ita, ut dixi, liberalis?* DE. *oppido.*
PH. *Itaque ad uos uenio nunciatum Demipho,*
Paratum me esse: ubi uoltis, uxorem date.
Nam omnes posthabui mihi res, ita uti par fuit,
Postquam, tantopere id uos uelle, animú aduorterá.
DE. *At hic dehortatus est me, ne illam tibi darem:*
Nam qui rumor erit populi, inquit, si id feceris?
Olim

Olim cum honeste potuit, tu non est data:
Nunc uiduam extrudi, turpe est: ferme eadem omnia:
Quae tute dudum coram me incusaueras,
PH. *Satin' superbe illuditis me?* DE. *qui?* PH. *rogas?*
Quia ne alteram quidem illam potero ducere.
Nam quo redibo ore ad eam, quam contempserim?
CH. *Tum autem Antiphonem uideo ab sese amittere*
Inuitum eam, inque. DE. *tum autem uideo filium*
Inuitum sane mulierem ab se amittere.
Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi
Argentum iube rursum rescribi Phormio.
PH. *Quod? nae ego perscripsi porro illis, quibu' debui.*
DE. *Quid igitur fiet?* PH. *si uis mihi uxorem dare,*
Quam despondisti, ducam; sin est, ut uelis
Manere apud te illam, hic dos maneat Demipho:
Nam non est aequom me propter uos decipi;
Cum ego uestri honoris caussa repudium alteri
Remiserim, quae tantundem dotis dabat.
DE. *I hinc in malam rem cum istac magnificentia*
Fugitiue: etiam nunc credis te ignorarier,
Aut tua facta adeo? P. *irritor.* D. *tu ne hanc duceres.*
Si tibi data esset? PH. *fac periclum.* DE. *ut filius*
Cum illa habitet apud te, hoc uestrum consilium fuit.
PH. *Quaeso, quid narras?* D. *quin tu mihi argẽtum cedo.*
PH. *Immo uero tu uxorem cedo.* DE. *in ius ambula.*
PH. *In ius? enimuero si porro esse odiosi pergitis.*
DE. *Quid facies?* PH. *ego ne? uos me indotatis modo*
Patrocinari fortasse arbitramini:
Etiam dotatis soleo. CH. *quid id nostra?* PH. *nihil.*

Hic

Hic quandam noram, cuius uir uxorem. CH. *hem.*
DE. *quid est?*
PH. *Lemni habuit aliã.* CH. *nullus sum.* PH. *ex qua filiã*
Suscepit: & eam clam educat. CH. *sepultu' sum.*
PH. *Haec adeo ego illi iam denarrabo.* CH. *obsecro,*
Ne facias. PH. *oh, tun' is eras?* DE. *ut ludos facit.*
CH. *Missum te facimus.* PH. *fabulae.* CH. *quid uis tibi?*
Argentum quod habes, condonamus te. PH. *audio:*
Quid uos, malum, ergo me sic ludificamini
Inepti uostra puerili sententia?
Nolo, uolo: uolo, nolo rursum: cedo, cape:
Quod dictum, indictum est: quod modo erat ratum, irritum est.
CH. *Quo pacto, aut unde haec hic resciuit?* DE. *nescio,*
Nisi, me dixisse nemini, id certo scio.
CH. *Monstri, ita me dij ament, simile.* PH. *inieci scrupulum.* DE. *hem,*
Hiccine ut a nobis hoc tantum argenti auferat,
Tam aperte irridens? emori hercle satius est:
Animo uirili praesentiq. ut sis, para.
Vides tuum peccatum esse elatum foras,
Neque iam id celare posse te uxorem tuam:
Nunc, quod ipsa ex alijs auditura sit Chreme,
Id nosmet indicare, placabilius est.
Tum hunc impuratum poterimus nostro modo
Vlcisci. PH. *at at, nisi mihi prospicio, haereo:*
Hi gladiatorio animo ad me affectant uiam.
CH. *At uereor, ut placari possit.* DE. *bono animo es:*
Ego redigam uos in gratiam, hoc fretus Chreme,

Cum

Cum e medio excessit, unde haec suscepta est tibi.
PH. *Ita ne mecum agitis? satis astute aggredimini:*
Non hercle ex re istiu' me instigasti Demipho.
An tu, ubi peregre, tibi quod lubitum fuit, feceris,
Neque huius sis ueritus feminae primariae,
Nouo modo ei quin faceres contumelias;
Venias nunc precibus lautum peccatum tuum?
Hisce ego illam dictis ita tibi incensam dabo,
Vt ne restinguas, lacrumis si exstillaueris.
DE. *Malum, quod isti dij, deaeq. omnes duint.*
Tanta ne affectū hominem quemquam esse audacia?
Non ne hoc publicitus scelus hinc deportarier
In solas terras? CH. *in id redactus sum loci,*
Vt nesciam prorsus, quid agam cum illo. DE. *ego scio:*
In ius eamus. PH. *in ius? huc, si quid lubet.*
DE. *Assequere, ac retine, dum huc ego seruos euoco.*
CH. *Enim solu' nequeo: accurre huc.* P. *una iniuria est*
Tecum. CH. *lege agito ergo.* PH. *altera est tecum Chreme.*
DE. *Rape hunc.* PH. *ita ne agitis? enimuero uoce est opus.*
Nausistrata exi. CH. *os opprime.* DE. *impurum uide.*
Quantum ualet. PH. *Nausistrata inquam.* CH. *non taces,*
PH. *Taceam?* DE. *ni sequitur, pugnos in uentrē ingere.*
PH. *Vel oculum exculpe: est, ubi uos ulciscar probe.*

ACTVS

ACTVS QVINCTI SCENA VIII.

NAVSISTRATA, CHREMES. PHORMIO, DEMIPHO.

NA. Q VI *nominat me?* CH. *hem.* NA. *quid istuc turbae est obsecro*
Mi uir? PH. *hem quid nunc obticuisti?* NA. *quis hic homo est?*
Non mihi respondes? PH. *hiccine ut respondeat?*
Qui hercle, ubi sit, nescit. CH. *caue isti quidquam creduas.*
PH. *Abi: tange: si non totus friget, me enica.*
CH. *Nihil est.* NA. *quid ergo est? quid istic narrat?* PH. *iam scies:*
Ausculta. CH. *pergin' credere?* NA. *quid ego obsecro*
Huic credam, qui nil dixit? PH. *delirat miser*
Timore. NA. *non pol temere est, quod tu tam times.*
CH. *Ego timeo?* PH. *recte sane: quando nihil times,*
Et hoc nihil est, quod dico ego, tu narra. DE. *scelus,*
Tibi narret? PH. *eho tu, factum est abs te sedulo*
Pro fratre. NA. *mi uir non mihi narras?* CH. *at.*
NA. *quid at?*
C. *Non opus est dicto.* P. *tibi quidem: at scito huic opu'st.*
In Lemno. CH. *hem quid ais?* DE. *non taces?* PH. *clam te.* CH. *hei mihi.*
PH. *Vxorem duxit.* NA. *mi homo, dij melius duint.*
PH. *Sic factum est.* NA. *perij misera.* PH. *& inde filiam*
Suscepit iá unam, dum tu dormis. CH. *quid agimus?*

NA. *Pro dij immortales, facinus indignum, & malum.*
PH. *Hoc actum est.* NA. *an quidquam hodie est factum indignius?*
Qui mi, ubi ad uxores uentum est, tum fiunt senes.
Demipho, te appello: nam me cum hoc ipso distaedet loqui.
Haeccine erant itiones crebrae, et mansiones diutinae
Lemni? haeccine erat, quae nostros fructus minuebat, uilitas?
DE. *Ego Nausistrata esse in hac re culpam meritam non nego,*
Sed eá, quae sit ignoscenda. PH. VERBA *fiunt mortuo.*
DE. *Nam neque neglegétia tua, neque odio id fecit tuo.*
Vinolentus fere ab hinc annos quindecim mulierculá
Eam compressit, unde haec nata est, neque post illa umquam attigit.
Ea mortem obijt: e medio abijt: qui sit in re hac scrupulus?
Quam ob rem te oro, ut alia facta tua sunt, aequo animo hoc feras.
NA. *Quid ego aequo animo? cupio misera in hac re iam defungier.*
Sed quid sperem? aetate porro minu' peccaturũ putẽ?
Iam tum erat senex, senectus si uerecundos facit.
An mea forma, atque aetas nunc magis expetenda est Demipho?
Quid mihi affers, quam ob rem exspectem, aut sperem porro non fore?
P. *Exsequias Chremeti, quibus commodum ire, hem tem-*

tempus est.

Sic dabo: age age nunc, Phormionem, qui uolet, lacessito:

Faxo tali eum mactatum, atque hic est, infortunio.

Redeat sane in gratiam: iam supplicij satis est mihi.

Habet haec, ei quod, dum uiuat, usque adaurem obganniat.

NA. *At meo merito credo. quid ego nunc commemorem Demipho*

Sigillatim, qualis in istum fuerim? DE. *noui aeque omnia*

Tecum. NA. *meriton' meo hoc uidetur factum?* DE. *minime gentium:*

Verũ, quando iam accusando fieri infectũ non potest,

Ignosce: orat, confitetur, purgat: quod uis amplius?

PH. *Enimuero, prius quàm haec dat ueniam, mihi prospiciam, & Phaedriae.*

Heus Nausistrata, prius quàm huic respondes temere, audi. NA. *quid est?*

PH. *Ego minas triginta ab isto per fallaciam abstuli:*

Eas dedi tuo gnato. is pro sua amica lenoni dedit.

C. *Hem quid ais?* NA. *adeon' indignũ tibi uidetur, filius*

Homo adolescens unam si habet amicam? tu uxores duas.

Nil pudere? quo ore illũ obiurgabis? responde mihi.

DE. *Faciet, ut uoles.* NA. *immo, ut iam scias meam sententiam,*

Neque ego ignosco, neque promitto quidquam, neque respondeo,

Prius

Prius quàm gnatum uideo : eius iudicio permitto omnia: is

Quod iubebit, faciam. PH. *mulier sapiens es Nausistrata.*

NA. *Satin' id est tibi?* PH. *immo uero pulchre discedo, & probe,*

Et praeter spem? NA. *tu tuum nomen dic quod est.* PH. *min'? Phormio,*

Vestrae familiae hercle amicus, et tuo summus Phaedriae.

NA. *Phormio, at ego aecastor posthac tibi, quod potero, & quae uoles,*

Faciamque, & dicam. PH. *benigne dicis.* NA. *pol meritum est tuum.*

PH. *Vin' primum hodie facere, quod ego gaudeam Nausistrata,*

Et quod tuo uiro oculi doleant? NA. *cupio.* PH. *me ad cenam uoca.*

NA. *Pol uero uoco.* DE. *eamus intro hinc.* NA. *fiat: sed ubi est Phaedria,*

Iudex noster? PH. *iam hic faxo aderit. Vos ualete, & plaudite.*

FABVLAE INTERLO-

CVTORES.

Philotis	*meretrix,*
Syra	*anus,*
Parmeno	*seruus,*
Laches	*senex,*
Sostrata	*mulier,*
Phidippus	*senex,*
Pamphilus	*adolescens,*
Murrhina	*mulier,*
Sosia	*seruus,*
Bacchis	*meretrix.*

ACTA LVDIS ROMANIS SEX. IVLIO CAES. CN. CORNELIO DOLABELLA AEDIL. CVR. NON EST PERACTA TOTA. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII TIBIIS PARILIB. CN. OCTAVIO, T. MANLIO COS. RELATA EST ITERVM LVDIS FVNEBRIBVS. RELATA EST TERTIO Q. FVLVIO, L. MARCIO AEDILIBVS CVRVLIBVS.

C. SVLPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

VXOREM *duxit Pamphilus Philumenam,*
Cui quondam ignorās uirgini uitiū obtulit:
Eiusq. per uim quem detraxit anulum,
Dederat amicae Bacchidi meretriculae:
Dein profectus in Imbrum est. nuptam haud attigit.
Hanc mater utero grauidam, ne id sciat socrus
Vt aegram ad se transfert: reuertit Pamphilus:
Deprehendit partum: celat: uxorem tamen
Recipere non uolt. pater incusat Bacchidis
Amorem. dum se purgat Bacchis, anulum
Mater uitiatae forte agnoscit Murrhina.
Vxorem recipit Pamphilus cum filio.

PROLOGVS.

HECYRA *est huic nomen fabulae. haec cūm data*
Est noua, nouum interuenit uitium, & calamitas,

Vt neque spectari, neque cognosci potuerit:
Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occuparat. nunc haec plane est pro noua:
Et is, qui scripsit hanc, ob eam rem noluit
Iterum referre, ut iterum possit uendere.
Alias cognostis eius: quaeso hanc noscite.
Orator ad uos uenio ornatu prologi.
Sinite exorator sim, eodem ut iure uti senem
Liceat, quo iure sum usus adolescentior,
Nouas qui exactas feci ut inueterascerent,
Ne cum poeta scriptura euanesceret.
In his, quas primum Caecilij didici nouas,
Partim sum earum exactus, partim uix steti.
Quia scibam dubiam fortunam esse scenicam,
Spe incerta, certum mihi laborem sustuli.
Easdem agerẽ coepi, ut ab eodem alias discerem
Nouas studiose, ne illum ab studio abducerem.
Perfeci, ut spectarentur. ubi sunt cognitae,
Placitae sunt. ita poetam restitui in locum,
Prope iam remotum iniuria aduorsarium
Ab studio, atque ab labore, atque ab arte musica.
Quòd si scripturam spreuissem in praesentia, &
In deterrendo uoluissem operam sumere,
Vt in otio esset, potius quàm in negotio:
Deterruissem facile, ne alias scriberet.
Nunc quid petam, mea caussa, aequo animo attẽdite.
Hecyram ad uos refero, quam mihi per silentium
Numquam agere licitũ est, ita eã oppressit calamitas.
Eam calamitatem uestra intellegentia

Sedabit

Sedabit, si erit adiutrix nostrae industriae.
Cum primum eam agere coepi, pugilum gloria,
Funambuli eodem accessit exspectatio:
Comitum conuentus, studium, clamor mulierum
Fecere, ut ante tempus exirem foras,
Vetere in noua coepi uti consuetudine,
In experiundo ut essem: refero denuo;
Primo actu placeo: cum interea rumor uenit,
Datum iri gladiatores: populus conuolat:
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco:
Interea ego meum non potuit tutari locum.
Nunc turba nulla est: otium, & silentium est:
Agendi tempus mihi datum est: uobis datur
Potestas condecorandi ludos scenicos.
Nolite sinere per uos artem musicam
Recidere ad paucos: facite, ut uestra auctoritas
Meae auctoritati fautrix, adiutrixq. sit.
Si numquam auare statui pretium arti meae,
Et eum esse quaestum in animum induxi maxumum,
Quam maxume seruire uostris commodis:
Sinite impetrare me, qui in tutelam meam
Studium suum, & se in uostram commisit fidem,
Ne eum circumuentum inique iniqui irrideant.
Mea caussa caussam hanc accipite, & silentium
Date; ut lubeat scribere alijs, mihiq. ut discere
Nouas expediat, posthac pretio emptas meo.

ACTVS PRIMI SCENA I.

PHILOTIS, SYRA.

PH. P*Er pol quàm paucos reperias meretricibus*
Fideles euenire amatores, Syra.
Vel hic Pamphilus iurabat quoties Bacchidi,
Quàm sanctè, ut quiuis facile posset credere,
Numquam illa uiua ducturum uxorem domum:
Hem duxit. SY. *ergo propterea te sedulo*
Et moneo, & hortor, ne cuiusquam misereat,
Quin spolies, mutiles, laceres, quemquem nacta sis.
PH. *Vtin' eximium neminem habeam?* SY. *neminem:*
Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te uenit,
Quin ita paret sese, abs te ut blanditijs suis
Quamminimo pretio suam uoluptatem expleat.
Hiscine tu amabo non contra insidiabere?
PH. *Tamen eandem pol esse omnibus, iniurium est.*
SY. *Iniurium est autem ulcisci aduorsarios?*
Aut qua uia captent te illi, eadem ipsos capi?
Ehu me miseram, cur non aut istaec mihi
Aetas & forma est, aut tibi haec sententia?

ACTVS PRIMI SCENA II.

PARMENO, PHILOTIS, SYRA.

PA. S*Enex si quaeret me, modo isse dicito*
Ad portum percunctatum aduentū Pāphili.
Audin', quid dicā, Scirte? si quaeret me, uti
Tum dicas; si non quaeret, nullus dixeris;

Alias

Alias ut uti possim caussa hac integra.
Sed uideon' ego Philotium? unde haec aduenit?
Philotis, salue multum. PH. *o salue Parmeno.*
SY. *Salue mecastor Parmeno.* PA. *& tu aedepol Syra.*
Dic mihi Philoti, ubi te oblectasti tam diu?
PH. *Minime me equidem oblectaui, quae cum milite*
Corinthum hinc sum profecta inhumanissimo:
Biennium ibi perpetuum misera illum tuli.
PA. *Aedepol te desiderium Athenarum arbitror*
Philotium cepisse saepe, & te tuum
Consilium contempsisse. PH. *non dici potest,*
Quàm cupida eram huc redeundi, abeundi a milite,
Vosq. hic uidendi, antiqua ut consuetudine
Agitarem inter uos libere conuiuium:
Nam illi haud licebat nisi praefinito loqui
Quae illi placerent. PA. *haud opinor commode*
Finem statuisse orationi militem.
PH. *Sed quid negoti hoc? modo quae narrauit mihi*
Hic intus Bacchis? quod ego numquam credidi
Fore, ut ille hac uiua posset animum inducere
Vxorem habere. PA. *habere autem?* PH. *eho tu, an non habet?*
PA. *Habet, sed firmae hae uereor ut sint nuptiae.*
PH. *Ita dij deaeq. faxint, si in rem est Bacchidis.*
Sed qui istuc credam ita esse? dic mihi Parmeno.
PA. *Non est opus prolato: hoc percunctarier*
Desiste. PH. *nempe ea caussa, ut ne id fiat palam.*
Ita me dij bene ament haud propterea te rogo, ut
Hoc proferam, sed tacita ut mecum gaudeam.

PH. Numquam dices tam commode, ut tergum meum
Tuam in fidem committam. PH. ah noli Parmeno:
Quasi non tu multo malis narrare hoc mihi,
Quàm egó, quae percuncter, scire. PA. uera haec praedicat:
Et mi illud uitium maxumum est. si mihi fidem
Das te tacituram, dicam. PH. ad ingenium redis.
Fidem do, loquere. PA. ausculta. PH. istic sum. PA. hanc Bacchidem
Amabat, ut cum maxume, tum Pamphilus,
Cum pater, uxorem ut ducat, orare occipit:
Et haec, communia omnium quae sunt patrum,
Senem se dicere esse, illum autem esse unicum
Praesidium uelle se senectuti suae.
Ille primo se negare: sed postquam acrius
Pater instat, fecit animi ut incertus foret,
Pudorin', an ne amori obsequeretur magis.
Tundendo, atque odio denique effecit senex:
Despondit gnatam ei huius uicini proxumi.
Vsque illud uisum est Pamphilo neutiquam graue,
Donec iam in ipsis nuptijs. postquam uidet
Paratas, nec moram ullam, quin ducat, dari:
Ibi demum ita aegre tulit, ut ipsam Bacchidem,
Si adesset, credo ibi eius commiseresceret.
Vbicumque datum erat spatium solitudinis,
Vt colloqui mecum una posset: Parmeno
Perij, quid ego egi? in quod me conieci malum?
Non potero hoc ferre Parmeno: perij miser.
PH. At te dij deaeq; perduint cum isto odio Laches.

PA.

PA. *Ad pauca ut redeam, uxorem deducit domum:*
Nocte illa prima uirginem non attigit:
Quae consecuta est nox, eam nihilo magis.
PH. *Quid ais? cum uirgine una adolescens cubuerit,*
Plus potus, illa se abstinere ut potuerit?
Non uerisimile dicis: nec uerum arbitror.
PA. *Credo ita uideri tibi. nam nemo ad te uenit,*
Nisi cupiens tui: ille inuitus illam duxerat.
PH. *Quid deinde fit?* PA. *diebus sane pauculis*
Post Pamphilus me solum seducit foras,
Narratque, ut uirgo a se integra etiam tum siet:
Seq. ante, eam quàm uxorem duxisset domum,
Sperasse eas tolerare posse nuptias.
Sed quam decrerim me non posse diutius
Habere, eam ludibrio haberi Parmeno,
Quin integram itidem reddam, ut accepi a suis,
Neque honestum mihi, neque utile ipsi uirgini est.
PH. *Pium, ac pudicum ingenium narras Pamphili.*
PA. *Hoc ego proferre, incommodum esse mihi arbitror:*
Reddi patri autem, cui tu nihil dicas uiti,
Superbum est: sed illam spero, ubi hoc cognouerit,
Non posse se mecum esse, abituram denique.
PH. *Quid interea? ibat ne ad Bacchidem?* PA. *quotidie:*
Sed, ut fit, postquam hunc alienum ab sese uidet,
Maligna multo, & magis procax facta illico est.
PH. *Non aepol mirum.* PA. *atqui ea res multo maxume*
Disiunxit illum ab illa, postquam & ipse se,

Et

Et illam, & hanc, quae domi erat, cognouit satis,
Ad exemplum ambarum mores earum aestimans.
Haec, ita ut i liberali esse ingenio decet,
Pudens, modesta, incommoda, atque iniurias
Viri omnes ferre, & tegere contumelias.
Hic animus partim uxoris misericordia
Deuictus, partim uictus huiu' iniuria,
Paullatim elapsust Bacchidi, atque huic transtulit
Amorem, postquam par ingenium nactus est.
Interea in Imbro moritur cognatus senex
Horunc, ea ad hos redibat lege hereditas.
Eò amantem inuitum Pamphilum extrudit pater.
Reliquit cum matre hic uxorem: nam senex
Rus abdidit: se huc raro in urbem commeat.
PH. *Quid adhuc habent infirmitatis nuptiae?*
PA. *Nunc audies. primum dies complusculos*
Bene conueniebat sane inter eas: interim
Miris modis odisse coepit Sostratam,
Neque lites ullae inter eas: postulatio
Numquam. PH. *quid igitur?* PA. *si quando ad eam accesserat*
Confabulatum, fugere e conspectu illico,
Videre nolle. denique, ubi non quit pati,
Simulat se a matre accersi ad rem diuinam, abit.
Vbi ibi est dies complures, accersi iubet.
Dixere caussam tunc nescio quam: iterum iubet:
Nemo remisit. postquam accersunt saepius,
Aegram esse simulant mulierem. nostra illico
It uisere ad eam: admisit nemo, hoc ubi senex

Re-

Resciuit, heri ea caussa rure aduenit huc,
Patrem continuo conuenit Philumenae.
Quid egerint inter se, nondum etiam scio:
Nisi sane curae est, quorsum euenturum hoc siet,
Habes omnem rem: pergam quò coepi hoc iter.
PH. *Et quidem ego: nam constitui cum quodam hospite*
Me esse illum conuenturam. PA. *dij uortant bene*
Quod agas. PH. *uale.* PA. *& tu bene uale Philotium.*

ACTVS SECVNDI SCENA I.

LACHES, SOSTRATA.

LA. PRO *deum atque hominum fidem, quod hoc genus est, quae haec coniuratio,*
Vt omnes mulieres eadem aeque studeant, nolintq. omnia?
Neque declinatam quidquam ab aliarum ingenio ullam reperias:
Itaque adeo uno animo omnes socrus oderunt nurus.
uiris
Esse aduorsas, aeque studium est, similis est pertinacia.
In eodem omnes mihi uidentur ludo doctae ad malitiam: &
Ei ludo, si ullus est, magistrá hanc esse satis certo scio.
SO. *Me miseram, quae, nunc quamobrem accuser, nescio.* LA. *hem*
Tu nescis? SO. *non, ita me dij bene ament mi Laches,*
Itaq. una inter nos agere aetatem liceat. LA. *dij mala prohibeant.*

SO.

SO. *Meq. abs te immerito esse accusatam, post modo rescisces.* LA. *scio.*

Te immerito? an quidquam pro istis factis dignum te dici potest,

Quae me, & te, & familiam dedecoras, filio luctum paras?

Tum autem, ex amicis inimici ut sint nobis affines, facis;

Qui illum decrerunt dignum, suos cui liberos committerent.

Tu sola exorere, quae perturbas haec tua impudentia.

SO. *Ego ne?* LA. *tu inquam mulier, quae me omnino lapidem, haud hominem, putas.*

An, quia ruri esse crebro soleo, nescire arbitramini,

Quo quisque pacto hic uitam uostrorum exigat?

Multo melius, hic quae fiunt, quàm illi, ubi sum assidue, scio:

Ideo quia, uti uos mihi domi eritis, proinde ego ero foris.

Iampridem equidem audiui cepisse odium tui Philumenam:

Minimeq. adeo mirum: &, ni id fecisset, magi' mirum foret.

Sed non credidi adeo, ut etiam totam hanc odisset domum:

Quod si scissem, illa hic maneret potius, tu hinc isses foras.

At uide, quàm immerito aegritudo haec oritur mi abs te, Sostrata.

Rus

Rus habitatum abij, concedens uobis, & rei seruiens,
Sumptus uestros, otiumq. ut nostra res posset pati,
Meo labori haud parcens, praeter aequom atque aetatem meam.
Non te pro his curasse rebus, ne quid aegre esset mihi?
SO. *Non mea opera, neque pol culpa euenit.* L. *immo maxume.*
Sola hic fuisti: in te omnis haeret culpa sola, Sostrata.
Quae hic erant, curares; cũ ego uos solui curis ceteris.
Cum puella anum suscepisse inimicitias non pudet;
Illiu' dices culpa factum. S. *haud equidem dico, mi Laches.*
LA. *Gaudeo (ita me dij ament) gnati caussa: nam de te quidem,*
Sati' scio, peccando detrimenti nil fieri potest.
S. *Qui scis, an ea caussa mi uir me odisse assimulauerit,*
Vt cum matre una plus esset? LA. *quid ais? nõn signi sat est,*
Quòd heri nemo uoluit uisentem te ad eam intromittere?
S. *Enim lassam oppido tum aiebant: eo ad eam non admissa sum.*
L. *Tuos esse illi mores morbum magi', quàm ullam aliã rem arbitror:*
Et merito adeo: nam uostrarum nulla est, quin gnatum uelit
Ducere uxorẽ: et quae uobis placita cõdicio est, datur:
Vbi duxere impulsu uostro, uostro impulsu easdem exigunt.

ACTVS SECVNDI SCENA II.

PHIDIPPVS, LACHES, SOSTRATA.

PH. ETSI scio, Philumena, meum ius esse, ut te cogam,
Quae ego imperem, facere: ego tamen patrio animo uictus faciam
Vt tibi concedam, neque tuae libidini aduorsabor.
L. Atque eccum Phidippum optume uideo: ex hoc iam scibo, quid sit.
Phidippe, esse ego meis omnibus scio me apprime obsequentem:
Sed non adeo, ut facilitas mea illorum corrumpat animos.
Quòd si tu idem faceres, magis in rem & nostram, & uostram id esset.
Nunc uideo in illarum potestate esse te. PH. eia uero.
L. Adij te heri de filia: ut ueni, itidem incertum amisti.
Haud ita decet, si perpetuam uis esse affinitaté hanc,
Celare te iras. si quid est peccatum a nobis, profer:
Aut ea, refellendo, aut purgando uobis, corrigemús,
Te iudice ipso. sin ea est caussa retinendi apud uos,
Quia ægra est: te mi iniuriá facere arbitror, Phidippe,
Si metuis, satis ut meae domi curetur diligenter.
At, ita me dij ament, haud tibi hoc concedo, etsi illi pater es,
Vt tu illam saluam magis uelis, quàm ego: id adeo gnati caussa,

Quem

Quem ego intellexi illam haud minus, quàm se ipsum, magnificare,
Neque adeo me clam est, quàm esse eum grauiter laturum credam,
Hoc si rescierit. eò, domum studeo haec prius, quàm ille huc redeat.

PH. *Laches, & diligentiam uestram, & benignitatem*
Noui: & , quae dicis, omnia esse ut dicis, animum induco:
Et te hoc mihi cupio credere: illã ad uos redire studeo,
Si facere possim ullo modo. LA. *quae res te facere id prohibet?*
Eho, numquidnam accusat uirum? PH. *minime: nam postquam attendi*
Magis, & ui coepi cogere ut rediret, sanctè adiurat
Non posse apud uos Pamphilo se absente perdurare.
Aliud fortasse alijs uitij est: leni ego animo sũ natus:
Non possum aduorsari meis. L. *hem Sostrata.* SO. *heu me miseram.*

L. *Certum ne est istuc?* PH. *nunc quidem, ut uidetur: sed numquid uis?*
Nam est, quod me transire ad forum iam oportet. L. *eo tecum una.*

ACTVS SECVNDI SCENA III.

SOSTRATA.

S. DEPOL *nae nos aeque sumus omnes inuisae uiris,*
Propter paucas; quae omnes faciũt, dignae ut

ut uideamur malo.
Nam, ita me ament di, quòd me accusat nunc uir, sum extra noxiam.
Sed non facile est expurgatu: ita animum induxerunt, socrus
Omnes esse iniquas. haud pol me equidem: nam numquam secus
Habui illam, ac si ex me esset nata: nec, qui hoc mi eueniat, scio.
Nisi pol filium multimodis iam exspecto ut redeat domum.

ACTVS TERTII SCENA I.

PAMPHILVS, PARMENO, MYRRHINA.

PAM. NEMINI *ego plura acerba esse ex amore homini umquam oblata credo,*
Quàm mi. heu me infelicem, hanccine ego uitam parsi perdere?
Haccine ego caussa eram tantopere cupidus redeundi domum?
Cui quanto fuerat præstabilius, ubiuis gentium aetatem agere,
Quàm huc redire? atque, haec ita esse, miserum me rescíscere?
Nam nos omnes, quibus alicunde aliquis obiectus est labos,
Omne quod est interea tempus, prius quàm id rescitum est, lucro est.

PAR.

PAR. *At sic, citius qui te expedias his aerumnis, reperies.*
Si nó rediysses, hae irae factae essent multo ampliores:
Sed nunc aduentum tuum ambas Pamphile scio reueriturás.
Rem cognosces, iram expedies: restitues rursum in gratiam.
Leuia sunt haec, quae tu pergrauia esse in animum induxti tuum.

PAM. *Quid consolare me? an quisquam usquam gentium est aeque miser?*
Prius quàm hanc uxorem duxi, habebam alibi animum amori deditum:
Iam in hac re ut taceam, cuiuis facile scitu quàm fuerim miser:
Tamen numquam ausus sum recusare eam, quam mi obtrudit pater.
Vix me illinc abstraxi, atque impeditum in ea expediui animum meum:
Vixq. huc contuleram, hem noua res orta est, porro ab hac quae me abstrahat.
Tum matrem ex ea re me aut uxorem in culpa inuenturum arbitror:
Quod cum ita esse inuenero, quid restat, nisi porro ut fiam miser?
Ná matris ferre iniurias me Parmeno pietas iubet:
Tum uxori obnoxius sum: ita olim suo me ingenio pertulit,
Tot meas iniurias quae numquá in ullo patefecit loco.

Sed magnum nescio quid necesse est euenisse Parmeno,
Vnde ira inter eas intercessit, quae tam permásit diu.

PAR. *Hoc quidem hercle paruum est: si uis uero ueram rationem exsequi,*
Non maxumas, quae maxumae sunt interdum irae, iniurias
Faciunt: nam saepe est, quibus in rebus alius ne iratus quid est,
Cum de eadem caussa est iracundus factus inimicissimus.
Pueri inter sese quàm pro leuibus noxijs iras gerunt?
Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.
Itidem mulieres sunt ferme, ut pueri, leui sentétia:
Fortasse unum aliquod uerbum hanc inter eas iram conciuerit.

PAM. *Abi Parmeno intro, ac me uenisse nuncia.* PAR. *hem quid hoc?* PAM. *tace.*
Trepidari sentio, cursari rursum prorsum: agedum ad fores
Accede propius. PAR. *hem, sensistin'?* PAM. *noli fabularier.*
Pro Iuppiter, audio clamorem. PAR. *tute loqueris, me uetas?*

M. *Tace obsecro mea gnata.* PAM. *matris uox uisa est Philumenae.*
Nullus sum. PAR. *qui dum?* PAM. *perij.* PAR. *quamobrem?* PAM. *nescio quod magnum malum*
Profecto Parmeno me celas. PAR. *uxoré Philumená*

Pauitare

Pauitare nescio quid, dixerunt: id si forte est, nescio.

PAM. *Interij: cur mihi id non dixti?* PAR. *quia non poteram una omnia.*

PAM. *Quid morbi est?* PAR. *nescio.* PAM. *quid? nemo ne medicum adduxit?* PAR. *nescio.*

PAM. *Cesso hinc ire intro, ut hoc quamprimum quidquid est certum sciam?*

Quonam modo Philumena mea nunc te offendam affectam?

Nam si periculum ullum in te est, perijsse me una haud dubium est.

PAR. *Non usus facto est mihi nunc, hunc intro sequi.*
Nam inuisos omnes nos esse illis sentio:
Here nemo uoluit Sostratam intro admittere.
Si forte morbus amplior factus siet,
Quod sane nolim, maxume heri caussa mei:
Seruom illico introijsse dicent Sostratae,
Aliquid tulisse comminiscentur mali.
Capiti, atque aetati illorum, morbus qui actu' sit;
Hera in crimen ueniet, ego in magnum malum.

ACTVS TERTII SCENA II.

SOSTRATA, PARMENO, PAMPHILVS.

SO. NESCIO *quid iamdudum hic audio tumultuari misera:*
Male metuo, ne Philumenae magi' morbus aggrauescat:
Quod te Aesculapi, & te Salus, ne quid sit huius oro.

Nunc ad eam uisam. PAR. *heus Sostrata.* S. *ehem.*
PAR. *iterum istinc excludere.*
SO. *Ehem Parmeno, tu ne hic eras? perij, quid faciam misera?*
Non uisam uxorem Pamphili, cum in proxumo hic sit aegra?
PAR. *Non uisas, nec mittas quidem uisendi caussa quemquam,*
Ná qui amat cui odio ipsus est, bis facere stulte duco:
Laborem inanem ipsus capit, & illi molestiam affert.
Tum autem filius tuus introijt uidere, ut uenit, quid agat.
SO. *Quid ais? an uenit Pamphilus?* PAR. *uenit.* SO. *dijs gratiam habeo.*
Hem, istoc uerbo animus mihi redijt, & cura ex corde excessit.
PAR. *Iá ea te caussa maxume huc nunc introire nolo:*
Nam si remittent quippiam Philumena dolores,
Omnem rem narrabit, scio, continuo sola soli,
Quae inter uos interuenit, unde ortú est initium irae.
Atque eccum uideo ipsum egredi: quàm tristi' st. SO. *o mi gnate.*
PAM. *Mea mater, salue.* SO. *gaudeo uenisse saluom. saluan'*
Philumena est? PAM. *meliuscule est.* SO. *utinam istuc ita dij faxint.*
Quid tu igitur lacrumas? aut quid es tam tristis? PAM. *recte mater.*
SO. *Quid fuit tumulti? dic mihi: an dolor repéte inuasit?*

PAM.

PAM. *Ita factum est*. SO. *quid morbi est?* PAM. *febris*.
SO. *quotidiana?* PAM. *ita aiunt*.
I sodes intro, consequar iam te mea mater. SO. *fiat*.
PAM. *Tu pueris curre Parmeno obuiam, atque his onera adiuta*.
PAR. *Quid? non sciunt ipsi uiam, domum qua redeant?*
PAM. *cessas?*

ACTVS TERTII SCENA III.

PAMPHILVS.

PAM. NEQVEO *mearum rerum initium ullum inuenire idoneum,*
Vnde exordiar narrare, quae nec opinanti accidunt,
Partim quae perspexi his oculis, partim quae accepi auribus:
Qua me propter exanimatum citius eduxi foras.
Nam modo me intro ut corripui timidus, alio suspicans
Morbo me uisurum affectam, ac sensi esse, uxorem: hei mihi,
Postquam me adspexere ancillae aduenisse, illico omnes simul
Laetae exclamát, uenit, id quod me repéte aspexerát.
Sed continuo uoltum earum sensi immutari omnium,
Quia tam incommode illis fors obtulerat aduentum meum.
Forte una illarũ interea propere praecurrit, nuncians

Me uenisse: ego eiu' uidédi cupidus recta consequor.
Posteaquam introij, exemplo eius morbum cognoui miser.
Nam neque, ut celari posset, tempus spatium ullum dabat:
Neque uoce alia, ac res monebat, ipsa poterat conqueri.
Postquam adspexi, o facinus indignum inquam: & corripui illico
Me inde, lacrumans, incredibili re, atque atroci percitus.
Mater consequitur: iam ut limen exirem, ad genua accidit,
Lacrumans misera: miseritum est, profecto hoc sic est, ut puto.
Omnibu' nobis ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus.
Hanc habere orationem mecum a principio instituit:
O mi Pamphile, abs te quamobrem haec abierit, caussam uides:
Nam uitium est oblatum uirgini olim ab nescio quo improbo:
Nunc huc confugit, te atque alios partum ut celaret suum.
Sed cum orata eius reminiscor, nequeo quin lacrumem miser.
Quaeq. fors fortuna est, inquit, nobis quae te hodie obtulit,
Per eam te obsecramus ambae, si ius, si fas est, uti

Aduorsa eius per te tecta tacitaq. apud omnes sient:
Si numquam erga te animo esse amico sensti eam, mi Pamphile,
Sine labore hanc gratiam, te uti sibi des pro illa nunc, rogat:
Ceterum de redducenda id fac, quod in rem sit tuã.
Parturire eam, neque grauidam esse ex te, solus conscius:
Nam aiunt tecum post duobus concubuisse eam mensibus:
Tum, postquam ad te uenit, mensis hic agitur iam septimus:
Quod te scire, ipsa indicat res. nunc si potis est Pamphile,
Maxume uolo, doq. operam, ut clam partus eueniat patrem,
Atque adeo omnes. sed si fieri id non potest, quin sentiant,
Dicam abortũ esse. scio nemini aliter suspectum fore,
Quin, quod uerisimile est, ex te recte eum natum putent.
Continuo exponetur: hic tibi nihil est quidquam incommodi: &
Illi miserae indigne factam iniuriam contexeris.
Pollicitus sum, & seruare in eo certum est, quod dixi, fidem.
Nam de redducenda, id uero neutiquam honestum esse arbitror:
Nec faciã: etsi amor me grauiter, cõsuetudoq. tenet.

Lacrumo, quae posthac futura est uita, cum in mentem uenit,
Solitudoque. o fortuna, ut nũquam perpetuo es bona.
Sed iam prior amor me ad hanc rem exercitatum reddidit.
Quem ego consilio missum feci, idem nunc operam huic dabo.
Adest Parmeno cum pueris: hunc minime est opus
In hac re adesse: nam olim soli credidi,
Ea me abstinuisse in principio, cum data est:
Vereor, si clamorem eiu' hic crebro exaudiat,
Ne parturire eam intellegat: aliquò mihi est
Hinc ablegandus, dum parit Philumena.

ACTVS TERTII SCENA IV.

PARMENO, SOSIA, PAMPHILVS.

PAR. IN' *tu tibi hoc incommodum euenisse iter?*
SO. A *Non hercle Parmeno uerbis dici potest*
Tantum, quàm re ipsa nauigare incommodum est.
PAR. *Ita ne est?* SO. *o fortunate, nescis quid mali*
Praeterieris, qui numquam es ingressus mare.
Nam, alias ut omittam miserias, unam hanc uide:
Dies triginta, aut plus eo, in naui fui,
Cum interea semper mortem exspectabam miser:
Ita usque aduorsa tempestate usi sumus.
PAR. *Odiosum.* SO. *haud clam me est: denique hercle aufugerim*

Potius

Potius, quàm redeam, si eò mi redeundum sciam.
PAR. *Olim quidem te caussae impellebant leues,*
Quod nunc minitare facere, ut faceres Sosia.
Sed Pamphilum ipsum uideo stare ante ostium:
Ite intro: ego hunc adibo, si quid me uelit.
Here, etiam tu hic stas? PAM. *equidem te exspecto.*
PAR. *quid est?*
PAM. *In arcem transcurso opus est.* PAR. *cui homini?*
PAM. *tibi.*
PAR. *In arcem? quid eò.* PAM. *Callidemidem hospitem*
Myconium, qui mecum una aduectu'st, conueni.
PAR. *Perij: uouisse hunc dicam, si saluus domum*
Rediisset umquam, ut me ambulando rumperet.
PAM. *Quid cessas?* PAR. *quid uis dicam? an conueniam modo?*
PAM. *Immo, quòd constitui me hodie conuenturum eum,*
Non posse, ne me frustra illi exspectet: uola.
PAR. *At non noui hominis faciem.* PAM. *at faciam, ut noueris:*
Magnus, rubicundus, crispus, crassus, caesius.
PAR. *Cadauerosa facies. dij illum perduint.*
Quid, si non ueniet? mancam ne usque ad uesperum?
PAM. *Maneto: curre.* PAR. *non queo: ita defessu' sum.*
PAM. *Ille abijt. quid agam infelix? prorsus nescio*
Quo pacto hoc celem, quod me orauit Murrhina,
Suae gnatae partum: nam me miseret mulieris:
Quod potero faciam: tamen ut pietatem colam:
Nam me parenti potius, quàm amori, obsequi
Oportet. at at at eccum Phidippum, & patrem
Video

Video: horsum pergunt. quid dicam hisce, incertu sum.

ACTVS TERTII SCENA V.

LACHES, PHIDIPPVS, PAMPHILVS.

LA. DIXTIN' *dudum, dixisse illam se exspectare filium?*

PH. *Factum.* LA.*uenisse aiunt: redeat.* PAM.*quã caussam dicam patri,*

Quamobrem non reducam, nescio. LA.*quem ego hic audiui loqui?*

PAM.*Certum obfirmare est uiam me, quam decreui persequi.*

LA.*Ipsus est, de quo hoc agebam tecum.* PAM.*salue mi pater.*

LA.*Gnate mi, salue.* PH.*bene factum te aduenisse Pamphile,*

Atque adeo, quod maxumum est, saluum atque ualidum. PAM.*creditur.*

LA.*Aduenis modo?* PAM.*admodum.* LA.*cedo, quid reliquit Phania*

Consobrinus noster? PA.*sane hercle homo uoluptati obsequens*

Fuit, dum uixit: & qui sic sunt, haud multum heredem adiuuant.

Sibi uero hanc laudem reliquit: uixit, dum uixit, bene.

LA.*Tum tu igitur nihil attulisti huc plus una sententia?*

PAM.

PAM. *Quidquid est id quod reliquit, profuit.* LA. *immo obfuit:*
Nam illum uiuom & saluom uellem. PH. *impune optare istuc licet.*
Ille reuiuiscet iam numquam: et tamen, utrum malis, scio.
LA. *Heri Philumenam ad se accersi hic iussit. dic iussisse te.*
PH. *Noli fodere. iussi.* LA. *sed iam eam remittet.* PH. *scilicet.*
PAM. *Omnem rem scio, ut sit gesta: adueniens audiui omnia.* LA. *at*
Istos inuidos dij perdant, qui haec libenter nunciant.
PAM. *Ego me scio cauisse, ne ulla merito contumelia*
Fieri a uobis posset: idq. si nunc memorare hic uelim,
Quàm fideli animo & benigno in illam & clementi fui,
Vere possim; ni te ex ipsa id magi' uelim resciscere:
Namque eo pacto maxume apud te meo erit ingenio fides,
Cum illa, quae nunc in me iniqua est, aequa de me dixerit.
Neque culpa hoc mea euenisse dissidiũ, id testor deos.
Sed quando sese esse indignam deputat matri meae,
Cui concedat, cuius mores toleret sua modestia;
Neque alio pacto potest componi inter eas gratia:
Segreganda aut mater a me est Philippe, aut Philumena:
Nunc me pietas matris potius cõmodum suadet sequi.

LA.

L. *Pamphile, ad aures haud inuito sermo mihi accessit tuus,*
Cum te post putasse omnes res prae parente intellego.
Verum uide, ne impulsus ira praue insistas Pamphile.
PAM. *Quibus iris nunc in illam impulsus iniquu' sim?*
Quae nūquam quidquam erga me cōmerita est pater,
Quod nollem: & saepe, quod uellem, meritam scio:
Amoque, & laudo, & uehementer desidero:
Nam fuisse erga me miro ingenio, expertu' sum:
Illiq. exopto, ut relliquam uitam exigat
Cum eo uiro, ne qui sit fortunatior:
Quandoquidem illam a me distrahit necessitas.
PH. *Tibi id in manu est, ne fiat.* LA. *si sanus sies,*
Iube illam redire. PAM. *non est consilium, pater:*
Matris seruibo commodis. LA. *quò abis? mane,*
Mane inquā: quò uadis? PH. *quae haec pertinacia est?*
LA. *Dixin' Phidippe hac rem aegre laturum esse eum?*
Quamobrem te orabam, ut filiam remitteres:
PH. *Non credidi aedepol adeo inhumanum fore:*
Ita nunc is sibi me supplicaturum putat?
Si est, ut uelit reducere uxorem, licet;
Sin alio est animo, renumeret dotem huc, eat.
LA. *Ecce autem, tu quoque proterue iracundus es.*
PH. *Percontumax redisti huc nobis Pamphile.*
LA. *Decedet iam ira haec: etsi merito iratus est.*
PH. *Quia paullulum uobis accessit pecuniae,*
Sublati animi sunt. LA. *etiam mecum litigas?*
PH. *Deliberet, renunciet q. hodie mihi,*
Velit ne, an non; ut alij, si huic non sit, siet.
LA. *Phidippe, ades, audi paucis. abijt: quid mea?*

Postremo

Postremo inter se transigant ipsi, ut lubet:
Quando nec gnatus, neque hic mihi quidquam obtem-
perant:
Quae dico, paruipendunt. porto hoc iurgium ad
Vxorem: cuius fiunt consilio omnia haec:
Atque in eam hoc omne, quod mihi aegre est, euomá.

ACTVS QVARTI SCENA I.

MVRRHINA, PHIDIPPVS.

MV. PERII, *quid agam? quò me uortam? quid*
meo respondebo uiro
Misera? nam audisse uocem pueri uisu' est
uagientis:
Ita corripuit derepente tacitus sese ad filiam:
Quòd si resciuerit peperisse, id qua caussa clam habuis-
se me
Dicam, non aedepol scio.
Sed ostium concrepuit: credo ipsum ad me exire: nulla
sum.
PH. *Vxor ubi me ad filiam ire sensit, se duxit foras.*
Atque eccam uideo. quid agis, Murrhina? heus, tibi
dico. M. *mihi ne*
Mi uir? PH. *uir ego tuus? tu uirum me, aut homi-*
nem adeo esse deputas?
Nam si utrumuis horum mulier umquam tibi uisus fo-
rem,
Non sic ludibrio tuis factis habitus essem. M. *qui-*
bus? PH. *at rogas?*

Peperit filia? hem, taces? ex quo? M. *istuc rogare aequom est patrem?*

Perij: ex quo censes, nisi ex illo, cui data est nuptum, obsecro?

P.*Credo: neque adeo arbitrari patris est aliter. sed demiror,*

Quid sit, quamobrem tantopere hunc omnes nos celare uolueris

Partum; praesertim cum & recte, & suo pepererit tempore.

Adeo ne peruicaci esse animo, ut puerum praeoptares perire,

Ex quo inter nos scires posthac amicitiam fore firmiorem,

Potius, quàm esset cum illo nupta aduorsus animi lubidinem

Tui? ego etiam illorum esse hanc culpam credidi, quae te est penes.

M.*Misera sum.* P.*utinam sciam ita esse istuc. sed nunc mihi in mentem uenit,*

Ex hac re quod locuta es olim, cum illum generum cepimus:

Nam nuptam filiam negabas posse te pati tuam

Cum eo, qui meretrices amaret, qui pernoctaret foris.

M.*Quamuis caussam hunc suspicari, quàm ipsam ueram, mauolo.*

P.*Multo prius sciui, quàm tu, illum amicam habere Murrhina:*

Verú id uitiú ego numquam decreui esse adolescentiae:

Nam

Nam id omnibus innatum est. at pol iam aderit, cum se quoque oderit.
Sed ut olim te ostendisti eandem esse, nihil cessasti usque adhuc,
Vt filiam ab eo abduceres, neu, quod ego egissem, esset ratum.
Id nunc res indicium haec facit, quo pacto factum uolueris.
M. *Adeon' me esse peruicacem censes cui mater siem,*
Vt eo essem animo, si ex usu esset nostro hoc matrimonium?
P. *Tun' prospicere, aut iudicare, nostram in rem quod sit, potes?*
Audisti ex aliquo fortasse, qui uidisse eum diceret
Exeuntem, aut introeuntem ad amicam. quid tum postea,
Si modeste ac raro hoc fecit? non ne ea dissimulare nos
Magis humanum est, quàm dare operam id scire, qui nos oderit?
Nam si is posset ab ea sese derepente auellere,
Qui cum tot consuesset annos; non eum hominem ducerem,
Nec uirum sati' firmum gnatae. M. *mitte adolescentem obsecro,*
Et quae me peccasse ais: abi, solum solus conueni:
Roga, uelit ne, an non uxorem. si est, ut dicat uelle se,
Redde; sin est autem, ut nolit, recte consului meae.
P. *Siquidem ille ipse non uolt, & tu sensti esse in eo Murrhina*

Pecca-

Peccatum: aderá, cuius consilio ea par fuerat prospici.
Quamobrem incendor ira, te esse ausam haec facere iniussu meo.
Interdico, ne extulisse extra aedes puerú usquá uelis.
Sed ego stultior, meis dictis parere hanc qui postulem:
Ibo intro, atque edicam seruis, ne quoquam efferri sinant.

M. *Nullam pol credo mulierem me miseriorem uiuere.*
Nam ut hic laturus hoc sit, si ipsam rem, ut siet, resciuerit,
Non aepol clam me est; cum hoc, quod leuiu' est, tam animo iracundo tulit:
Nec, qua uia sententia eius mutari possit, scio.
Hoc mi unum ex plurimis miserijs relliquom fuerat malum,
Si, puerum ut tollam, cogit, cuius qui sit nescimus pater:
Nam cum compressa est gnata, forma in tenebris nosci non quita est:
Neque detractum ei tum quidquam est, qui post possit nosci, qui siet:
Ipse eripuit ui, in digito quem habuit, uirgini abiens anulum:
Simul uereor, Pamphilus ne orata nostra nequeat diutius
Celare, cum sciet alienum puerum tolli pro suo.

ACTVS

ACTVS QVARTI SCENA II.

SOSTRATA, PAMPHILVS.

S. NON clam me est, mi gnate, tibi me esse suspectam, uxorem tuam
Propter meos mores hinc abiisse: etsi ea dissimulas sedulo:
Verum, ita me dij ament, itaq. obtingant ex te, quae exopto mihi, ut
Numquam sciens commerui, merito ut caperet odium illam mei:
Teq. ante quàm me amare rebar, ei rei firmasti fidẽ:
Nam mihi intus tuus pater narrauit modo, quo pacto me habueris
Praepositam amori tuo: nunc tibi me certum est contra gratiam
Referre, ut apud me praemiũ esse positũ pietati scias.
Mi Pamphile, hoc & uobis, & meae commodum famae arbitror:
Ego rus abituram hinc cum tuo me esse certo decreui patre,
Ne mea praesentia obstet, neu caussa ulla restet relliqua,
Quin tua Philumena ad te redeat. PAM. quaeso quid istuc consili est?
Illius stultitia uicta, ex urbe tu rus habitatũ migres?
Haud facies: neque sinam, ut qui nobis mater maledictum uelit,

Mea pertinacia dicat esse factũ, haud tua modestia.
Tũ, tuas amicas te, et cognatas deserere, et festos dies
Mea caussa, nolo. S. *nihil iam mi istaec res uoluptatis ferunt:*
Dum aetatis tempus tulit, perfuncta satis sum: satias iam tenet
Studiorum istorum: haec mihi nunc cura est maxuma, ut ne cui meae
Longinquitas aetatis obstet, mortẽ ue exoptet meã.
Hic uideo me esse inuisam immerito: tempus est concedere:
Sic optume, ut ego opinor, omnes caussas praecidam omnibus,
Et me hac suspicione exsoluam, & illis morem gessero.
Sine me obsecro effugere, uolgus quòd male audit mulierum.
P. *Quàm fortunatus ceteris sum rebus, absque una haec foret,*
Hanc matrem habens talem, illam autem uxorem. S. *obsecro mi Pamphile,*
Non tute incommodam rem, ut quaeque est, in animum inducas pati.
Si cetera sunt ita, ut tu uis, itaque ut esse ego illam existumo,
Mi gnate, da ueniam hanc mihi, reduc illam. P. *uae misero mihi,*
S. *Et mihi quidem: nam haec res non minus me male habet, quàm te, gnate mi.*

ACTVS

ACTVS QVARTI SCENA III.

LACHES, SOSTRATA, PAMPHILVS.

L. QVEM cum istoc sermonem habueris, procul hinc stans accepi uxor:
Istuc est sapere, qui, ubicumque opus sit, animum possis flectere,
Quod faciundum fortasse sit postidea, hoc nunc si feceris.
S. Fors pol fuat. L. abi rus ergo hinc: ibi ego te, & tu me feres.
S. Spero mecastor. L. i ergo intro, & compone, quae simul tecum simul
Ferantur: dixi. S. ita, ut iubes, faciam. PAM. pater.
L. Quid uis Pamphile? PAM. abire hinc matrem? minime. L. quid ita istuc? PAM. quia
De uxore incertus sum etiam quid facturus siem. L. quid est?
Quid uis nisi reducere? PAM. equidem cupio, & uix contineo: sed
Non minuam meum consilium: ex usu quod est, id persequar.
Credo, si non redducã, ea gratia concordes magi' fore.
L. Nescias: uerũ id tua refert nihil, utrum illae fecerint,
Quãdo haec abierit: odiosa haec aeta'st adolescẽtulis:
E medio aequom excedere est: postremo iã nos fabulae
Sumu' Pamphile, senex, atque anus.
Sed uideo Phidippum per tempus egredi: accedamus:

ACTVS QVARTI SCENA IV.

PHIDIPPVS, LACHES, PAMPHILVS.

P. TIBI quoque aedepol sum iratus, Philumena,
Grauiter quidem: nam hercle abs te factum est turpiter:
Etsi tibi caussa est de hac re. mater te impulit:
Huic uero nulla est. L. opportune te mihi
Phidippe in ipso tempore ostendis. PH. quid est?
P. Quid respondebo his? aut quo pacto hoc operiam?
L. Dic filiae, rus concessuram hinc Sostratam:
Ne reuereatur, minus iam quo redeat domũ. PH. ah,
Nullam de his rebus culpam commeruit tua:
A Murrhina haec sunt mea uxore exorta omnia.
PAM. Mutatio fit. PH. ea nos perturbat Laches.
PAM. Dum ne reducam, turbent porro, quàm uelint.
PH. Ego Pamphile esse inter nos, si fieri potest,
Affinitatem hanc sane perpetuam uolo;
Sin est, ut aliter tua siet sententia,
Accipias puerum. PAM. sensit peperisse: occidi.
L. Puerum? quem puerum? PH. natus est nobis nepos:
Nam abducta a uobis praegnans fuerat filia,
Neq. fuisse praegnantẽ umquam ante hunc sciui diẽ.
L. Bene, ita me dij ament, nuncias: & gaudeo
Natum illum, & tibi illam saluam: sed quid mulieris
Vxorem habes? aut quibus moratam moribus?
Nos ne hoc celatos tam diu? nequeo satis,
Quàm hoc mihi uidetur factum praue, proloqui.

PH. *Non tibi illud factum minus placet, quàm mihi, Laches.*

PAM. *Etsi iamdudum fuerat ambiguum hoc mihi,*
Nunc non est, cum eam consequitur alienus puer.

L. *Nulla tibi, Pamphile, hic iam consultatio est.*

PAM. *Perij.* L. *hunc uidere saepe optabamus diem,*
Cum ex te esset aliquis, qui te appellaret patrem:
Euenit: habeo gratiam dijs. PAM. *nullu' sum.*

L. *Reduc uxorem ac noli aduorsari mihi.*

PAM. *Pater, si illa ex me liberos uellet sibi,*
Aut se esse mecum nuptam, satis certo scio,
Non me clam haberet, quae celasse intellego.
Nunc, cum eius alienum esse a me animum sentiam,
Nec conuenturum inter nos posthac arbitrer,
Quamobrem reducam? L. *mater quod suasit sua,*
Adolescens mulier fecit: mirandum ne id est?
Censen' te posse reperire ullam mulierem,
Quae careat culpa? an quia non delinquunt uiri?

PH. *Vosmet uidete iam Lache, & tu Pamphile,*
Remissam opu' sit uobis, an reductam domum:
Vxor quid faciat, in manu non est mea:
Neutra in re uobis difficultas a me erit.
Sed quid faciemus puero? L. *ridicule rogas.*
Quidquid futurum est, huic reddas, suum scilicet,
Vt alamus nostrum. PAM. *quem ipsa neglexit, pater,*
Ego alã? L. *quid dixti? eho, an nõ alemus, Pamphile?*
Prodemus quaeso potius? quae haec amentia est?
Enimuero prorsus iam tacere non queo.
Nam cogis ea, quae nolo, ut praesente hoc loquar.

Ignarum censes tuarum lacrumarum esse me?
Aut, quid sit id, quod sollicitere ad hunc modum?
Primum hanc ubi dixti caussam, te propter tuam
Matrem non posse habere hanc uxorem domi;
Pollicita est ea se concessuram ex aedibus.
Nunc, postquam ademptam hanc quoque tibi caussam uides;
Puer quia clam te est natus, nactus alteram es.
Erras, tui animi si me esse ignarum putas.
Aliquando tandem huc animum ut adiungas tuum,
Quàm longum spatium amandi amicam tibi dedi?
Sumptus, quos fecisti in eam, quàm animo aequo tuli?
Egi, atque oraui tecum, uxorem ut duceres:
Tempus dixi esse: impulsu duxisti meo.
Quae tum obsecutus mihi fecisti ut decuerat.
Nunc animum rursum ad meretricem induxti tuum.
Cui tu obsecutus, facis huic adeo iniuriam.
Nam in eandem uitam te reuolutum denuo
Video esse. PAM. me ne? LA. te ipsum: & facis iniuriam,
Cum fingis falsas caussas ad discordiam,
Vt cum illa uiuas, testem hanc cum abs te amoueris:
Sensitq. adeo uxor: nam ei caussa alia quae fuit,
Quamobrem abs te abiret? PH. plane hic diuinat: nam id est.
PAM. Dabo iusiurandum nihil esse istorum tibi. L. ah,
Reduc uxorem, aut, quamobrem non opu' sit, cedo:
PAM. Non est nunc tempus. L. puerum accipias: nam is quidem

In

In culpa non est. post de matre uidero.
PAM. *Omnibus modis miser sum: nec, quid agam, scio:*
Tot nunc me rebus miserum concludit pater.
Abibo hinc, praesens quando promoueo parum.
Nam puerum credo iniussu non tollent meo,
Praesertim in ea re cum sit mihi adiutrix socrus.
LA. *Fugis? hem, nec quidquam certi respondes mihi?*
Num tibi uidetur esse apud sese? sine:
Puerũ Phidippe mihi cedo, ego alam. PH. *maxume.*
Non mirum fecit uxor, si hoc aegre tulit:
Amarae mulieres sunt, non facile haec ferunt.
Propterea haec ira est: nam ipsa narrauit mihi:
Id ego praesente hoc tibi nolebam dicere:
Neque ei credebam primo: nunc uero palam est.
Nã omnino abhorrere animum huic uideo a nuptijs.
PA. *Quid ergo agam, Phidippe? quid das consili?*
PH. *Quid agas? meretricem hanc primum adeundam censeo:*
Oremus: accusemus grauius: denique
Minitemur, si cum illo habuerit rem postea.
L. *Faciam, ut mones. puer eho, curre ad Bacchidem hãc*
Vicinam nostram: huc euoca uerbis meis.
Et te oro porro, in hac re adiutor sis mihi. PH. *ah,*
Iamdudum dixi, itidemq. nunc dico, Lache,
Manere affinitatem hanc inter nos uolo,
Si ullo modo est ut possit, quod spero fore.
Sed uis ne adesse me una, dum istam conuenis?
PA. *Immo uero abi, aliquam puero nutricem para.*

ACTVS QVINCTI SCENA I.

BACCHIS, LACHES.

BA. NON *hoc de nihilo eſt, quòd Laches nunc me conuentam eſſe expetit:*
Nec pol me multum fallit, quin, quod ſuſpicor, ſit quòd uelit.
LA. *Videndum eſt, ne minu' propter iram hanc impetrem, quàm poſſiem;*
Aut ne quid faciam plus, quod me poſt minu' feciſſe ſatiu' ſit.
Aggrediar. Bacchis, ſalue. BA. *ſalue Lache.* LA. *credo aedepol te*
Non nihil mirari Bacchis, quid ſit, qnapropter te huc iuſſi
Foras puerum euocare.
BA. *Ego pol quoque etiam timida ſum, cum uenit mi in mentem, quae ſim,*
Ne nomen mihi quaeſtus obſtet apud te: nam mores facile tutor.
LA. *Si uera dicis, nihil tibi pericli a me eſt, mulier: nam*
Iam aetate ea ſum, ut non ſiet peccato mihi ignoſci aequom:
Quo magis, omnes res cautius ne temere faciam, accuro.
Nam ſi id nunc facis, factura ue es, bonas quod par eſt facere:
Inſcitũ offerre iniuriã tibi me immerẽti, iniquom eſt.

BA.

BA. *Est magna aecastor gratia, de hac re quam tibi habeam. nam qui*
Post factá iniuriam se expurget, mihi parú prosit. sed
Quid istuc est? LA. *meum receptas filium ad te Pamphilum.* BA. *ah.*

LA. *Sine dicam uxorem hanc prius quàm duxit, uostrum amorem pertuli.*
Mane: nondum etiam dixi id, quod uolui. nunc hic uxorem habet,
Quaere alium firmiorem tibi, dum consulendi tempus est.
Nam ille neque animo hoc erit aetatem, neque pol eadem ista aetate tu.

BA. *Quis id ait?* LA. *socrus.* BA. *me ne.* LA. *te ipsam: & filiam abduxit suam,*
Puerumque ob eam rem clam uoluit, qui natus est, exstinguere.

BA. *Aliud si scirem, qui firmare meam apud uos possem fidem,*
Sanctius quàm iusiurandum, id pollicerer tibi Laches,
Me segregatum habuisse, uxorem ut duxit, a me Pamphilum.

LA. *Lepida es. sed scin', quid uolo potius sodes facias?* BA. *quid cedo?*

LA. *Eas ad mulieres huc intro, atque istuc iusiurandum idem*
Polliceare illis: exple animum his, teq. hoc crimine expedi.

BA. *Faciam. quod pol, si esset alia ex hoc quaestu, haud fa-*

faceret, scio,

Vt de tali caussa nuptae mulieri se ostenderet:

Sed falsa fama esse nolo gnatum suspectum tuum,

Nec leuiorẽ uobis, quibus est minime aequom, uiderier

Immerito: nam meritus de me est, quod queam, illi ut commodem.

L. *Facilem, beneuolumq. lingua tua iam tibi me redidit:*

Nam non sunt solae arbitratae hae: ego quoque hoc etiam credidi.

Nunc cum ego te esse praeter nostram opinionem comperi,

Fac eadem ut sis porro: nostra utere amicitia, ut uoles.

Aliter si faci'. sed reprimam me, ne aegre qnidquam ex me audias.

Verum te hoc moneo unum, quali' sim amicus, aut quid possiem:

Potius quàm inimicus, periclum facias. BA. *faciam sedulo.*

ACTVS QVINCTI SCENA II.

PHIDIPPVS, LACHES, BACCHIS.

PH. NIHIL *apud me tibi defieri patiar, quin, quod opus sit,*

Benigne praebeatur.

Sed cum tu satura, atque ebria eris, puer ut satur sit, facito.

L. *Noster socer, uideo, uenit. puero nutricem adduxit.*

Phidippe

Phidippe, Bacchis deierat persancte. PH. *haeccine ea est?* LA. *haec est.*

PH. *Nec pol istae metuunt deos: neque has respicere deos opinor.*

BA. *Ancillas dedo: quolibet cruciatu per me exquire,*
Licet: haec res hic agitur: me facere Pamphilo ut uxor redeat,
Oportet: quod si perficio, non paenitet me famae,
Solam fecisse id, quod aliae meretrices facere fugitát.

LA. *Phidippe, nostras mulieres suspectas falso nobis*
In re ipsa inuenimus: porro hanc nunc experiamur. nam si
Compererit falso crimini tua se uxor credidisse,
Missam iram faciet; sin autem est ob eam rem iratus gnatus,
Quòd pepererit uxor clam, id leue est: cito ab eo haec ira abscedet.
Profecto in hac re nihil mali est, quod sit dissidio dignum.

PH. *Velim quidem hercle.* LA. *exquire: adest: quod satis sit, faciet.* BA. *faciam.*

PH. *Quid istaec mihi narras? an quia non tute audisti dudum,*
De hac re animus meus ut sit, Laches? illis exple modo animum.

LA. *Quaeso aedepol, Bacchis, quod mihi es pollicita tute, ut serues.*

BA. *Ob eam rem uis ergo intro eam?* LA. *i, atque exple animum his, ut credant.*

BA.

BA. *Eo: etsi scio pol his fore meum conspectum inuisum hodie:*

Nam nupta meretrici hostis, a uiro ubi segregata est.

LA. *At hae amicae erunt, ubi quamobrem adueneris, resciscent.* PH. *atqui*

Easdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognorint:

Nam illas errore, & te simul suspicione exsolues.

BA. *Perij, pudet Philumenae: sequimini me intro huc ambae.*

LA. *Quid mi est, quod malim, quàm quod huic intellego euenire, ut*

Gratiam ineat sine suo dispendio, & mihi una prosit?

Nam si est, ut haec nunc Pamphilum uere ab se segregarit?

Scit sibi nobilitatem ex eo, & rem natam, & gloriam esse;

Referetq. gratiam ei, unaque opera nos sibi amicos iunget.

ACTVS QVINCTI SCENA III.

PARMENO, BACCHIS.

PAR. AEDEPOL *nae esse meam herus operam deputat parui preti,*

Qui ob rem nullam misit: frustra ubi totú desedi diem,

Myconium hospitem dum exspecto in arce Callidemidem.

Itaque ineptus hodie dú illic sedeo, ut quisque uenerat,

Acce de-

Accedebam: adolescens, dic dum quaeso tun' es Myconius?
Non sum. Callidemides? non. hospitem ecquem Pamphilum
Hic habes? omnes negabat: neque enim quemquam esse arbitror.
Denique hercle iam pudebat: abij. sed quid Bacchidem
Ab nostro affine exeuntem uideo? quid huic hic rei est?

BA. *Parmeno, opportune te offers, propere curre ad Pamphilum.*

PAR. *Quid eò?* BA. *dic me orare, ut ueniat.* PAR. *ad te?* BA. *immo ad Philumenam.*

PAR. *Quid rei est?* BA. *tua quod nil refert, percunctari desinas.*

PAR. *Nil aliud dicam?* BA. *etiam: cognosse anulum illum Murrhinam*
Gnatae suae fuisse, quem mihi ipsu' olim dederat. PAR. *scio.*
Tantum ne est? BA. *tantum: aderit continuo, haec ubi ex te audiuerit.*
Sed cessas? PAR. *minime equidem: nam hodie mihi potestas haud data est:*
Ita cursando atque ambulando totum hunc contriui diem.

BA. *Quantam obtuli aduentu meo laetitiam Pamphilo hodie?*
Quot commodas res attuli? quot autem ademi curas?

Gnatum

Gnatum ei restituo, qui paene harum, ipsiusq. opera perijt:
Vxorem, quam numquam est ratus posthac se habiturum, reddo:
Qua re suspectus suo patri, & Phidippo fuit, exsolui.
Hic adeo his rebus anulus fuit initium inueniundis.
Nam memini, abhinc menses decem fere ad me nocte prima
Confugere anhelantem domum, sine comite, uini plenum,
Cum hoc anulo. extimui illico: mi Pamphile inquam amabo,
Quid exanimatus es obsecro? aut unde anulum istum nactus?
Dic mihi. ille alias res agere se simulare. postquam id uideo;
Nescio quid suspicarier magi' coepi; instare, ut dicat.
Homo se fatetur ui in uia nescio quam compressisse:
Dicitq. sese illi anulum, dum luctat, detraxisse:
Eum cognouit Murrhina in digito modo me habentem:
Rogat, unde sit: narro omnia haec: inde est cognitio facta,
Philumenam esse compressam ab eo, et filium inde húc natum.
Haec tot propter me gaudia illi contigisse laetor:

Etsi

Etsi hoc meretrices aliae nolunt: neque enim est in rem nostram,
Vt quisquam amator nuptijs laetetur. uerum aecastor
Numquam animum quaesti gratia ad malas adducam partes.
Ego dum illo licitum est usa sum benigno, & lepido, & comi.
Incommode mihi nuptijs euenit: factum fateor:
At pol me fecisse arbitror, ne id merito mihi eueniret.
Multa ex quo fuerint commoda, eiu' incommoda aequom est ferre.

ACTVS QVINCTI SCENA IV.

PAMPHILVS, PARMENO, BACCHIS.

PAM. VIDE mi Parmeno etiam sodes, ut mi haec certa & clara attuleris;
Ne me in breue hoc conijcias tēpus, gaudio hoc falso frui.
PAR. *Visum est.* PAM. *certo ne?* PAR. *certe.* PAM. *deus sum, si hoc ita est.* PAM. *uerum reperies.*
PAM. *Manedum sodes? timeo ne aliud esse credam, atque aliud nuncies.*
PAR. *Maneo.* PAM. *sic te dixisse opinor, inuenisse Murrhinam,*

Suum

Suum anulum habere Bacchidem. PAR. *factum.* PAM. *eum, quem ego olim ei dedi:*
Eaq. hoc te nunciare mihi iussit: ita ne factum? PAR. *ita inquam.*
PAM. *Quis me est fortunatior, uenustatisque adeo plenior? egon'*
Pro hoc nuncio quid te donem? quid? quid? nescio. PAR. *at ego scio.* PAM. *quid?*
PAR. *Nil: nam neque etiam in nuncio, neque in me ipso quid sit boni,*
Scio. PAM. *ego ne, qui ab Orco mortuum me reducem in lucem feceris,*
Sinam sine munere a me abire? ah nimium me ingratum putas.
Sed Bacchidem eccam uideo stare ante ostium:
Me exspectat credo: adibo. BA. *salue Pamphile.*
PAM. *O Bacchis, o mea Bacchis, seruatrix mea.*
BA. *Bene factum & uolupe est.* PAM. *factis, ut credam, facis:*
Antiquamq. adeo tuam uenustatem obtines,
Vt uoluptati obitus, sermo, aduentus tuus, quocumque adueneris,
Semper siet. BA. *at tu aecastor morem antiquum, atque ingenium obtines,*
Vt unus hominum homo te uiuat numquam quisquam blandior.
PAM. *Ha, ha, ha, tu ne mihi istuc?* BA. *recte amasti, Pamphile, uxorem tuam:*
Nam numquam ante hunc diem meis oculis eam,

quod

quod nossem, uideram:
Perliberalis uisa est. PAM. *dic uerum.* BA. *ita me dij ament Pamphile?*
PAM. *Dic mihi, harum rerum numquid dixti iam patri?*
BA. *nil.* PAM. *neque opus est*
Adeo mutito: placet hoc non fieri itidem, ut in comoedijs,
Omnia ubi omnes rescifcunt. hic, quos par fuerat rescifcere,
Sciunt; quos non autem scire aequom est, neque rescifcunt, neque scient.
BA. *Immo etiam, hoc qui occultari posse facilius credas, dabo:*
Murrhina ita Phidippo dixit, iuriiurando se meo
Fidem habuisse, & propterea te sibi purgatum. PAM. *est optume:*
Speroq. rem hanc esse euenturam nobis ex sententia.
PAR. *Here, licet me scire ex te, hodie quid sit quod feci boni?*
Aut quid istuc est, quod uos agitis? PAM. *non.* PAR. *suspicor tamen.*
Ego ne ab Orco hunc mortuum? quo pacto? PAM. *nescis Parmeno,*
Quantum hodie profueris mihi, & ex quanta aerumna extraxeris.
PAR. *Immo uero scio, neque hoc imprudens feci.* PAM. *ego istuc sati' scio.* PAR. *an*

Temere quidquam Parmenonem praetereat, quod quod facto usu' sit?

PAM. Sequere me intro Parmeno. PAR. sequor. equidem plus hodie boni

Feci imprudens, quàm sciens ante hunc diem unquam.

Vos ualete & plaudite.

FINIS.

M. ANTONII MVRETI ARGVMENTORVM, ET SCHOLIORVM IN TERENTIVM LIBER.

IN VITAM TERENTII.

DVM Africani uocem diuinam] *Antea legebatur, uoce diuina. ego hoc latini sermonis consuetudinem pati non puto: neque enim, aliqua re, sed aliquam rem inhiare dicimus. Plautus,*

-- Inhiat aurum, ut deuoret. itaque ratus sum, sine periculo posse mutari. Sic paullo infra, cum in omnibus libris legeretur, - Abijt in Graeciam in terram ultimam: ausus sum prius illud, in, expungere: quod & uersum corrumpebat, et orationis, ut ego quidem arbitror, puritatē. terram enim Graeciā, & terram Italiam, & similia ueteres saepe dicebāt.

Iussus ante Caecilio recitare.] *pro Cerio, quod nomen nihili est, & tamen hoc loco in omnes libros irrepserat, Caecilium reposui, fretus auctoritate Eusebij, qui hoc ipsum, quo de hic agitur, narrat in Chronicis. Caecilium autem poetam comicum accipio.*

Consularibus ludis] *consularium ludorum nulla alibi, quod sciam, mentio. Consualibus, non, consularibus, legendum forte sit. sunt autem Consuales ludi ijdem cum Circensibus, siue Romanis.*

Iliadem instar tragoediae, Odysseam ad imaginem comoediae] *Aliter sentit Aristoteles; cuius auctoritate facile huius grāmatici opinio praeponderatur. eius uerba sunt,* ἐν τῷ περὶ ποιητικῆς. ὥσπερ δὲ καὶ τὰ σπουδαῖα μάλιστα ποιητικῆς ὅμηρος ἦν (μόνος γὰρ, οὐχ ὅτι εὖ, ἀλλ' ὅτι καὶ μιμήσεις δραματικὰς ἐποίησεν) οὕτω καὶ τὰ τῆς κωμῳδίας σχήματα πρῶτος ὑπέδειξεν, οὐ ψόγον, ἀλλὰ τὸ γελοῖον δραματοποιήσας. ὁ γὰρ μαργείτης ἀνάλογον ἔχει, ὥσπερ ἰλιὰς καὶ ὀδυσσεία πρὸς τὰς τραγῳδίας, οὕτω καὶ οὗτος πρὸς τὰς κωμῳδίας.

Ne quisquam in alterum carmē infame proponeret, lege lata, siluere.] *In alijs, lata lege sanxerunt. inepte. hoc enim significat: siluisse poetas, idest, desiisse, ciues nominatim proscindere, cum lex illa lata esset. atque hoc ipsum est, quod ait Flaccus,*

- lex est accepta, chorusque.
Turpiter obticuit, sublato iure nocendi.

Prorsae orationis] *Prosam orationem qui dicunt, facere imperite puto. prorsum antiqui rectum uocabant: unde prorsi limites apud Festum, eoq. uocabulo in hunc sensum reperio usum Senecam in his uersibus ex Troade,*

Et qui renatum prorsus adspiciens diem,
Tepidum rubenti Tigrin admiscet freto.

Sed & Prorsam uocabant deam, quae rectos fetus educeret: de qua locum hunc A. Gellij lib. XVI. *ita scriptum in ueteribus libris uidere memini: Huius periculi deprecandi gratia arae statutae sunt Romae duabus Carmentibus, quarum altera Postuerta nominata*

minata est, Prorsa altera: a recti, peruersiq. partus & potestate, & nomine. Nunc autem ibi quoque corrupte legitur, Prosa. quia igitur, Prorsum, ut dixi, rectum est, iccirco solutam orationē prorsam, nominarunt; quòd essent in ea uoces recto fere ordine, &, ut naturae ferret impetus, collocatae. contraq. uersum dixerunt, in quo esset orationis genus, ut Cicero loquitur, uersum atque mutatum.

Latinae fabulae primo a Liuio Andronico scriptae sunt ad cunctas res, etiam cum recentius idem poeta, & actor fabularum suarum fuisset] *in alijs libris, cum etiam tum recentius idē & poeta &c. locus aperte corruptus est: quem equidem ita legendum censeo: Latinae fabulae primo a Liuio Andronico scriptae sunt; cum, etiam tum ad cuncta recentibus, idem & poeta, & actor fabularum suarum fuisset. ut hoc significet, ideo eundem et poetam, & actorem fuisse, quòd Romani etiam tum ad eiusmodi omnia rudes essent. uide Liuium lib.* VII.

Nam ludorum quattuor sunt species] *Difficile dictu est, hoc loco, non multis in uerbis quàm multa peccata sint. primum, quattuor tantum ludorum genera, siue, ut iste nescio quis loquitur, species. ubi igitur florales? ubi Romani? ne ceteros persequendo sim longior. deinde Apollinares ludos numerat inter eos, qui ad curam aedilium curulium pertinerent. falso. exstant apud Liuium, & Macrobium carmina Marcij uatis, quae eos ad praetoris urbani curam pertinuisse demonstrant. Apollini censeo uouendos*

ludos, qui quotannis communiter Apollini fiant. ijs ludis faciendis praesit is praetor, qui ius populo plebiq. dabit summum. Idem confirmat M. Tullius oratione decima in Antonium; ubi, de Bruto loquens, Qui, inquit, cum praetor urbanus esset, urbe caruit, ius non dixit, cum omne ius populi R. recuperasset. & paullo infra: Qui ne Apollinares quidem ludos, pro sua, populiq. R. dignitate apparatos, praesens fecit, ne quam uiam patefaceret sceleratorum hominum audaciae. Errat etiam in eo, quod Megalenses magnis dijs consecratos fuisse arbitratur. non enim Megalenses, sed Circenses, siue Romanos Conso & magnis dijs, ex Asconio; Megalenses autem magnae deum matri sacros fuisse, ex Liuio & alijs cognoscitur. Nam quòd Antonius Goueanus a Megalensibus Megalesia distinguere, Megalēses autem eosdem cum Romanis facere uoluit; aeque in utroque falsus est. Locus est Ciceronis ex oratione de respōsis haruspicum. Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio nostri maiores ante templum in ipso Matris magnae conspectu Megalensibus fieri celebrariq. uoluerunt, qui sunt more institutisq. maxime casti, sollemnes, religiosi: quibus ludis primum ante populi consessum senatui P. Africanus iterum consul ille Maior dedit, ut eos ludos haec lues impura pollueret. quò si quis liber aut spectandi, aut etiam religionis caussa accesserat, manus afferebantur: eò matrona nulla adijt propter uim consessumq. seruorum. Ita ludos eos, quorum religio tanta est, ut ex ultimis terris

ris

ris accersita, in hac urbe consederit, qui uni ludi ne uerbo quidem appellantur latino, ut uocabulo ipso & appetita religio externa, & Matris magnae nomine suscepta declaretur, hos ludos serui fecerunt, serui spectauerunt, tota denique hoc aedili seruorum Megalesia fuerunt. Hunc locum totidem uerbis citat Goueanus; & ex eo colligit, a Megalensibus alia esse Megalesia, quod Cicero Megalesia Megalensibus celebrari solita dicat. deinde tradit ludos Megalenses eosdem esse, qui Circenses, Romani, magni nominantur. quae cum dicit, non animaduertit in quàm difficiles sese rerum absurdissimarum laqueos induat. non abutar pluribus argumentis, neque committam, ut mea oratio, hunc ueluti patentē alienae reprehensionis nacta campum, iuueniliter in eo exsultare uideatur. tota res uno uerbo confici potest. nam si ludi Megalenses committebantur pridie id. Apr. ut ex Liuio constat; ludi autem Romani pridie kal. Sept. ut e priore actione in Verrem cognoscitur: quis est usque eo hebes, qui non uideat, ut ijdem sint Megalenses & Romani, nullo modo fieri posse? Ego uero, ne dicam dolo, uocem illam, Megalensibus, e Ciceronis loco, quem paullo supra recitaui, & expungendam puto, & e glossemate aliquo in ordinem Ciceronis uerborū irrepsisse suspicor. Sunt igitur eadem Megalesia cum Megalensibus, neque dicta sunt ἀπὸ τῶν μεγάλων σιῶν, ut hic grammaticus nugatur, sed a Magna matre, cui dicata erant: cumq. initio Megalensia dicerentur, detrita, ut saepe fit, littera, Megalesia nominata

minata sunt. Itaque Festus, Megalesia, inquit, ludos Matris magnae appellabant.

Μεγάλους σιοὺς] *antea legebatur coniunctè μεγαλεσίους, quam uocem nusquam apud probatos auctores reperiri arbitror.*

Diuerbiis & canticis] *ita emendaui, coniectura tantum adductus, cum partim librorum, De authenticis, partim, Deuerbijs authenticis, haberent.*

Adnotandum sane puellarum &c.] *falsum est, quod hoc loco admonet Donatus, puellas liberales nusquam in palliata loqui. loquitur in Heauton timorumeno Antiphila, in Curculione Planesium, in Epidico uirgo illa, Stratiphoclis soror. pluribus exemplis nihil opus est.*

Nihil ergo secus factum est.] *In alijs secus, in alijs secius: ego sequius legendum puto. Valet autem sequius, minus bene, aut minus bonum. neque est, cur dubitetur de integritate loci illius apud Liuium lib. II. Inuitus, inquit, quod sequius sit, de meis ciuibus loquor. Sic Afranius apud Sosipatrum. Sin, id quod non spero, ratio talis sequius ceciderit.*

ACTVS

M. ANTONII MVRETI IN ANDRIAM TERENTII ARGVMENTVM.

CHREMES, & Phania fratres Athenienses fuerunt. eorum, Chremes profecturus in Asiam, Pasibulam filiolam, quam tum unicam habebat, fratris fidei credidit. profecto eo, contingit, ut in Graecia magni bellorum motus excitarentur. quos fugiens Phania, cum, imposita secum in nauim puella, ad fratrem iter cepisset, ui tempestatis fracta naui, apud Andrum insulam eiectus est. ibi applicat se ad Andrium quendam, hominem haud magna in re; a quo tamen benigne humaniterq. exceptus, non ita multo post moritur. Hospes Andrius relictae apud se puellae commutat nomen, & pro Pasibula Glycerium nominat: cumque per aliquot annos eam cum filia Chryside, pari utramque studio, educasset, decedit ipse quoque de uita. Chrysis, quae se & orbam, & inopem uideret, abrepta secum Glycerio, Athenas nauigat: ubi cum aliquandiu uitam lana te laque tolerasset, ad postremum adolescentum blanditijs, & pollicitationibus uicta, quaestum corpore facere incepit. Ventitabat ad eam inter ceteros Pamphilus, Simonis filius, probus, & liberali praeditus ingenio adolescens; qui non Chrysidis ille quidem, sed ipsius Glycerij mirifico quodam amore percussus, primus, solusq. corpus cum ea commiscuit, fidemq.

fidemque iam grauidae dedit, eam sibi uxorem fore. Susceperat & postea Chremes aliam filiam, Philumenam nomine, eamque (iam enim nubilis erat) Pamphilo, bona adolescentis impulsus fama, collocare cupiebat. Quid multa? ultro ad Simonem uenit, cum eo negotium conficit. inscio Pamphilo, de communi senum sententia, faciundis nuptijs constituitur dies. Adhuc haec erant: cum Chrysis moritur. ibi primum Simo de filij amore cognouit. nam cum ambo una in funus prodijssent; accidit, ut, posita in ignem Chryside, Glycerium se, prae doloris impatientia, eodem coniectura uideretur. Accurrit Pamphilus; eamque mediam amplexus, ita consolari coepit, ut plurimas minimeq. dubias totius rei significationes daret. itaque uenit ad Simonem postridie Chremes; condicionem renunciat: comperisse se, Pamphilum peregrinam illam habere in uxoris loco. nescius, ex se natam esse eam, quam ita contumeliae caussa peregrinam nominaret. gaudere, ea re intellecta, Pamphilus: dolere contra, ac ringi Simo. aduenit interea dies, qui nuptijs initio fuerat praestitutus. Simo, ueteratoria quadam calliditate, simulandas sibi, ad pertentandum filij animum, nuptias statuit: hoc cogitans, si abnueret filius, ueram sibi obiurgandi illius caussam fore; quae ad eum diem nulla satis iusta fuerat: sin annueret; facile se, quod uellet, a Chremete impetraturum; atque ita uero nuptias, dijs adiuuantibus, factum iri. praeteriens igitur apud forum, securo iam, & nihil tale metuenti filio, Pamphile,

in-

inquit, abi domum, ac deos comprecare: uxor tibi ducenda hodie est. hoc dicto, uelut improuiso quodam iaculo, sauciatus adolescens, quid ageret, aut quid consilij caperet, uesciebat: cum ad eum Dauus, uafro admodum, ac uersuto ingenio seruus, animaduersa senis astutia, accurrit. Erat tum una cum Pamphilo Charinus, qui adolescens miro quodam amore Philumenae incensus, frustra saepe tentatis illius nuptijs, ad postremum audito eam eo die nupturam Pamphilo, in summam desperationem adductus, eum orabat, si se saluum uellet, ut uel eam ne duceret, uel saltem nuptijs dies aliquot produceret. Pamphilus eum sua quidem caussa bono esse animo, atque omnia ad impediendas nuptias moliri iubebat: se, quantum in se esset, effecturum, ea ut ne daretur sibi. aduenies, ut dixi, Dauus Charinum, iam spei plenum, abire ad ambiẽdos senis amicos iubet: deinde seorsum Pamphilo coniecturas suas aperit, persuadetque, ut patri dicat, se paratum esse uxorem ducere: nam eo pacto, inquit, & patri omnem iurgandi occasionem praecideris, & non erit tamen uerendum, ne nuptiae fiant: numquam enim Chremes tibi, semel repudiato, filiam suam iterum commissurus est. Haec ita de serui consilio acta, longe aliter cecidere, ac putabantur. exorat enim Chremetem Simo. ita res in uerarum nuptiarum discrimen adducitur. Forte eo ipso die Glycerium, exactis temporibus, puerum peperit. eum puerum Dauus, cum aliter nuptias disturbare non posset, pro foribus aedium Simonis ab ancilla collocandũ curat.

curat. in eum cum incidisset Chremes, & e Pamphilo natum esse cognosset, rursum abducit animum a nuptijs. turbae maximae concitantur: donec aduenit Crito Andrius, qui, quòd Chrysidi genere proximus fuisset, ad cernendam illius hereditatem Athenas uenerat. eius interuentu Chremes filia agnoscit. ita, summa omnium laetitia, Charino Philumena, Glycerium Pamphilo nubit.

SCHOLIA.

MODOS FECIT FLACCVS CLAVDII.] *in alijs, quos quidem uiderim, omnibus,* FLACCVS CLAVDII FILIVS, *quod equidem concoquere non possum. neque enim cum pater alicuius notandus erat, nomine eum, sed praenomine, aut certe cognomine notabant. uerbi caussa, non ita ut dicerent,* M. TVLLIVS CICERO TVLLII F. *certe enim, si Tullius est, Tullij filius sit, necesse est, aut iure naturae, aut iure ciuili. Sed hoc modo,* M. TVLLIVS, M. F. CICERO. *quomodo igitur retineri potest scriptura haec,* FLACCVS CLAVDII FILIVS? *nondú enim adduci possum, ut assentiar homini doctissimo, Antonio Augustino, qui Claudium ueteribus non nomen modo, sed praenomen quoque fuisse ait. deinde, ut in gente Valeria, & Horatia Flacci cognomen fuisse notissimum est: ita in Claudia fuisse non puto. postremo hunc Flaccum, quisquis est, ciuem Romanum natum fuisse, non est credibile, cum ignominiosa esset a-*

pud

pud Romanos scenicorum artificiorum tota fere tra-ctatio: sed aut seruum alicuius ciuis R. aut certe libertum: quorum utrouis posito, illud, CLAVDII FILIVS, *stare non potest. Deleui igitur uocem* FILIVS, *eo fidentius, quòd in ceterarum fabularum inscriptionibus, nullus omnino est, qui eam habeat, antiquus liber.*

ACTVS PRIMI SCENA PRIMA.] *Scena quid sit, notum est omnibus. quòd autem actus fabularum partimur in scenas, aliamque primam scenam, aliam secundam, & sic deinceps dicimus; quàm perite & intelligenter id fiat, quaerendum puto. equidem, libere ut dicam, grammaticorum hanc, non poetarum, esse partitionem arbitror: neque credo scenam pro parte actus, apud ullum probatum scriptorem, si grammaticos excipias, legi. itaque neque apud Plautum ulla scenarum mentio est; & in Terentij fabulis aliter ab alijs distinguuntur: & in ueteribus Terentij libris, etiam impressis, neque prima, neque secunda, neque ulla omnino scena nominatur.*

Sed iis quas semper, &c.] *Donatus annotat, fidem & taciturnitatem artes uocari. recte; artes enim antiqui & uitia, & uirtutes uocabant. Terentius Adelphis: - Primarum artium magis principem. Sallustius: Quae utraque ijs artibus auxerat, quas supra memoraui. plures locos congerere me memini ad hanc rem, in scholijs, quas olim Lutetiae in hunc poetam edidi. animaduerto autem, Aristotelem quoque nonnumquam, τῶν τεχνῶν nomine, uirtutes etiam amplecti, ut cum*

ait in ſecundo νικομαχείων. ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὸ τὰς ἄλλας τέχνας ἔχειν οὐ συναριθμεῖται, πλὴν αὐτὸ τὸ εἰδέναι.

Nam iſtaecc commemoratio] *Demoſthenes* περὶ ϛεφάνου. τὸ δὲ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐϛι τὸ ὀνειδίζειν.

Liberius uiuendi fuit poteſtas. nam antea] *Fuit, in hoc uerſu monoſyllabum eſt: & in quarta ſede pes ille, qui creticus dicitur. Scio autem ſuper hoc pede, ecquid in iambicum carmen reciperetur, an minus, uarias eruditorum hominum & fuiſſe, & eſſe ſententias. ego, antequam hac de re ſtatuam, quid in quaeſtione uerſetur, etiam atque etiam conſiderandum puto. Nam ſi hoc quaeritur, data quibuſdam hominibus in Terentio, & Plauto addendi, detrahendi, inuertendi, mutandique licentia, poſſint ne omnes illorum poetarum iambici uerſus ita componi, ut nuſquam in eis creticus reperiatur: facilis & expedita res eſt. ipſe mehercules iambus, ſi hoc concedatur, ex eo ipſo, cui nomen dedit, uerſuum genere moueri queat. Sin hoc agitur, nulla importuna & temeraria mutatione conceſſa, multi ne ſint in utroque horum poetarum uerſus: quorum dimenſio explicari ſine cretico non queat: ego uero innumerabiles poſſe proferri arbitror. proferam paucos, ex quibus de ceteris coniectura capiatur.*

Ex Andria.

Futuras eſſe audiuit, ſed ipſe exit foras.

Goueanus particulam, ſed, delere auſus eſt. parum conſidera-

ſiderate. poterat aliò confugere, & dicere, pronomen, ipſe, interdum priore correpta enunciari.

Ex eadem,

Nihil propter hanc rem: ſed eſt, quod ſuccenſet tibi.
Quidnam eſt? puerile eſt. quid eſt? nihil. quin dic, quid eſt.
Bonum ingenium narras adoleſcentis. optumum.
Eius morte ea ad me lege redierunt bona.
Adeon' impotenti eſſe animo, ut praeter ciuium.

Piget plura, uel ex hac ipſa, uel ex alijs fabulis colligere: ſunt autem innumera: nunc pauca ponam ex Plauto.

Non omnes poſſunt olere unguenta exotica.
Tu tibi iſtos habeas turtures, piſces, aues.
Qui ſcis, an tibi iſtuc eueniat prius, quàm mihi?
Quo modo occepiſtis, bibite, pergraecamini.
Tace, atque abi tu rus. ego ire in Piraeeum uolo.

male autem in hoc uerſu uulgo legitur, abiturus. porro uerbum abi, poſteriore correpta enunciatur, ut & alijs apud eundem, & apud hunc quoque poetam ſat multis locis. atque haec e principio Moſtellariae deprópta ſunt omnia. quòd ſi quis ceteras fabulas excutiat, non dici poteſt, quàm multa ſit deprehenſurus, quae ſine uiolentis, ut ita dixerim, mutationibus creticum effugere non poſſunt. uideo & Anacreontem hoc pede in uerſibus ſuis uſum. cuius illud eſt:

τέρπει με κ' ἀφροδίτη,
καὶ πάλιν θέλω χορεύειν. *Et illud:*
τὰς δὲ φροντίδας μεθῶμεν.

Sed

Sed & multis alijs locis eundem pedem adhibuit.

Quod plerique omnes] *Prisc. lib.* XVIII. *admonet, hanc loquendi rationem manasse ab Atticis: eos enim ita loqui solitos,* πλείονες δὴ πάντες τοῦτο λέγουσιν ἄνθρωποι. *Sic & in Heauton timorumeno,*

- Dixi pleraque omnia.

Huc uiciniæ] *Sic in Phormione, hic uiciniae. Nonius tamen, & Priscianus, & Carisius, huic uiciniae, legunt: certeq. in quattuor manu scriptis libris, quibus usus sum, huic uiciniae, aperte legitur.*

Perduxere illuc secum.] *Perducuntur, ait Donatus, necessitate coacti. Confirmat hanc interpretationem Asconius; qui in locum illum ex primo accusationis, Lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat: Lenones, inquit, sunt scortorum, perductores etiam inuitarum personarum. Perductorum nomine usus est & Tertullianus in apologetico, his uerbis. Nam si qui forte uere de sterilitate Christianorum conqueri possunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, &c.*

2:

Quis heri Chrysidem habuit?] *honeste dictum, pro, quis cum Chryside rem habuit. Ita intelligendum est illud e nono epistolarum, Sed tamen ne Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, cum esset obiectum, habere eum Laida: Habeo, inquit, Laida, non habeor a Laide. nam & Graecos ita nonnunquam loqui constat.*

Nam qui cum ingeniis conflictatur eiusmodi] *consen-*

consentiunt libri. non uideo tamen, quo modo uersus stare possit. Si haberem libros, qui me adiuuarent, libenter hoc modo legerem,

Nam qui conflictat cum ingenijs eiusmodi.

Si quidem uerbo, conflicto, usus est & in Phormione.

3:

Honesta oratio est.] *in quibusdam libris, honesta ratio est. sed hanc scripturam & ueteres libri, & ipsa carminis ratio, & latine loquentium consuetudo confirmat. Cicero enim, quem studiose fecisse constat, ut multas loquendi formulas ab hoc poeta desumptas in sua scripta transferret, hac ipsa saepe usus est. unius nunc loci uenit in mentem, qui est in secundo de Officijs: Dictu quidem est procliue: itaq. uulgo loquuntur, sese in beneficijs collocandis, mores hominum, non fortunam, sequi. honesta oratio est: sed quis est tandem, &c.*

4:

Hoc quid sit? Si. omnes qui amant] *in dimetiendo uersu, qui, non eliditur: sed ita permanet, ut in illo Virgilij,*

Credimus, an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?

Eius auté generis apud hunc poetam satis multa sunt.

5.

Neque tu hoc dicas tibi non praedictum] *ita est aperte in meo manu scripto, & in altero eorum, qui in Antoniana huius ciuitatis bibliotheca asseruantur: estq. haec uera huius loci lectio, quidquid interpres de tribus negationibus comminiscantur.*

5.

Audiui Archillis iamdudum: Lesbiam adduci iubes.] *Goueanus de suo addit particulam, quòd: hoc modo, iamdudum quòd Lesbiam adduci iubes, uidelicet quia putauit hos omnes uersus iambicos esse. sed falsus est. sunt enim omnes trochaici, quadrati catalectici, praeter postremos duos, qui sunt iambici quadrati acatalectici.*

6.

Vxorem decreuit dare sese mi hodie] *in alijs, decrerat. sed & meus manuscriptus habet, decreuit; & is, qui in hac urbe abhinc annos octuaginta duos impressus est: cuius ego posthac testimonio cum utar, ueterem Venetum nominabo. qui quidé liber, etsi, ut illa erant tempora, mendis innumerabilibus scatet; tamen ita multa, ita praeclara ueteris scripturæ uesti gia retinet, incredibile ut mihi auxilium attulerit ad locos perplurimos corrigendos. Decreuit, autem, quin hoc loco melius sit; dubitare non oportet: loquitur enim non de primo illo consilio, quo nuptiae in hunc dié constitutae fuerant: (tunc enim non esset, cur diceret, - Non ne oportuit praesciſſe me ante? quippe qui id sa tis multo ante cognosset, ut e multis huius fabulae locis colligitur) sed de secundo, quod patrem subito, atque ex tempore cepisse arbitratur. Cum haec iam scri psissem, animaduerti in libro quoque manuscripto Ber nardini Lauretani, decreuit, non decreuerat, legi.*

Adeon' hominem inuenustum] *inuenustum, hoc loco accipere debemus, in rebus amatorijs infortunatum, & infelicem: quod Graeci dicunt,* ἀναφρόδιτον.

Graecus

Graecus ille Samosathensis, ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλως ἀναφρόδιτός εἰμι εἰς τὰ ἐρωτικά. καὶ δύο γοῦν, οὓς μάλιστα ὑπερηγάπησα, τὴν Δάφνην, καὶ τὸν Υάκινθον, ἡ μὲν ἀποδιδράσκει με καὶ μισεῖ, ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ δίσκου ἀπώλετο. *& uenustas interdum est* ἡ ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς εὐδαιμονία. *Terent. Quis me est fortunatior, uenustatis q. adeo plenior? Vbi tamē Nonius legit, Vetustatis: sed falso, ut puto.*

Pro deum, atque hominum, nullon' ego] *Dimeter est iambicus, quales etiam duos paullo supra octonarijs admiscuit. in alijs legebatur, Pro Deum, atque hominum fidem, nullon' ego: quo modo si legas, uersus stare non potest. neque tamen ausus essem illud, fidē, expungere, nisi primum uidissem abesse a meo manu scripto; deinde meminissem, eodem modo locutum hūc ipsum poetam in Phormione, - Pro deū immortaliū, Negat Phaniū hanc sibi cognatam esse Demipho? ubi etiam consimilem e Ciceronis oeconomico citat interpres locum, Quid igitur, pro deum immortalium, primum eam docebas, quaeso?*

7.

Hoc incertum quorsum accidat.] *Quorsum cadat. accidere enim uetere latina lingua est cadere. ut, cum dicimus, accidere ad genua. Ennius, Caesa accidisset ad terram abiegna trabes.*

7:

Quaeso aedepol Charine, quoniā id fieri, quod uis, non potest: uelis id, quod possit.] *Fuit haec sententia summi philosophi Aristotelis, de quo apud Stobaeum haec leguntur.* Αριστοτέλης εἶπεν, ἐπειδὴ

δὴ μὴ γίνεται τὰ πράγματα, ὡς βουλόμεθα, δεῖ βούλεσθαι, ὡς γίνεται.

8.

Neque pol consilii locum habeo, neque auxilii copiam] *Hunc uersum, ut in omnibus libris repereram, ita reliqui, summa ipsorum consensione permotus: puto tamen ita legendum,*

Neque pol auxilij locum habeo, neque cõsilij copiã. nam & Charinus hoc ordine proposuerat, - auxiliũ, consilium, expetens. & ipsa uersus ratio, ut ita legas, exire uidetur.

9:

Egomet continuo ad Chremem] *Liber meus, Ego me continuo ad Chremem: quod mihi quidem multo uenustius uidetur.*

10:

Qui se sciret non deserturum] *Vnum habeo librũueterẽ, in quo scriptum est, qui se sciret non desertuiri.*

12:

Num immemores discipuli?] *Alij emendant, Nũ immemores discipli? ego nihil mutandum censeo: in tertia enim huius carminis sede esse pedem, qui proceleumaticus dicitur: ut in illis,*

Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.
Non fiet: hoc modo sine te exorem. scilicet.
Ita faciam. quid? quid aliud uolui dicere?

nam quod Ioachimus Camerarius & hunc pedem, & amphimacrum ab iambico excludit; mihi quidẽ multis de caussis non placet. eas caussas tunc explicabo, cum

cum Plautum a me emendatum in publicum emittā: quod, si uita suppeditabit, cito fore confido.

Adhuc Archillis quae assolent, quaeq. oportet] *In ueteribus, oportent. Sunt autem hic aliquot uersus, quorum dimensionem explicare ex ueteribus libris non potui, ex ingenio nolui.*

13.

Tibi uideor esse, quem tam aperte] *In alijs, Tibi uideor, quem tam aperte. Goueanus intellexerat, deesse aliquid ad uersum; feceratq., Tibi uideor ego, quem tam aperte, &c. quod ego reposui, in ueteribus libris summa consensione reperitur.*

14:

Amantium irae, amoris integratio est] *Ita est in libris manuscriptis: in uetere tamen Veneto, reintegratio. apud Seruium in Eclogam 11. legitur, redinte gratio. hanc autem sententiam ita expressit Plautus:*

Verum irae, si quae eueniunt forte huiusmodi
Inter eos, rursum si reuentum in gratiam est,
Bis tanto amici sunt inter se, quàm prius.

sed & apud Aelianum lib. 11. de uaria historia legisse uideor quiddam ab hoc loco non nimis alienum. id est huiusmodi. Pausaniae Agatho poeta in amoribus, ac delicijs fuit. uentitabat autem saepe uterque eorū una ad Archelaum regem, qui & Musarum erat stu dio deditus, & a rebus amatorijs minime alienus. hic cum illos inter se crebro dissidentes uideret, contemptui esse amatorem amato autumabat. quodam igitur die, Quaeso, inquit, Agatho, quod ingenium tibi

est, qui homini uni ex omnibus maxime te diligenti tam frequenter irasceris? Ego dicam tibi o rex, inquit ille. non enim ista facio, uel quòd Pausaniae parum cupiam, uel quod agresti sim, efferoq. ingenio. quin si mihi uel aliunde, uel ex ipso poetices studio aliqua affectuum, quibus hominnm tentantur animi, cognitio est, eam ego demum summam esse uoluptatem amantibus duco, cum e dissensione in gratiam cum ijs, quos amant, redeunt: exploratumq. habeo, nihil ipsis accidere posse iucundius. hanc igitur uoluptatem saepe Pausaniae impertior, qui ei frequenter irascar: non modico enim gaudio perfunditur, cum me sibi statim conciliari uidet. id gaudium persentisceret, si amor in eum meus uno quasi tenore, & sine ulla eiusmodi offensione procederet. Haec Agatho; quae rex non mediocriter laudasse perhibetur.

15:

Insperante hoc, atque inuito Pamphilo] *Insperante sene, Pamphilo autem inuito. hoc uisum est admonere, quoniam sunt, qui utrumque ad Pamphilum referant: quo nihil fieri ineptius potest.*

16.

Hoccine credibile est, aut memorabile] *Horum primorum uersum rationem explicare, difficile est. quidam, magna in mutando licentia usi, fecere iambicos octonarios. ego ueterem scripturam cum fide proponere, ut erat, malui.*

Hic, ubi opus est, Non uerentur:] *Similis est sententia Plauti in Epidico.*

Plerique

Plerique homines sunt, quos, cum nihil refert,
pudet; ubi pudendum est,
Ibi eos deserit pudor.

17:

Quis homo istuc? Dauos. Dauos? Dauos omnia] *Diuine hunc uersum iampridem restituerat homo ingeniosissimus, Antonius Goueanus, qui, etiam si praeterea aliud nihil praestitisset, est tamen, cur ei Terentij amatores multum se debere fateantur.*

21.

Vt quimus, aiunt: quando ut uolumus, non licet] *circumfertur apud Graecos senarius, ex quo hic expressus uidetur:*

Ζῶμεν γὰρ οὐχ ὡς θέλομεν, ἀλλ' ὡς δυνάμεθα.

Optume hospes] *Mirum est, quantulae res quantum iterdum eruditis hominibus negotium exhibeant. antea cum hic locus ita legeretur,*

Optume hospes pol Crito antiquum obtines:

Nonnulli, qui uersum non cōstare animaduerterent, contra omnium librorū fidem, ex, optume, fecerunt, opportune; quo nihil minus opportunum cogitari poterat. Goueanus, & librorum ueterum, & Donati auctoritate neglecta, addidit, morem: hoc modo,

Morem optume hospes pol Crito antiquū obtines.

ego, unica litterula adiecta, (quae quàm facile a librarijs omitti potuerit, nemo non uidet: saepe enim in hoc genere peccarunt, cum litteram, quae geminanda erat, semel tantum ponerent) ea igitur adiecta, locum (uti mea fert opinio) emendaui.

tem peruenisset, ut uiris placere posset; maternam, ut fit, uiuendi rationem insecuta, cum hospite quodá Athenas uenit, qui eam postea moriens heredem reliquit. interea miles Thraso nomine, ad eam adiecit animum, cumque cum ea per aliquod tempus consueuisset, in Cariam profectus est. Thaidis mater per eos dies uitam cum morte commutauerat, fraterque ipsius Pamphilam uenalem proposuerat, sperans eam, quòd & formosa esset, & fidibus sciret, praeclare a se uenditum iri. forte accidit, ut eo ipso tempore Thaidis amator miles esset Rhodi: qui, harum omnium rerum inscius, Pamphilam emit; ut esset, quod amicae, Athenas reuersus, dono daret. Thais, profecto milite, aliam condicionem quaesierat, adiunxeratq. sibi Phaedriam, adolescentem Atheniensem, Lachetis filium. inaudiuerat interim etiam aliquid de Pamphila; iamque cum fratre ipsius Chremete aliquoties collocuta, eò peruenerat, ut non dubijs indicijs intelligeret, sororem illius esse, quae secum in maternis aedibus educata foret. Summopere cupiebat igitur occasionem sibi aliquam dari, qua Pamphilam suis restitueret, eodemque facto & puellam summo afficeret beneficio, & propinquorum illius amicitia fortunas constabiliret suas. Redit miles: sed, cum cognosset de amore Phaedriae, puellam se, nisi eo repulso, daturum negat. Thais, quid ageret, nescire: nam & Phaedriam amabat ex animo, & Pamphilae recipiendae gratia quiduis sibi faciundum putabat. tandem, cum speraret, se postea facile consilium suum ei ipsi,

cuius

cuius animum offenderet, probaturam, Thaedriam, ut militi gratificaretur, excludit. postridie accersito ei, atque aegrescrenti, tandem se purgat, multisque precibus ab eo impetrat, ut, per biduum, priores partes habere Thrasonem sineret: ubi primum eripuisset puellam, nihil sibi cum illo amplius fore. Thaedria, ut huius bidui molestiam aequiore animo ferret, rus sibi abeundum esse statuit: itaque abiens, mandat Parmenoni, ut eunuchum & Aethiopissam ad Thaidem, cui eos emerat, duceret. Pamphilá, cum ex aedibus Thrasonis ad Thaidem deduceretur, cóspicatus in uia Thaedriae frater natu minor, Chaerea ita eius amore flagrare coepit, nihil ut pensi haberet, dum ea potiretur: neq. prius conquieuit, quàm, eius rei caussa, ad Thaidé pro eunucho deductus est. quid plura? Thaide ad cenam cú milite profecta, uirgini a Chaerea per uim uitium offertur. turbae undique mirabiles, donec, tota re patefacta, Thais a Lachete in fidem & clientelam recipitur, Chaerea agnitá Pamphilam duxit uxoré, Tthraso diu illusus, tandem in amoris meretricij partem, Gnatonis parasiti opera, admittitur.

S C H O L I A.

27.

Si quisquam est, qui placere se studeat bonis Quàm plurimis.] *Iampridem admonuit Aemilius Ferrettus, quàm plurimis, hoc loco duas esse dictiones: sensumque esse; si quisquam est, qui suum studium eò refe-*

eò referat, ut bonis potius, quàm ut plurimis placeat, &c. deest igitur particula, potius; ut in illo Plauti ex Rudente.

– certum est moriri, quàm hunc pati lenonem in me grassari:

sic etiam saepe loquuntur Graeci. Homerus,

Αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν, ἤ τινα τῶνδε.

Idem, βούλομ' ἐγὼ λαὸν σοὸν ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι.

Alexander in epistola ad Aristotelem: ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἄριστα ἐμπειρίαις, ἢ ταῖς δυνάμεσι, διαφέρειν. *contra, quae hic particula deest, ea saepe alijs in sermone latino locis redundat. Cicero in Diuinatione: Tamen eos defendes, qui se ab omnibus desertos potius, quàm abs te defensos, esse malunt?*

Plautus Sticho:

Si manere hic sese malint potius, quàm aliò nubere.

Terentius Adelphis.

Quin, quidquid possem, malem auferre potius in praesentia. Vlpianus: Si actor malit dominum potius conuenire. Palladius de insitione: Malo operam eius exspectare potius, quàm timere.

Existimauit esse, sic existimet] *Ex glossemate alicuius barbari, & inepti magistri irrepserat in hunc uersum uox, sciat: hoc modo, Sic existimet, sciat. id collegi primum ex uetere libro Veneto, & quattuor manuscriptis, quibus usus sum. in quibus erat omnibus,*

Existimauit esse, sic existimet, sciat, praesumat. ut appareret, primum uerbum Terentij esse, reli-

qua

qua duo ex eodem fonte manasse. hoc tantum discriminis animaduerti, quòd in uetere Veneto, pro, existimauit, perperam legitur, existimat. sed & in libro uiri clarissimi, Petri Bembi, locus hic totus ita scriptus, uti eum nos emendauimus, legitur.

28:

Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita Here] *Continuatam esse hanc Parmenonis orationem non dubito: ideoque interiecta personarum nomina sustuli. libet uersus apponere, quibus hunc locum expressit Horatius.*

Porrigis irato puero cum poma, recusat.
Sume catelle. negat. si non des, optat. amator
Exclusus qui distat? ait, ubi secum, eat, an non,
Quò rediturus erat non arcessitus, & haeret
Inuisis foribus: nec nunc, cum me uocet ultro,
Accedam? an potius mediter finire dolores?
Exclusit, reuocat. redeam? non, si obsecret. ecce
Seruus non paullo sapienior. O here, quae res
Nec modum habet, neque consiliū, ratione modoq.
Tractari nō uult. in amore haec sunt mala: bellum,
Pax, rursum. haec si quis, tempestatis prope ritu
Mobilia, & caeca fluitantia sorte, laboret
Reddere certa; sibi nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certa ratione, modoque.

sed & Persius:

Quidnam igitur faciam? ne nunc, cum accersor, & ultro
Supplicet, accedam? &c.

Ytinam

-Vtinam eſſet mihi
Pars aequa amoris tecum.] *Simile eſt uotum illud Theocriti:*
Εἴθ' ὁμαλοὶ πνεύσειαν ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔρωτες
Νῷιν.

33.

Viden', oſſum, & cibus quid faciat alienus?] *Hic quoque ſecutus ſum auctoritatẽ Petri Bembi, quã nemini docto, atque intelligenti aſpernari fas puto. in libris tamen, quos uidi, omnibus erat, uel ocium, uel otium. uocem oſſum, Chariſius exponit.*

Sed Parmenonem ante oſtium Thaidis triſtem ui deo] *Verſum non conſtare, omnes, ut opinor, uident. ego uerebar, ne Terentius ſcripſiſſet, Sed Parmenonem ante oſtium meretricis triſtem uideo: poſteaq. ad nomẽ, meretricis, appoſita eſſet gloſſa, Thaidis: quae deinde irrepſiſſet in uerſum.*

33:

Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus] *Hic quoque uerſus non conſtat. conſtabit autem, ſi legas hoc modo:*
Qui mihi nunc uno digitulo forem aperis fortunatus,
Nae tu iſtam faxo calcibus ſaepe inſultabis fruſtra.
idque ego uerum eſſe arbitror. eodemq. modo corrigendum eſſe uerſum ex Heauton timorumeno, qui cum uulgo ita legatur,
Mane, mane. quid eſt, quod tam a nobis grauiter crepuere fores?
ita legendus uidetur:

Mane,

Mane, mane. quid est, quod tam a nobis grauiter crepuit foris?

omnino tamen ueteres libri cum uulgatis consentiunt.

34:

Cum in cellulam ad te patris penum omnem] *Hanc lectionem & libro quincto Priscianus agnoscit, & consentiens librorũ ueterum confirmat auctoritas.*

36:

P. iubes ne? C. iubeo, cogo, atque impero.
P. Numquam defugiam auctoritatem. sequere.
C. di uortant bene] *Defugere auctoritatem, quid sit, uideo etiam ab eruditis hominibus ignorari. ualet autem, cum ipse rei alicuius faciundae auctor fueris, eiusque euentum in te receperis, id infitiari postea, & fateri nolle, eam auctore te factam. liquido constare hoc, propositis exemplis, potest. Plautus.*

Suspende, uinci, uerbera: auctor sum, sino.
M. *Si auctoritatem postea defugeris;*
Vbi dissolutus tu sies, ego pendeam.

hoc enim significat: si tu postea infitiari uolueris, te harum mihi rerum auctorem fuisse. Cicero pro Sylla: Itaque attende iam Torquate, quàm ego non defugiá auctoritatem consulatus mei. idest, quàm non recusem, quo minus ea, quae, me consule, in opprimenda cóiuratione gesta sunt, ea me auctore omnia gesta esse dicantur. haec illius orationis cum sit uis, puto, hoc quoque loco, illud, Nũquam defugiam auctoritatem, non a Parmenone, sed a Chaerea dici, personarumque nomina ita distingui oportere.

P. Iubes ne? C. iubeo, cogo, atque impero.
Numquam defugiam auctoritatem. P. Sequere.
di uortant bene.

ut interroganti seruo, ita respondeat Chaerea: Ego uero iubeo, cogo, atque impero: neque umquam recusabo, quo minus tu, quidquid huius factū erit, auctore atque impulsore me factum esse dicas. tum seruus: sequere, inquit, di uortant bene. nam haec quoque postrema uerba nō tam Chaereae cupido ac confidenti conueniunt, quàm seruo dubio animi, & inceptionis tam periculosae euentum extimescenti.

38:

- Fac periculum in litteris;
Fac in palaestra, in musicis: quae liberum
Scire aequom est adolescentem sollertem dabo] *hinc sciri potest, quibus olim studijs liberi adolescentes instituerētur. haec autē ipsa ponit Aristoteles; additque praeterea pingendi artem. eius uerba sunt ex* VIII *πολιτικῶν. ἔστι δὲ τέτταρα σχεδὸν, ἃ παιδεύειν εἰώθασι, γράμματα, καὶ γυμναστικὴν, καὶ μουσικὴν, καὶ τέταρτον ἔνιοι γραφικήν.*

47:

Omnia prius experiri uerbis, quàm armis, sapientem decet] *a libris impressis aberat uox, uerbis. qua tamen detracta, claudicat uersus. in meo manu scripto, & in duobus Antonianis erat, Omnia prius experiri consilio, quàm armis, sapientem decet. at illud uersus ratio non patiebatur. Verbis, est in uetere Veneto, & in manu scripto, cuius mihi copiam fecit honestissimus, & omni liberali doctrina*

doctrina politissimus adolescens, Bernardinus Lauretanus. Si cui tamen illud, consilio, magis arridet, poterit ita legere, ut in quibusdam impressis,

Consilio omnia prius experiri, quàm armis, sapientem decet.

49.

Aufugistin'? Ch. hera, factum. Th. satin' id tibi placet?

Ch. Non. Th. credin' te impune habiturum?] *In alijs, credin' te impune abiturum? ego cur hoc maluerim, in caussa est, quòd infra quoque Terentium ita locutum uideo, Siquidem istuc impune habueris.*

51.

Quae, cum amatore suo cũ cenant, liguriunt] *Hic certe est creticus primo loco. sed eum ut effugeret Goueanus, legit hoc modo,*

Cum amatore suo quae cum cenant, liguriunt. neque animaduertit, se eodem recidere. uerbum enim, ligurio, secundam syllabam producit. Horatius:

Semesos pisces, tepidumque ligurierat ius.

neque desunt eruditi homines, qui r littera geminata scribendum censeant.

Quae futura exempla] *notum est ex Platone, tria esse poetarum genera, κόλασιν, τιμωρίαν, παράδειγμα: de quibus est etiam aliquid apud Gellium. ex ijs intelligi potest, quid hoc, & similibus locis exempli nomen ualeat: itemque, quàm proprie inscripta sit illa altera fabula, ἑαυτὸν τιμωρούμενος.*

nunc

51:

- nunc minatur porro sese, id quod moechis solet] *Quid autem id est, quod deprehensis moechis fieri solebat? dixi equidem alibi: sed hic quoque non omittendum uidetur. insperso cinere calido, nates eis depilabant: immittebantq. in sedem raphanos. Aristophanes* νεφέλαις. τὶ δ', ἢν ῥαφανιδωθῇ γε πειθόμενός σοι, τέφρᾳ τε τιλθῇ, ἕξει τινὰ γνώμην λέγειν, τὸ μὴ εὐρύπρωκτος εἶναι; *ubi interpres:* οὕτω, *inquit,* τοὺς ἁλόντας μοίχους ᾐκίζοντο. ῥαφανίδας λαμβάνοντες, καθίεσαν εἰς τοὺς πρωκτοὺς τούτων. καὶ παρατίλλοντες αὐτοὺς, τέφραν θερμὴν ἐπέπασον, βασάνους ἱκανὰς ἐργαζόμενοι. *Graecus ille Samosathensis.* ἐν Ἀρμενίᾳ μοιχεύων ἁλοὺς μάλα πολλὰς πληγὰς ἔλαβε, καὶ τέλος κατὰ τοῦ τέγους ἁλούμενος, διέφυγε, ῥαφανῖδι τὴν πυγὴν βεβυσμένος.

52:

An in Astu uenit?] *Eadem uoce usus est & M. Tullius in secundo de legibus. Vestri Attici, prius quàm eos Theseus demigrare ex agris, & in Astu, quod appellatur, omnes se conferre iussit, &c.*

54:

Satis credo. nihil est Thaide hac, frater, tua dignius] *Hunc uersum quidam sine caussa mutare uoluerunt: quòd nescirent, uocem, nihil, etiam pro ducta posteriore syllaba enunciari. Exemplum autem est & apud Ouidium.*

Morte nihil opus est, nihil Icariotide tela.

55.

Si in platea hac te offendero post umquã; quòd

dicas mihi] *Ex glossemate aliquo in ordinē uerborum Terentij defluxerant uoces duae, nihil est: quas cum alijs de caussis, tum quia uersum manifesto corrumpebant, sustuli. est autem particula, quòd, ita posita, ut in illo Plauti:*

Quod ille gallinam, aut columbam se sectari, aut simiā Dicat; perijstis, nisi usque ad mortē multatis male. de quo, alijsq. similibus commemoraui quodam loco in Catullum. Sed & Terentius ipse supra ita locutus est:

Sane, quòd tibi nunc uideatur esse, hic nebulo magnus est.

& Cicero in Pisonem: Nam quòd uobis iste, tantummodo improbus, crudelis, olim furunculus, nūc uero etiam rapax, quòd sordidus, quòd contumax, quòd superbus, quòd fallax, quòd perfidiosus, quòd impudens, quòd audax esse uideatur: nihil scitote esse luxuriosius, nihil libidinosius, nihil posterius, nihil nequius.

55.

Hunc comedendum & deridendum uobis praebeo. Ch. placet] *Quia facile suspicor, fore permultos, qui mea peruulgata huius loci lectione recessisse mirentur: iccirco hanc emendationem meam diligenter mihi constituendam, ac constabiliendam puto. ante me igitur ita in impressis paene omnibus legebatur:*

Hunc comedendū, & deridendum uobis propino. atque ego mirabar equidem, qua ratione dictum esset,

esset, propinare aliquem comedendum: cum in ipso propinandi uerbo, bibendi sit, non comedendi, signi ficatio. nam si solum illud alterum fuisset; poterat fortasse ita dictum uideri, propinare aliquem deridendū, ut apud Demosthenem, προπίνειν τὴν ἑλλάδα. *& apud Euripidem in Rhoeso.*

Ελλησιν ἡμᾶς προὔπιες, τὸ σὸν μέρος.

certe quidem, comedendum propinare, satis lepide dici non posse opinabar. uiderat hoc nescio quis, qui libros Sebastiani Gryphij, anno M D X L I V. *impressos, correxerat: itaque in illis scriptum reperias;*

Hunc comedendum, & bibendum uobis propino.

at eum oportet ualde imperitum dimetiendorum uersuum fuisse: profecto enim, si aliquid in hoc genere ualuisset, poterat digitis, ut ille ait, & aure deprehendere, multum, ea mutatione facta, ad legitimā uersus mensuram desiderari. mouebat ipsa me quoque metri ratio: propino enim breuem habet primam syllabam, longam secundam. Martialis:

Quod nulli calicem tuum propinas,
Humane facis Herme, non superbe.

ergo si quis id uerbum retineat, erit iambus in trochaico uersu: quod ita absurdum est, ualde ut mirer, quid adducere potuerit insigniter eruditum hominem Camerarium, ut affirmaret, id interdum fieri posse. neque tamen quidquam hoc loco mouere ausus essem sine ueterum librorum testimonio. quattuor, cū haec scriberem, ad manum habebam calamo exaratos libros. in ijs omnibus scriptum erat:

Hunc comedendum, & deridendum uobis praebeo. itaque sustinendam amplius sententiam non putaui: sed, omni dubitatione remota, reponendum id uerbum, quod & orationis concinnitas, & metri ratio, &, totum, librorum ueterum consentiens auctoritas comprobaret. ac fieri fortasse possit, ut quispiam, ne hanc emendationem recipiat, Donati interpretatione moueatur; qui hoc uerbum explicans, Facete, inquit, dixit, ut parasitus, & quasi de conuiuio loqueretur. ita enim legendum est. sed eam ipsam si quis accurate consideret, uidebit, ad praebendi nihilo minus, quam ad propinandi, uerbum posse accommodari. praebere enim apte admodum in epulis cõuiuijsq. dicitur. Cicero ad Q. Fratrem: Sponsalia Crassipedi praebui. quin & eum qui praebet, pro epuli domino, dixisse Horatium, homines eruditissimi affirmant, qui ita legunt illud e primo sermonum,

E quibus unus auet quauis aspergere cunctos,
Praeter eum qui praebet, aqua.

non, ut uulgo legitur,

Praeter eum, qui praebet aquam.

M. ANTO-

M. ANTONII MVRETI IN HEAVTON TIMORVMENON TERENTII ARGVMENTVM.

CHREMES *Sostratae uxori grauidae praeceperat, si puellam pareret, ut eam statim interficeret. fuit haec immanitas in ueterũ moribus, ut, cum fera nulla sit, quae fetus suos non diligat, ipsi, quos alere nollent liberos, eos recens natos aut interficere, aut exponere fas putarent. Sostrata puellam enisa, (ut est maternus semper animus clementior) uitam ei adimere non sustinuit: sed pauperculae cuidam anui Corinthiae, Philterae nomine, exponendam dedit: etiamque, muliebri quadam superstitione, anulum de digito detractum suo, iussit, ut una cum puella exponeret. id, quod tum stulte factum uideri poterat, postea puellae saluti fuit. eius enim anuli ope tandem agnita est a suis. anus acceptam puellam, Antiphilam nominat, educatque ut suam. eam, cum adoleuisset, anusq. illius filia putaretur, Menedemi filius, Clinia perdite amare coepit; prope iam ut pro uxore haberet. quod ubi resciuit pater, ita uiolenter tulit, ut filiũ, assiduitate iurgandi, clã, militatum in Asiam abire coegerit. tum uero qui filij amorem iniquo animo tulerat, multo iniquiore eiusdem absentiam ferre coepit. itaquè ut de se supplicium absenti filio da-*

ret, qui eum saeuitia sua exegisset ex aedibus, aedes, supellectilem, familiam uendit, praeter, qui serui ad opus ruri faciundum utiles erant: ingentemq. sibi agrum comparat, ubi a prima luce ad noctem non seruos modo exerceret, uerũ etiam, homo sexagenarius, senectutẽ miseris modis excruciaret suã. profecto Clinia, Philtere, quae ut, dixi, Antiphilae putabatur mater, extremum uitae diem morte confecit. Clinia, cum iam mensis tres absuisset, amicae desiderio reuersus, non ausus est patri se in conspectum dare, antiquam illius asperitatem ueritus: sed ad Clitiphonem, Chremetis filium diuertit; quicum magna ipsi a puero familiaritas intercesserat. Clitipho, sodalis reditu laetus, Syrum & Dromonem seruos (iam autem aduesperascebat) in urbem, ad accersendam Antiphilam, mittit. exposuerat eò ipso die Menedemus Chremeti, quantò sibi desideriò esset filius: parum ut abfuerit, quin Chremes, cum primum de reditu Cliniae accepit, mitteret, qui ei nunciarent. continuit tamen se in diem posterum, quòd ita magis e re illius fore censeret. Syrus, summa seruus et audacia, & astutia, qui Antiphilam tantum accersere iussus esset, etiam Bacchidem adduxit. erat haec meretrix procax, potens, sumptuosa, nobilis, cuius se amore haud ita pridem irretierat Clitipho. quo autem res Chremetem lateret, hoc consilium capiunt, ut Bacchidem quidem amicam Cliniae, Antiphilam uero unam de illius ancillis esse simularent. postridie mane Chremes ad Menedemum diluculò proficiscitur,

tur,

tur; & rediisse Cliniam nunciat. ille gaudio amens, filium iamiam uidere, iamiam amplecti; iamiam ei se suaq. omnia permittere cupiebat. at Chremes, caue, inquit, faxis: istoc enim modo & te, & eum, & rem una perdideris tuam. simul ei ostendit, quot incommoda capturus sit, si tam molli esse se, tamq. infracto animo ostenderit. Cliniae amicam (eam enim Bacchidem existimabat) non iam pauperculam esse, aut paruo contentam, ut antea: sed sumptuosam, gemmis atque auro collucentem, cum familia numerosissima. una, inquit, mihi nox tantum non paupertatem attulit: nedum tu te censeas oneri ferundo fore, si te illi perpetuo sumptibus suppeditare oporteat. quin tu ita potius agito. humane quidem & comiter excipito filium: istud tamen tam impotens illius desiderium occultum habeto. tum si ille, quod amicae det, ut habeat, machinam aduersum te aliquam struet, falli te sinito. ita & eum commodius retinebis apud te, & sumptum facies minus. haec Chremes, nescius (ut sunt humana) oculatum foris esse se, caecum domi. interea enim meditabatur Syrus, decem minas. quas Bacchidi pollicitus erat dare, eas quo modo illi a Chremete ipso conficeret. iamq. inibi erat, cum eum Chremes arreptum blande compellat, hortaturque, aliquam ad Menedemum fallaciam moliatur. iniecit in sermone Syrus mendacium a se pro tempore confictum; anum Corinthiam, Antiphilae (ita enim putabatur) matrem, mille drachmarum mutuo accepisse a Bacchide: ea mortua, puellam

pro pecunia illa arrhaboni relictam. dum haec aguntur, anulum suum agnouit Sostrata, eiusq. indicio, Antiphilam filiam suam esse cognouit. gaudio exsiliens, omnē rem defert ad uirum; qui, ea leuiter obiurgata, repertam tamen filiam, ipse quoque gauisus est. iam omnia in tranquillo erant; absque Bacchide fuisset. sed & illi quoquo modo decem excudendae erant argenti minae; & periculum erat, ne aliqua eam Chremes filij amicam esse resciscceret. ibi Syrus audax consilium init, quo modo & utrique seni rem, ut erat, patefaceret, & commode se e tam impedito negotio expediret. primum igitur Chremeti, Reperi, inquit, quo modo argentum a Menedemo eripiam. dicemus ei, Bacchidem hanc tui Clitiphonis amicam esse: orabimusque, ut eam domi suae dies aliquot esse patiatur, teq. id celatum uelit. porro Clinia filiae tuae, quae modo reperta est, formam sibi complacitam esse dicet, eamq. petet uxorem. Quid tum? pecuniam, inquit, petet a patre suo, qui nouae nuptae ornamenta coemat: eam pecuniam numeraturus est Bacchidi. iam autem ad Menedemum, Syri hortatu, transierat Bacchis; & eò pompá omnem suam transduxerat. Chremes primo non satis consilium illud probare. at illam certe, inquit Syrus, pecuniam, pro qua filia tua opposita erat pignori, quin dissoluas, facere honeste non potes. Ego uero, inquit Chremes, & libenter quidem. Immo uero, infit Syrus, dato eam Clitiphoni, qui ad Bacchidem deferat. ita enim facilius credet Menedemus;

eam

eam illius esse. Sit ita sane. numeratur a patre Clitiphoni pecunia, quam ad meretricem perferret. interea tota res detegitur. indignari Chremes, & fremere, & minitari se omnia atrocissima exempla editurum. tandem, cum prius Antiphilam Cliniae collocasset, partim Menedemi, partim uxoris precibus delenitus, ignoscit. Clitipho se, relictis meretricijs amoribus, uxorem ducturum pollicetur. Cum autem ceterarum fabularū argumentum uno die contineri soleat; huius, non nisi biduo explicari potest.

SCHOLIA.

58.

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique] *in alijs illud, denique, cum sequentibus coniungitur, hoc modo:*

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre. denique
Nullum remittis tempus.

ego fidem habeo Ciceroni, qui in primo de Finibus citans hunc locum, facile ostendit, denique, finem periodi esse. & alioqui scio, alijs quoque locis hac uoce ita usum Terentium.

At enim me, quantum hic operis fiat, paenitet] *impressi, ut opinor, omnes, praeter eos, quos, aliquot abhinc annos, ediderat Manutius:*

At enim, dices, ne quantum hic operis fiat paenitet. miror autem, ne Goueanum quidem ipsum uidisse, detracto uerbo, dices, multis partibus uenustiorem orationem fieri: recepto autem, uersum constare nō posse.

Si

Si quid laboris eſt, nollem: ſed iſtuc quid mali eſt?] *Neque conſtat uerſus, neque ſententia mihi quidem ſatis aperta eſt. cum aliud, hoc quidem tempore, nihil poſſem, quod in ueteribus libris erat, cũ fide proponere, ſatis habui. Sunt qui putent legendum, Si cui labori eſt, nollem. hoc ſenſu. Si quem tibi laborem, ac moleſtiam affert huius rei explicatio, ac patefactio, nollem equidem urgere te, ac tibi moleſtus eſſe.*

59:

Aetate me putauit, & ſapientia,] *in alijs: Et aetate putauit me, & beneuolentia: quae lectio neque inconcinna eſt, & ueterum librorum teſtimonio adiuuatur: in quibus tamen perpetuo ſcribitur, beniuolentia. ego Petri Bembi auctoritatem, ac teſtimonium ſequi malui.*

59:

Victum exercerent ſuum] *Dionyſius Lambinus, homo commemorabili doctrina, pariq. probitate praeditus, cenſet hoc loco legendum, uictum exſarcirent ſuum. Sed in libro Petri Bembi, non tantum, ut in alijs, exercerent, legitur, uerum etiam adſcripta eſt ad latus explicatio quaedam huius uocis, quae ſcripturae illius integritatem confirmet. multum autem eius libri ualere debet auctoritas. eſt enim ita antiquus, ut Angelus Politianus, qui multos ueteres libros uiderat, teſtatus ſit, omnium cuiuſque generis librorum, quos ipſe umquam uidiſſet, eum ſibi antiquiſſimum uideri.*

Quàm iniqui sunt patres] *Miror, quid sibi uoluerint, qui actus principium hoc loco fecerunt. cú enim, Chremete solo ingresso domum, Clitipho in proscenio remanserit, nemo profecto non uidet, eorum dumtaxat quibus comica ratio non penitus ignota est, non modo nouum actum, sed ne nouam quidem (si ita loquendum est) scenam hoc loco esse posse.*

61:

Astutus, nae ille haud scit, quàm mihi nunc surdo narret fabulam] *Contemptum hunc paternarum admonitionum mirifice expressit Theocritus; apud quem pastor quidam, cum, aestatem a se non metui, indicare uellet, ait tanti eam a se fieri, quanti a liberis patrum matrumque uerba fiunt. uersus hi sunt,*

Τῶ δὲ θέρεος φρύγοντος ἐγὼ τόσσον μεδεαίνω,
Οσσον ἐρῶντι πατρὸς μύθων, καὶ μητρὸς ἀκούειν.

Nam Clinia hic, etsi is suarum rerum satagit, attamen] *Nescio quo modo factum est, ut hic uersus meam diligentiam fugerit. ita enim emendandus fuerat, ut est in quibusdam impressis, & in omnibus calamo notatis:*

Nam hic Clinia, etsi is quoque suarum rerum satagit, attamen
Habet, &c.

62:

uerum interea, dum sermones caedimus] *Genus hoc loquendi dictum esse a Graecis, admonet Priscianus libro* XVIII. *eos enim ita dicere solitos,* κόπτειν λόγους, *aut* κόπτειν ῥήματα.

Non

Non oportuit relictas . portant quid rerum?] *Ita saepe loquebantur ueteres, cum magnam rei alicuius uim, aut copiam indicare uellent. Sic in Andria:*

Di boni, boni quid porto? & in hac ipsa fabula,
Modo pitissando quid uini absumpsit mihi?

Plautus in Epidico.

Tum captiuorum quid ducunt secum pueros, uirgines,
Binos, ternos alius quisque: fit concursus per uias.

Cicero in Verrem: Quid lacrymarum putatis ipsum, profudisse Neronem?

64.

Nam disciplina est iisdem, numerarier
Ancillas primum, ad dominas qui affectant uiã] *praeceptum hoc ita complexus est Ouid. in arte:*

Sed prius ancillam captatae nosse puellae
Cura sit. accessus molliet illa tuos.
Hanc tu pollicitis, hanc tu corrumpe rogando:
Quod cupis, ex facili, si uolet illa, feres.

Enimuero reticere nequeo . multimodis iniurius] *Hic quoque, multimodis ut legas, ipsa uersus ratio cogit. quod neminem antea animaduertisse, mirum est.*

65.

CLIT. Quid ago nunc? CLIN. tu ne? quod boni] *In alijs omnibus, tu ne? quod boni est. mirumque, quàm suo more, idest, quàm inepte, quamque ridicule locum hunc interpretentur litteratores. illius igitur nobis sententia, quam ante nos nemo tradidit, aperienda*

perienda est. dicturus erat Clinia continuata oratione: tu ne? quod boni datur modo, fruere, dum licet. nam nescias, Eius sit potestas posthac, an numquam, tibi. Sed cum, eo loqui exorso, pergeret abire Syrus, interrupit illius orationem Clitipho, & Syrum inclamauit: deinde ad Cliniam conuersus, dic modo uerum, inquit. at Syrus indignabundus, age, inquit, modo: hodie sero, ac nequidquam uoles. tum demum Clinia interruptam orationem persecutus est.

Tibi erunt parata uerba, huic homini uerbera] *uenuste, huic homini, dixit, cum seipsum designaret, sic apud Plautum in Epidico.*

Quid uerba facimus? homini huic opust quadraginta minis. *Sic Demea Adelphis:*

Vin' tu huic seni auscultare?

& apud Sophoclem Vlysses:

Ἐχθρὸς γε τῷ δε τ' ἀνδρὶ καὶ τανῦν ἔτι.

& apud Euripidem Admeti pater:

Μὴ θνῆσχ' ὑπὲρ τοῦ δ' ἀνδρὸς, οὐδ' ἐγὼ πρὸ σοῦ.

66:

Luciscit hoc iam: cesso pultare ostium] *In omnibus libris, praeter Manutianis, locus hic inepte & scriptus, & interpunctus erat, hoc modo: Lucescit: hoc iam cesso pultare ostium &c.*
quae sit autem uis huius orationis, Luciscit hoc iam, dixi quodam loco in commentario in Catullum.

67:

Quàm ea nunc instructa pulchre ad perniciem siet,] *loquendi ratio a Plauto, ut uidetur, accepta; cuius*

cuius est uersus ille, Bacchidibus:

Omnium ad perniciem instructa domus opime, atque opipare.

68.

Consilia adolescentes: & tibi perdere] *Versus constare non uidetur. suspicor legendum, adulescentes: et ita scripsisse ueteres, cum uellent secundam huius nominis syllabam producere.*

68.

Somnum hercle ego hac nocte oculis non uidi meis] *suspicor, fuisse in graeco Menandri, ὕπνον οὐχ ἑώρακα. si quidem ὕπνον ὁρᾷν, eodem sensu, pure admodum ac proprie dicitur. Aristophanes Vespis:*

Ὕπνου δ' ὁρᾷ τῆς νυκτὸς οὐδὲ παπάλην.

68:

Ne nos inter nos congruere sentiãt.] *Claudeo pro, claudo, dictum a ueteribus legimus. sed et uiueo, pro, uiuo; &, diceo, pro, dico, usitata aliquando fuisse, constat ex Nonio, apud quem citatur illud ex Naeuio:*

tibi, dum uiuebo, fidelis ero.

ubi tamen uulgo male legitur, uidebo. et item illud ex eodem: Primum quod dicebo, recte; secundum quod dicebo, eo melius. ita necesse est, congrueo, hoc loco, non, congruo, dictum fuisse a Terentio, intelligamus. nam, nisi congruere legas, syllaba, quae proxime ultimam est, producta, ut uersus constet, non assequeris.

Dissolui me, otiosus operam ut tibi darem] *in alijs,*

alijs, Dissolui me ocyus, operam ut darem tibi. sed, quin ea uera scriptura sit, quam nos ei, quae uulgo recepta est, anteposuimus, cur dubitetur, caussa non est. primum Io. Pierius, spectatae eruditionis, acerrimique iudicij senex, affirmat, eam esse in optimo illo Romano libro. est & in altero eorum, qui olim Dominici Grimani Cardinalis fuere; nunc in hac urbe, in coenobio sodalium Antonianorum asseruantur. sed et Bernadini Lauretani antiquus eam confirmat liber: & Terentius ipse alibi eodem modo locutus est:

Nos otiosi operam dabamus Phaedriae:

Hoc autem loco potissimum libet pusillum quiddam, neque tamen contemnendum, cum studiosis communicare. id est super ratione scribendae uocis, ocium; quá uideo ab alijs per t, ab alijs per c litteram scribi. ac iam pridem Pierius, quo nemo umquam subtilius, nemo accuratius istius generis minima maxima perscrutatus est, in optimis illis, bonaeque frugis plenissimis annotationibus in Virgilium suis, quid hac de re sentiret, aperuit. nam cum in Romano libro uersum illum ita scriptum esse dicat.

Parthenope studijs florentem ignobilis oci,

alijs tamen locis omnibus eo ipso in libro otium affirmat legi. profert etiam inscriptiones antiquas, librosq. ueteres aliquot, in quibus ea uox per t litteram legatur. ego tantum Pierio tribuo, ut cum antea ocium & negocium scribere consueuissem, idque uerius putarem; postea, sola ipsius auctoritate motus, a mea consuetudine discesserim. neque tamen, quid sentiam,

dissimulandú puto. marmora, numismata ue antiqua, quae hanc, aut illam scripturam confirmarent, mihi quidem inspicere adhuc non contigit. libros ueteres non nullos uidi, in quibus otium; multis partibus plures, in quibus ociú, scriberetur. adeoque nunc ipsum, de quattuor manuscriptis Terentij libris, quos habeo, in duobus otium, in alijs duobus ocium perpetuo scribitur. habeo & Sallustium satis antiquum, in quo numquam aliter, quàm ocium, & negocium legas. Ciceronis auté quotquot uidi ueteres libros, in eis eodem modo scriptum animaduerti. Paullus quidem Magnolus, magna homo doctrina, diligentia etiá admirabili cum Ciceronis libros de Officijs accuratissime cú antiquis exemplaribus contulisset, testatum reliquit, se in antiquis omnibus ocium & negocium per c litteram reperisse. mouet me quoque uehementer Donati auctoritas, qui in locum illum ex Eunucho,

Suspiciones, inimicitiae, induciae:

Induciae, inquit, sunt pax in paucos dies: uel quòd in diem dentur, uel quòd in dies ocium praebeant. quae si posterior notatio uera est, dubitationem res amplius nullam habet. quinetiam si uera non sit, credibile tamen est, Donatum aliquam probabilitatem secutum: quae nulla fuisset, si ipsius temporibus, inducias per c, ocium autem per t, scribere eruditi consuessent. Piget super re tam tenui plura uerba facere: neque sane magnopere laboro, utra opinio recipiatur. non enim in eo positas esse, ut ille dicebat, Graeciae fortunas,

nas, satis intelligo. cum tamen eruditissimi olim homines de singulis litteris singulos libros scripsisse memorentur; non est cur ego, qui praeclare mecum agi duco, si per illorum uestigia repere liceat, has disputationes mihi parum decoras putem.

69.

S. Garris. C. haec facta ab illo oportebant Syre] *antique dictum, ut in Andria, - quae assolent, quaeq. oportent.*

69:

Nec cum malefacere crederem mi impunius Licere] *In alijs, malefacerem. nemo autem non uidet, una a nobis detracta litterula, quàm commodum, quamq. apertum sensum effecerit, qui obscurus antea, & perturbatus fuerat.*

Quid istuc quaeso? qui istic mos est Clytipho? ita ne fieri] *Qui hunc uersum temere immutarũt, nesciebant uidelicet, fieri, prima producta, saepe apud ueteres positum esse. id ergo exemplis confirmandum est. Terentius,*

Credebam. minime. scite poterat fieri.
Iniurium est: nam si esset, unde fieret.

quem in locum etiam a Donato hoc ipsum notatur.

Argento opus esse, & id quo pacto fieret.

Plura ponerem, nisi haec satis esse ad rem docendam arbitrarer. Apud Plautum autem quàm multa eiusmodi exempla sint, sciunt, qui poetam illum accurate legerunt.

Atque eius amicam ſubagitare, uel heri in uino quàm immodeſtus] *Ne quis hoc me loco quidquam mutaſſe parum conſiderate putet; teſtificor in quattuor libris calamo exaratis ita ſcriptum reperiſſe me, ut excudendum curaui. quo modo autem antea legebatur, in conuiuio, ita qui leget, magnum faciet, ſi uerſus rationem explicare poterit. quo modo nos legimus, quadratus eſt hypercatalecticus. in uino autem ita dictum eſt, ut apud Catullum,*

Marrucine Aſini; manu ſiniſtra
Non belle uteris in ioco, atque uino.

71.

\- immo, ſi ſcias.

Hoc uide, quod inceptet facinus] *In alijs, Vah uide. ſed ita, ut ego emendaui, legitur in libro Lauretani, in duobus Antonianis, & in uetere Veneto. hoc autem genere loquendi uſus eſt & ſupra, in hac ipſa comoedia:*

Hoc uide: in mea uita tu tibi laudem is quaeſitum ſcelus.

71:

Mane, mane. quid eſt, quod tam a nobis grauiter crepuere fores?] *De hoc loco quid ſuſpicer, iam ante dixi: legendum uidelicet, crepuit foris. alioqui enim uerſus iuſto longius excurrit. ueteres tamen libri ita habent, ut ipſi edidimus.*

Niſi me animus fallit, hic profecto eſt anulus, quem ego ſuſpicor.] *Cum Chremes & Syrus*

in

in proscenio remanserint; non sane uideo, quo modo hic principium actus esse possit.

72.

Sustulisti. Sy. si sic factum est domina, ergo heru' damno auctus est.] *In alijs omnibus hoc modo:*

Sustulisti. SO. *sic est factum.* SY. *domina, ergo herus damno auctus est.*

quae quidem mihi scriptura seipsam refellere uidetur. nam si dicenti uiro, Sustulisti, respondeat Sostrata, sic esse factum; primum inutili se mendacio obligabit: neque enim filiam sustulerat ipsa, sed exponendam dederat. deinde quo modo illa conuenient, quae ab eadem postea dicuntur:

Minime. sed erat hic anus Corinthia haud impura: ei dedi

Exponendam. sed nolo in re certa argumentis abuti. etenim intelligentes admonere satis est: de ceteris non laboro. illud modo teneatur, quo modo nos edidimus, ita in omnibus ad unum, quos quidem ipsi uidimus, calamo notatis libris legi.

73.

Nisi fallit me animus, haud multum a me aberit infortunium] *Haec, cum in alijs separentur, in meo manuscripto continuantur cum superioribus: neque caussa est, cur separari debeant.*

Nihil est: triumpho, si licet me latere tecto abscedere] *Hoc loco, utrum, neque satis scio, neque, si sciam, dicere ausim; alterutrum quidem sine dubio necesse est: ut aut solus ex ijs, qui uersum hunc ad-*

huc interpretati sunt, recte sentiam, aut solus errem. nam ceteri omnes, latere, ut uerbum accipiunt: ego nomen esse statuo. ac illi quidem quam sententiam efficiant, non est obscurum. ego uero ita intelligo: ut hanc suam Syrus emungendi pecuniá Chremetis inceptionem cuidam gladiatorio certamini comparet, in quo se cum illo depugnare oporteat. sicut autem primum illud est gladiatori, ut antagonistam feriat: quod si non possit, proximum est, ut saltem bene tegat latus suum, nullaq. plaga accepta, abscedat e pugna: ita Syrus primum sibi illud fuisse dicit, ut senem argento circumduceret, sed cum rem in eum locum deductam uideat, magnum ut periculum sit, ne omnia fiant palam, nihil esse ait, quòd iam senem quasi ferire pecunia illa cogitet: triumphare se, ac putare secum praeclare actum iri, si ex hac pugna, latere tecto, possit abscedere: idest, si ita possit euadere, nihil ut ex eo, quod iam factum est, nanciscatur mali.

74:

Tu fortasse, quid me fiat, parui curas] *In alijs, paruipendis. ego omnium ueterum librorum consensum secutus sum.*

76:

- ius summum saepe summa malitia est.
in meo manuscripto, summa iniuria est.

77.

Sed pater egreditur. caue, quidquam admiratu' sis,
Qua caussa id fiat, obsecundato in loco;

Quod

Quod imperabit, facito: loquitor paucula.] *Antea praepostero ordine legebantur hi uersus, in hunc modum:*

Qua caussa id fiat, obsecundato in loco.
Sed pater egreditur. caue, quidquam admiratu' sis:
Quod imperabit, facito: loquitor paucula.

nullus autem sensus illo modo extorqueri poterat: qui nunc & optimus est, & uel pueris perspicuus. ita me mini olim, cum in Academia Parrisiensi libros de Diuinatione publice interpretarer, emendatum a me esse locum quendam ex primo eorum librorum, qui, ut est in impressis libris, nullo modo intelligi potest. uersus sunt Accij, quos ibi Cicero citat:

Cum iam quieti corpus nocturno impetu
Dedi, sopore placans artus languidos:
Visum est in somnis, pastorem ad me appellere,
Duos consanguineos arietes inde eligi,
Pecus lanigerum eximia pulchritudine,
Praeclarioremq. alterum immolare me.

sunt autem legendi hoc ordine:

Visum est in somnis, pastorem ad me appellere
Pecus lanigerum eximia pulchritudine:
Duos consanguineos arietes inde eligi,
Praeclarioremq. alterum immolare me.

77:

Mihi nunc, relictis rebus, inueniendus est] *In alijs, relictis omnibus; non male. Sed, in omnibus manuscriptis quod repereram, id repraesentandum curaui. est autem ita locutus & in Andria:*

78:

Nam te ſcientem faciam, quidquid egero.] *Ita eſt in meo manuſcripto, & in uetere Veneto. eſt autem dictum, te ſcientem faciam, pro, te conſulam, te certiorem faciam.*

In illum nil poteſt: nam exſuperat eius ſtultitia omnia haec] *Nihil muto. uolo tamen indicare, quid in ueteribus libris repererim. in meo manuſcripto aperte legitur:*

- nam exſuperat eius aſtutia omnia haec.

in libro Lauretani legitur quidem, ſtultitia; ſed aut eadem, aut certe alia non minus antiqua manu emendatum, aſtutia. in uno etiam Antonianorum eadem uarietas ad marginem libri annotatur. uidebunt alij, ecquid ironia illa uenuſtatis habeat.

79.

Sponſae ueſtem, aurum, atque ancillas opus eſſe: argentum ut dares] *Ita emendaui e meo manuſcripto: cum ab alijs abeſſet particula, atque; uerſusq. iccirco claudicaret.*

79:

Quemquam ne animo tam comi eſſe, aut leni putas] *Ita plane eſt in uetere Veneto. a manuſcriptis abeſt particula, ne. ne quid tamen diſſimulem, & in uetere Veneto, & in manuſcriptis ita legitur: cōi: quod utrum ualeat, comi, an, ut in alijs, communi, ſatis liquido affirmare non poſſum.*

Quot

Quot incommoda tibi in hac re capies, nisi caues?] *Ita emendaui ex omnibus antiquis libris: cum antea contra rationem uersus legeretur:*

Quot incōmoditates in hac re accipies, nisi caues?

Quid hoc, quod uolo] *In aliјs, quod rogo. sed, uolo, est in omnibus ueteribus. ualet autem, cupio; ut non uoluntatem modo, sed desiderium etiam declaret. sic in Andria:*

– sin eueniat, quod uolo,

In Pamphilo ut nil sit morae, restat Chremes.

83.

Quam pudet: neque, quod principium incipiam ad placandum, scio] *In impressis omnibus, quod principium inueniam; sed in omnibus anti quis, quod principium incipiam. idq. lepidius uidetur.*

84.

Quam uolo. S. nunc laudo te gnate. Cl. Archonidis filiam] *In aliјs, nunc laudo Gnate. Goueanus senserat, abesse aliquid a uersu. itaque addiderat ad finem, uolo, hoc modo: Archonidis filiam uolo. sed repugnant ueteres libri. hoc, quod ego posui, scrirum est in libro Lauretani, & in uetere Veneto. Ar chonidis autem legendum est, producta syllaba, ni: ut tale sit: quale illud apud Sidonium:*

Orchestram quatit alter Euripidis.

M. ANTONII MVRETI IN ADELPHOS TERENTII ARGVMENTVM.

M ITIO, & Demea, duo dissimillimo fratres ingenio fuere. ille urbanam uitam secutus est; hic rusticam: ille caelebes uixit; hic uxorem duxit: ille ingenio lenissimo; hic asperrimo: ille mitis etiam in alienos; hic saeuus etiam in suos: ille etiam in ira placidus; hic etiam citra iram ferox. Erant Demeae filij duo: ex quibus natu maiorem Aeschinum sibi adoptauit Mitio, eumq. secum in urbe liberalissime, indulgentissimeque educauit: minorem Ctesiphonem ruri secum seuere imprimis, ac restricte habuit pater. Aeschinus multas meretrices, patre ad omnia conniuente, adamauit; multa conuiuia celebrauit; quae denique iuuẽtus fert, ea omnia non libere modo, sed etiam licẽter exercuit. postremo usque eò progressus est. in uirginẽ pauperculam quidem, sed bonam, bonis prognatam, Pamphilam nomine, quam mater Sostrata uidua sancte secum, & pudice, ut poterat, educabat, noctu temulentus cum incidisset, uim ei attulit, grauidamq. fecit. uenit postea ad matrem illius, ueniam petens, pollicensq. se puellam uxorẽ ducturum. ea fide data, & ignotum est, & tacitum. Ctesipho, cum in urbem interdum uentitaret, ipse quoque citharistriae cuiusdam amore correptus. totam eius rei famam, ne quà ema-

emanaret, ac perueniret ad Demeam, in sese Aeschinus transferebat. tandem, cum leno, puellae dominus, aut pecuniam sibi, quanti ea erat, uellet in manum dari, aut se eam alij uenditurum minitaretur; adductus in summam desperationem Ctesipho, iam de relinquenda patria cogitabat. cum Aeschinus, re intellecta, qui nullo neque pudore teneretur, neque metu, domum lenonis per uim ingressus est, & ipsum, & familiam contudit pugnis, puellamque per uim abreptam tradidit fratri. Spargitur tota urbe rumor. uenit Demea, Mitionem obiurgat, inclamat, testatur deos atque homines, quod dissolutus, quòd intemperans, quòd uinosus, quòd scortator, quòd nullius bonae rei Aeschinus foret, omnem in Mitione uno haerere culpam: dijs gratias agere, quòd ille saltem, quem ipse ruri haberet, frugi, ac temperans esset; rei studeret, & famae, illarum rerum nihil ne cogitaret quidem: tantum uidelicet interesse inter suam & fratris disciplinam. placat hominem, quantum in se est, Mitio: iamque se ab eo expediuerat, cum superuenit aliud, quod maiores etiam tumultus excitaret. raptam ab Aeschino citharistriam, perfertur ad matrem Pamphilae, quae quidem Pamphila ita erat ad pariendum uicina, ut iam e dolore laboraret. quid faceret misera? mutatum Aeschini animum, se uero, filiamque suam proditas per summam perfidiam, ac desertas putabat. Getam seruulum, qui pauperem familiam solus, ut poterat, alebat, mittit ad Hegionem, puellae cognatum, iubetque

ei rem, ut erat, exponere. interea audierat Demea, suum quoque Ctesiphonem in raptione affuisse. iamq. totus in fermento, ut aiunt, erat; cum ei Syrus, seruus uaferrimus, mendaciolum aspergit: uenisse quidem rure Ctesiphonem, sed uenisse obiurgatum Aeschinum; multa ei medio foro mala dixisse, deinde rediisse rus in praefecturam suam. lacrumare gaudio Demea, & gratulari sibi, quòd unum saltem haberet, in quo exstaret paternæ seueritatis exemplum. dum rus redit, incidit in Hegionem, a quo de constuprata per uim ab Aeschyno Pamphila intelligit. denuo commotus, dum fratrem, ut in eum iram euomeret, quaerit, obuium habuit mercenarium a uilla, ex quo sciscitatus de filio, accipit, non esse ruri. redit ad Syrum; a quo ei rursus nouum mendacium, uelut offa in os, ne latraret, obiicitur. quaerit, ubi fratrem reperire posset. id uero ita indicauit Syrus, ut infelix senex, dum illius uerbis fidem habet, nequidquam omne oppidum perreptauerit. interea Mitio omnium ab Hegione certior factus, ipsemet ad mulieres profectus, iacentes iam & afflictas erexerat, labantes & dubias confirmauerat, tristitia ac maerore confectas recreauerat, pollicitus, se Aeschino Pamphilam uxorem daturum. uenit Demea. clamor, iurgium, conuicia. etiam eo praesente, seruulus quidam Ctesiphonem per imprudentiam nominat. ille cum subito per uim in aedes irrupisset; quem iampridem putabat ruri Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique, eum accubantem cum amica, & sua-

uiter potitantem deprehendit. ibi uero tanta iracundia incitatus est, ut arderet. satis diu uociferatus cum esset, tandem placida & composita Mitionis oratione eò perducitur, ut deposita uetere saeuitia, benignus, affabilis, lepidus esse meditetur. itaque ipso non permittente tantum, sed etiam iubente, puerpera domum traducitur: fiunt nuptiae; lenoni numeratur argentum; Mitio ipse Sophronam ducit uxorem; Hegioni datur, unde uiuat, Syrus una cũ Phrygia uxore manumittitur. cum Mitio, ceteriq. omnes, sed tamen praecipue Mitio illam tantam, tam insperatam, tam subitam mutationem admiraretur; graui & cordata oratione claudit fabulam Demea; si omnia profundere, si in omni libidine ac nequitia uiuere, si totam rem heluationibus, scortationibus, largitionibus consumere libeat, nihilo id sua magis, aliquanto etiam minus, quo sibi minus aetatis supersit, quàm aliorum, interesse; sin corrigi se in loco, & modice coerceri, atque admoneri uelint, eum esse se, qui id praestare possit. permittuntur ei omnia. ita fabula concluditur.

SCHOLIA.

ADELPHI TERENTII] *In omnibus antiquis libris non* ADELPHI, *sed* ADELPHOE *legitur. idq. ego, ne quid dissimulem, uerius puto.*

ACTA LVDIS FVNEBRIBVS L. AIMILII PAVLLI.] *Ita est summo consensu*

ſenſu in antiquis libris: ut ualde mirer, qua ſtultitia quidam alij ex FVNEBRIBVS *fecerint,* FVNERALIBVS, *& L. Paulli nomen ſuſtulerint.*

Q. FABIO MAXIMO, P. CORNELIO AFRICANO] *Horum uterque L. Aimilij filius fuit: ſed ille a Q. Fabio Maximo, hic ab Africani ſuperioris filio adoptatus.*

AEDILIBVS CVRVLIBVS.] *Hoc perſpicue falſum eſt: quod ante me an quiſquam animaduerterit, neſcio; nemo quidem certe tradidit. falſum autem eſſe, ita doceo. primum, quòd nuſquam reperietur, ludos funebres pertinuiſſe ad aedilium curam: praeterquam apud grammaticum illum, quiſquis eſt, cuius ante Terentium, ſub Donati nomine, quiſquiliae quaedam haud magni pretij leguntur. is autem eadem uidelicet eruditione, eodemque iudicio illud tradere potuit, quo, quattuor eſſe ludorum ſpecies, & Megalenſes fuiſſe magnis dijs conſecratos; & Apollinares pertinuiſſe ad curam aedilium: quae quàm uera ſint, ſuo loco diximus. deinde, ſi hi duo fratres ſimul aedilitatem illam maiorẽ geſſiſſent, aliqua profecto tam inuſitatae rei ab hiſtoricis facta mentio eſſet, praecipue a Paterculo, qui huius generis aliquot exempla ſubtiliter, & accurate annotauit. Sed quid argumentis opus eſt? unicum ſatis eſt ad praecidendum omnem dubitandi occaſionem. P. Cornelius Aimilianus, quo de hic manifeſto agitur, numquam aedilis fuit: immo uero annum agens* XXXVI, *cum aedilitatem peteret, conſul creatus eſt. auctor is, quem modo*

modo nominaui, Paterculus. corruptum esse locum, ostendi; ideoq. asterisci notam apposui. nunc, quo modo ei medicina facienda sit, si potero, ostendam,. in uno Antonianorum reperio: Q. FABIO MAXIMO, P. CORNELIO AFRICANO AEDILIBVS CVRVLIBVS, QVOS FECERE. inde suspicor, expungendas esse uoces illas, AEDILIBVS CVRVLIBVS, legendumq. hoc modo: ACTA LVDIS FVNEBRIBVS L. AIMILII PAVLLI, QVOS FECERE Q. FABIVS MAXIMVS, P. CORNELIVS AFRICANVS. ita confirmat hanc opinionem Donatus, ut uix ulla dubitatio relinquatur. is enim in προλεγομένοις in Hecyram, de Hecyra ipsa loquens: Postremo, inquit, data est ludis funebribus L. Aemilij Paulli, quos fecerunt Q. Fabius Maximus, & P. Cornelius Africanus. quamquam autem non id mihi consilium est, hoc quidem tempore, ut ea, in quibus grammatici errauerint, persequar; tamen iniecta me Donati mentio facit, ut quiddam, quod ille in ijs, quae praefatus est in hanc fabulam, dixit, praetermittere silentio non queam. eius igitur uerba sunt. Hanc dicunt ex Terentianis secundo loco actam, etiam tum rudi nomine poetae: itaque sic pronunciatam, Adelphoe Terentij, non, Terentij Adelphoe: quòd adhuc magis fabulae nomine poeta, quàm de poetae nomine fabula, commendaretur. Haec Donatus: quae si uera sunt; omnes propemodum, quas hodie habemus,

mus , Terentij fabularum inſcriptiones falſas eſſe oportet. Siquidem Heauton timorumenos acta inſcribitur Ti. Sempronio, M. Iuuentio cos. Eunuchus, M. Valerio Meſſalla, C. Fannio Strabone cos. eodemq. anno, ſed non iiſdem ludis, Phormio: Adelphoe uero L. Anicio Gallo, M. Cornelio Cethego cos. ut, ſi ordinem temporum ſeruare libeat, non ſecunda, ſed quincta potius collocanda ſit. aut igitur errat Donatus, aut ſunt, ut ſupra dixi, omnes illae inſcriptiones repudiandae.

85.

Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.] *Varro tamē Commorientes Plauti eſſe non putabat. eius e primo de comoedijs Plautinis haec uerba referuntur. Nam nec Gemini, nec Lenones, nec Condalium, nec Anus Plauti, nec Bis compreſſa, nec Boeotia umquam fuit: neque adeo ἄγροικος, neque Commorientes: ſed M. Acutici.*

91.

Ego illam facile uero omitto] *Ita emendaui e manuſcriptis libris; cum antea legeretur, Ego illam hercle uero omitto. uerſus autem quo modo conſtet, non uideo, niſi legas, - qui te fratrem habeam quidem.*

93.

Hera, lacrumas mitte, ac potius, quod ad hanc rem opu' porro eſt, proſpice] *Ita eſt in ueteribus libris; non, ut in alijs, conſule.*

Quapropter quoquo pacto tacito eſt opus] *In alijs, celato eſt opus: ſed uerſus non cōſtabat. hoc*

quoque

quoque ex ueteribus libris emendatum est.

95.

- sinerem illum? aut non sex totis mensibus Prius olfecissem, quàm ille quidquã coeperet?] *Ita perspicue legitur in meo manuscripto, & alioqui scripturam hanc agnoscit, & approbat Priscianus.*

- tuum ne filium?

(Abigam hunc rus) iamdudum aliquid ruri agere arbitror.] *Alij illud, Abigam hunc rus, faciebant dici a Demea. inepte. id enim secum de Demea ipso mussitat seruus. porro praeterquam quòd in meo manuscripto ita plane legitur, idem etiam ex Donati interpretatione non obscure colligi potest.*

99:

ACTVS QVARTI SCENA III.

Ego hanc actus quincti scenam primam esse duco. abijt enim Demea quaesitum fratrem, Syrus sorbillatum cyathos: itaque scena uacua remansit. infra autem, ubi dicitur esse principium actus quincti, id uerum esse non potest, cum Aeschinus in scena maneat.

100.

Propter suam impotentiam se semper credunt negligi] *Donatus admonet, in quibusdam libris legi, se semper credunt caluier. Valet autem id uerbum idem, quod, falli ac circumueniri.*

101.

Perii, horresco semper, ubi pultare hasce occipio fores miser] *Vltima dictio huius uersus, quae*

quae in alijs deerat, in omnibus ueteribus legitur. qui autem tollunt, fores, et contra ueteres libros faciunt, & corrumpunt uersum, qui quadratus iambicus esse debet.

103.

Non clamas? non insanis? M. non. malim quidem.] *Alij illud, malim quidem, faciebant dicta Demea, aut nullo sensu, aut inepto. Dicitur a Mitione: & habet hunc sensum: Malim quidem, si fieri possit, aliter esse: sed quando quod factum est, infectum fieri non potest, aequo animo fero. tale aliquid cum dicere pararet, impeditur a Demea.*

103:

Ita uita est hominum] *Comparatio Platonica.* κυβίᾳ γὰρ ὁ Πλάτων τὸν βίον ἀπείκασεν, ἐν ᾧ καὶ βαλεῖν δεῖ τὰ πρόσφορα, καὶ βαλόντα χρῆσθαι καλῶς τοῖς πεσοῦσι. *Plutarchus* ἐν τῷ περὶ ἀθυμίας.

104:

Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem, aut querar?] *Alij omittebant illud, quid agam? quod tamen & est in antiquis libris, & agnoscitur a Donato, & ad uersum necessarium est.*

M. ANTO-

M. ANTONII MVRETI IN PHORMIONEM TERENTII ARGVMENTVM.

CHREMES *& Demipho fratres Athenienses erant. Chremes Athenis uxorem diuitem, ac bene dotatam duxerat Nausistratam: & ex ea susceperat filium Phaedriam. habebat Nausistrata, praeter ceteras opes, opima praedia in Lemno. eò igitur Chremes quotannis, ad ea locanda, capiendosq. fructus, commeabat. dum illic resîdet, pauperculae cuiusdam mulieris amore correptus, eam quoque ducit uxorem, & ex ea suscipit filiam Phanium: ac, ne res emanaret; commutato nomine, Stilphonem se Lemni uocari iubet. detrahebat autem e fructibus praediorum uxoris Atheniensis, quantum satis esset ad illam alteram una cum filia nutriendam: deinde Athenas reuersus, aut calamitatem, aut utilitatem, aut tale aliquid caussabatur. Erat Demiphoni filius Antipho. Cum igitur Phanium quindecim iam haberet annos; conueniunt inter se Chremes & Demipho, ut Chremes quidem & Lemniam uxorem, & Phanium Athenas clanculum adduceret; Demipho uero Phanium filio suo uxorem daret. eius rei caussa proficiscitur in Lemnum Chremes. eodem tempore accidit, ut Demiphoni quoque iter esset in Ciliciam. abeuntes ambo, Getae (is Demiphonis seruus erat) filios*

committunt suos. profectis senibus, Phaedria se statim citharistriae cuiusdam amore implicat. Sed hoc erat incommodi, quòd, qui a lenone amaret, quod daret, nihil habebat. interea uxor e Lemno, quae, propter paupertatem, uiri diutius forte, quàm solebat, morantis aduentum exspectare non posset, conscensa naui, Athenas una cum filia, & nutrice ipsius uenit. quaerunt Stilphonem. frustra. Athenis, qui quemquam eo nomine nosset, reperiebatur nemo. ibi mater (tanta eam aegritudo ceperat) moritur. ei funus una cum nutrice procurantem Phanium cum adspexisset Antipho, subito amore illius exarsit. uenit ad nutricem postridie, ut eius sibi copiam faceret, obsecrans. illa se, nisi puellam uxorem duceret, facturam negat. illi, cum & quiduis facere cuperet, & patrem absentem uereretur, parasitus Phormio hoc consilium dedit. lex erat Athenis, ut orbas puellas, qui eis genere proximi essent, ducere; aut, si id nollent, dotem eis dare cogerentur. ego, inquit parasitus, simulabo, me patri uirginis amicum fuisse, ideoq. caussam illius suscipere: uocabo te in iudicium, tamquam illius cognatum, tecumq. lege agam, ut eam ducas. tu ita te defendes, ut mihi facilem uictoriam praebeas: ita condemnabere. sic fiet, ut & tu potiaris tua, & patre reuerso, paratam excusationem habeas. ita fiunt omnia, ut parasitus suaserat. confectis iam nuptijs, eodem die ambo redeunt senes. turbari uterque: ille, quòd filius indotatam uxorem se absente duxisset: hic, quòd uereretur, ne, erepta sibi

bi

bi hac collocandae filiae occasione, tota res fieret palam. eo ipso die, leno, cithar istriae, quam Phaedria amabat, dominus, nisi sibi pro ea triginta minae darentur, uenditurum se eam, minitabatur. ad eas conficiendas hanc fallaciam Geta confingit: ait senibus, se cum Phormione collocutum: Phormionem uero, si sibi dotis triginta minae darentur, paratum eam uxorem accipere, quam duxisset Antipho. eam pecuniam Demipho a Chremete sumptam numerat Phormioni. is eam Phaedriae; Phaedria lenoni pro amica tradit. cum haec iam confecta essent, agnoscitur Phanium. ibi uero senes gaudere, quòd, quas nuptias ipsi facere moliebantur, eae ipsis absentibus, atque inscientibus factae essent. sed dolebant, sibi perijsse triginta minas. eas dum a Phormione, primo blanditijs, postea etiam per uim eripere conantur: Phormio, qui iam de duabus Chremetis uxoribus, deq. tota re intellexerat, inclamat Nausistratam, eiq. aperit omnia. Illa, cum aliquandiu de uiro conquesta esset, tandem placatur, filijq. ipsius iudicio omnia se permissuram pollicetur.

SCHOLIA.

III.

Minu' multo audaciter, quàm laedit, laederet.] *Primum ab imperitis factum erat, ex audaciter, audacter: deinde interiecta particula, nunc, ad fulciendum uersum. ego, quod in meo manuscripto libro perspicue scriptum erat, id reposui. aduerbium au-*

tem , audaciter , etiam a Cicerone usurpatum fuisse, alibi docui ex Prisciano.

114.

Et si tibi res sit cum eo lenone] *Ita quidem aperte legit Donatus : sed in omnibus tamen libris ueteribus , Quòd si tibi res sit : quae lectio nihilo , ut ego quidem arbitror , deterior est.*

116.

Ita ne tandem uxorem duxit Antipho iniussu meo ?] *Alij omnes hic faciebant principium actus secundi. quàm inepte , nemo non uidet. neque enim scena remanet uacua. neque dubitandum , quin ibi sit principium secundi actus , ubi a nobis constitutú est.*

119.

Nam, ni ita eum existimassem , numquam tam graues
Ob hanc inimicitias caperẽ in uostram familiã ,
Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter.]
In horum uersuum secundo , particula , ob , ut uidetur , est extra uersum. in eodem autem , nostram , pro , uostram , alij scripserant , putantes , id , quod sequitur , Quam is aspernatur , ad familiam referri. falso. ad ipsam enim puellam refertur. neque uero se Phormio cognatum puellae esse fingebat. uostram familiam , aperte legitur in antiquis.

120:

\- nam tua
Praeterierat iam ducendi aetas] *Ita emendaui ex ueteribus libris ; cum in alijs esset , ad ducendum.*

Hei

Hei, metuo lenonem, ne quid suat suo capiti]
Profecto numquam quisquam satis attéte ueteres inspexit libros. hoc adeo ea ex re uenit in mentem mihi. ego aliquot abhinc annis, cum primum haec scholia diuulgare meditarer, Terentij fabulas cum plurimis calamo exaratis uoluminibus, quàm potui, diligentissime contuli. praecipue autem unum, quod adhuc habeo, quia ceteris emendatius uidebatur, ita diligenter inspexi, liquido ut me iurare posse arbitrarer, nihil in eo, quod quidem alicuius momenti esset, non accuratissime excussum. sed cum postea eundem librum euoluerem, ualde equidem opinione falsum esse me comperi. nam cum alia multa minime negligenda deprehendi: tum hunc locum, quem numquam antea intellexeram, illius ope percepi. cum enim in alijs omnibus eodem modo scriptum sit,

Hei metuo lenonem, ne quid suo suat capiti:

solus hic meus, quem dico, ita habet:

Hei metuo lenonem ne quid suat suo capiti.

qua e scriptura horum uerborum sententia, quae antea latuerat, facile comprehendi potest. Suere enim apud Latinos, ut & apud Graecos ῥάπτειν interdum ualet idem, quod, aliquid, quod alteri damnosum sit, struere, ac machinari. cum igitur dixisset Antipho, se metuere, ne quid leno sueret, idest, ne quid dolose moliretur, addit, suo capiti: quorum uerborum ea uis est. quae quidem res ipsi lenoni uortat male, atque in ipsius caput recidat. Ita autem loqui solitos ueteres, exempla indicabunt. Demosthenes in Aeschinem:

ſchinem: ἅσοι καὶ τοῖς σοῖς οἱ θεοὶ τρέψειαν εἰς κεφαλήν. *Terentius Hecyra.*

Aliquid tuliſſe comminiſcentur mali.

Capiti atque aetati illorum morbus qui auctu' ſit.

Coelius ad Ciceronem. Te ad IX. *kal. Iun. ſubroſtrani, quod illorum capiti ſit, diſſiparant periiſſe. Cicero ipſe, libro* VIII. *ad Atticum. Multa, inquam, mala cum dixiſſet: ſuo capiti, ut aiunt. quo quidem loco, quin ad hunc Terentianum Cicero reſpexerit, mihi dubium non eſt,*

123.

Do. Neque ego, neque tu.] *In eodem illo libro, hoc nõ a Dorione, ſed a Phaedria dicitur: ut ſit ſenſus. Neque ego quidquam efficere potui, neque tu poteris.*

123:

Fieri miſerum, qui me dudum, ut dixti, adiurit comiter?] *Qui legebant, adiuuerit, non animaduertebant, uerſum ὑπερκατάληκτον fieri. ut autem hic adiurit, pro adiuuerit, dictum eſt, ſic apud Ennium, adiuro, pro, adiuuero.*

O Tite, ſi quid ego adiuro, curam ue leuaſſo.

ubi uulgo perperam legitur, adiuto.

124:

Nam hanc condicionẽ ſi cui tulero extraneo.] *Ita eſt in antiquis omnibus. at alij fecerant, extrario, quam uocem ego quidem latinam non puto.*

127.

Huic mandes, qui te ad ſcopulum e tranquillo inferat.] *Nihil addidi, nihil detraxi, nihil immutaui:*

mutaui: sed, quod in meo uetere libro erat, quia sine ulla dubitatione uerum putabam, quàm potui, fidelissime expressi.

Interea amici, quod polliciti sunt, dabunt.] *Hunc quoque locum e meo illo libro emendaui: cum in alios omnes, e glossemate aliquo, irrepsisset uox, argentum: quae ita deformabat uersum, ut ualde mirer, ne Goucanum quidem eam sustulisse.*

132.

- curialis uernula est, qui me uocat.] *Hic mihi auxilio fuit uetus Venetus: nam in ceteris omnibus hae omnes uoces desiderabantur.*

133:

Sed hinc concedam in angiportum hunc proximum.] *Ita legendum esse, admonet Priscianus. & ita legitur in meo manuscripto, & in uno Antonianorum.*

Heus, quanta quanta haec mea paupertas est, tamen] *Ita legendus est hic locus ex libro Petri Bembi, & ex libro Bernardini Lauretani.*

134:

In ius? enimuero si porro esse odiosi pergitis,] *Quid de illo, in ius, faciam, nescio. nam & uersum pede uno, quam par est, longiorem facit: & tamen neque repetitio illa inuenusta est, & legitur in omnibus antiquis libris.*

135.

Vel oculum exculpe. est, ubi uos ulciscar probe] *Ita emendat Bembus. in omnibus tamen anti-*

quis reperio, ut in impressis,
- est, ubi uos ulciscar, locus.

135:

Qui nominat me?] *Ita est in libro Lauretani, & in duobus Antonianis, melius, & magis ad antiquorum consuetudinem, quàm, ut in alijs, Quis.*

- quid nunc obticuisti?] *In meo, & in uno Antonianorum, pro, obticuisti, legitur, obstupuisti.*

136.

Exsequias Chremeti, quibus est commodum ire, hem tempus est.] *Ita erat in duobus Antonianis. in alijs, iam tempus est: sed hoc uersus ratio repudiat.*

136:

Sigillatim, qualis in istum fuerim?] *Ita correxi e meo libro, & ex illo Lauretani. nam in alijs erat, qualis in hunc fuerim: neque ita lepide, & contra rationem metri.*

M. ANTO-

M. ANTONII MVRETI IN HECYRAM TERENTII ARGVMENTVM.

P*AMPHILVM, Phidippi e Sostrata uxore filius, Bacchidem meretricem deperibat. is cum aliquando noctu ad eam temulentus iret, in Philumenam, Lachetis, & Myrrhinae filiam, incidit, eamq. in uia per uim compressit. atque ita effugit, ut neque ipse eam, neque puella ipsum cognoscere potuerit. in illa autem lucta etiam anulum ei detraxit, eumque Bacchidi dono dedit. paullo post pater eum, tum ut a meretricio amore auerteret, tum ut praesidium suae senectuti pararet, ad uxorem ducendam perpulit. contigit, ut ea ipsa uxor ei daretur, quam ipse constuprauerat: gaudente admodum puellae matre, quae, quia sola conscia erat filiam e stupro grauidam esse, quamprimum eam collocare properabat: ut, si forte post aliquot menses pareret, nuptijs, quemadmodum saepe fit, obtegeretur stuprum. cecidit res longe aliter, ac putabatur. etenim Pamphilus, qui inuitissimus adiecisset animum ad rem uxoriam, quiq. auellere se derepente a Bacchidis amore nó posset, ita dormijt cum uxore, ut eam ne attigerit quidem. Bacchis, quòd, ea uiua numquam se uxorem ducturum, saepe ei promiserat Pamphilus, nonnullam sibi ab eo factam iniuriam putans, multo ei minus, quàm solebat, placida*

cida & obsequens esse coepit. eo factum est, ut Pamphilus ei se paullatim subduxerit, quamq. prius spernebat uxorem, eius mirificum quendam amorem animo conceperit. interea quiddam accidit, ut iter Pamphilo in Imbrum esset. profecto eo, Philumena, quae intumescere sibi ueterum sentiret, cum aliorum, tum socrus in primis suae conspectum refugiebat: tandem cum in eo esset, ut celare uix posse amplius uideretur, sumpta occasione, per sacrificandi speciem, ad matrem se, unam omnium rerum consciam, confert. post dies complusculos mittit Sostrata, qui eam accerserent. respondetur, aegrotam esse. it, ut eam saltem uiseret. non admittitur. Phidippus accusare uxorem, & dicere, haec omnia illius culpa contingere. illa contra excusare se, & culpam deprecari: nullius se rei consciam esse, cur sua consuetudo nurui odiosa esse debeat. interea redit Pamphilus. atque ita sors tulit, ut quo die ipse Athenas appulit, eo ipso Philumena partu leuaretur. cum igitur, uidendi cupidus, (aegrotare enim acceperat, & ita amabat, ut qui uehementissime (subito ad eam ingressus esset, peperisse deprehendit. ibi eum Murrhina exeuntem prosecuta, lacrumans, obtestari coepit, quando ea res nihil ipsi nocitura esset; ne reciperet quidem uxorem, si ita uideretur: sed tamen ne famam illius proderet. ita se facturum recipit. cum igitur neque uellet uxorem recipere, neque rursum ueram afferret caussam: suspicati sunt senes, eum, Bacchidis adhuc amore impeditum, ea

de

de caussa ab uxore abhorrere. accersitam itaque Bacchidem obiurgat Phidippus. ea, cum se illi purgasset, iubetur ad mulieres ingredi; & eis quoque illam suspicionem adimere. ingreditur, anulum habens in digito, quem olim Philumenae ereptum, sibi dederat Pamphilus. is anulus effecit, ut, uitiatam esse ab ipso Pamphilo Philumenam, cognosceretur. Laetus Phamphilus & uxorem, & filium recipit.

SCHOLIA.

140.

Ita me dii bene ament, haud propterea te rogo, ut] *Ita reperio in omnibus antiquis libris. Donatus tamen legit, amabunt: quod si recipias, aut delenda erit uox, te; aut non constabit uersus.*

140:

Ah noli Parmeno] *Consuetudinem hanc ineptorum hominum, qui flammam ardentem, ut dicitur, in ore potius, quàm quidquam secreti, continerent, & tamen simulant, nolle ea, quae sciunt, detegere, atque orari uolunt, festiuissime expressit Lucianus in conuiuio: cuius uerba, quoniam & leporis plena sunt, & huic Terentij loco plane gemina, adscribere non grauabor. Colloquuntur autem inter se Lucinus, & Philo: e quibus cũ Lucinus dixisset:* ἐγὼ δὲ, ἄπαγε, οὐκ ἄν τι τοιοῦτον εἴποιμι. *ita excipit Philo.* Θρύπτῃ ταῦτα ὦ Λυκῖνε. ἀλλ' οὔτι γε πρὸς ἐμὲ

οὕτω

οὕτω ποιεῖν ἐχρῆν. ἀκριβῶς γιγνώσκων, πολὺ πλέον ἐπιθυμοῦντά σε εἰπεῖν, ἢ ἐμὲ ἀκοῦσαι. καί μοι δοκεῖς, εἰ ἀπορήσειας τῶν ἀκουσομένων, κἂν πρὸς κίονά τινα, ἢ πρὸς ἀνδριάντα ἡδέως ἂν προσελθὼν ἐκχέαι πάντα συνείρων ἀμυστί. εἰ γοῦν ἐθελήσω ἀπαλλάττεσθαι νῦν, οὐκ ἐάσεις με ἀνήκοον ἀπελθεῖν, ἀλλὰ ἕξεις καὶ παρακολουθήσεις, καὶ δεήσῃ. κἀγὼ τρύψομαι πρὸς σὲ ἐν τῷ μέρει. καί, εἴγε δοκεῖ, ἀπίωμεν, ἄλλου αὐτὰ πευσόμενοι. σὺ δὲ μὴ λέγε. Λυ. μηδὲν πρὸς ὀργὴν, διηγήσομαι γὰρ, ἐπείπερ οὕτω προθυμῇ. ἀλλ᾽ ὅπως μὴ πρὸς πολλοὺς ἐρεῖς. Φι. εἰ μὴ παντάπασιν ἐγὼ ἐπιλέλησμαι Λυκίνου, αὐτὸς σὺ ἄμεινον ποιήσεις αὐτὸ, καὶ φθάσεις εἰπὼν ἅπασιν, ὥστε οὐδὲν ἐμοῦ δεήσῃ.

144.

Aedepol nae nos aeque ſumus omnes inuiſae uiris.] *Duas uoces, inique, &, omnino, quae in alijs erant, eo ſuſtuli, quòd neque erant in ullo uetere libro, & corrumpebant uerſum. huic autem querellae, qua utitur Soſtrata, affinis eſt illa Creuſae apud Euripidem Ione:*

Τὰ γὰρ γυναικῶν δυσχερῆ πρὸς ἄρσενας,
Κ᾽ἀν ταῖς κακοῖσιν αἱ ᾽γαθαὶ μεμιγμέναι,
Μισούμεθ᾽. οὕτω δυσχερεῖς πεφύκαμεν.

146.

Quid ais? an uenit Pamphilus? uenit. diis gratiam habeo.] *Ita emendaui ex uno Antonianorum. nam, quo modo erat in ceteris, dijs habeo gratias, uerſus efficiebatur acatelecticus, quem catalecticum eſſe, ut ceteros, multo uériſimilius eſt.*

Omnibu'

147:

Omnibu' nobis ut res dant ſeſe, ita magni atque humiles ſumus.] *Eandem nimirum habent ſententiá uerſus illi, quos pronunciat Vlyſſes* Ὀδυσ. σ. *etſi eos, qui philoſophantur, aliò trahunt.*

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

154.

Quod faciundum fortaſſe ſit poſtidea, hoc nunc ſi feceris.] *Ita eſt in quibuſdam ueterum. alij, ignoratione antiquae uocis, fecere, poſt, idem.*

156:

Iam aetate ea ſum, ut non ſiet peccato mihi ignoſci aequom.] *Mihi peccato, ideſt, mihi ſi quid peccauerim. nam ut iuratus eſt, quid iurauit, ita peccatus, hoc quidem loco, qui peccauit, ideſt,* ὁ ἡμαρτηκώς. *ſimiliter locutus eſt Quinctilianus libro* VI. *Qui uero iudicem rapere, & in quem uellet habitum animi poſſet perducere, quo dicto, flendum, & iraſcendum eſſet, rarius fuit. ibi enim, quo dicto, ualet,* οὗ λέξαντος.

161:

\- equidem plus hodie boni
Feci imprudens, quàm ſciens ante hunc diem umquam] *Sententia Plautina ex Captiuis:*

-ſaepe iam in multis locis
Plus inſciens quis fecit, quàm ſciens, boni.

M. ANTONII MVRETI
DE METRIS TERENTIANIS.

TERENTII *uersus duorum generum sunt; iambici, & trochaici. neque autem iambus in trochaicum, neque trochaeus in iambicum admittitur. Iambicus initio fiebat e solis iambis, ut,*

Quid hoc noui est? quid ira nunciat Deum?
& apud Terentium; si modo ita legendum est,
Amantium irae, amoris integratio est.

Terentianus ait, eos in tragoediis, propter nimiam ipsorum leuitatem culpari. ego tamen Graecos poetas saepe admodum usos reperio. ut Sophoclem,

πάλαι κυνηγετοῦντα, καὶ μετρούμενον.
ἔτ' ἔργον ἐστὶν, ἐννέπειν δ' ὅτου χάριν.
ὅτ' ἄλλοτ' ἄλλον, ἐμπιτνῶν, στρατηλατῶν.

& Aeschylum:

ἐγὼ δ' ἄτολμός εἰμι συγγενῆ θεόν.
ἅπας δὲ τραχὺς, ὅς τις ἂν νέον κρατῇ.

& Euripidem:

ἐκεῖθέν εἰμι. παῖς ἔτ' οὖσ' ἀπωλόμην.
ὄλωλεν, ὡς ὄλωλε τοῖσιν εἰδόσιν.

Postea admissus est alternis spondeus, & omnes pedes, qui illi temporibus sunt aequales: in quibus est & proceleumaticus. tribrachus etiam, quòd iambo temporibus par est, recipitur. creticus, quamuis uno tempore longior, tamen ipse quoque receptus est.

Iambici

Iambici integri, ideſt, ἀκαταλκτικοῦ, ſemper ultimus pes eſt iambus. nam claudi uerſus, ideſt σκάζοντες, an in Plauto ſint, alio loco uiderimus: in Terentio quidem non ſunt. ne in Graecis quidem aut comicis, aut tragicis uſquam: itaque qui locum illum ex Aeſchylo ita ſcripſerunt,

ἵν' οὔτε φωνὴν, οὔτέ του βροτῶν μορφὴν,

& illum, & alios plurimos, dum corrigere uolunt, deprauarunt. recte enim erat in Aldinis:

ἵν' οὔτε φωνὴν, οὔτέ του μορφὴν βροτῶν.

Vltimus igitur ſemper iambus eſt. ceteris locis magna libertas. non tantum enim iambus, & tribrachus, uerum & ſpondeus, & omnes ſpondeo temporibus pares quolibet alio loco, a latinis quidem comicis, tragicisq. ueteribus, ſine ullo diſcrimine ponuntur. creticum & proceleumaticum raro quidem, ſed nonnumquam tamen inuenias. iambicorum autem haec fere diſcrimina ſunt. dimeter catalecticus:

Date. mox ego huc reuertar.

dimeter acatalecticus:

Verebar, quorſum euaderet.

trimeter acatalecticus:

Poeta cum primũ animum ad ſcribendũ appulit.

tetrameter, ſiue quadratus catalecticus:

Sati' pol proterue me Syri promiſſa huc induxerũt.

tetrameter, ſiue quadratus acatalecticus:

Nihil eſt. triũpho, ſi licet me latere tecto abſcedere.

tetrameter, ſiue quadratus hypercatalecticus:

Atque eius amicam ſubagitare: uel heri in uino

quàm immodestus. Qui pentametros iambicos faciunt, nugantur. itaque hic quoque locus in Aeschylo deprauatus:

θνητοῖσι κλέψας ὤπασεν, τοῖασδ'

erat enim recte in Aldinis:

θνητοῖσι κλέψας ὤπασεν, τοίας δέ τοι.

Trochaicorum apud Terentium haec fere ratio. trocheus quolibet loco ponitur: ut in iambico iambus. praeter iambum, proceleumaticum, creticum admittuntur iidē omnes pedes, qui in iambicū trochaicis autē utitur fere octonariis, siue quadratis catalecticis:

Quidquid ego huius feci, tibi prospexi, & stultitiae tuae.
Vbi te uidi animo esse omisso, & suauia in praesentia
Quae essent, prima habere, neque prospicere in longitu dinem.
Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut haec posses perdere.

interdum autem apud hunc poetam ultima praecedentis uersus syllaba principium est insequētis. Atque ita de Terentii uersibus breuiter a nobis disputatum sit.

FINIS.

